HUISHOUDKUNDIGE

BESCHOUWINGEN

DOOR

Mr. R. C. BARON D'AB[illegible]AING VAN [illegible]URG.

UTRECHT,
DE ZWAAN.
1855.

HUISHOUDKUNDIGE

BESCHOUWINGEN.

GEDRUKT BIJ J. VAN BOEKHOVEN, TE UTRECHT.

HUISHOUDKUNDIGE

BESCHOUWINGEN

DOOR

Mr. R. C. BARON D'ABLAING VAN GIESSENBURG.

UTRECHT,
N. DE ZWAAN.
1855.

VOORREDE.

> Quiconque travaille à éclairer l'ignorance, à guérir la démence et à soumettre les passions à l'empire de la raison, est donc un bienfaiteur de l'humanité, et travaille efficacement au bonheur des hommes. Say, Essai sur le principe de l'utilité. Comte, Mel. et Corr., pag. 412.

Het doel, dat ik mij heb voorgesteld, brengt mede in mijne lezers ontwikkelde en onbevooroordeelde menschen te beschouwen, die behagen in een bedrijvig leven scheppen. Daarvan uitgaande, acht ik mij geregtigd te vooronderstellen, dat zij weten, hoe besluiten van gegevens afgeleid en gevolgen uit oorzaken verkregen worden. Bij de zulken is weetgierigheid gewis aanwezig. In hun oog staat het nut der wetenschap ongetwijfeld vast en ligt dit in het vermogen, dat zij ons verschaft, om invloed op toekomstige gebeurtenissen en toestanden uit te oefenen. Zij begrijpen voorzeker, dat uitsluitend die wetenschap ons eene krachtige belangstelling kan inboezemen, die ons te beter in staat stelt de vele uitkomsten voor te bereiden, waarvan ons welzijn afhangt. Wat meer zegt, zij zullen reeds, hetzij opzettelijk, hetzij onwillekeurig, tot de overtuiging gekomen zijn, dat

de mensch door eene algemeene aandrift beheerscht wordt, en dat deze hem aanspoort welzijn te zoeken en het daarmede strijdige leed te ontvlieden. Zoo komt men van zelf tot het begrip, dat alle onze vermogens van wat aard ook en alle de in- en uitwendige werkkrachten en zaken, die ons ten dienste staan, in waarheid onze belangstelling slechts kunnen opwekken, wanneer men ze uit een eenig oogpunt beschouwt. Ik bedoel, in zoo verre zij zelfstandige of mede-werkende oorzaken zijn, onder wier dadelijken of middellijken invloed de al of niet bereiking van het voorgestelde doel staat, de al of niet verwezenlijking van het beoogde welzijn plaats hebben zal.

Het is zeer onwaarschijnlijk, dat zij, die zich deze inzigten eigen hebben gemaakt, de zucht tot verder onderzoek zullen missen en zich niet nu en dan zullen voelen aangetrokken tot het nader beschouwen der genoemde algemeene waarheid in hare onderdeelen.

Alzoo zullen zij dan wel van zelf geleid zijn tot het vestigen hunner aandacht: 1°. op de eerste algemeene Oorzaak, waaraan zij alles, ja hun aanzijn en wat daarmede in verband staat, te danken hebben: 2°. op den aard van hun aanzijn en diens behoeften; en 3°. wanneer zij dien tengevolge het eenige waarachtige doel van 's menschen schepping eenigermate hebben leeren kennen, op de vatbaarheden en oorzaken, waardoor het mogelijk is, gedurende ons verblijf op aarde, aan het bereiken van dat doel mede te werken; om ten 4de te doen besluiten alles met belangstelling te beschouwen, wat in eenige betrekking, hetzij gunstige, hetzij schadelijke, tot onze behoeften staat.

Voorzeker een ontzettend wijd veld van bespiegeling en overdenking, een veld, waarvan men de eenheid veeltijds uit het oog schijnt te verliezen, en, indien men alleen uit 's menschen handelingen had te oordeelen, te betwijfelen.

Zelfs hij, die zich onafgebroken gedurende een lang leven afslooft, om zijne uitstekende gaven te besteden tot overdenking van al wat op dit veld stof levert, kan onmogelijk het geheel, alle zijne deelen en alle de betrekkingen, waarin deze onderling tot elkander staan, en laatstelijk tot het welzijn van ons geslacht, in volmaakte waarheid bevatten. Maar zal dit het besluit regtvaardigen, dat die eenheid niet bestaat? Gewis neen. Moeten wij uit die overweging besluiten, dat niemand met vrucht een zoo ruim veld zoude kunnen beschouwen? Voorzeker niet. Is het wel noodig om éénmaal tot eene juiste beschouwing daarvan te geraken, dat één man de gansche taak op zich neme? Ook buiten twijfel dat niet. De eene mensch kan, zoowel als in andere opzigten, hier den anderen bij het onderzoek der waarheid zijne hulp verleenen.

Desniettemin van hoeveel werks men zich ontlasten kan, door bijv. dezen de beoefening der natuurlijke historie, dien die der werktuigkunde, een ander wederom die der zedeleer enz. over te laten, de taak blijft zwaar, waarmede hij zich belast, die onderneemt het aanrakingspunt en de betrekking te doen kennen der onderscheidene takken van wetenschap onderling.

Hoe gering de vruchten zijn, welke men gewoonlijk inoogst van weinige toevallig of opzettelijk verkregene denkbeelden omtrent een zoo groot, veel

omvattend en innig verbonden geheel, dit heeft de ondervinding der eeuwen geleerd. Waarom dan het werk niet welgemoed aanvaard, echter met vermijding aan de eene zijde der bijzonderheden, waarmede men zich niet behoeft in te laten, en met inachtneming aan de andere kant der dienst, die men bewijst door voor te lichten op den weg over deze ruime uitgestrektheid? De hoop van eene helpende en leidende hand te bieden, waaraan anderen gemakkelijker het regte pad kunnen vinden, dat zij in hun eigen belang en in dat des menschdoms te bewandelen hebben, is eene krachtige, eene heilige beweegreden. Die hoop, hoe sterk haar drijfveer ook is, spore elk onzer steeds aan onverflaauwd de taak zoo goed te vervullen, als onze gebrekkige vermogens het toelaten! Zij sta den minst onverschilligen omtrent 's menschen lot nog steeds levend voor den geest! Immers, deinst men reeds onwillekeurig voor den omvang en de eigenaardige moeijelijkheid der studie terug, hoeveel te meer, wanneer men aan hare bijkomende zwarigheden denkt!

Er is welligt geen onderwerp, waarvan men zich meer valsche begrippen vormt.

Deze moeten uitgeroeid worden. Dit is echter des te moeijelijker, naarmate zij met de jaren, door de kracht der gewoonte, te dieper geworteld zijn. Veel gemakkelijker is het de zaden der kennis aan te kweeken, die men op eenen naakten, doch vruchtbaren, bodem aantreft. Kleeft men veelal ligtvaardig opgevatte meeningen omtrent de godsdienst aan, niet minder doet men dat omtrent onze stoffelijke belangen. Hier mede is de mensch doorgaans nog meer bezig, dan met zijne pligten jegens zijnen Schepper. Het is niet

uitsluitend de hartbeklemmende en de redeverduisterende slavenangst voor het Opperwezen, waaruit schier onverwinnelijke gronddwalingen ontstaan: ook de uit andere oorzaken voortgesproten, ingeroeste, valsche voorstellingen, betreffende het dagelijksche leven, zijn van hoog belang. 'Zij oefenen eenen bedenkelijken invloed op onze handelingen. Deze te ontwortelen gelijkt een Sisyphus werk. Aandacht, onpartijdigheid, inspanning, mogen ze voor een oogenblik terugdrijven, maar ze voor goed uit de stelling te verjagen, waarin zij zich verschansd hebben, gelukt doorgaans weinig [1]).

Men zoude de toename der kennis en de beschaming der dwaling zeer bevorderen, door de eenheid der waarheid te erkennen en door haar tot toetssteen te bezigen van hetgeen, als waar, aangenomen of, als leugen, verworpen moet worden. De zuiverheid van dien steen en zijne bruikbaarheid staan in regtstreeksch verband met het scheppingswerk. Die aan de eenheid der waarheid, of, zoo men wil, aan de harmonie der schepping twijfelt, loochent God in zijn werk. Hij ontkent met de daad, dat dit werk een uitvloeisel is der allerhoogste Wijsheid en Liefde, en in het bijzonder loochent hij, dat het Opperwezen den mensch schiep, begaafd met vermogens en in omstandigheden geplaatst, met het kennelijke oogmerk, dat het al tot middelen zoude strekken, waarvan dit wezen gebruik zoude kunnen maken, om eenmaal het doel zijner wording, dat is, het hoogste goed, waarvoor het vatbaar is, te bereiken.

---

1) Verg Say, Cours Comp. d'Ec. Pol. Prat. Cous. Gen. p. 75, Paris 1828.

Gelukkig echter zij, die deze waarheid met dankbare erkentenis aannemen en haar steeds voor den geest houden. Nimmer zullen zij voorbij zien, dat, hetgeen van God is gewrocht, in alle zijne deelen den Maker doet kennen, noch in het bijzonder, dat wij, omdat wij slechts één doel te betrachten hebben, met alle, doch ook uitsluitend met die vermogens en vatbaarheden begaafd zijn, welke invloed op de bereiking van dat doel hebben. Daarom moeten zij, even als vele uitwendige dingen, erkend worden in eene oorzakelijke betrekking tot onze bestemming te staan. Opzigtens de wetenschappen, waarin wij vatbaar zijn ons te oefenen, zal hieruit bij hen de overtuiging ontstaan, dat ook tusschen haar, als behoorende tot het geheel der medewerkende oorzaken van 's menchen heil, en dit, een onloochenbaar verband aanwezig is.

Van daar, dat ons de dwalingen reeds duidelijk worden, die in eene menigte begrippen opgesloten liggen. Ik bedoel alle die voorstellingen en meeningen, dat zaken, handelingen en gedragingen, ofschoon zij strijden met hetgeen goed, zedelijk, deugdzaam, regtvaardig en edel is, nogthans aan de bevordering des gemeenen welzijns en aan 's menschen heil zouden kunnen medewerken, of omgekeerd; dat is, alsof hetgeen daarmede overeenstemt vatbaar was in het einde eenen nadeeligen invloed op 's menschen lot uit te oefenen [1]. Immers de eenheid, het algemeene verband of de harmonie der waarheid sluit wederkeerig de vereenigbaarheid der leugen, der dwaling

1) Say miskent deze waarheid, zie aangeh. stuk p. 13. Doch op deze grondstelling steunt Bastiat's werk, Harmonies Economiques.

en des kwaads, met de waarheid of met het goede uit en de onafscheidelijkheid van het ware, regtvaardige en edele, met het wenschelijke, in. Van daar, dat wij gerust tot de gevolgen besluiten mogen, wanneer wij eenmaal door een streng wetenschappelijk onderzoek tot de kennis der ware geaardheid eener zaak of van eenig bedrijf zijn doorgedrongen. Daarom zal onregt nimmer met ons bijzonder, noch met het openbare belang kunnen overeenstemmen, noch naauwgezetheid, individueel of algemeen schaden. Maar er is meer. Op dienzelfden grond kunnen wij de uitkomsten, die de eene bepaalde tak van wetenschap oplevert, als een wis gegeven bij de beoefening van eenen anderen bezigen. Men erkent de eenheid der wetenschap; doch er wordt gemeenlijk weinig aan gedacht van deze waarheid partij te trekken. Het is in de daad te betreuren.

Zoowel de regeringen, als de individuen, toonen veelal door hunne daden de openbare en de bijzondere belangen door geveinsdheid, list, geweld, leugen en bedrog, bevorderbaar te achten. Hoe heilzaam zoude het echter voor het menschdom wezen, als de staatsbestierders het voorbeeld eener vaste overtuiging gaven, dat zedelijkheid en regtvaardigheid enkel daarom door God aangeprezene deugden zijn, omdat hare trouwe inachtname den gunstigsten invloed op 's menschen lot moet uitoefenen en, indien zij dit begrip tot grondslag stelden van alle hunne besluiten! Mogten eenmaal de zedelijke waarheden in werking treden! Mogt eenmaal het bewustzijn zich bij den mensch ontwikkelen, dat noch ons eigen welzijn, noch dat der gansche maatschappij, ooit krachtiger

te bevorderen is, dan door regtvaardige daden en met de zuiverste zedeleer overeenstemmende handelingen! Begrijpelijk is nogtans het ontzettende onderscheid, dat bestaat tusschen de openbare of bijzondere gedragingen en tusschen de naleving der eenige rigtige *norma agendorum.*

Het toont den lagen trap van ontwikkeling, waarop het menschdom nog na verloop van vele eeuwen staat. Het bevestigt het gevoelen, dat, zoowel omtrent openbare, als omtrent bijzondere aangelegenheden, de stoffelijke zaken het eerste 's menschen aandacht trekken en den eersten aanstoot tot onderzoek en studie geven.

Zoolang het menschdom deze aarde bewoont, heeft het behoeften gekend. Op onderscheidene wijzen heeft het tot hare voldoening medegewerkt. Dit was onvermijdelijk. Zijn aard en aanleg in de omstandigheden, waarin het steeds verkeerde, bragten het mede. Eenige regelen der huishoudkunde werden nageleefd, maar van het bestaan dezer wetenschap zelve, had niemand eenig denkbeeld. — Hetgeen voorhanden was of door de natuur telkens weder voortgebragt werd, bleek spoedig ontoereikend te wezen. Genieten was niet altijd voor ons weggelegd. Het hing af van bijzondere omstandigheden. Daartoe werden vereischt bepaalde zaken, zekere middelen tot zijne beschikking te hebben. Dit gaf reeds zeer vroegtijdig aanleiding tot toeeigening en daarna tot erkenning des eigendomregts. Van toen af heeft men zich niet uitsluitend bepaald, tot het verbruiken of voor later genot behouden en besparen van natuurproducten. Sedert heeft men ook pogingen in het werk

gesteld, het benoodigde voort te brengen, over te brengen, van elders aan te voeren, hetzij om het tot zijn eigen gebruik aan te wenden, hetzij om het als middel te bezigen, waardoor anderen overgehaald zullen worden ons het hunne in ruil af te staan. Dit kon echter niet zonder onderscheid plaats hebben. Tot behoud, besparing, productie of verkrijging van zaken, die de natuur ons in ruimere mate verschaft, dan wij ze behoeven, bestond nimmer eenige beweegreden om ons aan inspanning te onderwerpen of ons andere opofferingen te getroosten. De productie heeft zich alzoo tot die voorwerpen bepaald, die wij te regt of ten onregte vreesden te zullen ontberen, zoo wij de natuur aan hare eigene werking overlieten.

Men neme daarbij in aanmerking, dat 's menschen eerste behoeften, doch niet zijne hoogste; dat die, welke hij het eerst, op den lagen trap van ontwikkeling staande, waarneemt, van stoffelijken aard zijn en uit zijne dierlijkheid voortspruiten. Deze ondervindt hij en leert hij alzoo onwillekeurig, zonder eenig opzettelijk onderzoek, zonder eigentlijke wetenschappelijke ontwikkeling, kennen. Van daar moest onvermijdelijk hare vervulling het vroegste streven van ons geslacht zijn. Zij inzonderheid vereischen het gebruik of verbruik van stoffelijke voorwerpen. Deze zijn niet alleen veeltijds vatbaar in eigendom bezeten te worden, maar de natuur zelve levert ons vele hunner, of nimmer, of schaars. — Althans uit dien hoofde bestaat hen aangaande een redelijke grond voor onze vrees daarvan soms te kort te zullen schieten. Zij waren dan ook reeds zeer vroeg de voorwerpen, waarvan de eigendom is begeerd,

en die, welke de mensch ten koste van opofferingen getracht heeft op eene of andere wijze te besparen en te verkrijgen.

Inzonderheid heeft de zucht om deze dingen te behouden, en hun verlies, hetzij door den invloed van natuuroorzaken, hetzij door dien van menschelijk geweld en kwaad opzet, te voorkomen, op onderscheidene voorbehoedmiddelen bedacht doen zijn. Met deze verschillende oogmerken heeft men reeds eeuwen lang sommige huishoudkundige regelen nageleefd, zijne toevlugt tot instellingen genomen en bepaaldelijk zekere maatschappijen gevormd, die onder den naam van Staten bekend zijn. Eerst in den loop der jongstvoorgaande eeuw, heeft men er zich op toegelegd de huishoudkunde zelve, als eene eigenaardige wetenschap te beoefenen, en eenen aanvang gemaakt met hare regelen tot één geheel zamen te brengen. Opmerkelijk is het, wat er destijds aan leiding toegaf.

Het was geen zuivere dorst naar kennis, geene liefde, noch belangstelling in het welzijn des ganschen menschdoms of van zekere deelen, die de eerste onderzoekers bewoog. Zulke edele drijfveeren zijn wel om het zeerst bekwaam om het denkvermogen krachtig in te spannen en alle partijdigheid uit te sluiten, en van haar had men gewis betere uitkomsten verkregen; doch neen. Ook de staatsregeringen hielden de oogen nog vooral op de stoffelijke voorwerpen gevestigd. Wat alzoo natuurlijker dan de invloed, dien dit heeft gehad op eene studie, die eigenlijk uit de nood des tijds gewrichts geboren is en met het bepaalde oogmerk ondernomen het der regeringen beter mogelijk te maken hun doel

te bereiken. Zij droege er, vooral in den aanvang, de eigenaardige duidelijke kenmerken van.

De Europesche Staten waren allengs in eenen, van hunnen vroegeren zeer verschillenden toestand geraakt. De voorheen uitgebreide bezittingen en ruime bronnen van inkomsten, die de Vorsten, hetzij als eigenaren, hetzij als bestierders der gemeene zaken, ter hunner beschikking hadden, waren door aanhoudende vervreemdingen betrekkelijk zeer gering geworden. De zeden hadden veranderingen ondergaan, het oude gebruik was onhoudbaar geworden om de volkeren zelve ten oorlog op te roepen. De staande legers en eene menigte uitvindingen hadden het oorlogvoeren ongelijk kostbaarder doen worden. Desniettemin was vrede niet minder zeldzaam. Hierdoor geraakten de Staten, hoe langer, zoo meer, in geldelijke moeijelijkheden. Heffingen van particulieren werden des te onvermijdelijker. Hare vermenigvuldiging bleek welhaast onvoldoende te wezen. De totale opbrengst nam niet in evenredigheid met de verhooging van oude of met de invoering van nieuwe belastingen toe. De nood der openbare schatkist steeg voortdurend. Leeningen werden algemeen. Aanvankelijk werden deze nog zooveel doenlijk afgelost; maar ook dit bleef uit onvermogen welhaast achterwege. De vredestijden bleven steeds gebukt onder den last der renten van hoofdsommen, die in oorlogstijden opgenomen waren, en telkens barstten weder op nieuw oorlogen uit. Hiervan was de bestendiging van hetgeen aanvankelijk voorbijgaande was geweest, het regtstreeksche gevolg. De beden van vroegere dagen gingen over tot altijddurende belastingen.

De eenvoudige opmerking werd eindelijk gemaakt, dat de volkeren, zonder vermeerdering hunner bronnen van inkomsten, zoo min steeds zwaardere belastingen kunnen opbrengen, als eene koe waaraan men het voedsel onthoudt, voortdurend melk geven kan. De bijzondere productie is de bron, waaruit de belastingheffende Staat put. De Staat moet haar niet stoppen. Hij heeft bij hare spoedige en ruime opwelling een gelijksoortig belang, als de boer bij de goede voeding der koe.

Deze opmerking gaf in de vorige eeuw aan sommigen aanleiding, om met het bepaalde oogmerk van te voorzien in de openbare behoeften, een onderzoek in te stellen naar de middelen, waardoor de rijkdommen te vermeerderen zijn der contribuabelen of met andere woorden der volkeren [1]).

Zoo werkten verspilling en oorlog mede om de eerste meer geregelde stappen op eenen weg te doen zetten, aan welks bestaan te voren niet blijkt gedacht te zijn. De dwalingen der vroegere Economisten troffen wederom latere onderzoekers; deels werden hare oorsprongen ontdekt. Sedert blijft en wordt men allengs

---

1) Dit heeft De Ficquelmont Lord, Palmerston l'Angleterre et le continent, zeer goed begrepen, zie T. 2 pag. 12. »Le mouvement politique avait amené pour tous les Etats la nécessité de plus grandes dépenses; il fallait, pour y suffire des impôts plus élevés et, pour les payer, des sujets plus riches; il fallait alors trouver les moyens de les rendre plus riches. C'est ainsi qu'on vit naître la science de l'économie politique. Cette filiation explique comment il se fait que la civilisation, qui est sortie de cet état de choses, a pu rendre les hommes plus riches sans les rendre meilleurs.«

meer en meer algemeen werkzaam. Doch het is te verwonderen, dat de strekking der studie nog bij voortduring te veel behoudt van hare oorspronkelijke eigenaardigheid? Ik ontken geenszins, dat langzamerhand de inzigten ruimer en de bedoelingen edeler geworden zijn; maar het is er nog ver af, dat de particulieren, dat de regeringen en dat de huishoudkundigen opgehouden zouden hebben de stoffelijke voorwerpen, de rijkdommen, als om en door hen zelve wenschelijke zaken te beschouwen.

Er bestaat slechts toenadering tot het begrip, dat redelijk en zedelijk goed te zijn en dit goede te smaken, onze bestemming is en alzoo, dat de rijkdommen en nuttige voorwerpen slechts in zooverre van eenig belang zijn en eenige waarde hebben, als zij daartoe gevorderd worden of dienstbaar zijn.

Blijkbaar nadert de tijd, waarin de staatshuishoudkunde of de Economie Politique van Quesnay en van zijne volgers niet meer voor eene afzonderlijke wetenschap gehouden zal worden; maar voor de kennis der toepassing van de huishoudkunde op de welvaart der volkeren. De tijd is nabij, waarin men erkennen zal, dat die kennis evenmin zelfstandig te verwerven en van de huishoudkunde zelve los te scheuren is, als er in de welvaart der volkeren eenig belang is te stellen, wanneer men hare betrekking uit het oog verliest tot 's menschen heil en bestemming. Het is reeds niet zonder aan gedurige aanvallen te zijn blootgesteld, dat deze benaming zich, als die van eene bepaalde wetenschap, heeft staande gehouden.

Een toenemend wantrouwen omtrent de juistheid der

grenzen, waarbinnen men gemeenlijk de zoogenaamde staatshuishoudkunde beperkt, en eene gestadige toenadering bij anderen tot zienswijzen door mij reeds meer dan 30 jaren opgevat, strekt ter vermeerdering van mijn zelfvertrouwen. Mijne aarzeling wijkt allengs en maakt plaats voor het pligtbesef, om een voornemen sedert een aantal jaren kenbaar gemaakt, ten uitvoer te leggen [1]). Mijn hoofddoel is, door beter te doen begrijpen, wat de Economie is, meerderen eerbied voor haar in te boezemen en haar, ter bevordering des gemeenen welzijns, met meer lust en inspanning te doen beoefenen.

Gaarne maak ik tot de mijne de woorden, waarmede Say zijn discours préléminaire, geplaatst voor zijn Traité d'Economie Politique aanvangt. «Une science ne fait de véritables progrès, que lorsqu'on est parvenu à bien déterminer le champ où peuvent s'étendre ses recherches et l'objet qu'elles doivent se proposer; autrement on saisit ça et là un petit nombre de vérités sans en connaître la liaison, et beaucoup d'erreurs sans en pouvoir découvrir la fausseté.» Heeft hij echter, hebben zoo vele anderen daadwerkelijk hulde aan deze waarheid gebragt, toen zij het begrip vormden van hunne staathuishoudkunde? Ik kan het niet gelooven. Bij voorbeeld een volger van Adam Smith, Mac Culloch geeft deze bepaling: «Political Economie is the science of the laws, wich regulate the production, distribution and consumotion of those articles or products, wich have exchangeable value, and are either necessary, useful, or agreable

1) Gedachten omtrent het Muntwezen, p. 93.

to man.» p. 1. Maar vruchteloos zal men in de weinige woorden, die hij tot opheldering laat volgen, naar de sporen zoeken van een door hem ingesteld onderzoek, dat hem tot het bepalen van zijn begrip had behooren te leiden. Gezegden, als wij op bl. 5 aantreffen, «But if we understand the term wealth in a more enlarged or contracted sense, it will be faulty» zijn magtspreuken. Zij overtuigen geen redelijk, geen wetenschappelijk mensch, tenzij van des schrijvers onmagt en oppervlakkigheid.

Say, aan wiens onmiskenbare verdiensten ik mij wachten zal te kort te doen, heeft ten dezen als het ware zijn eigen vonnis geveld. In zijn Cours Complet toont hij niet meer met zijne eigene vroegere begrippen in te stemmen. Hij zoude de wetenschap Economie Sociale genoemd hebben, en terwijl hij vroeger het oog meer op de waarde gevestigd had, kwam hem later, blijkens het zoo even genoemde werk, de nuttigheid der zaken belangrijker voor. Als men in zijne Considérations générales, die tot inleiding van zijn Cours Complet d'Économie Politique Pratique dienen. p. 6 leest: «L'objet de l'économie politique semble avoir été restreint jusqu'ici à la connaissanse des lois, qui président à la formation, à la distribution et à la consommation des richesses. C'est ainsi que moi-même je l'ai considéré dans mon Traité d'Economie Politique, dan is alle verder bewijs overbodig tot staving der bewering, dat hij vroeger eenigzins ligtvaardig is te werk gegaan ter bepaling der wetenschap. Maar als men verder leest: «Cependant on peut voir, dans cet ouvrage même, que cette science tient à toute dans la société;» rijst dan de ge-

dachte niet reeds onwillekeurig, dat Say den veelzijdigen invloed begon in te zien, dien de huishoudkunde eenmaal geroepen zal zijn op 's menschen hooger en wezenlijk welzijn uit te oefenen?

Twee latere plaatsen maken het ons duidelijk, waarom deze schrijver, als het ware, de vlugt zijner gedachten heeft gematigd, ofschoon hij wel scheen geneigd te zijn haar meerdere vrijheid te gunnen. 1°. »Cependant si nous ne voulons pas nous lancer dans une carrière infinie, il nous convient de circonscrire l'objet de nos recherches.» p. 8 en 2° een paar bl.z. verder. «Toutes les sciences n'en feraient qu'une, si l'on ne pouvait cultiver une branche de nos connaissances sans cultiver toutes celles, qui s'y rattachent; mais alors quel esprit pourrait embrasser une telle immensité.» Gelijke vrees geeft hij aan Dupont de Némours te kennen: zie Comte Melanges et Correspondances, p. 55.

Hieruit meen ik teregt af te leiden, 1° dat Say de eenheid der wetenschap begreep en 2° dat hetgeen hem terughield de huishoudkunde als de algemeene wetenschap, als die te beschouwen, waarvan de bepaalde takken zoovele onderdeelen uitmaken, hoofdzakelijk in haren uitgestrekten omvang lag en mitsdien in zijne huivering om zulk een gevaarte te bearbeiden. Doch is dit voldoende ten bewijze, dat dit gevaarte werkelijk niet bestaat? Ook de economie is een object, zij heeft hare objective eigenschappen. Hoe men er over denkt en om welke reden men er zoo en niet anders over denkt, doet niets aan die eigenschappen af. De economie is of is niet de zamenvatting van alle die bepaalde waarheden, waarvan de kennis

de wetenschap, die ter regeling van daden en bedrijven en laatstelijk ter betere bereiking van voorgestelde doeleinden noodig is, onafhankelijk van de begrippen, die men er zich van vormt.

Hieraan had Say steeds moeten denken; doch, zoo wij vóóronderstellen, dat hij er aan heeft gedacht, dan ligt in zijne erkenning van de eenheid der wetenschap het bewijs, dat hij zijn eigen oordeel heeft geveld.

Ofschoon Sismondi, Storch, Ganilh, enz. min of meer uiteenloopende bepalingen der wetenschap geven, vloeijen hunne schriften over van plaatsen, die bewijzen, dat zij begrepen zich in ruimeren omtrek te moeten bewegen. Dan eens blijkt het, dat zij tot eene wetenschap, die zij voorgeven uitsluitend te handelen over den rijkdom en hetgeen daartoe betrekking heeft, nogthans de kennis brengen van het verband, dat er bestaat tusschen zaken en onze welvaart, ons welzijn, of onze bestemming. Dan wederom kunnen zij zich niet onthouden van tot haar te betrekken den invloed, dien redelijke en zedelijke ontwikkeling op de wording der rijkdommen en op hunne besteding uitoefent. Dan eens is in hunne eigene oogen de rijkdom weder niet zelf en om zich zelven belangrijk; maar alleen in verband beschouwd met de menschelijke ontwikkeling, waaraan hij zeer krachtig kan medewerken. Dan wederom dalen zij af tot de beschouwing van meer bijzondere belangen en leggen de overtuiging aan den dag, dat de volkeren, door hunne als het ware willekeurige scheiding, geenszins het vermogen hebben verloren van hun onderling welzijn te bevorderen.

Toonen zij soms de wetenschap ook in kleineren kring toepasselijk te achten, daarentegen niet minder de onmogelijkheid in te zien van de toepassing der economie binnen de grenzen der afzonderlijke Staten te beknellen.

Wat behoeven wij meer ten betooge, dat alle deze schrijvers werkelijk met de daad hunne eigene bepalingen der wetenschap hebben veroordeeld? Wat ten bewijze, dat zij daarom die groote schreden voorwaarts in de wetenschap niet hebben gedaan, noch hebben kunnen doen, waartoe eene juistere voorstelling van haren aard, omvang en nut, hen hoogst waarschijnlijk zoude hebben geleid?

Schoon, zoowel de nieuwheid der wetenschap, als hetgeen aanvankelijk tot hare beoefening heeft aangespoord en vooral de van kindsbeen ingezogene vooroordeelen, er gewis veel aan hebben toegebragt, dat men haar nog op geene hechtere grondslagen heeft gevestigd, het is desniettemin altijd te misprijzen.

Hebben de eersten dezer beschouwingen inzonderheid ten doel eenige fundamentele en noodwendig zeer invloedrijke dwalingen in het licht te stellen; de laatste strekt inzonderheid ten betooge van onze behoefte aan gezonde huishoudkundige begrippen en beginselen ter bepaling onzer denkbeelden, omtrent de meest gewone onderwerpen van overweging.

Niets zal mij aangenamer wezen, dan dat mijn werk eene doordachte beoordeeling en des noods wederlegging uitlokke. De ontdekking der waarheid en haren gunstigen invloed op het welzijn van het mensche-

lijke geslacht is mijn hoofdoogmerk. En daartoe is toch altijd wrijving van gedachten nuttig, want zoo als men zegt: «du choc des opinions jaillit la vérité.»

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

I.

OVER HET NUT DER BEHANDELING

VAN

AFGETROKKENE HUISHOUDKUNDIGE BEGRIPPEN.

> L'économie politique est, de toutes les Sciences, celle qui donne le plus de prise aux préjugés, et celle où ils sont le plus fortement enracinés. Garnier, Préf: à la traduction de A. Smith, T. I, p. XLIII.

Men is vrij algemeen van oordeel, dat de huishoudkunde op de waarneming der zaken en der gebeurtenissen moet gevestigd worden. Hiermede stemt overeen, dat velen bij hare behandeling de ontwikkeling van afgetrokkene waarheden niet alleen schuwen en als onnut beschouwen, maar haar geheel veroordeelen en schadelijk achten.

De mensch is veelal geneigd op gezag van anderen aan te nemen. Maakt dit aan den eenen kant begrijpelijk de meerdere verspreiding van gevoelens door geachte schrijvers voorgestaan, het doet aan de

1

andere zijde de behoefte soms te sterker uitkomen, hunne opvattingen opzettelijk te bestrijden [1]). Hiertoe zal ik in de eerstvolgende regelen mijne pogingen aanwenden.

Bedrieg ik mij niet, dan is de wetenschap datgeen, 't welk wegens zijn bestaan of bestaanbaarheid vatbaar is, geweten te worden. Zij is eene meer eenvoudige of zamengestelde waarheid, of zoo men wil die, welke zich aanbiedt omtrent eenvoudige of meer zamengestelde voorwerpen onzer overdenking [2]). Zoo noemt men dan de zamenvatting van eene menigte waarheden, die alle in zekere zaken opgesloten liggen of op bepaalde onderwerpen betrekking hebben, naarmate van haren omvang òf eene wetenschap òf een' tak van wetenschap. — Vandaar, dat er objectief wetenschap bestaat, zoodra iets aanwezig is, want het bestaande kan het onderwerp zijn der kennis, dat het is en hoe het is. — Hiertoe wordt niet eens het aanzijn van wezens vereischt, die de vermogens bezitten van te kunnen weten.

Neemt men hierbij nogtans in aanmerking 1°. de begaafheden, waardoor sommige wezens zich beelden kunnen voorspiegelen, en 2°. de overeenkomst, welke deze met de zaken zelve kunnen, doch niet moeten, hebben, dan blijkt het, dat die wezens dikwerf gevaar loopen hunne voorstellingen met de waarheid

1) Say zegt, in zijnen brief aan Dupont de Némours, Comte Mel. et Corr. p. 60: il n'est pas de même des erreurs soutenues par les grands écrivains. Leurs noms seuls contribuent à les répandre.

1) Zoo zegt J. Droz; Ap. de la mor. à la pol. bl. 31: la plupart des vérités politiques sont complexes.

te verwarren. Dit doet hen, niet haar zoo als zij daar ligt, maar hunne misschien daarvan zeer afwijkende opvattingen met den naam van wetenschap bestempelen.

Onder de wezens, vatbaar zich denkbeelden en begrippen van het bestaande te vormen, behoort de mensch. Hij is bekwaam enkelvoudige of zamengestelde waarheden te kennen of wetenschap te bezitten. Maar zijne vatbaarheid tot vorming van min of meer juiste begrippen en denkbeelden, aangaande onderscheidene vakken van geleerdheid, verschaft slechts eene mogelijkheid. Zij veroorzaakt zelve geenszins het werkelijke bestaan der kennis. Die vatbaarheid is ongenoegzaam; dit blijkt uit hetgeen de ondervinding leert, te weten: dat de mensch omtrent elk bijzonder onderwerp in de daad nimmer alle waarheden kent.

Maar van waar toch de gebrekkige toestand onzer redelijke ontwikkeling? De reden er van is duidelijk voor hen, die de aandacht vestigen op den toestand, waarin elk kind bij zijne komst op aarde verkeert.

In den mensch, bij zijne geboorte met eenen redelijken aanleg begaafd, zijn echter van voorstellingen, al of niet met de waarheid strokende, geene sporen aanwezig. Hij is, als Adam bij zijne schepping, van alle zonde en dwaling vrij, maar ook van alle wetenschap verstoken, even onschuldig, even onkundig. — Hij heeft alzoo nimmer eenige kennis der waarheid, tenzij hij haar later verkrijge.

Van groot belang is, tot de goede behandeling van het onderhavige onderwerp, de ontdekking der wijze,

waarop de vorming onzer voorstellingen en begrippen plaats heeft, en der oorzaken, die daarop eenen werkelijken invloed uitoefenen. Wanneer wij dit een en ander onderzoeken, trekt al aanstonds onze aandacht de aanvankelijke volmaakte krachteloosheid van 's menschen rede. Van haar is in den beginne slechts de kiem aanwezig. In dien toestand is zij onbekwaam eenigen invloed op de eerste vorming van voorstellingen en redebeelden uit te oefenen. Zij is lijdelijk. Daar echter elk gevolg eene oorzaak en eene voorafgaande werking vooronderstelt, kan aan geene ontwikkeling der rede, aan geene opgaring van kennis, aan geen ontstaan van wetenschap in den mensch gedacht worden, zonder tevens het aanzijn der onmisbare voorwaarde te erkennen. Het is mitsdien niet te loochenen, dat oorzaken, vreemd aan zijnen redelijken aanleg, op den mensch werken, en hem beelden afspiegelen kunnen, die indrukken op zijne rede nalaten. Zoo staat dan vast, dat 's menschen eerste ontwikkeling, ook wat zijne rede betreft, door de werking van buiten haar liggende oorzaken plaats heeft.

Wanneer wij tot een duidelijk begrip willen geraken van de natuurlijke orde van opklimming, moeten wij deze oorzaken van onze wetenschappelijke vorming het eerst nagaan.

De eerste inwerking, die het kind bij zijne geboorte ondergaat, schijnt die der lucht te wezen. Hierdoor ontstaat in de longen eene ongewone drukking en dien ten gevolge eene vreemde, welligt daarom alleen ongevallige, aandoening. Zij openbaart zich door het schreijen des wichts. Men zegt, dat dit

schreijen eenen nuttigen invloed heeft op de uitzetting der longen, doch wij letten slechts op dat eerste waargenomen leed. De aard van alle leed, en dus ook van dit, is strijdig met het oogenblikkelijke welzijn. Lijden staat tegen over welzijn, sluit het uit.

De eerste ondervinding van den mensch bij zijne intrede in de wereld strekt alzoo ter onzer overtuiging, dat welzijn hier niet onafscheidelijk is van het aanwezen. Hoe flaauw dan ook, toch werkt de eerste smart, die ons aandoet, op ons bewustzijn en op onze rede. Al laat zij geenen indruk na, dien het herinneringsvermogen bewaart, in haar ligt nogthans het eerste beginsel van het eerste denkbeeld.

Op de geboorte van het kind volgt al spoedig opzettelijke koestering door eene steeds daartoe bereide hand. Hierop volgen nieuwe gewaarwordingen, nieuwe ondervindingen, nieuwe beginselen, alle behoorende tot eene lange reeks, welke vooruitgang aanduidt en ons op den weg brengt van kennis, zoowel van het goede of van hetgeen met onze natuur en bestemming overeenkomt, als van het daarover staande kwade.

Indien leed ons het eerste aandoet en het eindigen daarvan ons behaagt, dan ontkiemt het denkbeeld van het goede uit tegenstelling met, door en na dat van het kwade.

In het vervolg van het leven ondervinden wij eene menigte behoeften en daaraan verknochte gewaarwordingen, en tevens beider onbestendigheid. Dan doet de betrekkelijke afwezigheid ons even onmisbaar genieten, als de aanwezigheid ons doet lijden.

Van stellig genot is echter nog geene spraak.

Moest die toestand voortduren, de doode en bewustelooze stof was benijdenswaard. Zoo de mensch lijdelijk moest blijven, dan waren zijn redelijke aanleg, zijn bewustzijn en zijne gewaarwordingen doelloos. Zonder wijs oogmerk schenkt de Schepper noch vatbaarheden, noch bekwaamheden. Dit zoude met zijne volmaaktheid strijden.

Lijden en genieten echter is een gevolg. Dit kan op zijne beurt de beweegreden tot handelen worden. Het is daarom niet te min het uiteinde, het doel eener daad. De werking en hare oorzaak moeten elders gezocht worden. Een weinig oplettenheid en wij vinden, dat ons herinneringsvermogen niet uitsluitend de indrukken bewaart, die het van leed en genot ontvangt. Immers wij nemen meer waar, dan het aangename of het smartelijke. Wij hebben zintuigen, die ons voor andere aandoeningen vatbaar maken. Door ons gezigt, gehoor, reuk en smaak, zoowel als door het algemeene gevoel, krijgen wij indrukken, die in geene dadelijke betrekking tot ons welzijn staan, en ook deze blijven ons bij, even als die van den ezelspoot in de aarde, dat is, buiten onzen wil. Waartoe toch deze? Welk kan toch het doel des Scheppers zijn geweest, toen Hij er den mensch aan onderwierp? Hoe ze in verband tot zijne bestemming te brengen? Voor dat hierop een voldoend en passend antwoord te geven is, nog eene opmerking.

Onwillekeurig leert ons de ondervinding, dat gevolgen door werkingen worden voorafgegaan en dat deze niet plaats hebben zonder eerder bestaande oorzaken. De indruk, die hiervan overblijft, en door herhaling toeneemt, doet eindelijk proeven nemen,

die aanvankelijk geen ander doel hebben, dan om zich te vergewissen of aan vroegere onbestemde bewegingen eene zekere bestemming kan gegeven worden. Zoo geraken wij allengs op den weg van overtuiging, dat wij het vermogen bezitten, bepaalde uitwerkingen te doen plaats hebben en met een bepaald doel te handelen. Wat behoeft men meer om het doel van den Schepper of het verband, waarvan zoo even gesproken is, te bevatten, en tevens om ons te bewijzen, dat wij vatbaar zijn mede te werken aan de bevordering van ons welzijn? Immers wanneer de proeven ons overtuigd hebben, dat zekere bewegingen door gelijksoortige uitwerkselen achtervolgd worden, dan gaat naar zijnen aard het ondervondene of liever de voorstelling, die wij er ons van vormen, tot eenen spoorslag over, die ons zekere bewegingen doet nalaten of bedrijven.

Wanneer in den mensch eenmaal de bewustheid is ontstaan van hetgeen onmiddelijk met zijn welzijn strijdt of overeenstemt, en wanneer hij kennis heeft verkregen van de middelen en vermogens om zelf zijne handelingen te bepalen, dan eerst zal hij door eigene inspanning pogen hetgeen hem aangenaam was te herhalen. Hierdoor bewijst hij, dat het beginsel der rede, waarmede wij hem begaafd erkennen, in hem werkzaam is geworden.

Allengs ontstaan in ons denkbeelden, die door de bloote indrukken onzer zintuigen niet te vormen zijn

en er zich al meer en meer van losmaken. Zoo zijn bijv. die van werking en verband tusschen oorzaak en gevolg. Deze zijn misschien de eerste afgetrokkene begrippen, die de mensch vormt.

Opmerking geeft denkbeeld, hoe onwillekeurig misschien ook. Elk denkbeeld heeft een aanzijn in ons denkvermogen en werkt er op terug. Wij oordeelen daarom aanvankelijk nog niet en stellen ons terstond geen bepaald doel voor; maar beproeven welligt eerst of, indien wij tot handelen besloten, indedaad het leed of genot, dat wij vermeenen vroeger opgemerkt te hebben, op eene gelijke handelwijs zoude volgen. Wij doen eenen stap voorwaarts, wanneer de ondervinding ons bevestigt, dat gelijke handelingen, in gelijke omstandigheden, gelijke gevolgen op ons welzijn uitwerken.

Hiervan ontgaat de opmerking geen' onzer. Zij dringt zich als van zelve aan ons op. Wij krijgen derhalve zonder eenig opzet, van liever lede, een geheel redelijk begrip, dat is: een denkbeeld, dat zonder tusschenkomst van ligchamelijke zintuigen indruk op de rede maakt. Immers al mogten de zintuigen het eerste beeld afgespiegeld hebben, zij staan niet meer als middel tusschen de gronddenkbeelden en die er uit afgeleid zijn.

Meerdere ondervinding leert ons, dat, als onze handelingen of zekere andere inwerkingen geene gelijke gevolgen te weeg brengen, er onderscheid in de omstandigheden bestaat. Dit bevestigt onze opmerking te meer, dat gelijkheid van omstandigheid de voorwaarde is, opdat gelijke handelingen gelijke gevolgen veroorzaken. Ten laatste leeren wij hier

in eenen onfeilbaren regel, eene vaste natuurwet, eerbiedigen.

Al weder later ondervinden wij, dat zekere gewaarwordingen, die ons voor het oogenblik, 't zij als van zelve, 't zij met eenig gebruik van onze rede, aangenaam voorkomen, telkens door andere achtervolgd worden, die ons ongevallig zijn, of omgekeerd. Intusschen herinneren wij ons een vroeger aanzijn en voorafgaande gewaarwordingen. Allengs is het besef min of meer ontstaan, dat wij een oogenblik, een tijdlang, ja misschien nog jaren in eenen toestand zullen blijven verkeeren, die ons, zoowel voor leede, als voor aangename gewaarwordingen vatbaar maakt. Eenigermate met dien toestand bekend geworden, doen onze onderscheidene begrippen ons besluiten, dan eens een genoegen van het oogenblik op te offeren, ten einde ons een later genot te verzekeren, dan weder eens, ons een genot des oogenbliks te gunnen, al is het ten koste van een later gemis. Zoo doende leeren wij op eene niet werktuigelijke wijze handelen; dat is, niet als door eene in ons geschapene kracht gedwongen, of als door eene van ons geheel onafhankelijke, welligt buiten ons gelegene, oorzaak voorgestuwd. Eindelijk gaan wij er toe over, door voorspiegeling van een goed einde, ons tot handelen te laten bewegen.

Zijn wij eenmaal zoo ver ontwikkeld, dan is de overgang tot opzettelijk wetenschappelijk onderzoek voorbereid. Immers teleurstelling overtuigt ons dik-

werf, dat wij het beöogde doel missen, dat de uitkomst niet aan onze verwachting en aan onze hoop voldoet. Wij ondervinden zoowel, dat men zich in het aangename der uitkomst kan vergissen, als omtrent den weg, dien men heeft te bewandelen, ter bereiking van eenig doel. Zoo erlangen wij de ervaring en de wetenschap, dat wij dwaalden omtrent doel en middelen, bijgevolg dat wij in die rigting en op die wijze handelende de bevordering van ons welzijn niet bereiken zullen en, ten einde te slagen, òf eenen anderen weg moeten inslaan, òf andere middelen behooren aan te wenden.

Hoe langer zoo meer, worden wij den invloed gewaar, dien onderscheidene oorzaken op elkander en wederkeerig uitoefenen, door opmerking der uitkomsten, die verkregen worden, wanneer zij in verschillende verbindingen zamenwerken. Zoo bevestigen wij de kennis, dat bepaalde middelen niet in alle omstandigheden, maar uitsluitend in volmaakt gelijke met vrucht ter bereiking van gelijke einden te bezigen zijn. Soms zullen dergelijke ondervindingen eenen onwillekeurigen invloed op ons uitoefenen, veeltijds slechts onder voorwaarde, dat wij er onze aandacht bepaaldelijk op vestigen. In dit laatste geval zal de ervaring ons overtuigen omtrent het nut van het vermogen, waardoor wij onze handelingen naar de bestaande behoeften kunnen regelen en besturen. Zoo doet zij het bewustzijn ontkiemen van het nut der meer met de waarheid overeenkomstige en juistere denkbeelden, dat is, der kennis en der wetenschap, zoowel des doels, waarnaar wij hebben te streven, als van de eigenschappen, de krachten en de omstandigheden, die wij aanwenden kunnen. Wanneer ondervin-

ding ons eenmaal van het nut der kennis en der wetenschap heeft overtuigd, dan eerst zal zij op ons doen en laten eene bepaalde middellijke kracht uitwerken; dan eerst zal zij het beginsel ontwikkelen, dat ons die vermogens met inspanning doet oefenen, waardoor wij de waarheid kunnen ontdekken, en haar ter bevordering van 's menschen welzijn dienstbaar maken. Zonder belangstelling in het doel, is aan geene gewillige opoffering, aan geene opzettelijke inspanning onzer krachten, aan geene voorbedachtelijke, volstandige en ernstige beoefening der wetenschap te denken.

Slechts dan, wanneer de ondervinding ons heeft overtuigd, dat wij invloed op ons welzijn kunnen hebben, en dat wetenschap ons noodig is, opdat die invloed in den gewenschten zin uitgeoefend worde, slechts dan is belangstelling in dit tusschendoel of middel denkbaar; slechts dan is het begrijpelijk, dat wij ons gewillig aan de moeite onderwerpen, zonder welke geene diepere wetenschap te verkrijgen is. Door ervaring moet de mensch eenen zekeren trap van ontwikkeling bereiken, voordat de waarheid hem nut wordt en in werking treedt: *die het doel wil, wil ook de middelen.*

Die waarheid, eens krachtig gevoeld wordende, is het minder, als bij toeval, dat de mensch kennis verwerft; van stonde is het met opzet, dat hij haar zoekt en naar haar bezit streeft. Doch hij, die op een verheven standpunt staat, kan niet al, wat het uitgestrekte landschap aan zijn gezigt aanbiedt, eensklaps in alle de onderdeelen naauwkeurig beschouwen. Zoo ook kan de mensch zonder naauwlettend

en speciaal onderzoek alle de waarheden niet doorgronden, waarin hij belang heeft te stellen, zoowel als in zijn heil. De beste weg, om tot de waarheid door te dringen, is de verschillende voorstellingen afscheiden, ze naauwkeurig met het wezen der onderwerpen in dien toestand vergelijken, ze van dwaling gezuiverd weder zamenvoegen en eindelijk zoo doende een geheel vormen. Hiertoe spoort ons reeds de ondervinding aan. Slechts dan, wanneer wij op die wijze de wetenschap beoefenen, zullen wij onze belangstelling in haar aan den dag leggen, en bewijzen een goed gebruik van ons edelste vermogen, van onze rede te kunnen maken.

Dat vermogen aanwenden, redeneren, heeft nimmer plaats dan door opmerken, denken en oordeelen, of afscheiden en verbinden en door eindelijk te besluiten.

Soms verkrijgen wij op die wijze gelijke indrukken, als door het gebruik onzer zintuigen; maar ook soms zijn deze onbekwaam en is de redenering uitsluitend geschikt, om onze denkbeelden en begrippen te vormen. Bijv. wanneer de zintuigen ons aandoen, dan worden wij wel, of eene grootheid, of een gevoel, of iets dergelijks gewaar, doch altijd in een zeker verband en onder den stelligen invloed van zekere zaken en van bepaalde omstandigheden. Het voorwerp van beschouwing kunnen wij ons niet afzonderlijk en buiten dien invloed voor den geest stellen, ten zij door onze verbeelding, welke een onzer redelijke vermogens is.

Het is dan ook alleen door de rede en geenszins door de ondervinding en door de zintuigen, dat wij

ons een denkbeeld des heils en van het einddoel van ons streven kunnen vormen.

Daarom behoeven wij eene redelijke beschouwing van alle zaken, die in eene invloedrijke betrekking tot ons heil staan en onderworpen zijn aan onze willekeurige of van onze wetenschap en van onze besluiten afhankelijke bedrijven.

Wel is waar, het opzettelijke onderzoek en de voorbedachtelijke inspanning onzer redelijke vermogens hebben de volmaakte kennis onzes heils niet tot drijfveer; maar ofschoon wij daaromtrent nog dwalen, zoo blijft niet te min waar, dat wij er ons eene voorstelling van vormen. Hoe onjuist misschien, zij spoort de redelijke werking aan; want stelden wij ons niets voor, als het laatste doel onzer betrachtingen, wij daalden noodwendig beneden den toestand, waarin wij vrij kunnen werken, en lager dan de noodwerkende voorwerpen. Uitsluitend door het gebruik van onze rede, kunnen wij de wetenschappen verwerven, die wij eigenaardig behoeven, en waarvan de overige dieren verstoken blijven, die enkel den weg der ondervinding kunnen bewandelen en beperkt zijn tot het gebruik hunner zintuigen.

Het strekt tot teeken zijner hoogere ontwikkeling en tot bewijs van grootere belangstelling in de bereiking zijner bestemming, wanneer de mensch èn het nut der waarheid beter erkent, èn zich met meer inspanning toelegt op de ontdekking van afgetrokkene waarheden. Die ontwikkeling, die levendige belangstelling, is tevens eene voorwaarde der studie. Zij is de drijfveer, die er ons toe aanzet. Daarom, al

strekt het beoefenen der wetenschap tot onze ontwikkeling en tot het opwekken onzer belangstelling in het wezenlijk goede, zoo kan geene voorbedachte inspanning onzer vermogens ter opsporing van afgetrokkene waarheden plaats hebben, zoolang wij op eenen lagen trap van beschaving staan en onverschillig zijn omtrent ons toekomend lot.

Ofschoon het voor den oogenblik buiten mijn voornemen ligt eene bepaling der huishoudkunde te geven, vermeen ik toch reeds van haar te mogen spreken, als van eene erkende wetenschap en wel als van eene, wier invloed zich krachtig op ons aller welzijn doet gevoelen, en daarom als van eene zeer belangrijke.

Immers, die in haar de wetenschap zien, wier aanwending wel is waar vereischt wordt ter bevordering der maatschappelijke welvaart, doch welke meer dadelijk beöogt den gunstigen invloed, dien de Staat opzigtens de voortbrengst, de verspreiding en het verbruik der stoffelijke rijkdommen behoort uit te oefenen [1]), zij stellen zoowel ten slotte hare belangrijkheid in het vermogen, om gunstig op het gemeene welzijn te werken, als zij, die het ontkennen haar binnen zulke enge grenzen te kunnen beperken. De belangrijkheid der economie staat vast, en mitsdien de reden, waarom wij behooren haar met inspanning te beoefenen, opdat wij ter bereiking

1) Say Cours Comp. d'Ec. pol. prat. considérations générales p. 6. Paris 1828.

van hetgeen wij bedoelen, of beter, van onze bestemming, eenmaal hare lessen getrouw naleven mogen.

Hetgeen vroeger in het algemeen gezegd is, omtrent het onvoldoende der proefondervindelijke wijze van wetenschappelijke kennis te vergaderen, zal wel bepaaldelijk van toepassing op de economie wezen, indien het waar is, 1° dat deze wetenschap eene menigte begrippen bevat, die de ondervinding onbekwaam is in ons te ontwikkelen, 2° dat ter vorming dier begrippen de aandachtige beschouwing noodig is van onderwerpen, die noch door onze zintuigen waar te nemen zijn, noch immer afzonderlijk voorkomen en 3°, dat de belangrijkheid der juiste vorming dier begrippen, althans bij een deel des menschdoms, erkend wordt.

Tot staving van een en ander stel ik mij gewis niet op het gunstigste standpunt, wanneer ik, in strijd met mijne overtuiging, voor den oogenblik aanneem, dat de staatshuishoudkunde eene afzonderlijke wetenschap is en niet dat ééne bepaalde deel der algemeene huishoudkunde, hetwelk de regeringen stellig behooren na te leven. Desniettemin komt het mij onbetwistbaar voor, dat die tak van wetenschap, handelende over onderwerpen, als de bruikbaarheid, de nuttigheid, de waarde der dingen en de rijkdommen, al ware het om geene andere redenen, zaken betreft, waarvan men zich door ondervinding of opmerking, onmogelijk juiste begrippen vormen kan.

De reden er van ligt in den aard dier begrippen.

Door het woord *bruikbaarheid*, opgevat in den economischen zin, verstaan wij noch elke eigenschap, die zaken geschikt maakt om tot eenig einde, zonder onderscheid, gebezigd te worden, noch de bekwaamheid zelve, waardoor iets algemeen te bezigen is ter bereiking van elk doel; maar wij hechten er een meer bepaald begrip aan. Bestemd tot het genot van welzijn, steeds geluk- en heilbegeerig, ondervinden wij allen hiervan den invloed, ook wanneer wij dwalen, zoo wel omtrent hetgeen tot het wezen en tot den aard des heils en des geluks behoort, als omtrent de vatbaarheid of meerdere en mindere bekwaamheid der voorwerpen, om gunstig ter bereiking onzer bestemming mede te werken. Daarom vatten wij allen het woord bruikbaarheid in eenen beperkten zin op, zoo dikwerf wij het in eenen economischen zin bezigen. Dan hechten wij er de beteekenis aan van vatbaarheid of voorwaardelijke bekwaamheid, om, hetzij dadelijk, hetzij middellijk, de bereiking onzer bestemming, ons heil, ons geluk, het treffen van ons doel te bevorderen. *Bruikbaarheid* is een bestanddeel van het begrip *nuttigheid*, dit van het begrip *waarde* en dit wederom van het begrip *rijkdom.* — Op dien grond steunt de bewering, dat noch van *rijkdommen*, noch van *waarde hebbende zaken*, noch van *nuttige voorwerpen*, noch van hunne *bruikbaarheid* gehandeld kan worden, met uitsluiting der betrekking, waarin de oorzaken van ons geluk en heil staan tot het doel waartoe God ze schiep, tot onze bestemming.

Men zoude meer acht moeten geven op de onderscheidene begrippen, die verschillende personen zich gewoonlijk omtrent de beteekenis en kracht dier woor-

den vormen, en beter bedenken, dat, ook in dezen, de dwalingen uitvloeisels zijn der gewone oorzaak, dat is: van gebrekkige waarneming. Dan bleek spoedig de hooge graad van waarschijnlijkheid der stelling, dat de ondervinding en de waarneming van hetgeen bestaat en geschiedt onvoldoende zijn om, aangaande het verstand dier bewoordingen, tot de eenheid te geraken, welke eenheid het kenmerk is der gevonden waarheid. — Maar veel stelliger bewijs ligt mijns inziens in de onvolledige en onbestemde voorstelling, die men, onaangezien hare nadeelige strekking, bij zeer geachte schrijvers [1]) van deze grondslagen der wetenschap aantreft, welligt hoofdzakelijk, omdat zij met Say instemmen, wanneer hij zegt: «Elle est tout entiére fondée sur l'expérience.» [2])

Het ware mij gemakkelijk deze min gunstige voorstelling, omtrent de zorg, door vele schrijvers aan de ontvouwing hunner gronddenkbeelden besteed, te staven; maar zulk een langwijlig onderzoek zoude den lezer weinig baten [3]).

1) Cours Comp. d'Ec. pol. prat. cons. gén. p. 122.

2) Cours Comp. d'Ec. pol. prat. cons. gén. p. 27.

3) Verlangt men plaatsen na te slaan, waar men hetgeen ik zoo even zeide bewaarheid zal vinden, men sla dan op: Storch, t. 1 p. 57 et 109. Rossi, Cours d'Ec. pol. 3ième leçon. Préface de Garnier à la traduction d'Adam Smith, p. 5. Adam. Smith, B. 1. Chap. IV. p. 42. Mac Culloch, Princ. of pol. ec. p. 2. Ricardo, chap. I. p. 2. Sismondi, Nouv. princ. d'Ec. pol. L. II. chap. I, waar hij aan eenen verkeerden oorsprong de oorzaak der rijkdommen toekent. Senior door Arrivabene, Cura H. W. Tydeman, bl. 34—37.

Ik vermeen te kunnen volstaan met het betoog, dat een schrijver, als de zoo even genoemde, zich van de bewuste zaken nog juist daarom eene onvolkomene voorstelling maakt, omdat hij hare afgetrokkene beschouwing niet genoeg op prijs stelt. Zie aangehaalde stuk, waar men leest: «On nuit encore aux progrès de l'économie politique, lorsqu'on établit ses principes par des raisonnemens trop abstraits. Cet abus éloigne le public de l'étude de cette science, et malheurensement on peut le reprocher.... aux défenseurs des meilleures doctrines, à des écrivains auxquels on doit des observations exactes, des développemens ingénieux,» p. 89.

Hem te kiezen kwam mij voor daarom het meest met mijn doel te stroken, omdat hij de afgetrokkene beschouwing niet geheel verwerpt, zoo als uit de volgende zinsnede blijkt: «Il n'est pas possible, sans doute, de bannir entièrement les abstractions des sciences expérimentales.» Cons. gén. p. 90.

Had hij er echter meer werk van gemaakt, zoude hij dan in hetzelfde werk (prem. part. chap. 2 p. 141) gezegd hebben? «Pour qu'une valeur soit une richesse, il faut que ce soit une valeur reconnue, non par le possesseur uniquement, mais par toute autre personne. Or, une marque certaine que la valeur d'une chose, que je possède, est reconnue et appréciée par les autres hommes, c'est lorsque pour en devenir possesseurs, ils consentent à me donner une autre valeur en échange.»

Zoude hij om een denkbeeld der waarde te geven alzoo vervolgd hebben? «Alors la quantité, de ce que l'on donne pour... acquérir tout autre objet, établit entre

ces deux objets le rapport, qui existe entre leur valeur.»

Neen, dan zoude hij begrepen hebben, dat wij ook waarde hechten aan zaken, die voor anderen welligt onverschillig en voor ons misschien uitsluitend op den oogenblik nuttig zijn. Het zoude hem voor den geest gestaan hebben, dat het uitgedrukte denkbeeld in strijd is met zijn elders geuit gevoelen. In het begin der gemelde Cons. générales p. 7 leest men immers: «Depuis qu'il à été prouvé, que les propriétés immatérielles, telles que les talens et les facultés personnelles acquises, (waarom deze alleen?) forment une partie intégrante des richesses (?) sociales, et que les services rendus dans les plus hautes fonctions ont leur analogie avec les travaux les plus humbles», etc. en verder: «Elle (l'écon. pol.) estime tous les biens, dont la jouissance est accordée à l'homme, elle regarde la santé, la paix de l'ame, l'attachement de nos proches comme des biens PRECIEUX et applaudit aux efforts, que l'on fait pour les obtenir.

De overeenstemming tusschen zijne denkbeelden is toch niet te herstellen door op deze zinsnede te laten volgen: «toutefois elle ne soumet à une appréciation scientifique que les biens susceptibles d'avoir une valeur d'échange, parce que ce sont les seuls aux quels les hommes attachent, dans le sens propre, le nom de *richesses?*»

Neen, hij zoude begrepen hebben, dat de reden, waarom men offers brengt, dan eens ter verkrijging van rijkdommen, hetzij door ze voort te brengen, hetzij door ze tegen andere te ruilen, hetzij door ze als loon te verdienen, — dan wederom eens tot behoud van hetgeen

men bezit, dezelfde is, die er ons toe aanspoort, wanneer zij noodig zijn tot het behoud of de herkrijging onzer gezondheid, van onzen goeden naam, onzer zielstevredenheid en dergelijke [1]).

Had hij zich een beter begrip van de waarde gevormd, hij zoude de belangrijkheid der verdeeling van den arbeid en inzonderheid van haar onderdeel, den handel, nog veel hooger gesteld hebben; want hij zoude haar niet hebben afgemeten naar de meerdere ruilingswaarde, die òf de productive vermogens alzoo aangewend òf de waren door tusschenkomst van den handel erlangen. Daartoe had hij eenen gansch anderen maatstaf gebezigd, te weten: de uitgebreidheid van het verschil der waarde, die de verbruiker des noods aan de producten toekent met die, welke de voortbrenger er voor moet bekomen, zal hij in den prijs eene schadeloosstelling vinden voor zijne productiekosten. Immers doorgaans is de marktprijs of ruilingswaarde lager dan die, waartoe de verbruiker ze in voor hem minder gunstige omstandigheden zoude opvoeren, en nogthans zoo laag niet, dat de voortbrenger gedwongen is of verkiest zijne productievermogens aan eenen anderen tak van nijverheid te wijden.

Nimmer had hij bloot nuttige zaken onder de rijkdommen gerangschikt. (Cours comp. prem. part. Chap. 1. p. 132. «Ces moyens consistent dans l'emploi, dans l'usage que nous fesons de différentes choses, que nous

---

1) Hiermede komt overeen wat men leest in Chap. I prem. part. p. 133 van hetzelfde werk: «Nous sommes forcés, d'acheter, pour ainsi dire les derniers biens par des travaux, des économies, des privations; en un mot par de véritables sacrifices.» p. 133.

nommons des biens ou des richesses» noch gevolgelijk de rijkdommen in twee hoofdsoorten verdeeld: te weten, 1° die ons in grooten overvloed, om niet, door de natuur geschonken worden, 2° die de vruchten zijn van eenen zamenloop van oorzaken, wier werking ten koste van offers plaats heeft; maar hij zoude met Storch, Cours d'Ec. pol. een onderscheid hebben gemaakt tusschen *les biens* en *les richesses*, zie p. 108. «Parmi les valeurs qui peuvent entrer dans notre possession, les unes sont matérielles et se composent de choses hors de nous, les autres sont immatérielles, c'est-à-dire elles ne tombent point sous les sens: celles-ci forment notre propriété morale et font partie de notre être. On peut distinguer ces deux classes de valeurs par les noms de BIENS EXTERNES et de BIENS INTERNES; les premières sont communément appelées RICHESSES; les autres n'ont point de dénomination particulière.»

Indachtig aan de beteekenis des woords *rijkdom* zoude Say niet hebben gezegd (l. c.) «On ne peut pas séparer *de ces biens* l'idée de la propriété [1]), maar algemeen *des biens* of *des richesses*, daar deze twee woorden (wederom ter aangehaalder plaats) volgens hem van gelijke beteekenis zijn. Immers *richesse* of *rijkdom* is (zie Dic. de la langue franc. par Boiste éd. de C. Nodier) «*abondance de bien, leur possession*,

---

1) Zoude hier niet op Say zelven van toepassing zijn, wat hij in de aangehaalde Cons. Gén. zegt. «En chaque occasion les notions erronées, avec lesquelles on a été bercé, qu'on a entendu répéter mille fois, que l'on trouve consignées dans une multitude de livres, les fausses significations, que l'usage commun attache à certains mots, assiègent l'esprit, quoi qu'on fasse. p. 74.

qualité qui est riche en volgens den zelfden is *riche qui a beancoup de biens.* Een *Rijkdom* of *richesse* kan dan wel wezen de zaak, waarvan het bezit rijk maakt, nimmer eene, die niemand begeert te bezitten. En behoort het begrip des bezits tot dat *des richesses* (vergelijk dict. de l'Ec. pol. van Coquelin et Guillaumin in voce), waarom het dan slechts in dat van éénc soort van rijkdommen te erkennen? Dezelfde begrippen vindt men in de brieven van Say terug, zie Comte Mel. et Corr. p. 98 id. p. 119. Maar in strijd met zich zelven leest men Op. laud. p. 131, dat hij nog in 1822 van gevoelen was «que l'on estime la richesse d'une personne par la valeur des choses qu'elle possède» id. p. 170, 186, 188, inzonderheid vergeleken bij hetgeen men leest p. 114, p. 332, waar hij erkent het woord in eenen zin te bezigen, «qui ferait rire le vulgaire» en eindelijk p. 407, waar hij uitsluitend, met Storch, *biens* noemt, waaraan hij elders den naam van *richesses naturelles* geeft.

Hij zoude evenmin (C. C. d'Ec. p.p. t. I. C. I. p. 134) hebben gezegd, «D'un autre côté la propriété suppose une société quelconque, des conventions, des lois. On peut en conséquence nommer les richesses ainsi acquises, des richesses sociales »om tot het besluit te komen» elles peuvent seules devenir l'objet d'une étude scientifique.»

Immers, zoowel hij, die buiten de zamenleving gesloten is, als hij, die er toe behoort, kan rijkdommen, in den eigenlijken zin des woords, bezitten. Wel is waar, zijn eigendomsregt zal dan niet door zijne natuurgenooten worden bedreigd, noch tegen hen zijn gekeerd, maar hij zal het tegen andere vijanden moeten

handhaven. Er bestaan andere oorzaken, die hem van het zijne kunnen berooven, en mitsdien andere beweegredenen voor hem, om waarde aan het geruste bezit te hechten en om er offers aan te brengen. En waarom zoude men er dan minder wezenlijke rijkdommen en eigendommen in beschouwen?

Hij zoude bemerkt hebben, dat ook de mensch, die buiten de zamenleving gesloten is, in het geval kan verkeeren, en er doorgaans het meest in verkeert [1]) «d'être forcé d'acheter, pour ainsi dire, ces derniers biens par des travaux, des économies, des privations; en un mot, par de véritables sacrifices» (opmerkelijk juist zijn deze woorden door Say in het aangehaalde hoofdst. p. 133 gebezigd) en mitsdien zoude het hem niet zijn ontgaan, dat hij dus iets lager tegenspreekt, waar hij zegt: «Elles (les richesses) ne peuvent être évaluées que par l'échange, au moyen du quel leur valeur est constatée. Or l'échange suppose encore l'état de société; l'homme isolé ne saurait conclure aucune espèce de marché» [2]).

Het zoude hem evenmin zijn ontgaan, wanneer hij in zijne Cons. gén. p. 7 zegt: «il a été prouvé que les propriètés immatérielles, telles que les talens et les facultés personnelles acquises» (in zekeren zin, wat het voorregt des bezits en het gebruik, dat men er van maken kan, te regt) forment une partie in-

---

1) De Sismondi Nouv. Princ. d'éc. pol. l. II. c. 1. La richesse peut exister, non seulement sans aucun signe d'échange, ou sans argent, mais encore sans aucune possibilité d'échanger ou sans commerce.

2) Rossi, 4 Leçon prem. part.

tégrante des richesses sociales» dat hij daar ook mede had moeten gelijkstellen alle die persoonlijke begaafdheden, die wij kosteloos van den Schepper ontvingen [1]).

Wel het allerminst had hij aan die begaafdheden zoo min eene plaats onder de natuurlijke, als onder de maatschapppelijke, gegund.

Een weinig nadenkens had hem welligt overtuigd van het bestaan van waarde hebbende zaken, die nogthans, omdat zij ons eigen zijn, niet aan de eigendommen geässimileerd kunnen worden, dus nimmer onder de rijkdommen kunnen worden begrepen.

Nimmer zoude hij op bl. 17 des Cons. gén. hebben gezegd: «Cependant la valeur est une qualité purement morale et qui paraît dépendre de la volonté, fugitive et changeante des hommes.»

Hij zoude niet uitsluitend van de subjective waarde, waarop de ruilingswaarde steunt, gehandeld hebben, maar tevens van de objective, wier erkentenis onontbeerlijk is, zullen wij ons eene heldere voorstelling vormen van het nut der wetenschap en der inspanning of der offers, die men zich getroost om in hare geheimen door te dringen. Want die de overtuiging mist, dat vele zaken en voortbrengstkrachten eene hoogere waarde bezitten, dan die wij er aan toekennen, en wel, omdat zij vatbaar zijn eenen gunstiger invloed op 's menschen lot uit te oefenen,

---

1) Vergelijk Rossi, Op. laud. 3. l. prem. part. waar hij echter verkeerdelijk kapitaal heet, wat wel is waar groote overeenkomst daarmede heeft, maar het vereischte mist van aan anderen overgedragen te kunnen worden.

dan zij tot nog toe onder onze leiding vermogen, dien ontbreekt ook tevens de eenige redelijke spoorslag om zich in te spannen. Waarom zoude hij zich ontberingen opleggen, en zich offers getroosten, ter ontdekking van nieuwe waarheden, ter uitbreiding van het veld zijner kennis en ter vermeerdering van zijne, min juist genaamde, onstoffelijke schatten?

Nogthans zegt dezelfde schrijver zeer te regt (Cons. gén. p. 122.) «Je suis en état de prouver, que les plus grandes erreurs, qui aient été professées en économie politique, depuis les premières années du dix-septième siècle, époque où l'on a commencé à s'en occuper, jusqu'à nos jours viennent toutes de l'ignorance, où leurs auteurs ont été de l'un on de l'autre des principes les plus élémentaires de la science.» Ook op bl. 93. «On voit qu'il fallait avant tout s'entendre sur l'idée renfermée dans le mot richesse.»

Tevens erkent hij vier bladzijden verder: «Les mots travail, valeur, propriété, consommation, sont des termes abstraits.» Desniettemin schuwt hij de afgetrokkene beschouwingen, als velen met hem. Laten wij dan zien, welke redenen hij daarvoor geeft en alles afdoende acht. Hoofdzakelijk zal hem de stelling, die men in hetzelfde stuk p. 116 aantreft, voor den geest hebben gestaan. «Nul ouvrage n'est moins utile qu'un livre, qu'on ne lit pas» waar volkomen op sluit wat wij vroeger p. 89 lezen: «On nuit encore aux progrès de l'économie politique losqu'on établit ses principes par des raisonnemens trop abstraits.» Im-

mers het blijkt uit den volgenden zin, dat het des schrijvers doel niet was de afgetrokkene beschouwingen ongeschikt te verklaren, om den meer ontwikkelden dieper in de kennis der waarheid te doen doordringen, maar wel bepaaldelijk haar in populaire werken af te keuren.

«Cet abus» vervolgt hij «éloigne le public de l'étude de cette science, et malheureusement on peut le reprocher..... aux défenseurs des meilleures doctrines, à des écrivains auxquels on doit des observations exactes, des développemens ingénieux.» Voeg hier bij wat hij schreef aan D. Ricardo. «Ce que je crains, c'est que nous ne rebutions le commun des hommes par des raisonnemens trop abstraits. Comte, Mel. et Corr. p. 121.

Wat hiervan afgeleid? I°., dat J. B. Say bovenal op het oog had voor het publiek te schrijven [1]), en dat hij dit ongenegen, misschien vrij ongeschikt, rekende, de ontwikkeling van afgetrokkene bespiegelingen, beschouwingen en uitleggingen te volgen. Hierin bewonderen wij om het zeerst zijne menschenkunde en de wijze, waarop hij zich van zijne taak kweet. Niemand heeft welligt zooveel lezers gevonden, niemand welligt zooveel smaak in de beoefening der wetenschap doen opvatten, als hij. Ziedaar naar mijne overtuiging zijne grootste, en zeer zeker geene kleine, verdienste [2]).

---

1) Dit blijkt inzonderheid uit hetgeen hij aan Th. Tooke schreef: "Vous vous apercevrez aisément que j'ai voulu populariser cette science." Comte, Mel. et Corresp. p. 319.

1) Gelijken lof zwaait Th. Tooke hem toe, zie Comte, Op. laud, p. 330.

II°. Dat hij niet zoo ongunstig over afgetrokkene ontvouwingen zoude hebben geoordeeld, die geleverd worden met het kennelijke doel, niet om het algemeen, maar meer bijzonder om hen voor te lichten, wier belangstelling in diepere kennis zoo groot is, dat zij zich gaarne de inspanning getroosten, vereischt tot minder oppervlakkige beoefening.

En eindelijk ten derde, dat hij zich voor de afgetrokkene bespiegelingen zoude verklaard hebben, waarin een schrijver zich had willen verdiepen, 1°. indien het werk geene aanspraak op populariteit maakte. 2°. indien hij dezen in de daad als den eenigen weg had erkend, om zich boven de *ignorance des principes les plus élémentaires de la science* te verheffen, 3°. indien hij van meening was geweest dat het oogenblik daar was, waarin men geen gevaar liep, alzoo een onnut werk te schrijven, omdat het niet gelezen zoude worden.

Welnu ik vlei mij niet met algemeenen bijval. De bijzondere gaaf van op eenen voor elk bevattelijken en vloeijenden toon te schrijven, ik weet het, zij is de mijne niet. Ik geloof met volle overtuiging, dat afgetrokkene bespiegeling onmisbaar is, om tot helder inzigt van de grondslagen der huishoudkunde te komen. Er bestaat mijns inziens geen twijfel omtrent de levendige belangstelling, die schrijvers, als Say en anderen, met betrekking tot de economische wetenschap hebben opgewekt en mitsdien omtrent den lust, waarmede sommigen de moeijelijkste onderzoekingen zullen volgen, waaruit zij hopen eenig nut te trekken.

Daarom, het tijdstip is aangebroken, waarin ook

op het veld der huishoudkunde de meer afgetrokkene geschriften eenen gunstigen invloed uitoefenen en een welwillend onthaal ontmoeten kunnen.

Say had behooren indachtig te blijven aan hetgeen hij heeft gezegd èn omtrent de gevolgen der gebrekkige kennis aangaande de grondwaarheden, èn omtrent de beste wijze, om tot de kennis van den aard en van de eigenschappen der dingen te geraken, Consid. Gén. p. 20, waar men leest: «Or la meilleure manière de connaître la nature de chaque chose consiste à en faire l'analyse, à voir tout ce qui se trouve en elle et rien que ce qui s'y trouve.» Dit kan slechts door afgetrokkene beschouwing geschieden, want is het met reden, dat hij op bl. 11 terugdeinst voor de gedachten het geheel der wetenschap te omvatten, waar hij zegt: «Mais alors quel esprit pourrait embrasser une telle immensité;» met nog meer reden zoude hij de menschelijke vermogens onbekwaam hebben geacht, alle de waarheden, alle de eigenschappen, zelfs van min belangrijke en in vergelijk met andere minder zamengestelde onderwerpen, gelijktijdig met vrucht te beschouwen. En wat toch is deze analyse en wat de afgetrokkene beschouwing, zoo niet in zijne gedachte afzonderen, wat de natuur te zeer zamengesteld en te innig verbonden oplevert, om daarvan door ervaring die mate van kennis te verkrijgen, waarnaar wij streven, dat is: in eenen staat, waarin onze vermogens te kort schieten ter ontdek-

king der waarheden, vervat in het voorwerp onzer aandacht.

In mijn oog veroordeelt Say zijne ingenomenheid tegen de afgetrokkenheden bepaaldelijk, althans ingewikkeld, wanneer hij, op bl. 20 z. st. schrijft: «De même en continuant une comparaison, dont je me suis servi tout à l'heure, quand l'analyse a devoilé la nature de cette qualité, qui réside dans certaines choses et que nous avons nommée leur valeur; ..... on a su positivement pourquoi l'or était plus précieux que le fer. La liaison entre ce phénomène et ses causes est devenue aussi certaine que le phénomène est constant.» Daarin ligt dat de analyse, dus de afgetrokkene beschouwing, want er kan geene andere analyse van denkbeelden gemaakt worden, ook opzigtens de waarde onmisbaar is voor elk, die er kennis van wil krijgen, «*qui* (om Say's woorden te gebruiken) *veut* se former des choses une idée conforme à la réalité.»

Say schijnt echter, zooals blijkt uit de noot, voorkomende op bl. 25, z. st., wederom het onderscheid te verwaarloozen tusschen den analytischen weg, die opzigtens denkbeelden is te volgen, en tusschen den proefondervindelijken of analytischen, langs welken men tot kennis van de stoffelijke eigenschappen der dingen geraakt. Zie hier die noot.

«On met quelquefois en opposition la méthode expérimentale ou analytique, qui est fondée sur des observations, et qui fait connaître ce qui est, c'est-à-dire des vérités, avec la méthode, qu'on peut appeler doctrinaire, qui est fondée sur des argumentations, et qui a pour objet d'établir des systèmes. La méthode expérimentale est plus scientifique, car

les sciences se composent de vérités et non d'opinions» [1]).

Zijn er dan, wanneer men de regelen der redeneerkunde in acht neemt, geene bepaalde waarheden en slechts gevoelens af te leiden van reeds bekende waarheden? Gewis ja, want ware dit zoo niet, dan ook baatte de door ondervinding verkregene kennis van waarheden of gegevens nimmer; zoo min in de rekenkunst om tot eene slotsom te geraken, als in de huishoudkunde om tot een besluit te komen.

Is de ondervinding eene wijze, de beschouwing is er mede eene, waarop wij tot kennis komen. God zoude ons geene twee wegen geopend hebben, zoo wij langs eenen ons doel konden bereiken. Is dit op zichzelve reeds voldoende om den redelijken mensch te overtuigen, dat noch de eene, noch de andere, zoo min onnut, als genoegzaam is, men behoeft er niet bij stil te staan. Er zijn gemakkelijk redenen te ontdekken, waarom soms de beschouwing en waarom weder, in andere gevallen, de ondervinding het best tot de kennis der waarheid brengt. De strijd, dien de theoretici en de practici zoo dikwerf onderling voeren tot staving van de veroordeeling der

1) Vergelijk bl. 59, waar de schrijver de analyse tegenover de ondervinding stelt in de woorden: »Cette vérité ne peut être empiriquement prouvée; elle ne peut sortir que de la nature des choses et d'une analyse exacte: il faut donc connaître cette nature des choses, et l'on peut dire qu'il n'est aucun genre de connaissance où l'expérience puisse moins se passer de la science.»

leerwijze van hunne tegenstanders, getuigt zoowel van hunnen geringen eerbied voor den Schepper in Zijn werk, als van hunne oppervlakkigheid en eenzijdigheid. — Zoowel de ondervinding, als de beschouwing, beide hebben èn hare licht- èn hare schaduwzijden. Een woord daarover. De ondervinding heeft vóór, dat de gebeurtenissen en de zaken zelve op onze rede werken en derhalve, dat de voorstellingen, die zich op haar afspiegelen, altijd volmaakt met de waarheid overeen moeten komen, in geval het werkzame deel onverbeterlijk is, hetwelk onze rede zelve en de werktuigen, die zij gebruikt, in de vorming dier voorstellingen nemen. Dat dit dikwerf het geval niet is, erkent Say op bl. 120, z. st. waar hij het gezegde van Rousseau aanhaalt: «Il faut beaucoup de philosophie pour savoir observer une fois, ce qu'on voit tous les jours.»

Gebrek aan behoorlijke waarneming doet het grootste nut der ondervinding verloren gaan.

Op bl. 59 z. st. geeft Say zelf eene krachtige reden, waarom men zijne toevlugt dikwerf niet tot de ondervinding nemen kan, ter vermeerdering zijner huishoudkundige kennis. Daar leest men: «Ce n'est pas tout: dans le traitement du corps humain l'effet suit immédiatement la cause, et l'expérience se répète tous les jours..... Mais dans l'économie des nations, on ne peut sans danger suivre les conseils de l'empirisme; car on n'y est pas maître de répèter les expériences, et jamais on ne peut les dégager des accessoires, qui exercent quelquefois une telle influence, qu'ils changent absolument les résultats.»

Voeg hierbij wat hij zegt op bl. 65 z. st. «Elles (les

connaissances) suppléent à l'expérience dans beaucoup de cas; à cette expérience, qui coûte si cher et que l'on n'acquiert bien souvent qu'à l'époque de la vie, où l'on cesse d'en avoir besoin.» — Ook bl. 73. «Sans donte ce genre de savoir s'acquiert à la longue par l'expérience, comme tout autre; mais il a fallu quatre mille ans pour acquérir par cette voie ce que nous savons aujourd'hui. L'expérience est une manière d'apprendre excessivement longue et dispendieuse; car on ne fait pas une seule faute qu'on ne la paie chèrement.

Maar ook de beschouwing heeft hare verkieselijke zijde en hare eigenaardige gevaren. Wat toch anders is zij in zekeren zin, dan eene soortgelijke handeling, omtrent rede- en denkbeelden, als die der scheikundigen, omtrent stoffelijke bestanddeelen. Ontleding van het zamengestelde, in deelen, die de natuur zeldzaam, zoo ooit, oplevert, en wederom zamenstelling van het aldus verkregene tot het geen wij behoeven, doch in den regel zonder ons toedoen missen zouden.

Immers, het is niet minder waar, dat de natuur, of zoo men wil, eene van ons vreemde kracht, indrukken op onze rede maakt en ons redelijke voorstellingen verschaft, als er veel buiten het menschelijke toedoen in de stoffelijke wereld geschiedt.

Welnu die scheikundige, analytische methode, of de afgetrokkene beschouwing, levert wat de ondervinding onbekwaam is aan te bieden. «Or la meilleure manière de connaître la nature de chaque chose consiste à en faire l'analyse, à voir tout ce qui se trouve en elle et rien que ce qui s'y trouve.» De van alle inmengselen gezuiverde kennis van enkelvoudige

krachten, de algemeene regelen, waarnaar zij werken, kunnen wij uitsluitend van de beschouwing ontleenen. Zij is mitsdien bijzonder dienstig om ons te behoeden voor groote afwijkingen van den weg, die tot ons doel leidt.

Maar hoe zorgvuldig men ook is, èn opzigtens de eerste gronden, waarop eene argumentatie wordt gebouwd, èn opzigtens hare logische voortschreden, het blijft toch altijd waar, dat mogelijk, bij gebrek aan juiste waarneming, de gegevens, zoo als wij ze ons voorstelden, òf niet met de waarheid overeenkwamen, òf niet uitsluitend, òf misschien niet alle te pas kwamen; ook dat de meest logische kop soms, door overijling of door vooringenomenheid, eenen redekundigen misslag begaat.

Say merkt teregt op, bl. 51. z. st. «L'homme le plus instruit de la nature des choses, ne saurait prévoir les combinaisons infinies qu'amène incessamment le mouvement de l'univers.» bl. 24. «Outre que dans une longue chaîne de raisonnemens il peut s'introduire des chaînons vicieux, ou mal rattachés, qui en altèrent la force, le résultat des faits peut différer beaucoup de celui du calcul, par l'impossibilité où nous sommes, de tenir compte de toutes les circonstances, quelquefois peu remarquables, qui influent sur le résultat définitif.»

Wanneer ik nu, ten bewijze mijner onpartijdigheid, met Say besluit tot hetgeen hij onmiddelijk aan de laatst aangehaalde zinsnede laat voorafgaan: «Il convient seulement de ne pas en (de grondbeginselen door redenering verkregen) pousser les conséquences trop loin, sans s'appuyer de nouveau sur l'expérience.» —

Wanneer ik alzoo toon ook de ondervinding op prijs te stellen, dan nog vrees ik geenszins het begrip omtrent de belangrijkheid der afgetrokkene waarheden en der beschouwing, waardoor hare kennis uitsluitend verkrijgbaar is, in het minst te hebben verzwakt.

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

II.

DE BEGEERTE, HAAR DOEL, AARD EN GEVOLG.

> Il est de la plus grande importance pour le succès de l'économie politique de faire tomber le voile mystérieux, qui a jusqu' ici dérobé à tous les regards la véritable nature de la richesse. Des Systèmes, d'Ec. pol. etc. Ganilh, T. 1. p. 4.

Er zijn waarheden, die zich genoegzaam zelve aan ons opdringen en geen bewijs behoeven. Zij zijn de ware grondslagen van alle verdere overdenking. Zulk eene schijnt de stelling mij toe, die bij het tegenwoordige onderzoek ons tot algemeen standpunt kan strekken. Zij is deze: «het eigenaardige kenmerk der menschelijke natuur is een onophoudelijk en veel omvattend haken, wenschen of begeeren.»

Deze inwendige gemoedsbewegingen vloeijen dadelijk voort uit het eigenaardige vermogen, om met bewustheid én den toestand, waarin men verkeert, én diens verscheidenheden waar te nemen. — Schoon bij de overige diersoorten sporen worden aange-

troffen van eene daaraan zeer gelijkende aandoenlijkheid, bij geen hunner heeft zij eene ontwikkeling, als bij den mensch. Deze meerderheid staat in een blijkbaar verband met, zij is een dadelijk gevolg van, onzen hoogeren trap van organisatie en inzonderheid van onzen bijzonderen aanleg.

Wij zijn, meer dan eenig ander bekend schepsel, aan indrukken, zoo van genoegelijken, als van smartelijken aard, onderworpen, niet slechts, door dien onze redelijke aanleg verder reikt en onze bewustheid helderder is, maar bovenal, omdat wij op aarde alléén gevoelig zijn voor zedelijk goed en kwaad [1]).

Tweeledig is dan ook onze meerdere vatbaarheid tot vorming van wenschen en begeerten, tengevolge der rigting, waarin wij ze verder dan de beesten kunnen uitstrekken. Onze meerderheid betreft èn het doel, waarop ons verlangen wijst, èn de middelen, wier aanwending en medewerking ons dienstig zijn. Die grootere vatbaarheid staat in het naauwste verband met den invloed, dien wij zelven op de vervulling onzer wenschen en begeerten kunnen uitoefenen. Te zamen vormen zij een geheel, hetwelk zich door meerdere zamengesteldheid onderscheidt van het eenvoudige, dat op de beesten betrekking heeft.

Hierin ligt voor mij een wenk, dien ik mij bij de navolgende beschouwing wil ten nutte maken. Ik zal den weg volgen, die ter uiteenzetting van alle ingewikkelde en veel omvattende voorstellingen dienstig is, en trachten het juiste begrip der zaak te vormen,

1) Storch. T. I, p. 50.

door van het meer eenvoudige op te klimmen tot het meer zamengestelde en meer volledige.

Aanvankelijk zal ik alzoo 's menschen hoogere natuur buiten den kring van beschouwing sluiten.

De mensch heeft met de overige dieren het stoffelijke leven en eene menigte daaraan verbondene behoeften gemeen. Onverschillig of die behoeften stellig (*positief*), dan wel ontkennend (*negatief*), zijn, hare vervulling is onmisbaar, zoowel ter instandhouding van het dierlijke bestaan en ter voltooijing der ligchamelijke ontwikkeling, als ter bevrediging der aangeborene dierlijke neigingen en lusten.

Het eigenlijke doel en de kracht der begeerten hangen beide af van den aard en de levendigheid, waarmede de neigingen zich aan ons bewustzijn openbaren. In dit bewustzijn ligt het heil, het leed en de uiting van het dierlijke leven zelve.

Ondervonden de dieren en wij met hen steeds bevredigende en geene andere gewaarwordingen, er viel slechts aan genot te denken en de bron ontbrak, waaruit de begeerten oprijzen. Doch bij gemis hiervan zoude het gansche dierlijke geslacht in dien lijdelijken toestand verkeeren, die onvermijdelijk is, wanneer de drijfveer ontbreekt, wier kracht tot eigene handeling aanzet. Alleen die voorwerpen der schepping, waaraan God geen oordeelkundig vermogen heeft toebetrouwd, om hun welzijn in stand te houden en te bevorderen, zijn dien overeenkomstig van bewustheid verstoken en mitsdien van begeerten. Maar, die haar deelachtig zijn, dragen het onweder-

sprekelijke kenmerk van het doeltreffende hunner organisatie. Zij zijn er mede begaafd, opdat de in haar liggende drijfveer krachtig ter bereiking van eenig doel medewerke.

Daarom, waar bewustheid bestaat, en waar zij voor het bestaan eener drijfveer tot eigene handeling onmisbaar is, kan aan geene volkomene voldoening van behoeften [1]) door vreemde oorzaken, kan aan geene onvermijdelijke, volmaakte, genieting, van hetgeen goed is, gedacht worden.

De mogelijkheid van, zoowel aangename, als smartelijke, aandoeningen te ondervinden en het vermogen er eenen eigen invloed op uit te oefenen, toonen de hoogere organisatie der dieren aan, in vergelijk tot die der leven- of liever der bewustelooze voorwerpen. Echter het is wederom een volstrekt vereischte, opdat de hooger bewerktuigde dieren hunne onderscheidene krachten inspannen, dat ze behoeften kennen, wier bevrediging niet ten volle buiten hun toedoen plaats heeft, en bovendien, dat zij zich althans niet geheel ongeschikt achten het ontbrekende, minstens gedeeltelijk, door eigene daad aan te vullen, met andere woorden: eenen eigen invloed op hun welzijn uit te oefenen.

1) Dit vereischt eenen nadereu uitleg, zonder welken het gezegde in tegenspraak met het wezen der Godheid schijnt. Door behoeften verstaat men veeltijds iets geheel individueels, doch er is eene andere opvatting des woords mogelijk. Zij is die, waaraan ik hier gedacht wil hebben. De liefde maakt het ons tot eene behoefte ook het welzijn der voorwerpen onzer liefde te bevorderen. Al wie in God de volmaakte liefde eerbiedigt, erkent gewis, dat ook Hij deze behoefte kent.

Zoo staan dan onze wenschen en begeerten niet alleen met onze vermogens en middelen, maar door onze handelingen ook met ons welzijn, in regtstreeks verband. Zij koppelen de uiteinden aan elkander. Ziedaar de reden, waarom zij zich onderscheidenlijk uitstrekken tot het doel en tot de middelen. Deze gemoedsaandoeningen hebben uitsluitend betrekking op de vervulling onzer behoeften, wanneer zij blootelijk voortvloeijen uit gebrek aan zekerheid omtrent hare gestadige voldoening. Tot zooverre zijn zij niet geschikt om ons uit eenen lijdelijken toestand te wekken, en zoodoende doel- en krachteloos. Maar niet zoo, wanneer zij tevens het bewijs leveren, dat wij in ons het vermogen kennen, om eenen eigenen invloed op het welzijn uit te oefenen, en onze bewustheid aan den dag leggen, dat zij in verband staan tot de oorzaken, waarover wij kunnen beschikken en mitsdien tot onze eigene handelingen. Dan erlangen zij een werkdadig caracter: dan treden zij op in hare volmaakte magt, om eenig doel te helpen treffen.

Hoe ongevoelig de overgang ook zij, hij bestaat desniettemin. Ieder dier behoeft lucht, heeft de neiging van ademhalen; doch is er zich, om zoo te zeggen, geheel van onbewust. De naauw merkbare gemoedsaandoening, die deze bijkans geheel werktuigelijke verrigting doet volbrengen, kan men daarom nog niet zoo bepaald begeerte noemen; maar dit belet niet, dat ook in deze het gevolg van het bestaan der oorzaak afhangt en haar aanzijn bewijst. Daarom indien de bewustheid der behoefte zelve geheel ontbrak en alzoo het beginsel, waarvan alle begeerte uitgaat, dan zou de ademhaling gewis niet plaats hebben.

De wensch en begeerte, steeds over levenslucht te kunnen beschikken, zouden bepaaldelijk allen dieren eigen wezen, waren zij eenerzijds redelijk ontwikkeld genoeg, om zich hunne toekomstige behoeften te kunnen voorstellen, en misten zij anderzijds het rustige vertrouwen, dat ze ten alle tijde opzigtens deze onmisbare zaak in eenen toestand zouden verkeeren, die, met het oog op de beperktheid hunner nooddruft, gezegd kan worden van volmaakten overvloed te getuigen. Doch aangaande dit voorwerp van behoefte is het onnoodig, dat het eene beginsel, te weten, dat der begeerte, zich met het andere, namelijk de vrees voor gebrek, vereenige, zoodat zij te zamen eene drijfveer vormen of eene beweegreden opleveren, die eenig wezen met oordeel des onderscheids tot eigene daad doet besluiten. Dien aangaande wordt niet vereischt, dat er minder werktuigelijk gehandeld worde. De reden ligt voor de hand. Het is inzonderheid het werk der natuur en geenszins dat van het schepsel in de behoefte aan levenslucht te voorzien.

Elk dierlijk wezen behoeft voedsel. Ten dezen opzigte geldt grootendeels hetgeen zoo even is gezegd aangaande een der begeerte-beginselen. Aan zich zelve overgelaten, is deze behoefte eveneens enkel bekwaam eene lust of trek te veroorzaken, als die men omtrent de levenslucht ondervindt, en is zij te krachteloos om eenigen invloed op wilsbepaling of op alle die handelingen uit te oefenen, welke met en door bewustheid verrigt worden.

Merken wij echter op, dat het dier, ter verlenging van zijn leven, aan voedsel eene minder doorgaande, eer eene bij tusschenpozen terugkeerende, behoefte heeft. Onder deze voorwaarde kon het ook slechts met des Scheppers volkomene voorzienigheid overeenstemmen, het dier, tot het bekomen van voedsel, in de verpligting te stellen opzettelijke verrigtingen te volvoeren. Immers, het zoude in geene geringe mate getuigen van gebrekkig doorzigt, indien schepselen, onbekwaam hunne eigene handelingen steeds in overeenstemming met de eischen van hun welzijn te besturen, onmisbaar telkens hun leven moesten verliezen, wanneer zij gedurende eene zeer korte tusschenpoos in gebreke bleven (bijv. met betrekking tot hunne behoefte aan levenslucht) zich wijs te gedragen. Gerugsteund door het bewustzijn gaan de behoeften over tot een werkzaam (*actief*) beginsel.

Maar is het welligt te ontkennen, dat de handelingen opzettelijk plaats hebben, waardoor het dier zich voedsel verschaft? Is men misschien geregtigd die ontkentenis daarop te gronden, dat deze daden door wezens bedreven worden, die men niet onder de redelijke rangschikt? Naar mijn oordeel geenszins. Immers er zijn redenen te over om ze, wat den aard van het werkende beginsel aangaat, niet aan scheikundige en soortgelijke uitwerkselen gelijk te stellen. Deze bloot stoffelijke bewerkingen worden verrigt, hetzij aanhoudend, hetzij op regelmatige tijden, naarmate bepaalde, zuiver stoffelijke, oorzaken al of niet zamenloopen. De dierlijke daden zijn niet zoo geheel afhankelijk van het aanwezen der, alle kenmerken van vrijheid missende, werkzame beginselen. Zij vloeijen

eer voort uit de dierlijke bewustheid van de behoeften, die zich op onregelmatige tijden afwisselen met de slechts voorwaardelijk plaats hebbende verzadiging. Tusschen haar en de stof bestaat geen onmiddellijk verband. De stof kan haar daarom niet onmiddellijk uitwerken. Dat verband wordt dan eerst geboren, wanneer het dier zich een doel voorstelt, dat is: als de nog niet bestaande eigenaardige uitwerkselen der stof, bij wijze van voorstelling, eene geanticipeerde werkdadigheid verkrijgen, of zoo men wil: als het voorstellingsvermogen van waargenomen behoefte de bewustheid der betrekking volmaakt, welke in zekeren zin gebrekkig bestaat tusschen de meer verwijderde oorzaken en de gewenschte gevolgen.

Hierin, dat handelingen ontstaan uit, en deels afhangen, van het bewustzijn, 't zij van aanwezige, 't zij van toekomende, doch door de verbeeldingskracht vertegenwoordigde behoeften, hierin ligt het bewijs, dat ten haren opzigte de aandoening van wenschen een ander caracter erlangt, dat zij niet meer uitsluitend lijdelijk, maar reeds het beginsel is der dierlijke, niet bloot werktuigelijke, verrigtingen.

Naarmate en op tijden, dat het dier de behoefte aan voedsel ondervindt of zich haar voorspiegelt, verkrijgt zijne begeerte eene bijzondere eigenschap. Zij wordt hem een spoorslag. De behoefte aan voeding echter is de eenige niet, waarin beesten en menschen hebben te voorzien. Uit haar ontstaat noch de eenige begeerte, noch de eenige spoorslag, die het dier tot doen of

nalaten kan aanzetten en bewegen sommige zijner krachten in te spannen, waarvan de rust noodwendig onafgebroken zoude zijn, indien zij, noch door louter stoffelijke oorzaken, noch door inwendige, schoon soms onwillekeurige, aandoeningen werd verstoord.

Alle smarten, zoo ook die van den honger, strijden met het dierlijke welzijn. Stelde het dier zich alle helder voor, het zoude verlangen van alle verschoond te blijven. Bij gebreke aan voldoende ontwikkeling, aan genoegzame wetenschap en aan volledig bewustzijn, begeert het zulks slechts in beperkte mate en voor zooverre dit hem doenlijk is. Even als het afwezen van smart, zoo verlangt hij de ondervinding van hetgeen zijn welzijn verhoogt en, even als hij de minder leede aandoeningen in vergelijk voor een goed houdt, zoo merkt hij het mindere genot, in verhouding tot het grootere, als eene smart aan.

De inspanning, die bijvoorbeeld gevorderd wordt ter bekoming van het noodige voedsel, heeft niet zelden gepaard met en ten koste van vermoeijenis plaats. Ook deze soort van smart schuwt het dier. Het heeft alzoo in dit en in eene menigte andere gevallen twee of meer strijdige en elkander onderling uitsluitende begeerten. Beider voldoening is onmogelijk. Die der eene begeerte belet die der andere wederkeerig. Eene keuze moet gedaan, een offer moet gebragt, worden.

Het onderwerp verpligt geenszins tot nadere beschouwing van wat men door het dierlijke instinct verstaat, noch tot het onderzoek of, en zoo ja, in hoever de beesten met een redelijk beginsel begaafd zijn. Immers

wij hebben nu bijzonder acht te slaan op de keuze, welke de mensch moet doen, en behoeven niet te dringen in den aard der verkiezing, welke de beesten drijft. Hun aangaande, is het thans onverschillig of zij al dan niet is aan te merken als de onvermijdelijke overwinning eener grootere over eene mindere zedelooze kracht, en tevens als een uitwerksel, te vergelijken bij dat van het grootere gewigt, hetwelk de schaal, waarop het ligt, doet dalen, niettegenstaande het mindere, waarmede de andere is belast.

Het is voldoende, ter vervolging van de onderwerpelijke uiteenzetting, in den mensch vooreerst een redelijk wezen te erkennen, hem als een redelijk dier te beschouwen. Wanneer ik dit vooronderstel, schoon de mensch in waarheid slechts een met redelijken aanleg begaafd wezen is, zoo doe ik het wederom met het oogmerk, om voorshands twee gegevens buiten de beschouwing te sluiten, welke haar nog onnoodig zeer zouden bemoeijelijken. Ik bedoel al hetgeen betrekking heeft, eerstens op de ontwikkeling van het redelijke beginsel, hetwelk allengs van eene kiem in den mensch opwast en soms eene eerbied wekkende, heilzame en hoogst wenschelijke zelfstandigheid erlangt, en ten andere op 's menschen zedelijk beginsel, op zijne vatbaarheid voor een geheel onstoffelijk aanzijn of eindelijk op zijne hoogere bestemming.

Wanneer men zich den mensch aldus voorstelt, dan heeft men daarbij aan een wezen te denken, dat niet alleen voor dierlijk welzijn vatbaar en zich daarvan bewust is, maar dat bovendien de wetenschap bezit, hoe het verpligt is, overeenkomstig met de

omstandigheden, waarin het verkeert, in de daaruit voortspruitende behoeften te voorzien.

In deze vooronderstelling handelt hij met kennis der waarheid, wanneer hij de onderscheidene gewaarwordingen, die het dierlijke welzijn bevorderen, of die er aan schaden, tegenover elkander stelt, zijne onmiddellijke behoeften beoordeelt, de keuze bepaalt omtrent hetgeen hem in elk bijzonder geval te doen staat, en zijn besluit opmaakt, als uitvloeisel van de in zich waargenomen krachtigste begeerte onder degene, die de mogelijkheid harer vervulling wederkeerig uitsluiten.

Hij kent den regel: die het doel wil, wil de middelen. Dien tengevolge zal hij middelen, aan wier nuttigheid niet te twijfelen valt, begeeren, doch niet zonder onderscheid.

Nimmer zal hij ze boven het doel stellen, waartoe zij behooren mede te werken.

Elke begeerte gaat te niet zoodra zij vervuld is. Maar soms verliest zij, nog onvervuld zijnde, hare kracht en is zij, ten opzigte van den spoorslag, dien zij geeft, te beschouwen alsof hare vervulling reeds plaats had. Men bedenke eens, dat de begeerten deels uit de bewustheid van zekere behoeften, deels uit de kennis van het nut van zekere middelen ter voorziening in gezegde behoeften, ontstaat. Zij zal zich alzoo noodwendig veelal tot onze beschikking over deze middelen uitstrekken. Doch dan werkt de zekerheid of gerustheid omtrent hunne beschikbaarheid uit, dat de begeerte er naar te veel verzwakt, om

als drijfveer ons te kunnen aansporen. Dan ontstaat eene onverschilligheid, die in zooverre als vervulling geldt der begeerte zelve. Wij vervallen uit dien hoofde dikwerf in eene lijdelijke berusting, zoodra het vooruitzigt, ergens gebrek aan te kunnen hebben, ophoudt ons vrees in te boezemen.

Daarentegen, naarmate deze vrees ons krachtiger aangrijpt, neemt ook onze begeerte naar het bezit der middelen toe en wordt zij ons eene des te krachtiger drijfveer.

Die vrees spruit wederom voort uit, en hare kracht hangt daarom weder af van, twee onderscheidene, dan eens zamen-, dan eens tegen elkander in-werkende oorzaken. Zij zijn de betrekkelijke drang onzer behoeften en de eigenaardigheden harer voldoeningsmiddelen, die zich niet alleen onderscheiden door hunne nuttige hoedanigheden en door de ter onzer beschikking staande aanwezige hoeveelheden, maar bovendien inzonderheid door de verschillende bezwaren, gemeenlijk aan de verkrijging en aan het behoud elk hunner verbonden.

Zien wij om deze redenen, en ter bevestiging van het gezegde, dan eens reeds de beesten hun leven wagen om het toegeëigende (tot zich geëigende) en met moeite verkregene voedsel te verdedigen en het aan andere te betwisten, dan weder dat zij zich aan vermoeijende en uitputtende beweging overgeven, ten einde hunne prooi te bemagtigen; iets geheel daarmede overeenkomstig kunnen wij dagelijks bij den mensch waarnemen.

Waaraan onderwerpt deze zich al niet ter bevrediging van sterk gevoelde behoeften en van uit dien

hoofde hevig gekoesterde begeerten naar bepaalde, doch in den regel slechts ten koste van opofferingen verkrijgbare middelen?

Deze gelijkheid doe ons echter het onderscheid niet voorbijzien, dat te dier zake bestaat tusschen de beesten en de menschen, wanneer zij zich tot maatschappijen vereenigd hebben.

Het bepaalt zich niet tot de soort van behoeften en der middelen, die menschen en beesten kennen en benutten; maar strekt zich ver uit over de mogelijkheden des gebruiks. De wezens, die van het zedelijke beginsel en van den zedelijken aanleg verstoken zijn, slaan slechts acht op de ligchamelijke mogelijkheid, om van eenig middel ter vervulling hunner behoeften gebruik te maken: de mensch daarenboven, op eene rationele, op eene zedelijke bevoegdheid. Hier van ligt de oorzaak daarin, dat de beesten, hoezeer belang in den eigendom stellende, jegens andere niets dan geweld kennen, terwijl de mensch, zoowel opzigtens zijne natuurgenooten, als omtrent zich zelven, begrip van regt heeft.

De erkentenis van het vergeldende regt is onmisbaar ter beoefening der zedewetten. Diens overeenstemming met de zedelijkheid laat daarom toe, dat dit stelsel verre te verkiezen boven dat van louter geweld, reeds uit zelfzoekende wetenschap zoude kunnen en moeten ontstaan en dus als zelfstandig middel ter bevordering van het individuele welzijn. Wanneer het uitsluitend het vergeldende regt betreft, behoeft men nog niet aan de liefde, de eigenlijke zedelijkheid, aan onze hoogere bestemming te denken.

Reeds dit onderscheid tusschen de strekking der menschelijke begeerte en der dierlijke, is rijk in gevolgen. Hoe meer de mensch het regt eerbiedigt, des te minder is, zelfs voor den sterksten en slimsten onder ons, de physieke mogelijkheid voldoende, om te beschikken over hetgeen hij behoeft en begeert. Naar die mate wordt ook gemis van regt en bevoegdheid hem eene onmogelijkheid, die zich, niet minder dan de physieke, tegen de aanwending der middelen verzet; maar naar die mate vermindert ook voor den zwakkeren van ligchaam of van verstand de physieke onmogelijkheid, die uit daden van geweld door anderen gepleegd, zoude kunnen ontstaan; zijne kans wordt beter.

De invoering of liever de daadwerkelijke erkentenis van individuele vrijheid en eigendomsregt, dat is van het regt, dat den eigendom betreft en verzekert, rust op den grondslag, behoeften, op het gevolg daarvan, begeerte naar hare vervulling en wederom op het gevolg hiervan, begeerte naar vrije beschikking over bepaalde middelen. Ter harer verwezenlijking wordt echter meer vereischt dan de al of niet bestaanbaarheid dezer middelen. Daartoe is noodig, 1°. dat de natuur, aan haar zelve overgelaten, gezegde middelen niet of spaarzaam verschaffe en 2°. dat deze middelen in onderscheidene opzigten beperkte eigenschappen bezitten, zoodat zij slechts aan weinige behoeften, of aan die van weinigen, gelijktijdig kunnen voldoen, en niet zelden, door het daarvan gemaakte gebruik, hunne nuttige eigenschappen verliezen. Immers indien de natuur alle de dienstige voorwerpen, in betrekking tot onze nooddruften, in vollen overvloed opleverde,

of indien degene, die zij, wat het getal betreft, karig schenkt, eigenaardig tot een blijvend en bovendien tot een meer algemeen gebruik geschikt waren, zoo als bijv. het zonnelicht of de zon zelve, wat zoude dan een onzer kunnen bewegen er het uitsluitende gebruik van te verlangen? Wat, het zich te verzekeren? Wat, zich te dien einde opofferingen te getroosten? Wat, daartoe list en geweld te bezigen? En bewoog niets noch tot het doen van opofferingen, noch tot geweldenarij, wat zoude dan reden geven bedrog en berooving te vreezen?

Let men op de leefwijze der beesten, men zal er gegevens in aantreffen ter bevestiging van den bijzonderen aard der zaken, die bekwaam zijn den mensch de bevoegdheid om er een uitsluitend gebruik van te maken, te doen begeeren.

Het geweld en de slimheid van menig dierensoort steekt bij de rustige en onschuldige leefwijze van andere af. Deze voeden zich vreedzaam met planten, gene leven van roof en oefenen geweld. De oorzaak van dit verschil ligt in hunne onderscheidene soort van voedsel. Men treft planten aan, waar de natuur ze met of zonder hulp voortbrengt, ter beschikking van elk schepsel; want hier kan nog geene sprake wezen van maatschappelijke instellingen. Eene prooi daarentegen zoekt òf haren vijand te ontsnappen òf zich tegen hem te verdedigen. Het bemagtigen van planten kost noch noemenswaardige moeite, noch opofferingen; maar dat eener prooi vereischt meestal inspanning van krachten; dit vordert opoffering.

Hiermede nu komt overeen, dat plantenetende dieren zich het minst gedragen, als of zij belang in den

eigendom der hun nuttige voorwerpen stellen. Zij doen geene noemenswaardige opofferingen, om voedsel te bekomen. Zij dragen het minste zorg om het te behouden.

Aan vleeschetende dieren daarentegen biedt de natuur het noodige niet evenzoo: om de voorwerpen hunner begeerte magtig te worden, zijn zij verpligt zich opofferingen te getroosten; en daar deze verpligting hunne belangstelling in het behouden verwekt, gevoelen zij zich tevens geneigd ook daartoe hunne zorg uit te strekken. Leveren roofdieren inzonderheid voorbeelden op der moeite, die besteed wordt om voorwerpen tot individueel gebruik te verkrijgen, mieren en bijen wederom, der zorg, die ook beesten hebben zich een voorraad en het bijzondere gebruik te verzekeren van middelen, die in hunne latere behoeften moeten voorzien [1]).

Echter zijn er volkeren, levende in streken door de natuur zeer bevoorregt, die juist door de omstandigheden, waarin zij verkeeren, groote overeenkomst hebben met plantenetende dieren, zich weinig om rijkdommen bekommeren en zich aan hunne luiheid overgeven; er zijn er ook, die door in- en uitwendige omstandigheden genoopt worden groot belang in den eigendom van aardsche goederen te stellen. Deze zijn het, bij welke men de gelegenheid vindt den eigendom in zijn waar daglicht te bestuderen, hem het meest eerbiedigd te zien, maar dan zijn het ook tevens diegene, welke hem met de meeste inspanning najagen. Deze volkeren zijn doorgaans het meest ontwikkeld.

1) Verg. Gamilh. Des Systêmes d'Ec. pol. T. 1 p. 8.

Oefenen de beesten een regt? Bestaat ten hunnen opzigte eigendomsregt? Deze vragen behooren mijns inziens in zekeren zin bevestigend beantwoord te worden. — Laten wij zien in hoeverre hun regt van het maatschappelijke verschilt.

Elk onvolmaakt wezen, dat van zich zelven bewust is, heeft gevoel van genot en smart. Daardoor is het vatbaar in zich meerder of minder welzijn waar te nemen. Hierin ligt de mogelijkheid opgesloten, dat het in meerderen of minderen staat van welzijn verkeere. In de bewustheid hiervan ligt wederom de drijfveer, die tot behoud en bevordering zijns welzijns aanzet. Het te behouden en te bevorderen is den weg bewandelen, die op zijne bestemming uitloopt, onaangezien hetgeen, waartoe elk schepsel verder dienstig wezen mag. Een schat van onderscheidene eigenschappen en voortbrengselen der natuur, zoowel uit-, als inwendige, strekt daartoe. Elk wezen is geroepen en heeft eene neiging aan deze zijne bestemming te beantwoorden. Dit te doen, is als het ware de eerste, de hoogste pligt, die aan het met bewustheid begaafde schepsel is opgelegd. Het is goed, dat hij het doe.

Wat God gebiedt is goed, en wat goed is, wordt door God aan elk wezen geboden. De Romeinen leidden uit dit begrip af het woord jus, *het gebodene*, van het werkwoord jubere, *gebieden*. *Jus* beteekent alzoo hetgeen wij ter bevordering van ons welzijn doen moeten en aan elk wezen van God geboden is, of datgene, hetwelk elk schepsel, ter bereiking van dat goede, moet doen of behartigen. Even zoo ligt in het woord *regt*, dat wij bezigen om hetzelfde

begrip uit te drukken, de beteekenis van hetgeen zonder eenige afwijking ten goede leidt, dat is, te dien opzigte regt is.

Ziedaar, waarom elk schepsel, met bewustheid begaafd, jegens zichzelven in zekeren zin verpligt is, bijv. het voedsel, noodig tot zijn behoud, te benutten, hetwelk hij in de natuur aantreft en hem dienstig is, met andere woorden het regt heeft er gebruik van te maken, een en ander echter onder voorwaarde, dat zijn eigen welzijn geene beperking van deze bevoegdheid eischt.

Inzonderheid behoort op deze beperking te worden gelet tot goed verstand van de woorden regt en eigendomsregt, wanneer zij in betrekking tot den in de maatschappij levenden mensch worden gebezigd.

Tot het rigtige verstand harer algeheele beteekenis is het noodig, dat wij nu ook acht slaan op 's menschen hoogere en bijzondere bestemming. Zij is niet gelijk aan die der beesten. Het dierlijke bestaan, leven en voorbijgaand welzijn, zijn voor ons slechts middelen en gelegenheden, geen eigenlijk, geen eindelijk doel. De middelen, zeide ik reeds, behooren des gevorderd aan het bereiken des doels te worden opgeofferd, en nimmer mag men ter vermeerdering der middelen het doel verwaarloozen. Het is van belang, dat men den invloed dezer gegevens thans gadesla.

Als zedelijk wezen is 's menschen einddoel onstoffelijk. Het eischt liefde en reine zedelijkheid. De liefde behoort zich bovenal God tot voorwerp te stellen en erkentelijkheid tot grondslag te hebben. Zij behoort zich daarom in de tweede plaats tot de

van God geliefdste schepselen op aarde, tot onze natuurgenooten, uit te strekken. Het is gevolglijk noodig, dat onze gemoedsstemming ons niet alleen krachtig terughoude van handelingen, die anderen schaden, maar dat zij zich tot eene mildere drijfveer ontwikkele. Liefde behoort ons te bewegen, des noods ten nutte van anderen eigene genietingen op te offeren, en de regten, die wij als dier zouden hebben bezeten, ter toetse onzer hoogere bestemming te brengen, ze met het oog op onze bijzondere roeping te gebruiken en ze met eene ons aangename bereidvaardigheid, ter wille van medemenschen, af te staan.

De roeping van den mensch is niet zijn dierlijk welzijn ten top te voeren, zich uitsluitend daartoe, hetzij, bij de aanwending van beschikbare middelen, van overdaad te onthouden, hetzij, bij de voortbrengst er van gewillig zich moeite te getroosten. Dit moge er een deel van zijn, die roeping is van hoogeren aard, van grooteren omvang én opzigtens het welzijn, dat wij hebben te bevorderen, én opzigtens den invloed, dien elk individu op het lot van het menschelijke geslacht kan uitoefenen. Zij begrijpt niet alleen de toename van ons eigen stoffelijk en geestelijk goed, maar ook de medewerking aan het heil der tegenwoordige en toekomende natuurgenooten.

Het is alzoo den mensch geboden, telkens, wanneer zich daartoe de gelegenheid voordoet, aller welzijn, dat is: dat van het menschelijke geslacht, zooveel mogelijk te bevorderen. Op die wijze behartigt men in de daad het meest zijne eigene hoogste belangen. Zoo vervult men uitsluitend wat elk aan zich zelven is verpligt. Men handelt slechts dan volmaakt en regt

tegenover zich zelven, wanneer men op die wijze zijnen pligt ten volle betracht. Zie daar de omvang onzer zedelijkheid. Ziedaar de regte weg, dien wij te bewandelen hebben. Dat is ons regt uit een hooger standpunt beschouwd, uit het eenige, van waar geheel kan worden overzien wat regt is.

Doch ook dit is het regt niet, waarvan zoo dikwerf in de zamenleving wordt gewaagd. Immers, schoon de mensch geslaagd is zich boven de overige dierensoorten te verheffen, hij is althans in het werkelijke leven nog niet tot de erkentenis van de volheid zijner roeping gekomen.

Het is gebleken, dat de uitoefening van het dierlijke regt te egoistisch, te geweldadig, is om aan de behoefte der maatschappelijke zamenleving te kunnen voldoen. Aan eene andere zijde is zoo even opgemerkt, dat de mensch nog te weinig ontwikkeld is, om het eenige regt in praktijk te brengen, van welks volmaakte naleving de geheele bereiking zijner bestemming te verwachten is. Men besluite daaruit nog niet, dat de maatschappij geheel onvermogend is aan eenige zijner bijzondere behoeften te voldoen, zoolang zij het volmaakt zedelijke regt verwaarloost, althans niet zóó eerbiedigt, als zij het doen zoude, indien elk onzer zijne maatschappelijke verpligtingen ten volle nakwam: noch en evenmin dat de mensch of het menschelijke gezag met hetzelfde regt, als God, alle de verpligtingen mag opleggen, wier naleving wenschelijk is. Zoo ze-

ker en onbetwistbaar het nut is der handhaving des regts in zijnen geheelen omvang, even zeker en onbetwistbaar kan het regt, om anderen afzonderlijk of gezamenlijk te dwingen, aan ieder onzer, aan velen te zamen of aan de staatsmaatschappijen, slechts in zoo verre toekomen, als het noodig is tot eigene verdediging en om wederstand te bieden aan het geweld, dat men ons zoude kunnen aandoen.

In dien zin zegt F. Bastiat teregt: «Toute action gouvernementale en dehors de cette limite est une usurpation de la conscience, de l'intelligence, du travail, en un mot de la liberté» (Harmonies Economiques.) Conf Storch T. V. p. 88.

Den afstand mag men niet voorbij zien, die tusschen de straks vermelde regtsoorten ligt. Hij wordt aangevuld door eene derde soort, door het maatschappelijke regt. Dit regt wijst aan, waar de tot vijandschap overgaande zelfzucht zich van de liefde verwijdert. Wanneer dit regt uitsluitend regeert, strekt zoo min het in vijandschap ontaarde egoisme, als de liefde, ons tot drijfveer.

Dit is in zekeren zin het regt om een willekeurig gebruik te maken van alle dingen en middelen, die de natuur oplevert en ter onzer beschikking stelt, doch niet in dien algemeenen en onbegrensden omvang, waarin de beesten er gebruik van mogen maken. In eenen zin, die het eenerzijds beperkt, maar die het anderzijds in weldadig vermogen en in beteekenis doet toenemen. *Beperkt*, tot in zoover het met gelijke bevoegdheid van anderen nog bestaanbaar is; bij gevolg tot die dingen en middelen, waaromtrent onze bevoegdheid nog niet is te loor gegaan door de be-

voegdheid, die anderen hebben bezeten en vroeger hebben doen gelden. *In weldadigen invloed en in beteekenis doet toenemen*, omdat het omtrent sommige zaken, die of de natuur alleen of met ons zamenwerkende voortbrengt, ons niet enkel de bevoegdheid schenkt ze, tot aanhangselen van ons zelven te doen overgaan; maar ook omdat het ons leidt op den weg van onze zedelijke en redelijke ontwikkeling.

Wederkeerigheid is de aard, en toont de grenzen aan, van het vergeldende regt. Het sluit in zich het regtsvermogen of de bevoegdheid van zelve de voorwaarden te bepalen der wederkeerige overeenkomsten, die dienstbetooningen beoogen en opofferingen van in de maatschappij erkende regten.

De eerbiediging van het maatschappelijke en vergeldende regt voorkomt de uitspattingen of het onzedelijke gebruik des dierlijken regts, mitsdien den stellig schadelijken invloed van het zelfzoekende beginsel op het gemeene welzijn. Echter zoo het al een einde maakt aan den oorlog van allen tegen allen, en aan de verderfelijke gevolgen, die zulk een staat van zaken na zich sleept, — zoo het reeds krachtig de voordeelen doet uitkomen en de genietingen uitbreidt van onderlinge hulp en wederkeerig dienstbewijs, het staat niet minder beneden de volmaakte liefde, dan boven de volmaakte vijandschap. Veel heerlijker vruchten, dan van de trouwe inachtneming der regelen dezes regts, mogen wij verwachten, wanneer eenmaal de Christendeugd allen dwang onnoodig zal hebben gemaakt, wanneer zij eenmaal tot leiddraad der menschelijke handelingen zal worden aangenomen en wij ons gemeenschappelijk zullen neigen om in Gods hand

de werktuigen te worden ter voleindiging der schepping van het menschelijke geslacht.

Intusschen, zoolang de bereiking van dit punt onder de vrome wenschen blijft behooren; zoolang elk onzer de stellige behoefte daaraan niet erkent, en mitsdien nalaat met volstandige inspanning aan de toenadering er van mede te werken; zoolang wij niet alle volmaakt goed zijn en goed handelen; zoolang wij niet vrij van dwaling en hartstogt met onze daden toonen overtuigd te zijn van de waarheid van Cicero's gezegden: »nulla amicitia nisi inter bonos.» Lael 5. 18. «bonos boni diligant» id. 14; zoolang schiet de mogelijkheid slechts over de algemeene maatschappij te regelen, en wel uit het standpunt des vergeldenden regts.

In den toestand der tegenwoordige maatschappij is dus uitsluitend aan te nemen, dat het inviduele regt zich ten volle zoo ver uitstrekt als, maar niet verder, dan tot daar, waar het tegen de regten van anderen stuit. In dien stand van zaken is de beperking van ieders regt tweeledig en uit een wederkeerig oogpunt te beschouwen. Zij moge ons belemmeren in de uitoefening van ons dierlijk regt, maar zij strekt desniettemin ter bevestiging er van, omdat zij ons wederkeerig beveiligt tegen het geweld van anderen.

Wanneer 's menschen individuele of gezamenlijke vrijheid binnen zekere bevoegdheid beperkt is, blijkt het menschelijke en maatschappelijke eigendomsregt ongelijk te wezen aan dat der beesten en geens-

zins de bevoegdheid te bevatten van alles zonder onderscheid naar willekeur te bezigen, wat ons middellijk of onmiddellijk nuttig wezen kan ter bereiking van een of ander tijdelijk doel. Het bestaat in eene dubbele bevoegdheid omtrent voorwerpen, wier eigenschappen niet toelaten hen gemeenschappelijk [1]) te gebruiken, 1°. die, om er ja vrij over te beschikken, doch slechts in zooverre zij noch behooren tot de individualiteit van anderen, noch slechts ten nadeele van anderen te gebruiken zijn, noch begrepen onder degenen, die men als accessoria onzer natuurgenooten aan moet merken; 2°. die om onder medewerking der maatschappij de overigen van de bevoegdheid krachtig uit te sluiten, hetzij om over ons ik te beschikken, hetzij over hetgeen wij wegens zekere punten van overeenkomst, die wij er in opmerken, in zekeren zin aan ons ik gelijk kunnen, willen en mogen stellen, met dat gevolg, dat wij die uitwendige voorwerpen als aanhangsels van elk onzer of van zekere associatien beschouwen.

Het nut, dat wij persoonlijk van de aanwending onzer individuele vermogens trekken kunnen, de voldoening onzer eigene behoeften, die daarvan afhankelijk is, en de dikwerf minder aangename gewaarwordingen, die aan de inspanning onzer krachten verbonden zijn of daaruit voortvloeijen, zijn de ontegenzeggelijke beweegredenen onzer belangstelling in het genot van vrijheid. Even als de handhaving

---

1) Bastiat heeft in zijne Harmonies niet genoeg op deze geaardheid gelet. Vandaar zijne dwaling omtrent de onafscheidelijkheid der gratuité et communauté.

der vrijheid, zoo ook verzekert die des eigendomsregts ons en de dadelijke beschikking over voldoeningsmiddelen en die over vele der ter hunner verkrijging noodige tusschenmiddelen.

Het gelijksoortige voorregt, dat de vrije boven den slaaf geniet, dat de vrijheid kenmerkt en dat haar doet begeeren, bezit ook de eigenaar van uitwendige voorwerpen boven elk ander. Dat voorregt is het kenmerk van den eigendom, en het beginsel, waaruit de begeerlijkheid er naar ontstaat.

De eigendom strekt zich uit dien hoofde even weinig uit over geheel nuttelooze zaken, als de begeerte naar haar gebruik, noch over die nuttige, wier uitsluitend bezit om deze of gene reden den eigenaar niet voordeelig is, noch over de zulke, die om eenigerhande reden niet in 's menschen handel zijn of wezen kunnen.

Noch de ontoegankelijke schatten der aarde, noch de wateren der zeeën, noch de wolken zijn voorwerpen, waarvan men eigenaar kan wezen.

Het eigendomsregt staat tot de vrijheid in de verwantschap van het kind tot zijne ouders. Het is slechts de uitbreiding of het uitvloeisel der vrijheid; want, wanneer men haar ook waarborgt opzigtens nuttige uitwendige voorwerpen, wat is dit anders, dan de onbelemmerde beschikking over eenige persoonlijke bekwaamheden en middelen nog in hare gevolgen handhaven. [1]) Dit blijkt, als men bedenkt, dat

---

1) Dit denkbeeld drukt F. Bastiat, Mélanges d'Ec. pol. Propriété et Loi, dus uit: »Dans la force du mot, l'homme nait propriétaire, parcequ'il nait avec des besoins dont la satisfaction est

wij ter vervaardiging en in bezitneming veler zaken, ook onze persoonlijke bekwaamheden uit de hand des Scheppers ontvingen, zelfs met de verpligting ze te gebruiken; opdat wij ze onder Zijne medewerking zouden oefenen, en niet alleen de vereischte grondstoffen, natuurkrachten en middelen, die wij tot ons nut onbeheerd in de schepping aantreffen. Hierin ligt immers voor den redelijken mensch meer dan het bewijs, dat zij òf de vruchten en aanhangselen zijn onzer individuele bekwaamheden òf de onmiddelijke gaven des hemels; tevens dat wij ons die, opdat zij aan hare eigenaardige bestemming beantwoorden, zonder iemands bevoegdheid te kwetsen, kunnen, mogen, ja zelfs moeten toeëigenen, zoo lang de maatschappij in den tegenwoordigen toestand verkeert, dat is: zoo lang vooruitzigt op individuele lotsverbetering hoofdzakelijk de drijfveer der menschelijke handelingen en der personelijke opofferingen blijft.

De voorwaarde en de beweegreden onzer belangstelling in vrijheid en in het eigendomsregtliggen oorspronkelijk in de voorliefde, die wij voor ons zelven koesteren. Die voorliefde kan uit de wereld niet wijken, zoo lang er dwaling, vijandschap of, zoo men liever wil, gebrekkig redelijke en zedelijke ontwikkeling op aarde blijft bestaan. Zoo lang zal zij tevens de overtuiging doen voortduren, dat de vrijheid en het

---

indispensable à la vie, avec des organes et des facultés dont l'exercice est indispensable à la satisfaction de ces besoins. Les facultés ne sont que le prolongement de la personne, la propriété n'est que le prolongement des facultés.

eigendomsregt beide ter bevordering van ons eigen welzijn noodig zijn. Zoolang is zij en zijn hare gevolgen niet alleen natuurlijk en eenigermate verschoonbaar, maar zelfs in zekeren zin onmisbaar; want zoo lang moet haar gemis uitloopen op achterstelling van ons zelve; daar de opofferingen, die *wij* ten gemeene nutte kunnen brengen, geene vergoeding zouden vinden in de zorg, die minder ontwikkelden wederkeerig tot verhooging van *ons* welzijn zullen dragen.

Er is alzoo, even als in de individuele bekwaamheden, iets eigenschappelijks in bepaalde voorwerpen, dat de dieren de physieke mogelijkheid doet begeeren er over te kunnen beschikken, en hen beweegt, des gevorderd te dien einde opofferingen te doen; iets dat ons bovendien in zekere gevallen aanzet de zedelijke mogelijkheid bij de stoffelijke te paren; iets, dat opzigtens uitwendige zaken den eigendom, of, meer algemeen, iets, dat de toename of ontwikkeling onzer middelen en vermogens, als bestond daar het welzijn zelve in, doet begeeren; iets, dat gevolgelijk in ons de neiging doet ontstaan, daar toe even zeer offers te brengen.

Dit iets noemt men waarde.

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

III.

DE WAARDE.

Dat iets, waaraan men den naam waarde heeft gegeven, verdient vooral met de meeste aandacht beschouwd te worden.

Allen, die niet geheel vreemd zijn aan de huishoudkunde, zullen gereedelijk toestemmen, dat de wetenschap nog voor een groot deel in het duister ligt, en dat er geen helder licht over haar zal opgaan, voordat het begrip van dat iets zal gelouterd zijn van de bestaande onbestemdheid en raadselachtigheid. Dit erkennen de beste schrijvers. [1]).

Jaren lang heb ik gewenscht, dat het mij eenmaal mogt gelukken den nevel te doen verdwijnen, die in

1) Ricardo, bladz 5. zegt: »from no source do so many errors, and so much difference of opinion in that science proceed, as from the vague ideas, wich are attached to the word value» Say, Cours Com. d'Ec. pol. prat. Cons. géner. l. c. zie blz. 25.

dit opzigt de waarheid omgeeft. Geene inspanning, geene moeite heb ik geschuwd ter verwezenlijking van mijnen wensch. Hoe meer ik gelezen, hoe meer ik gedacht heb, zooveel te meer vestigde zich mijne overtuiging van geen ijdel doel te bejagen en op den goeden weg te zijn om het te bereiken.

De vorige beschouwingen wil ik slechts aangemerkt hebben als voorbereidende en als eene onmisbare inleiding tot het verstand van het iets, waarover nu sprake wezen zal.

Hoofdzakelijk heb ik er in doen opmerken, dat de mensch op aarde zijne bestemming nog niet heeft bereikt en dat hij haar hoogst waarschijnlijk nimmer noodzakelijk bereiken zal;

dat daarentegen de mogelijkheid bestaat, zoowel het goede te verliezen, voor zooverre het reeds zijn deel is, als het voortdurend te blijven ontberen;

dat het goede, in de bereiking zijner bestemming gelegen, hem trekt;

dat hij, op aarde in eenen onvoldanen toestand verkeerende, het oog met belangstelling op de onwisse toekomst vestigt en om gezegde redenen steeds blijft begeeren;

dat hij begaafd is met vermogens, waardoor hij invloed op zijnen toestand uitoefenen kan;

dat hij hiervan de min of meer heldere bewustheid met zich omdraagt;

dat hij uit het inzigt der betrekking, waarin oorzaken tot zijn welzijn staan, de begeerte naar welzijn uitstrekt en tot voorwerp daarvan maakt, 1°. het bestaan der dienstige en het afzijn der nadeelige, dadelijke en meer verwijderde invloeden, werkingen,

krachten, of daartoe meer of minder volmaakt bekwame voorwerpen, 2°. het aan of afwezen der omstandigheden, die ook haren invloed kunnen uitoefenen op het vermogen der voorgaande min of meer volledige oorzaken van welzijn en 3°. ten slotte het regt of de maatschappelijke bevoegdheid, om over het nuttige te beschikken.

Hiervan heb ik afgeleid, dat niet uitsluitend in het onwisse goede, van de bereiking onzer bestemming afhankelijk, het iets lag, dat wij waarde noemen; maar ook in veel, dat daarop gunstig werken kan. Ik heb aandachtig gezorgd de nuttigheid niet met de waarde te verwarren [1]). Daarom heb ik de eigenschap, die tot beweegreden onzer begeerlijkheid strekt, als kenmerk van hetgeen waarde had opgegeven, zoowel, wanneer zij ligt in de invloedrijke krachten, zaken en omstandigheden, als wanneer zij in de onmiddellijke verwezenlijking onzer bestemming gezocht moet worden. Dat is: ik heb de waarde als iets doen kennen, aan geene andere soort van zelfstandige of medewerkende, middellijke of onmiddellijke, oorzaken van 's menschen welzijn eigen, dan aan die, welke op eene of andere wijze, wat haar ontstaan of hare werking betreft, onwis en van 's menschen handeling afhankelijk zijn. Ik heb haar dus ontzegd aan alles, wat, zoowel geenszins, als ten volle, buiten ons om, aan de eischen van ons welzijn voldoet. In één woord, ik heb aangetoond, dat de waarde aller dingen lag in de gezamenlijke

1) Waarvoor schrijvers als bijv. Say en Storch zich niet genoeg wachten.

oorzaken van het voorregt, hetwelk de zekerheid van het welzijn te kunnen bereiken en die van over de daartoe dienstige middelen te kunnen beschikken ons tijdelijk verschaft, dat is, zóólang als wij ons de mogelijkheid nog kunnen voorstellen van eenmaal door vrees gekweld te zullen worden, onverschillig of die vrees het welzijn zelve betreft of slechts nuttige middelen.

Uit het voorgaande blijkt, dat men de waarde kan bepalen te zijn, «DE HOEDANIGHEID DER DINGEN, DIE HUN GENOT (*dat is*: OPZIGTENS DEN MENSCH, *èn het vermogen èn het regt er over te beschikken*) BEGEERLIJK MAAKT.»

Zoo heeft dan de bereiking onzer bestemming en het daaraan verbonden hoogste genot, redelijker wijze de grootst mogelijke opwekkende kracht met betrekking tot onze begeerte, met andere woorden, de alles overtreffendste waarde. Het te bereiken, is het grootste voorregt, waarnaar wij haken. Al het overige kan slechts waarde hebben, omdat het èn bekwaam is ons dat laatste doel te helpen verwezenlijken, èn ons, door zijne aanwezigheid, gepaard aan ons regt om er gebruik van te maken, in eenen bevoorregten toestand plaatst.

Is het noodig op te merken, dat indedaad de bereiking onzer bestemming daarom nog, als het alles overtreffende waarde hebbende iets, aan te merken is, omdat er eenerzijds geen grooter goed voor ons denkbaar is, en anderzijds nergens minder aan te twijfe-

len valt, dan dat wij, te dien opzigte, noch reeds geheel voldaan zijn, noch van de vrees bevrijd, dit doel nimmer te bereiken? Immers misten wij, door algeheele voldoening, het beginsel der begeerlijkheid zelve, er viel noch aan eigene werking, noch aan vrijheid, noch aan verantwoordelijkheid, noch aan ontwikkeling te denken. [1])

Als men van dit punt bij de beschouwing der

---

1) Storch, T. I. pag. 49. „Voilà (les besoins) le ressort qui met en jeu nos facultés, et qui nous force à les développer. Sans les besoins, point d'activité, point d'énergie. Otez les besoins factices (dit is in mijn oog er te algemeen eene qualificatie aan geven), à l'homme, et vous le réduisez à l'inertie des bêtes, otez-lui les besoins naturels, et vous le condamnez. à végéter comme les plantes" etc.

Bastiat, Harm. Ec. Echange. „De toutes les espèces de créatures vivantes qui nous environnent, aucune, sans contredit, n'est assujettie à autant de besoins que l'homme. Dans aucune, l'enfance n'est aussi débile, aussi longue, aussi dénuée, la maturité chargée d'une responsabilité aussi étendue, la vieillesse aussi faible et souffrante. Et comme s'il n'avait pas assez de ses besoins, l'homme a encore des goûts dont la satisfaction exerce ses facultés autant que celle de ses besoins même. A peine il sait apaiser sa faim qu'il veut flatter son palais; à peine se couvrir qu'il veut se décorer; à peine s'abriter qu'il songe à embellir sa demeure. Son intelligence n'est pas moins inquiète que son corps nécessiteux. Il veut approfondir les secrets de la nature, dompter les animaux, enchaîner les éléments pénétrer dans les entrailles de la terre, traverser d'immenses mers, planer au dessus des vents, supprimer le temps et l'espace; il veut connaître les mobiles, les ressorts, les lois de sa volonté et de son coeur, régner sur ses passions, conquérir l'immortalité, se confondre avec son Créateur, tout soumettre à son empire, la nature, ses semblables, lui-même; en un mot, ses désirs se dilatent sans fin dans l'infini.

waarde uit gaat, springen van zelf de twee voorwaarden in het oog, zonder wier zamentreffen geene waarde bestaanbaar is: zij zijn 1°. het goede, dat in het na te jagen einddoel behoort te liggen, of het nuttige van elk tusschendoel of middel; 2°. de gronden, die er voor onze vrees moeten bestaan, dat wij het te bejagen doel zelf of de noodige zaken, krachten en omstandigheden zullen missen.

Van het goede in het hoogste heil gelegen zal het onnoodig zijn te spreken. Het nuttige der dingen of het nut laat zich bepalen, het zij algemeen, *het vermogen om aan het bereiken van eenig doel mede te werken*, enz. meer bepaald (met het oog op ons geslacht) HET VERMOGEN OM HET MENSCHELIJKE WELZIJN TE HELPEN BEVORDEREN. Het is alzoo het volkomen vermogen der zaken, krachten en omstandigheden, die voorkomen in de bepaalde gevallen, waarin zij dienstig zijn.

De omstandigheden, die invloed kunnen uitoefenen op onze vrees, dat wij òf dat heil zullen derven, òf ter verkrijging daarvan de noodige middelen zullen missen, kunnen uit zeer verschillende oorzaken voortvloeijen.

Zoolang wij op aarde vertoeven, hangt de mogelijkheid, om steeds aan de bevordering van ons welzijn te kunnen medewerken, in de eerste plaats af van de instandhouding der gelegenheid, die het tijdelijke leven ons daartoe aanbiedt. Daar echter deze gelegenheid ons met den dood kan ontvallen, zoo treedt dit leven al dadelijk op als iets van uitnemende waarde. Te dien opzigte doet het voor niets onder, dan voor hetgeen, even direct als de zedelijke kracht, tot de bestanddeelen van ons heil behoort.

Dat aardsche leven behouden wij wederom slechts onder zekere voorwaarden. Wij hebben bepaalde behoeften. Zij moeten worden vervuld, zoo wel ter instandhouding der vermogens, die de nuttige eigenschappen des levens uitmaken, als tot voortduring des levens zelf. Niet minder hangt van hare vervulling de ontwikkeling onzer bekwaamheden af, de ontwikkeling namelijk van het nuttige beginsel aan ons leven verbonden.

De mogelijkheid is onwedersprekelijk, dat wij met het leven de gelegenheid verliezen, om verder aan de bereiking van onze bestemming te werken. Zij hangt zamen met den dood, die ons dreigt, en met de vrees voor het gemis der noodige middelen, zoo tot onderhoud van ons leven, als tot ontwikkeling der vermogens, waarin het levensnut verborgen ligt. Zij bevat de gegevens, die reeds vele gronden aanbieden, waarom deze gelegenheid, dat leven en die middelen niet bloot nuttig zijn, maar ook waarde hebben.

Onder de menigte middelen, die wij ter ontwikkeling onzer begaafdheden en ter instandhouding, óf van onze gezondheid, óf van het tijdelijk leven, moeten aanwenden, zijn er van zeer onderscheiden aard. Men behoort hier echter dit bijzonder op te merken, dat sommige, althans in vergelijk tot het gebruik, dat wij er van kunnen maken, ons, als het ware, in eene onbegrensde hoeveelheid ten dienste staan. Daarom is het niet aan te nemen, dat wij in den regel ten hunnen [1]) aanzien ooit door de vrees voor gebrek gekweld zullen worden.

1) Bijv. de levenslucht, het zonnelicht.

Zij missen gevolglijk eene der twee voorwaarden, die vereischt worden om waarde te kunnen hebben. Andere staan gewoonlijk bijkans even overvloedig [1]), maar ook soms en in bijzondere omstandigheden minder rijkelijk, ter onzer beschikking. Van daar, dat zij alleen in gevallen van uitzondering de beide vereischten vereenigen, van wier zamentreffen hare waarde afhangt.

Eindelijk zijn er zaken, die, in den regel, òf niet, òf zoo spaarzaam, door de natuur worden opgeleverd, [2]) dat wij altijd in hare aanwending eene reden te meer zien tot vrees, om er in de toekomst gebrek aan te zullen hebben. Het behoeft geen betoog, dat deze gemeenlijk, zoo niet altijd, eenige waarde hebben voor hem, die de bevoegdheid heeft er over te beschikken.

Omtrent alle die middelen, ja omtrent alles wat ons nuttig is, zelfs omtrent alles wat de aarde oplevert, geldt eene algemeene opmerking, die onze bepaalde aandacht eischt. Zij is, dat al het geschapene, alle zaken, krachten, behoeften, en wat ook, in allen opzigten beperkt is. Dan eens ligt de grond van vrees voor gebrek in het aantal, dan wederom meer in den beperkten kring van werking der bestaande voorwerpen. Dan wederom kwelt die vrees ons geenszins, niet tegenstaande de geringe hoeveelheid nuttige zaken, waarover wij te beschikken hebben, enkel wegens de nog meerdere beperktheid onzer behoeften. Zonder alle die beperkingen bestond geene waarde, omdat dan het denkbeeld

1) Bijv. het drinkwater.
2) Bijv. het timmerhout.

van vrees voor onvoldane behoeften, wegens gebrek aan middelen, niet te vormen zoude zijn.

Bijvoorbeeld, indien eene voorhanden zijnde kleine hoeveelheid koorn de behoefte kon vervullen, die het menschelijke geslacht in de lengte der dagen aan voedsel hebben zal, en was dat voedingsmiddel in de gewilde hoeveelheid en evenredigheid met de tijdelijke en plaatselijke behoefte werkelijk aanwezig, dan had het nuttige koorn van stonden aan geene meerdere waarde, dan nu de zeker niet minder onmisbare, overal overvloedig aanwezige, levenslucht.

Daar echter, tot de bestaanbaarheid der waarde, de aanwezigheid der twee vereischten: de nuttigheid en de vreesverwekkende schaarste, onmisbaar is, zoo kunnen beide dan eens van meer, dan weder eens van minder, overwegenden invloed op ons oordeel zijn: dan eens zal het groote nut met omstandigheden zamenloopen, die in denzelfden zin op het ontstaan dier vrees behooren te werken, dan eens zal de kracht des nuts door minder vrees inboezemende omstandigheden verlamd, en dan wederom de prikkel der schaarste, door het geringe nut der dingen, deels of geheel verstompt worden.

De waarde hebben wij, als eene zekere hoedanigheid leeren kennen, doch eene, die zoowel aan begaafdheden, vermogens, werkingen, gebeurtenissen of omstandigheden eigen wezen kan, als aan handtastelijke voorwerpen, of aan bekwaamheden en krach-

ten. [1]). Zij is eene hoedanigheid, die niet tot het wezen of tot de zelfstandigheid der zaken behoort, maar eene, die onmisbaar is in het wezen eener bepaalde soort van oorzaken, die gunstig op 's menschen welzijn kunnen werken. Hieruit volgt klaarblijkelijk, dat die hoedanigheid van soortgelijke natuur is, als de nuttigheid en haar aard, evenals die der oorzaken, niet stellig, maar betrekkelijk [2]). Een weinig nadenkens is trouwens genoeg ter onzer overtuiging, dat de nuttige hoedanigheid, zonder welke de waarde ondenkbaar is, in de daad juist het kenmerk oplevert der onderscheidene oorzaken: eene hoedanigheid, die in de ongelijke voorwerpen onzer beschouwing aanwezig zijn moet, opdat elk hunner zijne eigenaardige en van andere verschillende gevolgen zal kunnen uitwerken.

Het nuttige element der waarde, dat den betrekkelijken aard dezer hoedanigheid tot ons welzijn in het licht stelt, bewijst tevens hetgeen daar niet van te scheiden is. Elke betrekking ondergaat zoowel wijziging, wanneer de eene, als wanneer de andere, term verandert. De veranderlijke aard van de waarde der

---

1) Verg. Say, C. C. d'Ec. pol. prat. T. I. p. 161. Je vous ai parlé de la valeur des choses, mais le mot chose doit vous paraître bien vague; il doit l'être puis-qu'il faut qu'il s'applique à une foule d'objets de natures fort diverses, ou plutôt à toutes les choses de ce monde, pourvu qu'elles soient susceptibles d'avoir une valeur, d'être évaluées.

2) id. id. T. I. p. 145. Sa nature est d'être perpétuellement variable, de changer d'un lieu à l'autre, d'un temps à l'autre. Say let te veel op de betrekkelijkheid der waarde van de zaken onderling, te weinig op die der zaken tot den mensch.

voorwerpen blijkt alzoo ten volle, schoon deze misschien zelve geene stoffelijke verandering ondergaan.

Elke onderscheidene betrekking, waarin verschillende voorwerpen van beschouwing tot elkander staan, en alzoo ook de nuttigheid en de waarde, wordt gedeeltelijk bepaald door alle de zakelijke eigenschappen der dingen te gader. Doch men behoort tevens acht te slaan op de ongelijke geaardheden der causale betrekkingen. Er zijn er onmiddellijke, maar er zijn er ook meer en minder middellijke. Omtrent deze valt op te merken, dat ter bepaling der betrekking, waarin de uiterste termen tot elkander staan, niet uitsluitend hunne eigenschappen van invloed zijn, maar eveneens die der middentermen.

Bij voorbeeld de gezondheid is een goed, van welks onbetwistbare betrekking tot ons hooger welzijn ik, ter bekorting, het bewijs onnoodig acht. Er bestaan voedingsmiddelen, die onmisbaar zijn ter instandhouding der gezondheid. Niet weinige daarvan hebben zekere eigenschappen, waardoor zij, in overeenstemming met het hiervoren betoogde, waarde kunnen bezitten.

Doch onze gezondheid staat bloot aan stoornissen, die het gevolg zijn van eene menigte oorzaken, waarvan het gewis wel weder onnoodig zijn zal hier in het breede te gewagen. Wanneer deze stoornissen plaats grijpen, wanneer ziekte ons overvalt, dan veranderen noch de stellige eigenschappen der voedingsstoffen, noch die der tusschenmiddelen, waardoor men ze gewoonlijk ten onze gebruike voorbereidt en in onze dadelijke nabijheid overbrengt. Zij kunnen dus, uit dien hoofde, noch hunne nuttigheid, noch hunne waarde verliezen; maar desniettemin gaat voor den

oogenblik hun vermogen, om onze gezondheid in stand te houden, en daarom hunne betrekking tot onze behoefte, hun nut en welligt hunne waarde, in zeker opzigt te loor. Dan is onthouding, in plaats van het gebruik dier middelen, vaak, door het opkomen der ziekte, voor ons behoefte geworden. Onze behoeften zijn veranderd en door de verandering, die deze term der betrekking ondergaan heeft, waarin gewoonlijk de voedingsmiddelen tot ons welzijn staan, houdt de betrekking zelve op te zijn, wat zij plagt te wezen.

Terwijl op die wijze voor ons de nuttigheid en de waarde der bruikbare middelen soms voor den oogenblik te niet gaan, vooronderstel ik, dat er kruiden in onze onmiddellijke nabijheid wassen, wier aftreksel heilzaam wezen zoude, maar wier geneeskracht nog onbekend is. Zij hebben zakelijk alle de vereischte eigenschappen, om nuttig te wezen en nogthans zijn zij het niet, hoewel ook de laatste term daar is, die tot het aanwezen hunner nuttige betrekking gevorderd wordt. Zij zijn bruikbaar; maar dit is niet voldoende, opdat zij nuttigheid en waarde hebben. De bruikbaarheid en de behoeften missen den tusschenschakel.

Daar ontstaat eensklaps, waardoor en waaruit doet ter zake niets af, de kennis hunner geneeskracht, en de nuttige betrekking is welligt volmaakt, waarvan vroeger slechts de uiterste leden bestonden, die onzamenhangend bleven, bij onstentenis van het tusschenlid, de kennis [1]. Kennis is ook iets objectiefs,

---

1) Verg. Storch, T. I, p. 142. Ce n'est que du moment, qu'on a reconnu les qualités, qui les (certaines plantes et objets) rendent utiles, qu'ils ont acquis de la valeur.

en deze ontbrak, om de objective nuttigheid en waarde des middels te volmaken.

In vele gevallen gaat de bruikbaarheid der middelen, slechts door tusschenkomst van den mensch, over tot volkomene nuttigheid en hangt die tusschenkomst, of de daartoe strekkende daden en handelingen, af van de menschelijke begrippen, zoowel omtrent de resultaten, als omtrent het verband, dat er tusschen de oorzaken en hunne gevolgen bestaat. Dan staat het mijns inziens vast, dat ook de objective waarde der middelen den gunstigen invloed nog niet ondervindt, die zij in andere omstandigheden ondergaan kan. Zoolang gebrek aan zedelijke en redelijke ontwikkeling het oordeel over het goede, over het nut en over het gebruik der dingen vervalscht en hare medewerking aan de bevordering van ons welzijn belemmert, het kan niet anders, zoolang ontbreekt er iets. Daardoor missen die voorwerpen de gelegenheid zoo nuttig op de bereiking onzer bestemming in te werken, als waarvoor zij vatbaar zijn. Zoolang zij minder nuttig zijn, dan zij zouden kunnen wezen, zoolang hebben zij het toppunt der objective waarde nog niet bereikt, waartoe zij kunnen opgevoerd worden.

De invloed, dien onze subjectiviteit op de objective waarde der dingen uitoefent, laat zich gemakkelijk bewijzen. Eens aangenomen, dat 's menschen tusschenkomst en zijne daden, die een voorafgaand besluit behoeven, het verband moeten volmaken tusschen sommige zaken en ons welzijn, opdat dit bevorderd worde, zoo kan het niet missen, of men zal in de menschelijke voorstellingen, zoowel van het nut der dingen, als

van de opofferingen, die hetzij hunne verkrijging, hetzij hun behoud, vordert, en bijgevolg in die hunner waarde, iets objectiefs erkennen. Blijkbaar moet het van invloed wezen èn op het gebruik, dat van die voorwerpen kan gemaakt worden, dus op hun nut, èn op de opofferingen, die men zich tot hunne verkrijging en tot hun behoud zal hebben te getroosten, dus op de vrees, die men omtrent hun gemis zal moeten koesteren, en mitsdien op hunne objective waarde. Immers de ware voorstellingen, die wij ons vormen, of de dwalingen, waarin wij vervallen, zijn zelve bestaande zaken. Zij hebben alzoo hare zakelijke en eigenaardige hoedanigheden, hare eigenschappen. Zij oefenen daardoor haren bijzonderen, daarmede overeenkomenden, invloed uit. Die invloed doet zich daarom onderscheidelijk, als beweegredenen, op onze besluiten en willekeurige betrachtingen gevoelen; dat is, daarom moeten onze voorstellingen, al naar zij met de waarheid overeenkomen of niet, onze oordeelvellingen, besluiten en eindelijk onze daden onderscheidenlijk besturen, en wel in eenen meer of minder met ons welzijn overeenstemmenden zin. Hieruit volgt wederom, dat wij dienovereenkomstig alle middelen naar behooren of niet zullen aanwenden. Met andere woorden, dat wij ze alle òf in de wenschelijkste active betrekking tot ons welzijn zullen plaatsen, dat is: in die, waarin zij bij deugdelijk onderling vergelijk [1]) een waar denkbeeld omtrent hunne meerdere of mindere waarde zoude doen opvatten, òf dat

---

1) En dit is de betrekking, waarop Say zijne aandacht uitsluitend schijnt gevestigd te hebben.

wij, in gebreke daarvan blijvende, ze in eene min gunstige omstandigheid opzigtens ons welzijn zullen laten verkeeren; met dat gevolg, dat zij, noch voor ons hunne volle nuttige vatbaarheid zullen kunnen ontwikkelen, noch afzonderlijk, noch onderling, naar waarheid en in evenredigheid met hunne hoedanigheden gewaardeerd worden.

Zoolang de mensch het beste gebruik niet kent, dat van eenig ding of vermogen is te maken, schaadt deze onwetenheid geenszins aan de bruikbaarheid, maar wel aan de nuttigheid en aan de objective waarde er van. Omdat, wanneer 's menschen tusschenkomst ter volmaking der nuttige oorzaak vereischt wordt, welke slechts als een bruikbaar iets bestaat, en dus nog gebrekkig in de dingen of vermogens voorhanden is, de mogelijkheid dan telkens ontbreekt, èn dat die noodige menschelijke werking plaats hebbe, tot dat het onmisbare tusschenmiddel, de menschelijke kennis, zal verkregen zijn, èn mitsdien, dat gezegde dingen of vermogens de volmaakte bekwaamheid erlangen, om dien gunstigen invloed op 's menschen welzijn uit te oefenen, waarvoor zij vatbaar zijn.

Niets komt mij voor beter onze overtuiging te kunnen vestigen, dat het nut een hoofdelement der waarde is, dan de opmerking, dat de vrees, die wij kunnen koesteren voor gebrek aan eenig voorwerp, reeds de erkentenis bevat van het nut der zaak.

Maar noch de spaarzame toevoer, noch het soms

geheele gemis, van vele nuttige zaken, wanneer hare productie aan de natuur wordt overgelaten, is eigenlijk voor den aandachtigen als een kwaad te betreuren, noch mitsdien de bijkomende grondslag, waarop gezegde vrees teregt rust. Veeleer zal hem niets beter Gods wijsheid aantoonen, dan het doel, waartoe den mensch is opgelegd, het ontbrekende aan te vullen [1]). Dat doel is de heilaanbrengende, door oefening verkregene en slechts alzoo verkrijgbare, ontwikkeling. Het belet geenszins dat de vrees, die tevens de overtuiging van het nut der dingen en van de gebrekkige natuurverzorging aan den dag legt, aanvankelijk slechts tot de volmaking van de waarde der voorwerpen aanspoort.

Dit complement, zonder hetwelk zoovele bruikbare zaken nuttigheid en waarde missen, dat is: de menschelijke werking, waartoe gemelde vrees aanspoort, en die ter volmaking der hoedanigheid waarde plaats heeft, verdient ten hoogste onze aandacht.

De veranderlijkheid van de waarde der dingen steunt op drie elementen, welke zelve veranderlijk zijn: 1°. De behoefte, die wij werkelijk of naar onze meening aan de zaken hebben, 2°. de wisselvallige hoeveelheid nuttige voorwerpen, die de natuur aan haar zelve overgelaten voortbrengt, inzonderheid vergeleken met de plaats waar, en den tijd waarin, die werkelijke of vermeende behoefte bestaat; 3°. de invloed, dien de mensch kan uitoefenen, hetzij op het

---

1) Ainsi (zegt Bastiat, Harm. A la jeunesse Franc.) Nous ne nions par le mal, mais nous lui reconnaissons une mission dans l'ordre social, comme dans l'ordre matériel.

ontstaan van eenige, of op de meening omtrent het bestaan van andere, behoeften, hetzij op de productie van zaken, of op het overbrengen dezer naar eene andere plaats of in eenen anderen tijd, waarin zij nuttiger zijn en meer waarde hebben zullen; hetzij op de ontwikkeling van krachten, door inspanning en aanwending zijner willekeurige vermogens.

In de veranderlijkheid der oorzakelijke en vergelijkende betrekking, die wij door het woord waarde uitdrukken, ligt het bewijs van de ongegronde opvatting der genen, voor wie de objective aard der waarde eenen grond oplevert, om tot het mogelijke bestaan te besluiten van eene waarde-maat of eenheid. Zij verliezen uit het oog, dat die meetbare uitgebreidheid, welke tot het wezen der ligchamelijke eigenschappen behoort, uit den aard der zaken niet tot de betrekkings-eigenschap, de waarde, tot iets, dat niet ligchamelijk is, behooren kan. 1° omdat de waarde, zelfs der stoffelijke voorwerpen, niet evenredig is aan hunne ligchamelijke uitgebreidheid, maar afhangt van de kracht, waarmede voorwerpen ons tot zich trekken en waardoor wij onder invloed van onze dwalingen [1]) er ons aan hechten; 2° omdat deze krachten haar aanzijn ontleenen van de oorzakelijke betrekking, waarin zaken of middelen werkelijk, of slechts naar onze meening, tot ons welzijn staan; 3° omdat die betrekking van de werkelijke of vermeende

---

1) Storch gaat veel te ver, als hij T. 1 p. 56 zegt »L'arrêt que notre jugement porte sur l'utilité des choses, constitue leur valeur et en fait des biens« — Aan eene bijoorzaak schrijft hij het geheele gevolg toe.

eigenschappen afhangt èn van de dingen, èn van de eigenaardigheden onzer behoeften; 4° omdat, zoo wel de zakelijke eigenschappen der voorwerpen, de omstandigheden, waarin zij òf tot elkander òf tot onze behoeften staan, alle even veranderlijk zijn, als die behoeften zelve en als de begrippen, die wij omtrent een en ander vormen, en die den uitgebreidsten invloed uitoefenen op het gebruik, dat wij van alle dingen maken.

Die veranderlijkheid en de oorzaken, die er toe kunkunnen bijdragen, toonen overtuigend aan, dat de waarde geene onafscheidelijke eigenschap der voorwerpen en vermogens is. Deze geven slechts in bepaalde gevallen aanleiding tot het aanwezen, dus tot het ontstaan, van een iets, dat in direct verband tot onze bewustheid en tot ons onstoffelijk bestanddeel staat, en waaraan dus buiten die betrekking niet te denken valt.

In die veranderlijkheid der waarde, en in de menigvuldige oorzaken van hare onophoudelijke verwezenlijking, ligt de spoorslag ter oefening onzer redelijke en zedelijke vermogens en vatbaarheden, ter ontwikkeling van ons onstoffelijk wezen en ter bereiking onzer bestemming [1]). Dit kan alleen hij begrijpen, die

---

1) Dit begon Ganilh reeds te begrijpen, zie Des Sijstèmes d' Ec. pol. p. 8. Ce penchant de l'espèce humaine vers la richesse... est... illimité.... et il a été le principe et le moteur de leurs facultés intellectuelles, de leurs talens libéraux et mécaniques, de l'industrie la plus ingénieuse et la plus active, des moyens les plus étendus et des ressources les plus vastes; il a mis l'homme à couvert du besoin, lui a procuré l'aisance, les commodités, les jouissances les plus recherchées, et a, pour ansi dire, agrandi le domaine, que

haar niet louter in de eigenschappen der voorwerpen zoekt, maar tevens in de gemoedsgesteldheid en oordeelvelling van den mensch omtrent de dingen, naar aanleiding zoo wel van hunne eigenschappen, als van 's menschen behoeften en van de betrekking, waarin de dingen tot die behoeften staan. Maar ook hij alleen, die het begrijpt, is op den goeden weg, om de huishoudkunde met vrucht te beoefenen en het hooge belang in te zien der studie, die uitsluitend geschikt is juist over de waarde aller dingen te doen oordeelen, het idéaal der waarde te verwezenlijken, en den mensch te nopen dien overeenkomstig te handelen, en eindelijk niet bloot het uiterste punt van stoffelijke welvaart, maar zijne bestemming, zijn heil, zooveel als in zijn vermogen is, te bevorderen.

Het is dwaas, alle bestiering uitsluitend hetzij aan God, hetzij aan den mensch, toe te kennen. Men moet noch zich een denkbeeld omtrent 's menschen vermogen vormen, als of dit hem volmaakt, onafhankelijk en geheel meester van alle middelen deed zijn, noch zijne vrijheid van willen en handelen, hoe onvolkomen zij ook zijn moge, ontkennen. Het beginsel van vrijheid waarborgt hem den invloed, dien hij op gebeurtenissen en uitkomsten hebben kan.

la nature lui avait destiné, de sorte qu'on pourroit marquer la distance, qui sépare l'espèce humaine de l'espèce animale, par la distance des jouissances les plus exquises aux besoins les plus grossiers, ou en d'autres termes, par la distance de la richesse à la pauvreté.

De beschouwing der schepping duldt de twijfeling niet. Zij beveelt het geloof aan het bestaan èn van eigene menschelijke vermogens, én van daar buiten aanwezige werkende beginselen. Zij dwingt ons alle dingen in dezulke te onderscheiden, 1°. die, buiten ons om en in Gods hand, gunstig of nadeelig op ons welzijn en op vele bruikbare zaken werken, en 2° die, wier werking ook te dien opzigte meer of minder van ons, en daarom niet het minst van onze subjectiviteit, afhankelijk is.

De zaken, die volkomen in staat zijn haren gunstigen invloed op 's menschen welzijn te doen gevoelen, zijn ons alle nuttig. Kunnen eenige harer ons ontbreken, dan hebben ze waarde; maar opdat die waarde geheel objectief zij en van 's menschen oordeel onafhankelijk, zoude hare werking op het menschelijke welzijn geheel vrij moeten zijn van 's menschen invloed. Zoo zulk eene waarde bestond, zij was doelloos; want zij zoude geen spoorslag voor den mensch zijn, noch om een beter direct gebruik der dingen te maken, noch om zich daartoe te bekwamen, noch eindelijk om zich ter bereiking zijner bestemming te ontwikkelen [1]).

---

1) Dit begreep de Sismondi eenigermate: zie Nouv. Traité d'Ec. pol. T. I. p. 10. C'est une Providence bienfaisante qui a donné à la nature humaine et des besoins et des souffrances, parce qu'elle en a fait les aiguillons qui doivent éveiller notre activité et nous pousser au développement de tout notre être. Si nous réussissions à exclure la douleur de ce monde, nous en exclurions aussi la vertu; de même, si nous pouvions en chasser le besoin, nous en chasserions aussi l'industrie. Verg. Say, C. C. d'Ec. p.p. T. I. p. 137.

Nogthans het ideaal der waarde wordt uitsluitend in iets aangetroffen, waarvan de mensch geen gebruik maken kan. Het bestaat in zijne bestemming zelve. Maar terwijl dit doel even weinig, als ieder ander, dienstig is, als middel ter zijner verwezenlijking te werken, zoo moet niet te min de voorstelling, die men er zich van vormt, alle de daartoe strekkende medewerkende menschelijke faculteiten in beweging brengen. De kracht des doels ligt niet in de zaak zelve, maar in hare voorstelling.

Schoon dus het objective der waarde niet te ontkennen valt, zoo is de afscheiding van de voorstelling des welzijns van die der waarde noch mogelijk, noch nuttig. Daarom behooren wij steeds acht te geven op den schadelijken invloed onzer subjectiviteit, wanneer onze denkbeelden geene overeenkomst met de waarheid hebben. Doordien hij zich opzigtens de waarde der dingen doet gevoelen, is hij mede merkbaar op ons doen en laten en op het deel, hetwelk wij aan de bevordering van 's menschen welzijn nemen kunnen, en daarom eindelijk op de bereiking onzer bestemming zelve.

Aan de waarde blijft iets subjectiefs eigen, zoolang zij zelve eene nuttige betrekkings-eigenschap behoudt en ons tot spoorslag kan strekken, dat is: zoolang wij in onze ontwikkelings-periode verkeeren. Maar wanneer wij die doorloopen zullen hebben, en de waarheid ons ten volle kenbaar zal zijn, zoo dat er eene volkomene

---

In deze geest zegt Say, Cours com. 4. part. chap. 1. T. 3. p. 172 »Pour les nations considérés en masse, ce sont les besoins, qui leur manquent plutôt que les moyens de les satisfaire »

overeenstemming bestaat van onze voorstellingen met de zakelijkheid of werkelijkheid, dan zal tevens de wezenlijkheid van het goede verkregen zijn. Dan zal de spoorslag ter ontwikkeling wegvallen, naar gelang de zaken, waaraan wij te regt of ten onregte waarde toekennen, ons minder krachtig tot zich trekken. Hij zal, met zijne kracht, tevens zijn nut verloren hebben.

Het begrip der waarde en dat van hare eigenschappen is niet te vormen, tenzij wij doorzien, dat de mensch ten laatste eigenlijk slechts één doel heeft te bereiken, omdat zijne bestemming in het hoogere heil ligt, en tevens, dat het hem mogelijk is ter bereiking van dat eenige laatste doel mede te werken. [1]) Wij zullen het dan alleen onbeneveld voor den geest hebben; als wij dat heil innig verbonden achten met volmaakte liefde en reine zedelijdheid; als wij ons de ontwikkeling dier liefde en zedelijkheid ten doel stellen; en als wij geene andere, dan zulk eene ondergeschikte en beperkte gehechtheid aan het vergankelijke toedragen, welke met het begrip overeenstemt en daaruit voortvloeit, dat dit alles niets dan middelen bevat.

Om zich eenig denkbeeld te vormen van de dwalingen, waarin men omtrent de waarde vervalt, behoeft men slechts op de gebrekkige wijze te letten, waarop de mensch de voorwaarden vervult eener ware schatting der dingen. Daartoe wordt vereischt steeds indachtig te wezen aan zijnen pligt om het hoogere, het geestelijke, het algemeene welzijn, met alle zijne krachten en beschikbare vermogens, te bevorderen, niets dan middelen te beschouwen in alles wat daartoe

---

1) Verg. Ganilh, Des Syst. d'Ec. Pol. T. I. p. 97.

aan te wenden is, het nut en de waarde aller dingen met betrekking tot den mensch afhankelijk te stellen van den invloed, dien zij op dat doel kunnen uitoefenen, en daarenboven volmaakt alle zaken te kennen, welke wij bezitten, en alle wijzen, waarop wij ze benutten kunnen.

Even als het goede zal bestaan, wanneer het menschdom zijne bestemming zal hebben bereikt, en even als dan de waarde of het begeerlijke dier bereiking opgeheven zal zijn, zoo ook zal de omstandigheid aan de nuttigheid der middelen niet schaden, die ontstaat, wanneer alle redenen opgeheven mogten zijn, waarom de mensch voor gebrek zouden vreezen, en wanneer alle dingen daardoor hunne waarde hebben verloren. In de tweede omstandigheid zal zoo min, als in de eerste, eenig kwaad schuilen. Immers heil is het eenige, ware, zelfstandige, goede, dat in den mensch bestaanbaar is, en alleen zulke zaken zijn nuttig voor den mensch, die dit goede kunnen helpen bereiken; en dat vermogen vermindert geenszins, noch door de toename der beschikbare massa, noch door de afname der opofferingen, die gevorderd worden om telkens de verbruikt wordende hoeveelheid aan te vullen. In zekeren zin kunnen zelfs die onbegrensde toename en de steeds afnemende vrees voor gebrek, noch de daardoor allengs geheel te loor gaande waarden, niet anders, dan met de eischen van 's menschen welzijn, overeenkomen.

Doch om hier niet in eene der verderfelijkste dwalingen te vervallen, zorge men zich den zin duidelijk

voor te stellen van hetgeen ik zoo even zeide. Zoo ons heil het zelfstandige goede is, waarnaar wij ten laatste moeten trachten, zoo dit uitsluitend het doel van het volmaakt ontwikkelde geestelijke, dat is: van het zedelijke en redelijke wezen, van den mensch, worden kan, dan gewis bestaat voor hem geene grootere behoefte, dan aan ontwikkeling zijner aangeborene zedelijke en redelijke kiem; dan is niets voor hem nuttiger, dan hetgeen gunstig op die ontwikkeling inwerkt. Wie nu durft beweren, dat onze zedelijkheid en onze rede geheel door den invloed van uitwendige oorzaken krachten en omstandigheden hare volkomen ontwikkeling zullen erlangen? Gewis niemand, die zich in wetenschappelijke bespiegelingen verdiept; want daardoor toont hij den mensch niet voor een bloot werktuig en voor een van een eigen beginsel van handelen verstoken wezen te houden, dat is: geen fatalist, geen stijve aanklever van de praedestinatie-leer te zijn. Neen die de oogen niet moedwillig of uit bange vrees voor de eene of andere leerstelling sluit, en de klaarblijkelijke waarheid durft te aanschouwen, erkent met mij het beginsel van vrijheid in den mensch, en acht met mij onze eigene inspanning en oefening tevens der rede en der zedelijkheid onontbeerlijk tot onze volmaking. Hij wacht zich voor de tegenstrijdigheid der dweepers. Deze werken, pogen op andere invloed uit te oefenen en maken alzoo gebruik van hunne vrijheid, met het oogmerk om te bewijzen, dat geene kiem der vrijheid in hen zelve bestaat.

Het is alzoo eene handtastelijke dwaling, ons heil of *onmiddellijk* te verwachten, of uitsluitend van eene

middellijke werking der natuur. Maar hier in ligt tevens het bewijs, dat wij, zoolang wij door ontwikkeling des geestelijken levens geene hoogere behoeften hebben leeren kennen, nimmer met reden zulk eene toename der uitwendige nuttige dingen, die voldoende zoude wezen om ons voor alle vrees te vrijwaren, kunnen te gemoet zien en bovendien, dat zoo iets ons niet dienstig zoude zijn. Immers indien wij onze bestemming door inspanning en oefening moeten bereiken, indien alle inspanning, zoo als niet te betwijfelen is, altijd gepaard gaat met zekere onaangename gewaarwording van vermoeidheid; indien de regel waar is «*vis vi vincitur*», indien dus alleen de kracht en de drang van het gemis vatbaar is om ons, tijdens wij edeler drijfveeren missen, tot de vrijwillige stoornis onzer rust te bewegen, dan zoude eene onmiddellijke of geheel door de natuur bewerkte verzorging van alle nuttige dingen, eene die, blijkens het gezegde op bl. 81, alle voorwerpen van eene onmisbare eigenschap der waarde, alzoo van waarde, beroofde, met Gods wijze bedoelingen aangaande den mensch strijden, en ons van den noodigen spoorslag ter bereiking onzer bestemming versteken.

Maar hiermede strijdt geenszins, dat naarmate wij, menschen opwassen in gelijkheid aan God, dat is naarmate, het geestelijke goede ons meer trekt, en naarmate wij beter gebruik der dingen leeren maken, het gemis aan stoffelijke benoodigdheden ons minder tot inspanning onzer vermogens behoeft aan te sporen en ons werkelijk ook algemeen minder aanspoort; want dan zullen beweegreden, als die van God, de lagere en meer dierlijke vervangen, terwijl de stof dan te meer

werkzaamheden zal volbrengen, waaraan de mensch nu een voornaam deel neemt door inspanning zijner stoffelijke vermogens.

Eene alle waarde vernietigende of volledige natuurverzorging der nuttige stoffelijke zaken kan slechts dan zonder onze schade plaats hebben, wanneer wij den prikkel niet meer behoeven van het gebrek, en wanneer wij op zulk eenen hoogen trap van zedelijke en redelijke ontwikkeling staan, dat het te niet gaan der waarde blijkt een gevolg van de bereiking van dien trap te wezen.

Hoezeer de volkomene bereiking van het gegeven punt op aarde geenszins denkelijk is, verdient het nogthans opmerking, dat bij meerdere beschaving eene langzame, steeds voortgaande beweging naar het zelve plaats heeft. Eerst dan zal het, zoo zeer als op aarde bestaanbaar is, bereikt wezen, wanneer in alle voorbijgaande menschelijke behoeften door de kracht der uitwendige oorzaken wordt voorzien, schoon welligt geleid door daden, die wij, zonder eenig stoffelijk leed te ondergaan, verrigten kunnen.

Maar dan ook bestaat er reeds toenadering, wanneer wij beter weten ons de voldoening onzer tijdelijke behoeften te verzekeren en van gelukroovende werkzaamheden te ontlasten. Deze toenadering is wederom duidelijker en stelliger, wanneer wij te gelijk gewaar worden, dat de zekerheid der voldoening aan onze behoefte toe- en de verpligting om lastige ligchamelijke werkzaamheden te vervullen afneemt.

Het is niet twijfelachtig, dat meer redelijke ont-

wikkeling, dat eene ruimere mate van kennis, ons langs verschillende wegen in staat stelt allengs op een en ander eenen meer weldadigen invloed uit te oefenen. Dan eens zal een beter inzigt der waarheid voorkomen, dat wij te zware offers brengen, om ons de beschikking over bepaalde, waarde hebbende, zaken te verzekeren [1]); dan eens zal het ons betere resultaten, ten koste van gelijke opofferingen, doen verkrijgen. Inzonderheid ontslaat de wetenschap den mensch van eene menigte stoffelijke krachts-inspanningen. Wat hij met moeite zelf plagt te verrigten of wat ten gemeene nadeele, eertijds, wegens de te groote inspanning, die daartoe vereischt scheen, achterwege bleef, bewerkt thans veelal de natuur, door den mensch, van kunstmatige werktuigen voorzien, en middellijk geleid [2]).

---

1) Say, Cours comp. d'Ec. Pol. Part T. 2. p. 297, was op den goeden weg, toen hij schreef: »Mais en même temps cela nous conduit à la nécessité de comparer deux choses, qui paraissent n'être pas de même nature: je veux dire les frais de production avec la satisfaction, qui résulte de l'usage qu'on peut faire d'un produit, id ch. V. p. 345. On peut dire que les frais représentent toujours un sacrifice, et l'utilité une jouissance, or c'est un avantage pour l'homme que de multiplier les jouissances et de diminuer les sacrifices au prix desquels il les obtient.»

2) Dit erkent de Sismondi, Nouv. princ d'Ec. pol. inzonderheid op bl. 75, d. 1 niettegenstaande hij geen voorstander is der vrije mededinging. »Plusieurs membres de la société abandonnant les travaux manuels se consacrèrent à ceux de l'entendement. Ils étudièrent la nature et ses propriétés, la dynamique et ses lois, la mécanique et ses applications, et ils déduisirent de leurs recherches des moyens presque infinis d'augmenter les pouvoirs productifs de l'homme.»

Dit is een regtstreeks gevolg daarvan, dat de menschelijke daden, in zooverre zij vrij zijn, van zijne besluiten afhangen en van zijne voorstellingen uitgaan, zoowel als het ontbrekende van de betrekking der dingen op de bereiking des doels, thans beter aangevuld zijn door menschelijke, willekeurige, ongedwongene en redelijke medewerking. Het is gemakkelijk door voorbeelden aan te toonen, wat het standpunt vermag der verstandelijke menschelijke ontwikkeling, hetwelk bepaald is door onze kennis van voorwerpelijke eigenschappen en waarheden. Het kan zoo wel invloed uitoefenen op de vermogens der dingen, die wij aan de voldoening onzer nooddruften kunnen doen medewerken, en alzoo van eenen staat van bruikbaarheid tot dien van volkomene nuttigheid doen overgaan, als op de objective waarde der zaken. Zoo bleef de vatbaarheid van het water tot uitzetting door verhooging van temperatuur en de zeer bruikbare stoomkracht onnut, zonder waarde, en de mensch met de verpligting belast, soortgelijke uitkomsten, dikwerf door eigenen zwaren arbeid, te bewerken, totdat de wetenschap het ontbrekende aanvulde, totdat men het eigendommelijke, doch voorwaardelijke vermogen van het water ontdekte, en totdat men door deze wetenschap werd gebragt tot de vervaardiging der zoo veel en zoo moeijelijken arbeid besparende stoomwerktuigen.

Zoo zijn nog zonder waarde en onnut de heerlijkste vruchten van het menschelijke vernuft, die ons het steeds miskende onafscheidelijke verband der meer verwijderde oorzaken en middelen met 's menschen eeuwig heil kenbaar maken, voor lieden, wier zede-

lijke en verstandelijke ontwikkeling te laag is, om haren omvang, hare kracht, en het gebruik, dat er van te maken is, te kunnen bevatten, en er den eenigen waren leefregel in te ontdekken.

Wat is geleerdheid? wat is Christendom, nog voor de Javanen, die steeds te weinig ontwikkeld zijn, om krachtig de zucht waar te nemen van aanstaande lotsverbetering, zelfs met betrekking tot hunne aardsche belangen? Hoe kan voor hen de belangrijkheid der wetenschap en der reine godsdienst tot eene werkdadige voorstelling overgaan van zoo verheven aard, doch van zoo verwijderde uitkomst? Hij, die tot geenerlei krachts-inspanning te bewegen is, door het vooruitzigt van eenig nabijgelegen einde te zullen bereiken, kan noch in de bereiking van zulk een doel, als in redelijke en zedelijke ontwikkeling, belang stellen, noch door de begeerte het te verwezenlijken genoopt worden, zich gewillig te onderwerpen soms aan de zwaarste opofferingen.

Het schoonste voorregt wordt weinig opgemerkt, dat het in kennis opwassende deel des menschdoms zich verwerft, door in zich het vermogen te ontwikkelen, waardoor men het grootste en het zwaarste gedeelte van dezen stoffelijken arbeid door de stof zelve kan doen verrigten. Het ligt niet zoo zeer in de besparing van onaangename gewaarwordingen en in de uitbreiding der middelen en gelegenheden, om dierlijk genot te smaken, die aan deze daden zijn verknocht. Zich van de verpligting te ontlasten om, ter voorkoming van erger,

ongevallige stoffelijke inspanning te volvoeren, zegt meer. Ligchamelijke arbeid, inzonderheid aanhoudende zware, laat zeldzaam de inspanning en oefening toe van onze hoogere en edeler begaafdheden; hij belet mitsdien hare ouwikkeling. Daarom wat ons van den dwang ontslaat onzen tijd aldus te besteden, verschaft ons de schier onwaardeerbare gelegenheid [1]) èn in hoogeren zin aan onze volmaking, én ten nutte des ganschen menschdoms, te arbeiden.

Echter zorgen wij dat het meerdere vermogen en de grootere vrijheid, die wij ontleenen hetzij uit eene ruimere natuur-verzorging, hetzij uit eene vermeerdering onzer kapitalen, hetzij uit eene meer wetenschappelijke aanwending der stoffen, ons niet enkel de bedoelde gelegenheid verschaffen. Mogt eene gelegenheid, die zoowel toelaat, dat wij haar tot andere einden misbruiken, als dat wij haar tevens goed gebruiken, ons nimmer tot een gevaarlijk struikelblok worden! Daartoe is het voor ons een volstrekt vereischte, dat wij er in geslaagd zijn ons op een veel hooger, dan het dierlijke, standpunt te verheffen. Indien zedelijke ontwikkeling ons het oog niet op een hooger edeler en meer zedelijk geestelijk goed doet vestigen, zijn alle, zoowel andere als stoffelijke, middelen, en mitsdien ook wetenschap, voor den mensch vaak slechts dienstig tot zijne verdere verlaging en ver-

---

1) Storch, T. V. p. 25 „Mais quand la richesse nationale est parvenue à ce point.... il se forme une classe d'individus délivrée de tout travail matériel, qui se voue exclusivement à la production des biens internes.” Vergelijk p. 11, daar vóór en p. 342 later.

dierlijking. Bij gebrek aan zedelijke ontwikkeling, mist zelfs de wetenschap het vermogen den mensch zijne bestemming te helpen bereiken, en mitsdien hare objective waarde. Kennis en stoffelijk vermogen zonder zedelijkheid is hoogst gevaarlijk voor het individuele en algemeene welzijn. Dit bewijst Frankrijk.

Daarentegen zij, die den invloed doorzien, dien de wetenschap in haren vollen omvang, reeds wanneer deze slechts regtstreeks betrekking op de stof heeft, in het einde op 's menschen hooger heil uitoefenen kan,— zij, die haar eene daarmede overeenstemmende waarde toekennen,— zij alleen kunnen ten volle hare belangrijkheid beseffen, haar op hare waarde stellen, en als het middel beschouwen, dat ons een zeer gewenscht voorregt verschaft. Zij alleen zullen haar als een doel aanmerken, waarnaar wij, schoon uit een ondergeschikt oogpunt, met ijver en inspanning moeten streven. Zij alleen kunnen zich met geheel hun vermogen, met geheel hunne ziel, tot de beoefening der wetenschap aangetrokken gevoelen. Van hen is de krachtigste, de zuiverste, de onpartijdigste, de nuttigste, de eerbiedwekkendste beoefening der wetenschap te wachten.

Hunne zedelijkheid ontvangt het heldere licht der ontwikkelde rede, doet nieuwe behoeften kennen en neemt op eene even roemvolle, als heilzame wijze de plaats in, die niet langer dan tot hunne persoonlijke schade en ten algemeene nadeele door grovere prikkels ingenomen zoude geweest zijn.

Er bestaat een naauw, invloedrijk, nimmer te miskennen verband tusschen onze bestemming, hare bereiking, ons tijdelijk aanzijn op aarde, onze voorbijgaande behoeften, de ter harer voldoening dienstige middelen, hunne waarde, de ongenoegzame natuurlijke voorziening en de aan onze inspanning verbondene ongevallige gewaarwordingen. Niets daarvan mogt ontbreken, zouden wij tot zelfstandige, vrije en gelukkige, zedelijke wezens kunnen opwassen.

Aanbiddelijk is de wijsheid des Scheppers!

Maar wanneer men nu bijzonder op de waarde der dingen let en haar in verband beschouwt met onze daden, dan springt in het oog 1°. dat de slechts weinig redelijk en zedelijk ontwikkelde mensch noch over de betrekkelijke krachten zijner behoeften en der hem ten dienste staande middelen, noch over de waarde der dingen, juist oordeelen kan; 2°. dat hij mitsdien door de van den invloed onzer subjectiviteit geheel bevrijde objective waarde geenszins kan worden aangespoord, maar slechts bij de vorming zijner voorstellingen en besluiten, door zijne schatting der dingen geleid, tot het bedrijven van bepaalde daden en tot het brengen van offers bewogen zal worden.

Hierin ligt niet alleen het bewijs van het nut en van de waarde der zedelijke ontwikkeling, die ons het ware van het schijngoede doet onderscheiden, en der redelijke, die ons in staat stelt de keten te ontdekken, waardoor verschillende oorzaken en alzoo ook de ondienstige met hare gevolgen in betrekking staan; maar ook dat van den belangrijken invloed, dien eene juiste schatting der waarde aller dingen op het lot hebben moet van den met eene kiem van vrijheid begaafden mensch.

Om eenmaal tot eene ware en wijze schatting te geraken, is welligt niets dienstiger, dan een gezet onderzoek naar den aard der subjective waarde en naar de wijze, waarop zich in ons de hoogst-belangrijke begrippen vormen omtrent het aantrekkelijke onzer bestemming en omtrent het verband, dat er tusschen dit eenige, door en om zich zelve, voor ons waarde hebbend iets en tusschen eene menigte meer of min volmaakte oorzaken bestaat, wegens den gunstigen invloed, dien ook zij op de verwezenlijking van het toppunt onzer redelijke wenschen kunnen uitoefenen.

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

IV.

DE SUBJECTIVE WAARDE OF SCHATTING LEIDT TOT DE JUISTE BEPALING DER HUISHOUDKUNDE.

> „On a séparé ses nombreuses ramifications, on a fait un tout de chacune d'elles, et l'on a attribué à ces touts partiels des propriétés qui n'appartiennent qu'à leur ensemble. De-là les méprises, les paradoxes et les Systèmes; on s'en fût garanti si on eût fait le contraire de ce qu'on a fait et si on eût suivi une route différente de celle qu'on a suivie.” Ganilh, Op. laud. T. I. p. 102.

De waarde geeft in den zin, waarin het woord hierboven is gebezigd, de eigenschap der dingen te kennen, waardoor zij, in hunne bijzondere omstandigheden, op onze ordeelvellingen hen aangaande en laatstelijk op onze eigene redelijke en zedelijke ontwikkeling, invloed kunnen uitoefenen. Doch men spreekt niet alleen van de waarde, die zaken, krachten, enz. hebben, dus niet uitsluitend van de waarde, beschouwd als invloedrijk vermogen op onze schatting. Men handelt er over en beschouwt haar, terwijl

men zich tevens, als het ware, op het tegenovergestelde standpunt der betrekking plaatst. In dat geval heeft er *toekenning* van waarde plaats.

Deze toekenning van waarde of de schatting is hoofdzakelijk subjectief. Zij ligt meerendeels in ons zelven, schoon de invloed onloochenbaar is, die de betrekkelijke eigenschappen der geschat wordende zaken er op uitoefenen. De reden hiervan ligt daarin, dat nog meer, dan door de eigenschappen der dingen, de schatting beslist wordt door de begrippen, die wij er ons van vormen. Die begrippen vormen de kracht van ons schattingsvermogen. Dit wordt soms in den regten zin door onze dwalingen verlamd, soms overprikkeld en in eene afwijkende rigting voortgestuwd.

De schatting of toekenning van waarde openbaart zich in ons door eene gemoedsbeweging, welke betrekking heeft op toestanden, krachten, omstandigheden of zaken en welke groote overeenkomst heeft met de liefde, die wij voor personen koesteren. Beide gevoelens dragen blijken onzer gehechtheid.

Het bijvoegelijke naamwoord *waarde* toont, in het gezegde waarde vriend, onze gezindheid, om ter liefde van dien vriend offers te brengen; zoo legt ook de bewering, dat eenig voorwerp voor ons *waarde* heeft, de neiging aan den dag om ten koste van opofferingen ons het behoud of de verkrijging en het gebruik van dat voorwerp te verzekeren. Ergens waarde aan toekennen drukt alzoo blijkbaar uit, dat het voorwerp ons op eene soortgelijke wijze, als ons welzijn of als onze evennaaste, waard of lief is [1]).

1) Senior, Lessen opgesteld door Arrivabene uit het Fransch

Een zelfzoekend en, zoo het binnen redelijke grenzen beperkt blijft, geenszins te vooroordeelen beginsel beweegt den mensch, om zich, evenals aan zijn eigen welzijn, ook aan sommige nuttige voorwerpen, krachten, omstandigheden te hechten. De waardetoekenning, die zich alzoo openbaart, heeft eenen meer egoistischen oorsprong, dan de liefde jegens anderen. Hare bron ligt in de algemeene menschelijke drijfveer: de begeerte naar welzijn, naar genot. Deze doet in ons de begeerte ontstaan, 1°. naar het zekere en ongehinderde gebruik der voorwerpen en der dienstige middelen en 2°. met dit oogmerk naar bemagtiging en behoud dezer, wanneer ons de vrees bekruipt er gebrek aan te zullen hebben, 3°. naar den eigendom, waartoe wederom in vele gevallen de begeerte naar de vrije en zekere beschikking overgaat.

De waardetoekenning ontspruit alzoo uit onze overtuiging, die eensdeels het nut der dingen betreft, en anderdeels hetgeen, naar wij meenen, onze zekere en vrije beschikking over de nuttig geoordeelde voorwerpen in den weg staat.

Wij zijn nimmer van het nuttige gebruik der zaken overtuigd, dan onder den invloed van onze begrippen omtrent het wezen van ons welzijn of van ons geluk, en in overeenstemming met de denkbeelden, die wij ons vormen van de bekwaamheden der dingen ter bevordering van het subjective doel.

De spaarzame toevoer, door natuurlijke voortbrengst

---

cura H. W. Tydeman bl. 36, zegt in dien zin: »De eerste bevat alle die stoffelijke voorwerpen, die bijzonder dierbaar zijn aan eenig bijzonder persoon.

van nuttige voorwerpen verkregen en de bezwaren aan hunne voorbedachtelijke productie verbonden, trekken onze aandacht. Overeenkomstig met de voorstellingen, die wij ons van een en ander maken, beoordeelen wij hetgeen onze zekere, vrije en ongehinderde, beschikking over zaken belemmert. Wij achten dit van meer gewigt, naar gelang die spaarzaamheid ons grooter voorkomt, in verhouding tot onze vermeende behoeften en tot die bezwaren, welke wij wederom schatten in evenredigheid van de middelen, die wij bezitten en weten aan te wenden ten einde ze te overwinnen.

De twee oorzaken, die zamen moeten werken, om den redelijken mensch waarde aan eenig ding te doen toekennen, zijn zóózeer onderscheiden van aard, dat men ze gereedelijk in twee hoofdsoorten kan verdeelen. De eene soort behoort tot de reeks van oorzaken, die eenen gunstigen invloed op ons welzijn uitoefenen; de andere tot die, welke, althans onmiddellijk, nadeelig op ons geluk en genot werken.

Hoe nuttiger ons eene ter onzer vrije beschikking staande zaak wordt, hoe beter wij er het gebruik van leeren kennen, hoe meer uit dien hoofde de waarde er van in ons oog rijst, in des te gunstiger omstandigheden zullen wij verkeeren.

Hoe kariger de natuur ons voorziet, hoe meer zich onze behoeften uitbreiden, hoe grooter haar drang wordt, hoe meer de bezwaren der voorbedachtelijke voortbrengst toenemen en hoe grooter uit dezen hoofde de waarde der voorwerpen wordt, des te hagchelijker wordt onze toestand.

Op grond dezer onderscheiding moet men besluiten, dat de waarde-vermeerdering noch een onvoorwaardelijk gunstig, noch een bepaald ongunstig, teeken is.

Hieruit valt dan wederom dadelijk af te leiden, dat waarde-vermeerdering niet onvoorwaardelijk het doel wezen kan, waarnaar de mensch moet streven. Men trekke er liever het gevolg uit, dat wij ons moeten toeleggen eenerzijds de waarde meer en meer te doen uitkomen, waartoe de onderscheidene dingen zijn op te voeren, en wel door van alles het beste gebruik te maken: anderzijds de waarde, zoo veel wij kunnen, tot niet te doen vervallen, en dit door met de meeste zorg te werken aan de opruiming der redenen, waarom wij steeds offers moeten brengen.

Het uiterste punt in deze rigting kunnen wij uitsluitend bereiken, door ons geheel, stoffelijk, intellectueel en zedelijk, te ontwikkelen. Hebben wij ons eenmaal op die hoogte weten te verheffen, waartoe zoude dan nog eene menigte dingen waarde hebben en dienen, waaraan wij, op lageren trap staande, toch waarde moeten toekennen, toch behoefte hebben? Waartoe zouden wij nog behoeften kennen? Waartoe zoude nog betrekking tusschen stoffelijke dingen en welzijn des geestes dienstig wezen?

Zoo lang die betrekking bestaat, is de leer der rijkdommen een onafscheidelijk deel der Economie [1]).

---

1) Dit zoude Say hebben begrepen, had hij op den mensch, die ter bereiking van één doel bestemd is, beter toegepast, hetgeen hij, Cours comp. d'Ec. pol. prat. Cons. gén. bl. 69 zegt: »Mais ces connaissances spéciales ne suffisent pas; elles ne sont qu'une routine aveugle, lorsqu'on ne sait pas les rattacher au but

De gehechtheid aan vele nuttige voorwerpen, krachten en omstandigheden, als mede de daaraan toegekende waarde, steunt inzonderheid op belangstelling in eigen welzijn. De overweging, dat het doel door aanwending der dienstige middelen te bereiken is, doet onze belangstelling in ons eigen welzijn uitbreiden, zoodat zij mede het physische vermogen en de maatschappelijke bevoegdheid betreft, om over ons nuttig toeschijnende eigenschappen, voorwerpen, enz. naar welgevallen te beschikken. Zij gaat echter niet verder dan onze voorstelling: niet buiten den kring der dingen, die wij teregt of ten onregte vermeenen, ons niet steeds door de bloote werking der natuur zóó en in dien overvloed ten dienste te zullen staan, als ons noodig toeschijnt ter vervulling onzer erkende of vermeende behoeften.

Hoe nuttig eene zaak ook zij, hoe groot hare voorwerpelijke waarde ook moge wezen, indien men den schadelijken invloed, dien onze dwalingen er op uitoefenen, van het begrip afzonderen kon,— de mensch nogtans kent haar geene waarde toe, tenzij hij in haar bezit, en in de bevoegdheid om haar

---

qu'on se propose, aux moyens, dont on peut disposer." Nimmer had hij op bl. 98. gezegd: Que l'Ec. pol. ne s'occupe que des intérêts de cette vie, c'est une chose évidente, avouée. Chaque science a son objet qui lui est propre. L'objet de celle-ci est d'étudier l'économie sociale, dans ce monde, et telle qu'elle résulte de la nature de l'homme et des choses. Si elle sortait de ce monde, ce ne serait plus de l'Ec. pol.: ce serait de la théologie" en wel in spijt van hetgeen men leest op bl. 7. l'Ec. pol., qui semblait n'avoir pour objet que les biens matériels, s'est trouvée embrasser le système social tout entier.

naar willekeur te bezigen, een voorregt beschouwt.

Maar is het onbestaanbaar een voorregt te zien in het vermogen en in de bevoegdheid om eenig onnut geacht wordend voorwerp willekeurig te gebruiken, evenmin kan men zulks in het ongestoorde genot of in het onbeperkte en uitsluitende bezit van bepaalde en erkende nuttige middelen, .die steeds algemeen om niet verkrijgbaar zijn.

Waardetoekenning of erkentenis van voorregt is de eenige beweegreden, die ons doet besluiten, zoo zulks noodig is, offers tot het behoud of ter verkrijging der dingen te brengen. Zij is de gewone, die ons weêrhoudt er aan anderen het vrije gebruik van over te laten. Zij is het, die ons noopt aan de algeheele of gedeeltelijke verzaking van ons uitsluitend regt voorwaarden te verbinden, die ons wederom bevoorregten en minstens schadeloos stellen.

De waardetoekenning, de voorstelling, die men zich vormt der waarde van eenig verkrijgbaar voorwerp, is de spoorslag, die ons offers doet brengen. Die waardetoekenning is dus de oorzaak en de offers zijn de gevolgen. Daarom kunnen deze offers nimmer zelve de oorzaak der waarde zijn. Desniettemin is de *voorstelling* der verpligting, in welke wij verkeeren om offers te brengen, ter verkrijging eener zaak, eene der oorzaken, waaruit onze waardetoekenning ontstaat.

Niet het werk, dat volbragt is, om eenig voorwerp voort te brengen, maar de overtuiging, dat wij ons eenig nuttig voorwerp in den regel niet zonder opofferingen kunnen verschaffen, is de oorzaak, dat wij er waarde aan toekennen.

Als men over de wezentlijke of objective eigenschappen der dingen spreekt, waarom wij hun waarde zouden behooren toe te kennen, en alzoo, wanneer men handelt over hunne geschiktheid, om onze begeerlijkheid te helpen opwekken, dan bezigt men wel eens het woord waarde zelve om die eigenschap uit te drukken. Dit geeft menigmaal aanleiding tot verwarring van twee zeer onderscheidene zaken. Ik bedoel de reden, die ons *teregt* aan de dingen doet hechten, en onze subjective, misschien onzedelijke, gehechtheid.

De zorgvuldige onderscheiding der twee opvattingen van het woord waarde is noodig ter ontdekking van de soms zeer schadelijke dwalingen, waartoe dikwerf de verwaarloozing des onderscheids aanleiding geeft.

Het volgende strekke tot voorbeeld. Velen, die aan de meer objective waarde der dingen denken, meenen hare betrekkings-eigenschappen ten volle aan zaken of krachten te mogen toekennen, die de mensch meent op prijs te moeten stellen. Hierdoor komen zij van zelve tot een valsch besluit omtrent alle de wetenschappelijke of zedelijke vorderingen, die het menschelijke geslacht maakt. Lettende op de waardevermindering, die vele zaken ten gevolge van ontdekkingen, uitvindingen en van besparing van productie-kosten in 's menschen schatting moeten ondergaan, oordeelen zij, dat die nieuwigheden zoovele rampen zijn, die het menschdom treffen. Hij echter, die de onderscheiding, zoo even gemaakt, behoorlijk in het oog houdt, beschouwt alles, wat den mensch nader tot de voleindiging zijner schepping brengt, veel redelijker. Hij ziet er niets in, dan eene weldaad en eene krachtige

beweegreden tot dankbare erkentenis van Gods goedheid en wijsheid. Hij erkent, dat het menschelijke vermogen, om invloed op zijn welzijn uit te oefenen, toeneemt, wanneer door uitvindingen en invoering van werktuigen de handenarbeid ten deele vervangen wordt en wanneer dien ten gevolge deze wijze of dit middel van in onze behoefte te voorzien een deel dier waarde verliest, die dwaling en onkunde er ons aan plegen te doen toekennen; evenzoo, wanneer de dwaasheid der weelde en hare ijdelheid te beter worden ingezien, zoodat de hoogschatting afneemt van menig, ter bevordering des waren welzijns eigenlijk onnut, voorwerp, in welks vervaardiging sommigen te voren eene kostwinning zochten.

De omstandigheid, dat een ander het voorwerp heeft voortgebragt, neemt niet weg, dat die voortbrengst van ijdelheden ten nadeele der maatschappij heeft plaats gehad.

Van ontzettenden invloed is de verwarring der waardehebbende zaken met die, waaraan ten onregte waarde wordt toegekend. Zij doet zich gevoelen op de wetgeving, op de staatkunde en ten slotte op de welvaart en het welzijn der volkeren. Mogten de latere geslachten zich de ondervinding hunner voorgangers ten nutte maken!

Wanneer men eenmaal de strekking goed begrepen heeft, die de steeds toenemende ontwikkeling uitoefent opzigtens de waarde der zaken; wanneer men eenmaal tot de overtuiging gekomen is, dat de algeheele vernietiging der gehechtheid aan de stof en de

opheffing van het wezen der waarde en der rijkdommen het punt is, waarnaar wij streven, door ons meer en meer te ontwikkelen, dan eerst wordt de onhoudbaarheid der bewering dergenen duidelijk, die volhouden, dat de huishoudkunde de wetenschap is, die zich ten doel stelt, of liever, waarvan men zich moet bedienen, om ten slotte den rijkdom te vermeerderen en de waarde der menschelijke bezittingen te doen aanwassen. [1]).

Dan eerst komen wij tot de bewustheid, dat de economie verder reikt en ook dienstig is om den mensch te helpen zijne bestemming te bereiken, en het eenige einddoel te treffen, waarnaar hij heeft te streven. Want dan eerst begrijpen wij 1°. dat zij den mensch op den weg brengt het eenige doel te ontdekken, waarin hij belang zoude stellen, indien hij dit behoorlijk konde onderscheiden, en alzoo, dat zij hem werkelijk uitsluitend daarnaar doet streven, en 2°. dat zij den mensch zooveel mogelijk in staat stelt dat doel te bereiken, omdat zij de middelen aanwijst hoe het te naderen, door uit den weg te leeren ruimen al wat het welbegrepen gebruik dier middelen belemmert.

Dan eerst houden wij goed huis, dan eerst leven wij de regelen der huishoudkunde na, wanneer wij van alle dingen het beste gebruik maken. En wanneer doen wij dit? Als wij ons het door God bestemde

---

1) Immers, was dit werkelijk het doel, dan bleek zij de verwezenlijking van eene hersenschim zich als ideaal voor te stellen. Want, indien tot het begrip van den volmaakten rijkdom de uitsluiting behoort van alle vrees voor gebrek, en wie betwijfelt dit, zoo brengt die uitsluiting tevens de onbestaanbaarheid mede van alle waardetoekenning, dus van allen rijkdom.

doel voor oogen stellen en wanneer wij, met het oogmerk dit ten slotte te bereiken, onze middelen dadelijk aanwenden ter vernietiging der oorzaken, waarom wij nog steeds offers moeten brengen ter bevordering van ons welzijn; want dan eerst zullen wij de middelen behoorlijk tot het einde bezigen, waartoe God ze ons schonk of ze ons voorwaardelijk tot onze beschikking vertrouwde.

Uit dit hooge en veel omvattende standpunt beschouw ik de wetenschap, waaraan ik den naam huishoudkunde geef. Men behoort er geene, naar mijn oordeel altijd kwalijk gekozene, beperkende uitdrukking bij te voegen.

Schoon de huishoudkunde ons dan in onze bestemming de alles overschaduwende waarde hebbende zaak en in de begeerte om dit doel te bereiken de krachtigste drijfveer leert aanmerken, zoo volgt hier niet uit dat deze de grootste en laatste ook de eenige begeerte zoude zijn, die ons tot handelen moet aanzetten. Deze wetenschap erkent zoowel het bestaan van grootere en van mindere, van meer dadelijke en van meer middellijke behoeften, als van nuttiger en van minder nuttige, dadelijke en tusschenmiddelen, om in onze behoeften te voorzien. Daarom omvat zij ook de onderscheidene begeerten, die niet alleen in ons kunnen oprijzen, maar ons zullen bewegen in onderscheidene omstandigheden waarde aan sommige voorwerpen te hechten. Zij maakt ons duidelijk, dat de mensch alleen door de begeerte eenig doel te treffen tot handelen wordt aangezet en dat hij slechts

door de hoop, een grooter genot te verwerven, tot het besluit komt eenig ander, waaraan hij minder hecht, ten offer te brengen. Dit openbaart zich dikwijls daardoor, dat men het minder geachte middel opoffert, om hetgeen men hooger stelt te behouden of te verkrijgen.

De erkende waarde des doels is dan altijd de onmisbare beweegreden van 's menschen opofferingen, onverschillig waarin zij ook bestaan; bijv. leed, ontbering, inspanning, rijkdom enz. Dit toont aan, dat het mogelijk is en niet strijdt met den regel, *dat slechts gelijksoortige grootheden met elkander zijn te vergelijken*, om eene vergelijking te maken tusschen de waarden van eenig doel of zelfstandig goed en van eenig genot of middel, al bestaat dit in stoffelijke rijkdommen of gelegenheden, zoo ook tusschen hetgeen, waaraan wij gehecht zijn en hetgeen wij vreezen als bijv. eenig leed of het verlies van zekere waardehebbende voorwerpen. — Dan heeft de vergelijking plaats omtrent de bestaande reden van gehechtheid of omtrent onze gehechtheid zelve, al naar men spreekt van de objective of van de subjective waarde.

Het doel, waarvan ik zoo even gewaagde, is soms de bloote verkrijging, soms de voortbrengst eener zaak. In het eerste geval is de vergelijking tusschen de waarde der zaak, wier opoffering vereischt wordt, met die van het begeerde in wezentlijkheid bestaanbaar; in het laatste valt alleen de opoffering te vergelijken bij de voorstelling, die men zich vormt van het te verkrijgen gevolg.

Daarom is het ook niet onmogelijk, dat in dit

laatste geval het voorwerp, schoon zijne waarde ons beweegt het voort te brengen, ontstaan zal door de werking van het opgeofferde. Dit heeft velen welligt in den waan gebragt, dat de arbeid de oorzaak der waarde was. Hij is slechts eene der oorzaken, waardoor voorwerpen in wezen worden geroepen. Niet de arbeid zelf, maar soms de verpligting hem te volbrengen, is eene reden, waarom zaken in waarde toenemen kunnen. De daaraan verknochte opoffering is eene der redenen, waarom men waarde aan de dingen toekent, die men zich gemeenlijk niet kosteloos aanschaffen kan.

Van het overijlde oordeel, dat den arbeid, en welligt het meest den ligchamelijken, als de eenige bron der waarde heeft doen aanmerken, moet men terugkomen, wanneer men indenkt hoe vele andere offers te brengen zijn. Wat ons bevoorregt, om welke reden dan ook, is vatbaar opgeofferd te worden. Het is er verre af, dat hetgeen ons een voorregt verschaft geheel en nog wel uitsluitend, hetzij door menschenhanden, hetzij door soortgelijken onstoffelijken arbeid, zoude zijn voortgebragt en verkregen. Niets is zelfs ontstaan, waartoe de Schepper niet op eene of andere wijze, bijv. door de natuur, het hoofdzakelijkste heeft toegebragt. Veel van hetgeen wij ons toch om geene andere reden toeëigenen, dan omdat wij er waarde aan toekennen, en omdat wij in het uitsluitende bezit er van een voorregt beschouwen, schenkt de natuur ons. Zoo bezitten wij deelen des aardbodems in hunnen woesten toestand, niet ontgonnen mijnen, boomen, die zonder onze tusschenkomst opgegroeid zijn, ons eigen aanzijn met de daarin aanwezige tot

ons welzijn zoo onmisbare kiemen; dus de bron zelve van geheel ons werkdadig vermogen [1]).

Wie kan volhouden, dat in het bezit daarvan, schoon de daad reeds het bewijs onzer belangstelling levert, nogtans geen bewijs ligt, dat wij er een voorregt in zien? Wie, dat niet juist in het voorregt, hetwelk wij aan het bezit toekennen, de inbezitneming en de zorg, die wij voor het behoud dragen, toe te schrijven zijn?

Had men behoorlijk opgemerkt wat wij al bezitten, dat uitsluitend of hoofdzakelijk door de natuur is voortgebragt, men zoude zich gewacht hebben alleenlijk een voorregt in het bezit der menschelijke voortbrengselen te beschouwen; nimmer had men den arbeid als de eenige bron der waarde aangemerkt, of als het eenige, dat wij ten offer brengen kunnen.

In waarheid kunnen wij het goede en alle middelen ten goede opofferen. Doch het woord dient hier in een bepaalden zin opgenomen te worden, te weten: zoodat onze belangstelling er mede gemoeid is. In dien zin vermogen wij slechts op te offeren wat ons goed is en middellijk nuttig wezen kan, en waarover wij niet ruimschoots te beschikken hebben [2]).

Wanneer men van den arbeid, zoowel van den ver-

---

1) Zonderling is het, dat Bastiat, die deze waarheid erkent, haar in de toepassing zoo dikwerf miskent.

2) Zeer teregt kent Senior, Arrivabene cura Tydeman bl. 37, waarde toe aan gezondheid, kracht, kunde, enz. ofschoon hij ze verkeerdelijk en ten gevolge der dwaling voorkomende op bl. 34 onder de rijkdommen rangschikt, en wel in strijd met het op deze bladzijde beweerde.

standelijken, als van den ligchamelijken, dien men besteedt ter verkrijging van zaken, waaraan waarde toegekend wordt, besluit, dat hij eene bron is, waaruit waardehebbende zaken ontstaan en waaruit de waarde van andere hare vermeerdering ontleent, dan oordeelt men te regt. Maar als men daarvan afleidt, dat de opoffering van onze rust, dat onze arbeid, de eenige bron daarvan is, begaat men eene redekundige feil. Want in dit geval besluit men van het bijzondere tot het algemeene.

De arbeid, waardoor eene zaak wordt voortgebragt, oefent daarom slechts invloed uit ook op de subjective waarde des voorwerps, omdat aan dien arbeid voor ons onaangename gewaarwordingen verbonden zijn en omdat de beperking onzer vermogens niet toelaat, dat, wanneer wij onze inspanning aan de verkrijging van eenig doel ten koste leggen, tevens evenzeer andere doeleinden bejaagd worden: met andere woorden, omdat de arbeid tot het geslacht der opofferingen behoort. Hij sluit er echter alle andere species niet uit.

Niet alle offers, die gebragt worden, hetzij van genot, hetzij van arbeid, hetzij van stoffelijke waardehebbende zaken, oefenen invloed uit op de waarde van het te verkrijgen doel.

Men schat iets niet hooger, omdat men het mede ten koste van grootere opofferingen kan verkrijgen. Maar uit aanmerking, dat eenig voorwerp niet, dan ten koste van eenig genot of van eenig waardehebbend voorwerp, te verkrijgen of te behouden is, daarom

bevindt men zich dikwerf in het dilemma, zich òf het eene òf het andere te ontzeggen. Dan offert men op hetgeen, waaraan men het minst hecht, maar hierin ligt juist opgesloten, dat men altijd, om eenig doel te bereiken, zal verkiezen de geringste opofferingen te doen, en daarom aan niets grootere waarde zal toekennen, dan juist zooveel, als noodig is om het boven de minste waarde te stellen, ten koste waarvan men het weet te verkrijgen. Hieruit blijkt, dat de geringste offers, die men zich voorstelt te moeten brengen, de eenige zijn, die invloed op onze schatting der dingen uitoefenen.

Zoo hangt dan de schatting van de waarde der zaken grootendeels af van de waarde en grootte der offers, die òf tot haar behoud òf tot hare verkrijging moeten gebragt worden.

Omtrent hetgeen men opofferen moet, kan, omdat ook dit eene waardehebbende zaak is, een soortgelijk onderzoek worden ingesteld. Dat zal alzoo wederom tot het besluit leiden, dat de waarde er van bepaald wordt deels door de nuttigheid, deels door de bezwaren, die de vrije en onbegrensde beschikking er over belemmeren.

Ook hare nuttigheid en de kosten harer productie zijn geene onveranderlijke grootheden, en hare waarde kan, onder anderen, òf daardoor vervallen, dat het gebruik, dat men van haar plagt te maken, door dat van een nuttiger voorwerp vervangen wordt, òf door de afname van hare eigene productie-kosten.

Indien ter verkrijging van eenig waardehebbend voorwerp de aanwending van zekere middelen door die van andere, hetzij nuttigere, hetzij onkostbaardere,

wordt vervangen, kunnen de tot dat einde buiten gebruik geraakte middelen òf voor alle gebruik ongeschikt worden gekeurd, òf bekwaam geacht, om op eene andere wijze te dienen. In beide gevallen zal dat voorwerp voortaan in ons oog tot eene classe van minder nuttige zaken behooren en, aangezien zijne mindere erkende nuttigheid, zal het minder hoog geschat worden. Nu kan het gebeuren, dat de kosten van voortbrengst van dat voorwerp noch verminderen zullen, noch uitsluitend op die wijze ten meesten voordeele aan te wenden zijn: dan zal de voortbrengst er van ophouden, omdat zij in vergelijk tot de waarde van het product schade oplevert. Doch het is mede mogelijk, dat die kosten, juist ten gevolge der mindere waarde des products, minder hoog geschat zullen worden, omdat de wegen ontbreken ze met gelijk voordeel aan te wenden. In dit geval deelen wederom andere voortbrengst-krachten in de betrekkelijke afname der erkende nuttigheid en der waarde van het, wegens zijne minder nuttigheid, vervangene voorwerp. Dit kan zoover gaan, aangezien het groote verschil van nuttig effect tusschen de nieuwe en de oude wijze van voortbrengen, dat zelfs de meest verwijderde opofferingen, die daartoe gedaan zouden moeten worden, geenszins meer geloond of althans op eene andere wijze beter beloond zouden worden; ook dan moet de geheele oude wijze van voortbrengen verlaten worden. In beide gevallen heeft de ondervinding bewezen, dat er dwaling plagt te bestaan en dat alleen door onkunde eene overdrevene waarde werd toegekend aan het voorwerp, dat nu door de invoering der nieuwe wijze blijkt eigentlijk eene geringere waarde

te hebben, omdat het niet zooveel opofferingen ter verkrijging kost, als men vroeger dacht.

Maar dit bewijst tevens, dat zoo er al geene overschatting plaats had der voorwerpen zelve, die men gewoon was tot zijne vervaardiging op te offeren, deze minstens dwaasselijk aangewend werden.

Van het voorgaande leid ik af, dat, wanneer uitvindingen en ontdekkingen de kostbaardere wijze van voortbrengen door eene minder kostbare doen vervangen, het bewijs is verkregen, dat de zaken, krachten of vermogens, die te dien einde gebezigd werden, òf minder nuttig, dan men vermoedde, òf voor betere aanwending vatbaar waren. Dit moge ten betoge strekken, dat, wanneer de invoering van werktuigen den handenarbeid vervangt, men òf aan den handenarbeider de gelegenheid ontneemt, zich een loon te doen afstaan onevenredig aan het nut en de waarde van het aandeel, dat hij in de voortbrengst heeft, òf hem noopt zijne krachten op eene wijze te bezigen, die meer aan de bevordering des gemeenen welzijns zal toebrengen.

Zoodra minder kostbare wegen ontdekt zijn ter voorziening in onze behoeften, kan de mensch redelijker wijze de oude niet langer blijven bewandelen. Het voordeel dergenen, die den vooruitgang ten deze, uit een overdreven zelfzoekend beginsel, zouden willen stuiten, weegt niet op tegen de schade, die algemeen geleden zoude worden door allen, van wie zij

de vergoeding hunner te groote productie-kosten eischen, en alzoo het brengen van bovenmatige wederkeerige offers afvorderen, zouden. Zij, die zelve, op eene of andere wijze, besparing van productie-kosten kunnen aanbrengen, zullen dien weg verkiezen boven het volgen van den ouden sleur. Van hen heeft men geene pogingen te wachten, die met de eischen van het algemeene belang strijden. Daarom tegen de invoering van betere of althans, in verhouding der hoedanigheid der voortbrengselen, van minder kostbare wijzen van productie zich te verklaren, is de gewone daad der deelnemers aan de oude wijze van voorbrengen. Hierdoor leggen zij ingewikkeld de erkentenis af hunner eigene onbekwaamheid, om de mededinging vol te houden tegen nieuw-ingevoerde wijzen. Alzoo erkennen zij òf de mindere hoedanigheid hunner voortbrengselen òf althans de niet onvermijdelijke opofferingen, door hunne productie-wijze gevorderd.

Men behoort acht te slaan op hetgeen in de erkentenis dezer feiten opgesloten ligt voor ieder, die ze niet bloot eenzijdig, maar ook in het belang der consommateurs, gelieft te beschouwen. Dan blijkt aanstonds, dat zij verraadt hetgeen de voortbrengers op de oude wijze beoogen: een dwang aan de consommateurs opleggen en jegens hen een onregt plegen; welke twee einden niet te bereiken zijn, dan door tevens hunne nieuwe mededingers te dwingen en dus het algemeen te verongelijken.

Om deze bedoeling en den weg, die ter harer bereiking leidt, goed te beoordeelen, herinnere men zich 1°. de onderscheiding, die op bl. 98. gemaakt is tusschen de voor het gemeen welzijn dienstige en

schadelijke oorzaken van waarde-verhooging; 2°. het op bl. VI der Voorr. en elders opgemerkte onafscheidelijke verband tusschen het zedelijke en het goede.

Wanneer de voormalige O. I. Cie een deel specerijen verbrandde, met het oogmerk om hoogere prijzen voor het overige te bedingen, bedreef zij daden, die ten voorbeelde strekken van den dwang, dien men de consommateurs soms kan opleggen, om hen overdrevene opofferingen te doen brengen; maar waren die daden al uit een hooger huishoudkundig oogpunt te betreuren, zij overschreden ten minste de regtsbevoegdheden van de bezitters der specerijen niet. Het verzet tegen de invoering van onkostbaardere of van verbeterde wijzen van voortbrengen beoogt evenzeer, in strijd met de belangen der verbruikers, het overschatten der voortbrengselen; doch onderscheidt zich bovendien, in nadeelige strekking, van de schadelijke handelwijze der Cie, door de onregtvaardigheid van het gekozen middel. Dit verzet is daarom dubbel schadelijk, dubbel te veroordeelen. Dubbel zeg ik, ik vergis mij. Het is nog uit een derde, uit een nog veel gewigtiger, oogpunt schadelijk. Het werkt de ontwikkeling, den mensch in zijne pogingen om zijne bestemming te bereiken, tegen. Zie bl. 81 en verv.

Kon de mensch, noch dadelijk, noch middellijk, iets aan de bevordering van zijn welzijn toebrengen, het ware ijdel van zijn beginsel van vrijheid en van zijne eigene werking te gewagen. De wetenschap ware hem onnut, zijn hoogere aanleg en, met het oog op

zijn volgend aanwezen, zijn leven op aarde zelve waren doelloos. Het zal daarom door niemand, die eenig doorzigt heeft, in twijfel getrokken worden, dat wij eenen eigen invloed kunnen uitoefenen, waardoor hetgeen dat slechts bruikbaar is dikwerf eene volmaakter bekwaamheid erlangt en tot iets van waarachtig nut overgaat.

Wij mogen als wetenschap aannemen, dat de mensch de nuttigheid der dingen, en langs dien weg hunne waarde, meer volkomen maken en vermeerderen kan. Maar kan de mensch ontwikkelen, scheppen gaat zijn vermogen te boven. Dit betreft zoowel de waarde, als het stoffelijke aanwezen, der voorwerpen. Ons vermogen bepaalt zich tot medewerken. Alle en ook onze medewerking moet in gemeenschap plaats hebben met de krachten, die in andere zaken aanwezig zijn en die haar onder de oorzaken moeten doen rangschikken.

Zoovele andere krachten, zoovele andere eigenschappen, zoovele andere voorwerpen van bruikbare en van nuttige vermogens voorzien, als er buiten den mensch bestaan, die al of niet door zijnen wil invloed uitoefenen op de wording van hetgeen ons nuttig is, zoovele voorwaardelijke oorzaken zijn er dus van waarde; uit zoovele bronnen ontstaat dus *soms* de waarde, te weten: wanneer wij op gelijke wijze die oorzaken opofferen kunnen, als onze persoonlijke genietingen.

Laten wij der waarheid hulde doen. Laten wij erkennen, dat de meeste krachten in de natuur en buiten den mensch aanwezig zijn. Laten wij uit aanmerking van den invloed, dien de mensch ook op

de bevordering van zijn welzijn en op zijne eigene ontwikkeling kan uitoefenen, zijn vermogen niet overdrijven. Laten wij niet onopgemerkt voorbijgaan, dat de eigendommen uitsluitend begeerd worden, wegens hunne productive en ons bevoorregtende vermogens, waardoor zij dadelijk of middellijk dienstig zijn ons genot en ons welzijn te verhoogen. Hoe kan men dan het nut en in vele gevallen de waarde van alle deze zaken erkennen, en tevens volhouden, dat de mensch door zijnen arbeid de eenige bron der waarde is?

Bedrieg ik mij niet, dan moet het ontstaan en het voortduren van deze dwaling bij velen, die zich op de huishoudkunde toegelegd hebben en het steeds doen, daarin gezocht worden, dat men te veel gewigt heeft gehecht aan de menschelijke inspanning, dat men nog te zeer let op de daarmede noodwendig verbondene rustverstorende en in zekeren zin altijd genot roovende of smartelijke aandoeningen.

Wie kan ontkennen, dat zulke arbeid onder de opofferingen behoort te worden gerangschikt en dat wij er ons niet gewillig aan onderwerpen, tenzij uit overweging van het doel, dat wij ten haren koste hopen te bereiken. Maar toonen wij door den arbeid, dien wij vrijwillig ondernemen, dat wij meer belangstellen in, meer gehecht zijn áán, en de waarde grooter achten ván, de uitkomst, dan zal daarin toch wel het bewijs liggen, dat wij aan dat gevolg eene zekere waarde toekennen. Hoe kan dan de rust en het genot, die door den arbeid gestoord worden, het eenige zijn, dat wij meenen te behoeven? Het eenige, dat voor ons waarde heeft? Het eenige,

dat wij dus ook ten offer brengen kunnen? Onmogelijk. Arbeid is dan niet de eenige oorzaak of reden, waarom wij waarde aan de dingen toekennen. Arbeid is niet het eenige ongevallige, waaraan wij ons soms vrijwillig onderwerpen. Hij is het even weinig, als hij de eenige oorzaak is van het ontstaan der dingen.

In de natuur treft men voorwerpen aan, welke wij, zoo min als de zoogenaamde kapitalen, geheel missen, of in gebruik afstaan kunnen, zonder een zeker voorregt te verliezen.

In hoedanigheid van eigenaar zijn wij geregtigd tot het volle genot van dat voorregt. Het verlies er van geldt daarom telkens als eene opoffering, wanneer wij er ons, tengevolge van een redelijk overleg, willig aan onderwerpen. Dit is bewijs genoeg, dat de arbeid, uithoofde der opofferingen, welke er in zekeren zin onafscheidelijk van zijn, met geen meer regt als bron der waardetoekenning wordt beschouwd, dan sommige natuurkrachten en de kapitalen, ten koste waarvan voorwerpen verkregen en hunne nuttige hoedanigheden volmaakt en vermeerderd worden.

Zoude men met beteren grond kunnen beweren, dat inzonderheid en bovenal 's menschen arbeid voortbrengend is? Dit toch geeft men ook wel eens te kennen en dan vestigt men nog bij verkiezing het oog op den ligchamelijken arbeid.

Eilieve, waartoe strekt toch al hetgeen wij ligchamelijk verrigten? Ik beweer tot niets anders, dan

tot het in beweging stellen van ligchamen, inzonderheid ten einde ze meer in elkanders nabijheid te brengen of ze van elkander te verwijderen. Met welk verder oogmerk doet ter zake niets; want het bereiken daarvan hangt af van de werking van andere oorzaken, die immers door ons ligchamelijk toedoen volmaakt wordt, maar waarvan de voorstelling ons bevorens heeft doen besluiten, dat en hoe wij handelen zouden. — De uitkomst hangt wel is waar zeer af van de wijze, waarop onze ligchamelijke bewegingen plaats hebben, doch deze worden immers niet hoofdzakelijk door onze stoffelijke, maar door onze verstandelijke, vermogens bepaald.

Hoe hoog men echter dezen intellectuelen arbeid en de oefening, die vereischt wordt, om er ons toe te bekwamen, ook stelle; al zagen wij voorbij, dat wij zoowel onze geest-, als onze ligchaams-vermogens, althans in staat van beginsel, van elders ontvingen, — wat zouden zij volbrengen, wanneer zij aan zich zelve overgelaten en verstoken waren van andere medewerkende voorwerpen en krachten?

Zonder overdrijving durf ik beweren: hoegenaamd niets; want tot scheppen is de mensch onbekwaam. (Zie bl. 115).

Is dan de medewerking van andere oorzaken, van dezulke, die niet geheel voortvloeijen uit het menschelijke zoogenaamde willekeurige beginsel, onvermijdelijk noodig tot de ontwikkeling der nuttigheid en der waarde, hoe dan nog vol te houden, dat menschelijke arbeid de eenige oorsprong der waarde zoude zijn?

De consequente voorstanders van deze dwaling gaan zóó ver, dat zij dien arbeid beschouwen als altijd nut

en waarde producerende. Althans slechts in die vooronderstelling zoude het mogelijk wezen, den arbeid als de maatstaf der waarde te beschouwen.

Echter eene juistere inzage der waarheid overtuigt ons, dat er ook te dien opzigte eene algeheele overeenkomst bestaat tusschen de uitwerkselen der menschelijke en tusschen die van elders gevestigde krachten en bekwaamheden, welke hetzij ons, hetzij andere voorwerpen, geschikt maken, om deel te nemen aan de voortbrengst van waarde. Het ligt in den aard van alle deze onderscheidene vatbaarheden, dat het kunnen, omdat het voorwaardelijk is, niet met het zullen gelijk staat. Slechts die menschelijke arbeid en slechts die medewerking van buiten ons gevestigde productive krachten zullen oorzaken zijn, ik zeg niet van voorwerpen of toestanden, maar van waarde, welke aan de twee volgende vereischten voldoen: 1°. dat zij in de daad het nut der dingen vermeerderen of iets nuttigs uitwerken, waar-omtrent de natuur, indien zij aan hare eigene werking wordt overgelaten, achterlijk blijft om ons, in verhouding tot onze behoefte, volkomen te voorzien. 2°. dat zij anderzijds ten koste van eenig genot wordt verrigt of de opoffering vordert van iets, waaraan wij waarde behooren toe te kennen.

De hulp en medewerking, die wij van uitwendige voorwerpen inroepen, ter aanvulling van onze benoodigdheden, wordt nimmer betwijfeld. De ontkentenis van de waarde, die de aanwending van eene menigte accessoria aan vele zaken bijzet, zoude derhalve op eene bewering moeten berusten, wier ongegrondheid wij dagelijks kunnen opmerken. Men zoude

namelijk moeten beweren, dat de natuur ons in dusdanigen overvloed de beschikking verschaft over landeigendommen, over werktuigen en dergelijke zaken, dat haar bezit ons niet bevoorregt, en dat hare medewerking plaats heeft zonder ons eenige opoffering te kosten. Karige bedeeling van voorwerpen staat in zeker opzigt gelijk aan de beperking van onze persoonlijke vermogens. Geringere overvloed van zaken dan de hoeveelheid, die wij benutten kunnen, laat slechts de mogelijkheid toe, dat wij er soms gemis aan ondervinden, en gemis schaadt ons even zoo wel, wanneer het dus genaamde natuurlijke agenten en andere maatschappelijke eigendommen betreft, als wanneer het onze individuele vermogens aangaat, even zoo wel, wanneer het onze accessoria, als wanneer het ons principaal, ons ik, betreft.

De overeenkomst onzer accessoria met onze eigene bekwaamheden toont aan, dat zij mede bronnen of oorsprongen zijn der waarde, der eigendommen, der rijkdommen. Of liever daarin ligt het bewijs, dat deze zaken, met dezelfde gevolgen op ons welzijn, medewerken aan de voortbrengst der waarde hebbende voorwerpen en toestanden, der rijkdommen, der eigendommen. Zij doet de reden bevroeden, waarom men in uitwendige voorwerpen belang stelt en hun waarde toekent; waarom men ze in eigendom begeert en onder de rijkdommen rangschikt.

Uitwendige voorwerpen oefenen eenen des te grooteren invloed op de waarde der producten uit, òf naar gelang zij een grooter aandeel nemen aan de voortbrengst, òf naarmate zij ter besparing van grootere offers strekken. Wat betreft de nuttigheid der

zaak of het goede van eenen toestand, is het geheel onverschillig, of wij de uitkomst hebben verkregen door aanwending onzer accessoria, dan wel door individuelen arbeid. Het maakt te dien opzigte zelfs geen onderscheid, dat wij soms geheel kosteloos in het bezit der zaak, of in eenen gunstigen toestand, zijn geraakt. De waarde van eenig ding is niet grooter of kleiner, men schat haar niet onderscheidenlijk naar evenredigheid der kosten, die zijn besteed; maar in verhouding tot die, welke gemeenlijk ter zijner voortbrengst worden gevorderd.

De onmogelijkheid, waarin men meent te verkeeren, iets langs eenen min kostbaren weg te behouden of te verkrijgen, is de eenige reden, die onze keuze bepaalt en ons tot het doen der vereischte offers beweegt. Wat gaat ons dan aan het meerdere of mindere, dat in eenig bepaald geval is besteed? Wij, die slechts vragen naar hetgeen ten koste gelegd moet worden, om een gelijk doel te bereiken, zouden wij het voorwerp lager schatten, omdat een voortbrenger het soms met mindere kosten verkreeg of hooger, omdat hij zich welligt aan verspilling heeft schuldig gemaakt?

Voor den verbruiker is het, opzigtens de waarde van eenig voortbrengsel, blijkbaar geheel onverschillig, of dit door de aanwending van de eene of van de andere soort van beweegkrachten is verkregen. In zooverre is het onverschillig, of daartoe menschelijke arbeid is aangewend, dan wel eenig werktuig, eene natuurkracht, of een beest. Hieruit volgt onwedersprekelijk, dat het aldus aangewende menschelijke productive vermogen geene meerdere waarde heeft,

dan dat des werktuigs, der natuurkracht, of van het beest.

De veronachtzaming daarvan doet, helaas, nog menig een ten onregte besluiten, sommige uitvindingen te betreuren, die eene groote besparing van productiekosten veroorzaken. Sloeg men daarentegen niet eenzijdig en slechts acht op de personen, wier bepaalde soort van medewerking sedert niet langer of te minder vereischt wordt, en overzag men behoorlijk de zaak uit hare verschillende oogpunten, -- lette men zoowel op den invloed, dien deze uitvindingen op het lot der verbruikers, als op dat der personen, hebben, die eene andere kostwinning zullen moeten opsporen, — plaatste men zich op de hoogte, van waar het gansche vraagstuk te overzien is; — men zoude bemerken, dat de daaruit voortvloeijende vermindering van productiekosten, even als elke andere, met dat gevolg de waarde der voortbrengselen doet afnemen, dat het gebruik daarvan meer algemeen bereikbaar wordt. Dit bewijst ontwijfelbaar, dat er eene schrede voorwaarts tot de algemeene welvaart is gedaan.

In ernst, hoe kan men verlangen, dat eene aanwending der menschelijke vermogens overschat blijve, en dat, bij voortduring, het menschdom voor een gedeelte van het genot eener menigte nuttige voorwerpen verstoken zij?

Men beweert te regt, dat alle kennis en zoo ook de huishoudkunde door ons tot geen ander onmiddellijk doel is aan te wenden, dan ter bestiering onzer handelingen. Dit heeft welligt bij velen de meening

doen ontstaan, dat deze laatste wetenschap uitsluitend den menschelijken arbeid betreft, en dat men dezen op goeden grond als de eenige bron der waarde beschouwt.

Had men echter eenen meer wetenschappelijken weg gevolgd, spoedig zoude het onvoldoende dier oordeelvellingen zijn ontdekt. Hij leidt tot niets van dien aard. Dit blijkt, als men den invloed ontleedt, dien wij op de gebeurtenissen, op de vorming der voorwerpen, op onze welvaart en op ons geluk uitoefenen.

Onze besluiten betreffen niet onmiddellijk de aanwending, hetzij van eigene, hetzij van buiten ons gevestigde, vermogens, maar veeleer de voorstelling, die wij ons vormen omtrent de uitkomsten, aan wier voorbereiding wij vermeenen iets te kunnen toebrengen. In zooverre hangt het gemeene welzijn bepaaldelijk van onze medewerking af. Doch deze is de inspanning niet, waaraan zij denken, die den arbeid, den menschelijken arbeid, als de eenige bron der waarde opgeven.

Zij bedoelen veeleer de werking der ligchamelijke beweegkrachten, welke de mensch, wel is waar, bezit, doch die daarom nog niet vreemd is aan vele andere voorwerpen. Deze werking heeft, zoowel als die der overige middelen, waarover wij te beschikken hebben, zonder twijfel veeltijds tengevolge van onze besluiten plaats; maar daartoe wordt een tweede, een voorafgaand besluit, vereischt. Het opgevatte begrip, dat eenig doel ons wenschelijk voorkomt, spoort aanvankelijk aan tot onderzoek en beoordeeling der bruikbare en voorhande zijnde middelen en tot

keuze onder hen, doch slechts daarna ontstaat het besluit, krachtens hetwelk de aanwending der middelen plaats heeft.

Deze middelen komen nu niet uitsluitend in onze persoonlijke vermogens voor, maar zij worden mede aangetroffen in natuurkrachten, in zaken door onze vroegere tusschenkomst voortgebragt of verzameld en in beesten. Hieruit volgt reeds, wat hun vermogen betreft om invloed op de wording der zaken of op de gebeurtenissen uit te oefenen, dat er geene reden bestaat de eene soort dier middelen, meer dan de andere, als bron van waarde aan te merken. Maar wanneer men daarbij in acht neemt, dat onze stoffelijke arbeid onbestaanbaar is, tenzij hij op eene of andere stof uitgeoefend worde, dat die bewerking altijd zekere eigenschappen in deze stof en alzoo hare uit- of medewerking vooronderstelt, vooral wanneer men vergelijkt wat wij doen, met hetgeen de stof door zijne eigenschappen ter bereiking der uitkomsten volvoert; dan treedt in het helderste daglicht de ijdelheid der bewering, dat geen andere dan onze arbeid productief is.

Echter is deze arbeid niet de eenige, die uitkomsten kan voor bereiden; dit belet nog niet ten volle, dat hij de uitsluitende vatbaarheid kunne bezitten, waarde te doen ontstaan. Nogthans het zal niet moeijelijk zijn aan te vullen wat ontbreekt ten bewijze, dat ook deze bekwaamheid niet alléén in dien arbeid aanwezig is.

Indien men onderzoekt, waarom de voortbrengst van zaken of toestanden niet altijd die van waarde is, dan verkrijgt men tevens den toetssteen, waaraan

wij kunnen onderkennen of de medewerking, die buiten ons plaats heeft, al dan niet de oorzaak van waarde, de bron van waarde, is. — Dat onderscheidende kenmerk nu ligt in de omstandigheid, dat de middelen, wier aanwending vereischt wordt ter bereiking van het voorgestelde doel, daartoe geenszins te bezigen zijn, zonder dat hun verbruik, op zichzelven beschouwd wordende, eenen, hetzij dadelijken, hetzij meer verwijderden, schadelijken invloed op ons welzijn uitoefent, dat is: zonder eene bepaalde opoffering van iets goeds te vereischen. Dit kenmerk treft men gewis aan in de menschelijke ligchamelijke inspanning, maar niet minder in het gebruik of verbruik van alle die voorwerpen, waaraan wij waarde toekennen, en die wij daarom, zoo zij in uitwendige zaken bestaan, onder onze rijkdommen begrijpen.

Anderen hebben zich welligt tot de dwaling, die ik bestrijd, laten verleiden, door hunne aandacht eenzijdig te vestigen op het droevige lot, dat zeker slag van werklieden, soms bij de invoering van werktuigen of van andere minder kostbare wijze van voortbrengen, treft. Hun meewarig gevoel verdient lof. Het verduistere echter de rede niet!

Onwedersprekelijk hebben wij allen ter verlenging en ter instandhouding des levens en der gezondheid behoeften te vervullen, en hebben velen onzer over geene andere middelen ter bekoming van het noodige te beschikken, dan over eigene ligchaamskrachten. Dit verhindert niet dat men de vraag, of de men-

schelijke arbeid de eenige bron van waarde is, afgescheiden behandelen kan van die, welke het meer- of minwenschelijke der invoering van onkostbaardere wegen van productie aangaat.

Het feit, dat de menschelijke arbeid steeds als eene opoffering te beschouwen is, regtvaardigt het besluit geenszins, dat velen daarvan afleiden, te weten: «de arbeider is zijn loon waard,» dat is, naar hunne meening, een genoegzaam loon ter voorziening in zijne behoeften en in die der zijnen. In de moeite, aan dien arbeid verbonden, ligt geen zelfstandig bewijs, 1°. òf dat de verrigting waarde voortbrengt, 2°. òf dat buiten onze medewerking vruchteloos naar eene bron van waarde gezocht wordt. Evenmin bewijst de schade, die eenigen ondervinden, wanneer zij van bedrijf en broodwinning verwisselen moeten, dat hun arbeid indedaad tot schade des menschdoms wordt vervangen, wanneer uitvindingen en ontdekkingen geleid hebben tot een meerder gebruik van beesten, werktuigen en van in de natuur voorkomende werkkrachten.

Opzigtens dit laatste, dat eigenlijk in geene dadelijke betrekking staat tot het onderwerpelijke vraagstuk, zij het genoeg in het voorbijgaan eene eenige opmerking in het midden te brengen.

Het prijzenswaardige medelijden met hen, die in de voortzetting van hunne vroegere beroepsbezigheden, na de invoering van deze of gene besparing van productiekosten, geen middel meer vinden kunnen ter voorziening in hunne nooden, behoort het oog nimmer te doen sluiten: 1°. Voor de mogelijkheid, die aan deze personen overblijft hunne productive krachten

aan andere takken van nijverheid te wijden, 2°. Voor het voordeel, dat alle verbruikers der waren, wier voortbrengstkosten besparing hebben ondergaan, noodwendig, krachtens de werking der vrije mededinging, tengevolge van de daling harer prijzen, zullen ondervinden. 3°. Voor het regt, dat elk heeft zijne voortbrengstkrachten naar goedvinden te bezigen en zijne waren in mededinging met die van anderen ter markt te brengen. 4°. Voor den invloed, dien het voordeel, dat nieuwe uitvindingen en ontdekkingen, door besparingen van productiekosten, aanvankelijk hare invoerders afwerpen, op de vorderingen in ontwikkeling heeft; en ten slotte 5°. Voor de overeenstemming, die ontwijfelbaar in de schepping bestaat, tusschen ontwikkeling of hetgeen daartoe brengt en tusschen de bevordering des gemeenen welzijns.

Tegen de argumentatie, «de arbeider is zijn loon waard» in de boven aangegevene beteekenis, merk ik aan: het moge waar zijn, dat sommigen uitsluitend hunne ligchaamskrachten aanwenden, ter bekoming van het noodige, het is daarom nog geenszins waar, dat zij slechts met stoffelijke vermogens begaafd zijn, of dat zij weldoen deze alleen aan te wenden. De ondervinding is daar ten bewijze, dat lieden, die van hunne hoogere vatbaarheden, van hunne intellectuele en geestvermogens, gebruik maken, en wel naar gelang zij die oefenen en ontwikkelen, bekwaam worden werkzaamheden te verrigten, welke dien overeenkomstig veeltijds hooger loon verschaffen. Dit toont ten volle aan, dat onze ligchamelijke krachten noch de eenige, noch de overvloedigste, bronnen van bestaan opleveren, waarover menschen,

van stoffelijke goederen verstoken, te beschikken hebben. Maar van waar deze hoogere bezoldiging? Onwedersprekelijk levert zij het bewijs, dat men algemeen de stoffelijke menschelijke medewerking, welke alle leiding der intellectuele ontwikkeling mist, gemakkelijk door de zamenwerking van beesten, werktuigen enz. vervangen en eene soortgelijke aldus op min drukkende voorwaarden erlangen kan; — dat men in de gegevene omstandigheden onverpligt is daarvoor zoo groote offers te brengen en aan haar of aan haar product eene zoo groote waarde toe te kennen. Wanneer men nu bedenkt, dat de waarde in de daad afhangt zoowel van de grootte der offers, die wij in bepaalde omstandigheden moeten brengen, als van het nut des voorwerps, dan zal de veelal mindere waarde van den blootstoffelijken arbeid wel geen nader bewijs behoeven.

Indien velen indedaad, bij gebrek aan tijdig onderrigt en aan behoorlijk onderwijs, de noodige ontwikkeling in wetenschap en kunst derven, om het loon te erlangen, dat aan bekwamere personen wordt verstrekt, dan spore men daarvan de oorzaak op. Beoogt men die te wijzigen, het kan zeker nuttig en voor velen zeer wenschelijk zijn. Echter dit feit en zijne oorzaken hebben wederom niets gemeens met het onderzoek naar de waarde van den werktuigelijken menschenarbeid, het eenige onderwerp, waarop thans onze aandacht onverdeeld behoort te zijn gevestigd.

Maar niet uitsluitend de meerdere bekwaamheid van den producteur, — ook zijn ijver heeft invloed op het loon, dat hij bedingen kan. Zooals veeltijds het boven aangehaald gezegde opgevat wordt, zoude èn

ook dit en de meerdere of mindere kracht, die de onderscheidene werklieden aanwenden, in geene aanmerking komen. Hij, die volhoudt, dat aan elken arbeider een loon toekomt, evenredig aan hetgeen deze tot zijn onderhoud behoeft, verwaarloost het onderscheid, dat tusschen de productiviteit van den bekwamen, ijverigen, krachtigen, ja eerlijken man bestaat, en tusschen de waarde van hetgeen de luije, lompe, domme, zwakke en weinig te betrouwen, gemeenlijk over gebrek aan werk klagende, personen uitwerken. Dit product toch is hetgeen zij verlangen, die loon aanbieden. Van de waarde des products, in verband beschouwd tot zijne noodwendige voortbrengst-kosten, hangt af èn het loon, dat bedongen kan worden, èn, de waarde, die men in vrije mededinging aan elke medewerkende kracht toekent, dus ook de speciale waarde van den menschelijken, zoowel intellectuelen als ligchamelijken, arbeid. Zoomin als de gemaakte kosten noodwendig van invloed zijn op de waarde van het voortbrengsel, even weinig waarborgt de aangewende meerdere moeite het verkrijgen van eene belangrijke uitkomst.

Daarentegen, evenzeer als de onvermijdelijkheid tot het doen van zekere opofferingen doorgaans belet, dat de waarde der zaken beneden het peil der vereischte kosten van productie daalt, zal ook het loon, dat de arbeider elders bedingen kan, het peil wezen, waar beneden wij in gelijksoortige gevallen hunne medewerking niet stellen kunnen.

Maar wat zegt het toch «de arbeider is zijn loon waard»? Is het: de menschelijke arbeid brengt altijd waarde voort, ook, wanneer de arbeider noch van zijn eigen product bestaan kan, noch van hetgeen hij er voor

bekomt, wanneer hij dit of zijne medewerking afstaat? Neen er is slechts ééne redelijke opvatting van het gezegde mogelijk, en die stemt daarmede overeen, dat niet alle menschelijke verrigtingen waarde voortbrengen. Elke arbeider, namelijk, is een loon evenredig aan de productiviteit zijner medewerking waard. De mededinging waarborgt hem, dat hij dat loon zal erlangen.

Hieruit volgt regtstreeks, dat, als de arbeid van sommigen vervangen kan worden door eenig werktuig, hunne medewerking geene meerdere waarde heeft, dan het bedrag der kosten, waartoe het gebruik des werktuigs aanleiding geeft. Ziedaar het bewijs, zoowel van de geringe waarde van soortgelijken arbeid, als van het vermogen des werktuigs om aan de voortbrengst van waarde mede te werken.

Overigens, indien in waarheid de menschelijke arbeid de eenige bron van waarde was, hoe ware het dan bestaanbaar, dat de mededinging van allen (want wij allen haken onbegrensd naar toenemende schatten), dat zulk eene algemeene mededinging ongenoegzaam zij om aan dien arbeid een voldoend loon te verzekeren. Eene zoo eenvoudige opmerking had voorlang de, door zoovelen gekoesterde, dwaling moeten opheffen.

Hij dwaalt, die meent, dat het juiste begrip dezer zaak van gering gewigt is en de zorg niet waard, die ik gemeend heb aan zijne ontwikkeling te moeten besteden. Het denkbeeld, dat de menschelijke arbeid de eenige bron der waarde is, heeft grooten invloed op de beoefening van onderscheidene takken van wetenschap. Dientengevolge stelt men, bijv. in de regtswetenschap, onze regten op onze accessoria lager

dan onze persoonlijke regten: schoon dit geenszins met den regel strookt, «accessorium sequitur suum principale.» In de *Finanz-Wissenschaft* denkt men veel ligter over het belasten der eigendommen en der inkomsten, die zij afwerpen, dan over hoofdgelden en over lasten, die drukken op de inkomsten, welke men door aanwending van persoonlijke productive krachten verkrijgt. Aan dat begrip zijn eene menigte nog bestaande ondergeschikte economische dwalingen toe te schrijven, bijv. de in Engeland nog vrij algemeen verspreide theorie omtrent de landrenten.

Daarin is de reden te zoeken, waarom een zeer verlicht schrijver, F. Bastiat, met veel omslag, doch met geen schitterend en beslissend gevolg, de dolle en onzinnige socialistische begrippen van eenen Proudhon heeft bestreden.

Bij de bewering, dat onze arbeid geenszins de eenige bron der waardijen, of de maatstaf der waarde, is, kan ik niet stilstaan. Ik moet een stap verder. Onze inspanningen, vooral die onzer ligchaamskrachten en de daarvan onafscheidelijke gewaarwordingen, bevatten eene beweegreden en zijn de naaste middelen in onze handen, waarom en waardoor wij de waardevermindering der dingen, inzonderheid der uitwendige, hoe langer zoo meer, in verhouding tot onze persoonlijke genietingen en tot ons welzijn, kunnen en moeten bewerken. Met andere woorden; wij kunnen en behooren door eene verstandige aanwending onzer geestelijke en ligchamelijke begaafdheden 1°. aan te vullen

hetgeen ons ontbreekt, opdat alle voorwerpen ons zoo nuttig doenlijk worden en eenen zoo gunstig mogelijken invloed op ons welzijn uitoefenen; 2°. de opofferingen zoo zeer mogelijk verminderen, ten koste waarvan wij ons van dien pligt kwijten zullen: een en ander, opdat wij langs de twee bestaanbare wegen ons welzijn het meest bevorderen.

Onze arbeid, inzonderheid dien wij aan onze zedelijke en redelijke ontwikkeling besteden, kan en moet strekken tot vermindering der waarde van alle middelen, en wel door allengs meer en meer al datgeen te doen wegvallen, wat nu hunne verkrijging, behoud en gebruik hindert, bezwaart en in den weg staat.

Inspanning en oefening onzer begaafdheden kunnen en moeten ons in staat stellen, ons van vele banden inzonderheid van die der dwaling los te maken, ons op eene hoogte te plaatsen den mensch waard, ons eenen hoogeren trap van vermogen en vrijheid te verwerven. Langs dien weg moeten wij niet alleen aan onze zedelijkheid het overwigt over onze dierlijke neigingen en over onze niet redelijke lusten verzekeren, maar ons vermogen over de stof, onze middelen uitbreiden en krachtiger maken; eene menigte ligchamelijke verrigtingen op de stof overbrengen; ons van de verpligting ontslaan ze zelve te volvoeren; ons alzoo van de daaraan verbonden stoornissen van genot bevrijden en ons de noodige tijd en gelegenheid verschaffen, om steeds hooger en hooger in zedelijke en redelijke ontwikkeling op te klimmen.

Hoe ver is men er nog van verwijderd, in de bevordering van dit verhevene doel, in het bereikbaarder

maken van onze bestemming, het nut der menigvuldige ontdekkingen en der wetenschappelijke vorderingen te bespeuren! Bedrogen door den schijn, acht de oppervlakkige beschouwer ze slechts dienstig ter onkostbaarder voortbrengst van stoffelijke voorwerpen, die dan, aangezien de vermindering hunner waarde, meer algemeen verkrijgbaar worden.

Eenigen zullen misschien, in het lang achterwege blijven van ontdekkingen en uitvindingen of in het nog voortduren van dwalingen, een argument zoeken, om het nut der ontwikkeling te wederspreken, op grond, dat de langzame voortschreden van de menschelijke beschaving, in strijd met Gods liefde zoude wezen. Anderen zullen Gods schepping misschien berispen, omdat de mensch niet in dien ontwikkelden toestand geboren wordt, die hem in staat zoude stellen een zoo veel werkdadiger invloed op zijn geluk uit te oefenen.

Zulke tegenwerpingen brengen mijne overtuiging geenszins aan het wankelen. Schepping is wording, ontstaan. Zonder ontwikkeling is zij niet denkbaar. De vraag is dus eenvoudig, of de mensch zóó is geschapen, als noodig is, opdat hij worden kunne het geen waartoe hij bestemd is, en of hij daartoe door den Schepper in de vereischte gelegenheid is gesteld? Ik beweer ja.

Hoogere ontwikkeling en het daar naauw aan verbonden welzijn is onze bestemming. Alleen hij kan zich hoogere ontwikkeling ten doel stellen, die hare waarde kent. Bij gebreke dier kennis zal niemand zijnen tijd en de gelegenheid, waarover hij vrij beschikken kan, bezigen, of zich de onontbeerlijke

inspanning getroosten, met oogmerk haar deelachtig te worden. Hare waarde dient alzoo, althans gedeeltelijk, erkend te worden. Tot die erkentenis moet de mensch aanvankelijk onwillekeurig geleid worden, en later door eigene inspanning geraken. Te dien einde was noodig hetgeen ons schijnbaar de gelegenheid tot zedelijke en redelijke oefening beneemt. Immers indien de mensch, op het standpunt van ontwikkeling der beesten staande, alles in de natuur aantrof, wat hij behoeft, en onbekwaam was het ontbrekende, althans gedeeltelijk, te helpen aanvullen, waarin zoude dan de drijfveer te zoeken zijn, die hem aanzet zich hooger op te voeren?

De gisping van Gods werk geldt als erkentenis van onkunde omtrent Zijne huishouding.

Zou men zich welligt een beter begrip der huishoudkunde vormen, door haar voor den mensch slechts dienstig te achten ter zijner voorlichting omtrent hetgeen den rijkdom aangaat? Ik geloof het niet. Immers, bepaalde deze wetenschap zich daarbij, wat zoude dan het uiterste doel zijn, waartoe men haar had aan te wenden? Gewis niets anders, dan een niet alleen nimmer te verwezenlijken, maar een onbestaanbaar een ondenkbaar ideaal.

Dit oordeel rust op de volgende gronden. Tot dit ideaal zoude eensdeels behooren, dat elk in den grootst denkbaren overvloed over al wat nuttig is naar willekeur zoude kunnen beschikken, want, om volmaakt rijk te wezen, wordt vereischt, nim-

mer aan iets ter vervulling zijner behoeften gebrek te kunnen hebben [1]). Doch zonder waarde geen rijkdom, en geene waarde zonder de mogelijkheid van gebrek aan de zaak te hebben. De rijkdom is dus slechts bestaan- en denkbaar onder ééne voorwaarde, te weten: die de mogelijkheid uitsluit voor het gelijktijdige bestaan van eenen algemeenen invidueelen, a fortiori van eenen voor allen algemeenen, overvloed der nuttige zaken.

Volkomen overvloed van het nuttige strijdt niet minder tegen het begrip der waarde, dan volslagen gebrek of volmaakte onbruikbaarheid. Hier van vindt men de erkentenis Comte, Mel. et Corr. p. 142. Want evenzeer als datgeen, hetwelk geheel ontbloot is van vermogens, en dat alzoo geene gunstige werking op ons welzijn hoegenaamd kan uitoefenen, het eene beginsel mist, waardoor onze belangstelling kan opgewekt worden, zoo ontbreekt het andere aan alle die zaken, die wij, even als de levenslucht, overal en altijd ter onzer beschikking aantreffen. Het begrip van waarde, en daarom dat van rijkdom gaat te loor, zoodra in dezen zin het toppunt van den rijkdom verkregen is.

Indien nogtans de grootst denkbare overvloed aller nuttige dingen, en mitsdien die der productieve krachten, een doel is, ter bereiking waarvan de huishoud-

---

1) Vergelijk Say, Traité d'Ec. pol. II p. 45. Waar hij zegt: Que nous serions »au comble de la richesse ,« quand »nous serions, relativement à tous les objets de nos besoins, comme nous sommes relativement à l'air, à l'eau, que nous consommons sans que personne soit obligé de les produire, et sans que nous soyons obligés de les acheter.«

kunde ons den weg wijst en waarnaar wij te streven hebben, dan moet daarvan de reden in iets anders, en nimmer in de verwezenlijking van een ondenkbaar ideaal, gezocht worden.

Die reden is mijns inziens gemakkelijk te ontdekken. Zij komt geheel met onze bestemming overeen. Zij ligt in het nut van dien overvloed ter bereiking onzer bestemming. Ruimte van stoffelijke middelen verschaft de gelegenheid tot geestelijke ontwikkeling en deze werkt gunstig terug op de voortbrengst der rijkdommen. Doch de bereiking onzer bestemming vereischt geenen volkomen, slechts in verhouding tot onze beperkte behoeften eenen genoegzamen, overvloed. Daarom is ons de vermeerdering van nuttige en bruikbare zaken, boven eene zekere mate, niet meer dienstig. Daarom moeten wij, zoo lang wij in onze vermogens, hetzij in- hetzij uitwendige, beperkt zijn, geene harer verspillen, of tot geheel onnutte einden bezigen, of, aangezien wij aan behoeften onderworpen zijn, waarvan deze dringender zijn dan gene, ze ter bereiking van het minder noodige verkwisten.

Ziedaar, waarom wij van vele zaken en vermogens steeds een spaarzaam gebruik moeten maken, en telkens, opdat wij ons bij de beste keuze bepalen, het daarvan te maken gebruik telkens zorgvuldig hebben te overwegen.

Zoo moeten wij handelen, huishouden, want wijs worden is onze pligt, ons belang.

Zoo leert de huishoudkunde ons handelen, als wij haar beschouwen en eerbiedigen, als DE WETENSCHAP, HOE VAN ALLE DINGEN HET BESTE GEBRUIK TE MAKEN.

Maar dan ook is de huishoudkunde niet anders dan de Encyclopedie [1]).

Indien de huishoudkunde is de zamenvatting der wetenschappen, waarvan God en de naar zijn beeld geschapene mensch, ter bereiking van voorgestelde doeleinden, gebruik kan en moet maken; indien zij de encyclopedie is; indien alle takken van wetenschap daarvan slechts onderdeelen zijn, zoo dient nogtans opgemerkt te worden, dat de geheele omvang der wetenschap uitsluitend aan dat oneindige Wezen dienstig zijn kan, Hetwelk aan dit onstoffelijke alvermogen het stoffelijke paart, om alle denkbare uitkomsten voor te bereiden. Daarentegen, omdat de mensch slechts één bepaald einddoel heeft te bereiken, en omdat zijne aanvankelijke wording

1) Say begon de waarheid op het laatst zijns levens te naderen, zie Cours Comp. d'Ec. pol. prat. Cons. gén. p. 6—11 en p. 113 en volgende; inzonderheid zijn gezegde omtrent de beoefenaars der wetenschap medegedeeld door Comte, Mélanges et correspondances p. 362. „Singuliers scélérats en verité, qui consacrent leur vie au plus grand bien du plus grand nombre.” Dit komt voor in een brief in 1829 geschreven. Vergelijk hetzelfde werk p. 6 en 8 onderaan en p. 48, waar Say door Dupont de Némours aangemaand wordt van zijn vroeger te bekrompen denkbeeld terug te komen, ook p. 255.” Qu'est-ce que notre industrie tout entière, sinon un emploi plus ou moins bien entendu des lois de la nature?” etc. en p. 378, waar men leest: „Selon vous j'ote de la science les besoins satisfaits, les jouissanses procurées, tandis que j'en fais le but de la science, (voyez le premier chapitre de la première partie).”

met eene bepaalde bestemming heeft plaats gehad, behoeft hij slechts die wetenschap, welke overeenstemt èn met dit doel èn met hetgeen ter bereiking daarvan vereischt wordt. Daarom betreft zij veelal de, aan hem toebetrouwde, de allezins beperkte, stoffelijke middelen.

Alzoo, schoon de wetenschap van den mensch, die hem ter bereiking van zijne bestemming leiden moet, slechts de kennis behoeft te bevatten van dit doel, van alle de voorwerpen, die op de bereiking er van invloed hebben kunnen en van alle de onderscheidene gelegenheden, waarin of van alle de wijzen waarop die invloed gunstiger of minder gunstig wezen zal, en wel, opdat de mensch èn zijn doel duidelijk onderscheiden, het gebruik der middelen oordeelkundig kiezen, èn op de bereiking zijner bestemming, zoowel middellijk als onmiddellijk den gunstigsten invloed uitoefenen zal: zoo is zijne Economie nogtans een brokstuk derzelfde wetenschap, die Gods algemeene huishoudkunde bevat. Zij komt slechts ten deele ter kennisse van den mensch.

Ook Destutt de Tracy was niet ver van de waarheid, toen hij, Com. sur l'esprit des lois de Montesquieu, p. 288. schreef: «La science économique est une partie considérable de la science sociale; elle en est même le but, puisque l'on ne désire que la société soit bien organisée, qu'afin, que les jouissances y soient plus multipliées, plus complètes plus paisibles; et tant que ce but n'est pas bien connu on tombe dans une foule d'erreurs dont notre célebre auteur ne s'est pas toujours garanti,» waarbij hij in noot voegt: «Entendez aussi les jouissances morales: mais elles

resultent en très grande partie du bon ordre des choses. La vertu en est un effet, comme une cause.»

Idem, p. 94, «Car en definitif (jouir) c'est la le but de tous nos travaux, celui de la société et de toutes ses institutions.»

Ook Say was der waarheid nabij, toen hij schreef: «Si nous croyons que ce qui est utile doit être la règle de notre approbation et de nos actions; en moins de mots, si nous adoptons *le principe de l'utilité*, nous ne devons entendre par là que *la véritable utilité*, ce qui est vraiment utile, ce qui doit entraîner bien réellement plus de bien que de mal; cela nous met dans l'obligation de nous éclairer sur les conséquences des choses, d'étudier la nature de chaque chose, et de la manière dont les faits se lient les uns aux autres. C'est pour cela que les lumières sont nécessaires à la morale.» Comte, Mel. et corresp. p. 415. In dien geest schreef hij: p. 437. «Je ne suis point d'avis de mettre la charrue dans les Tuileries, et mon motif en est que ce beau jardin produit cent fois plus en agrément qu'il ne pourrait produire en pommes de terre.»

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

V.

BEGINSELEN DER BELASTINGEN.

> Ce n'est point à ce que le peuple peut donner, qu'il faut mesurer les revenus publics; mais à ce qu'il doit donner. Montesquieu, Esprit des lois. L. XIII. Chap. I.

Het staatsbestuur strekt zich uit tot veelvuldige aangelegenheden van zeer onderscheiden aard. De openbare uitgaven en inkomsten beslaan hieronder eene hoogst belangrijke plaats. Zij leveren gewis zeer moeijelijke en ingewikkelde vraagstukken op [1]). Hiertoe loopen verschillende redenen zamen. Vandaar dat de vorderingen, die men in de wetenschap heeft gemaakt, en de kennis om ze op eene volledige en bevredigende wijze op te lossen, nog zeer gering zijn.

Onder die redenen staat 's menschen eigendomme-

---

1) Necker, De l'admin. des fin. en France, T. 3. p. 27. zegt dienaangaande: »Les vérités semblent se tenir en arrière et l'étude et la réflexion peuvent seules les découvrir.« id T. 3. p. 90.

lijke zelfzucht op den voorgrond. — De ons ingeschapen neiging tot genot, die zich mede openbaart in den afkeer van hetgeen ons schaadt, werkt eigenaardig en verschillend bij hen, die op ongelijke trappen van redelijke en zedelijke ontwikkeling staan, doch gewis niet zeer gunstig bij de overgroote meerderheid onzer natuurgenooten. Binnen de grenzen der eigentlijke zelfzucht beperkt, oefent zij eenen gebrekkigen invloed uit op ons welzijn. Hare, ons zoo noodige, strekking ontaardt en verkrijgt een vijandig en schadelijk karacter, of liever, zij behoudt, naarmate wezentlijke beschaving ontbreekt, eenen aard, even onwaardig, als nadeelig, voor het voortreffelijkste, doch slechts met redelijke en zedelijke kiemen begaafde, schepsel.

De invloed van den weinig verlichten, zelfzuchtigen, zich zelven vijandigen en voor zich zelven schadelijken toestand, waarin de mensch zich doorgaans bevindt, doet zich blijkbaar gevoelen [1]). Hij is veelal beslissend op ons oordeel. Hij bepaalt de rigting van de meeste onzer handelingen, inzonderheid van dezulke, waarbij de belangen onzer medemenschen betrokken zijn. Van daar, dat elk in den regel, zonder zich om den druk van anderen te bekommeren, de voordeelen zoo ruim mogelijk wil genieten, die de Staat verschaft, en zich zoo veel doenlijk aan de lasten tracht te onttrekken, wier opbrengst de schatkist stijven en in staat stellen moet de openbare kosten te bestrijden [2]). Zoowel de

1) Ik geloof niet, met Hoffmann, Die Lehre von Steuern p. 187, dat daarin spoedig verbetering komen zal.

2) Say, Cours Comp. d'Ec. pol. prat. 8ième part. Ch. V. p. 65. »Tout impôt est une charge, que le contribuable cherche à rejeter sur les autres membres de la société.«

voortbrenger, als de verbruiker, zoowel de koopman, als de hoogleeraar, zoowel de arme, als de rijke, begeert dat de Staat niet karig zij omtrent de uitgaven[1]), waarvan hij en de zijnen de vruchten zullen inoogsten; maar in stede, dat elk hunner zich bereid betoone in verhouding offers te brengen, dringt ieder beurtelings aan op vrijdom van belasting. Hierin ligt niet uitsluitend het kenmerk van individuele zucht, om zich voordeel te verschaffen en voor schade te hoeden. De schatkist is geene onuitputtelijke bron. Inzonderheid is zij het niet, wanneer, zoo als in Nederland, de staatseigendommen verkocht of langs andere wegen verloren gegaan en vervreemd zijn en openbare schulden zijn gemaakt.

In de ongezindheid, om het zijne tot stijving der schatkist bij te dragen, schuilt mede het bewijs der zucht om den last, dien elk onzer geduldig op zich behoorde te nemen, op de schouders van anderen over te brengen, dat is, die om inbreuk op de regten

---

1) F. Bastiat, Mel. d'Ec. Pol. Tome II. Paix et Liberté, Mais je ne sais comment il s'est fait que les mêmes hommes qui, même pressés par la détresse, rougiraient de tendre la main vers leurs semblables, perdent tout scrupule pourvu que l'État intervienne et voile aux yeux de la conscience la bassesse d'un tel acte. Dés que la requête ne s'adresse pas à la libéralité individuelle, dés que l'État se fait l'intermédiaire de l'oeuvre, il semble que la dignité du solliciteur soit à couvert, que la mendicité ne soit plus une honte ni la spoliation une injustice.

Idem. L'État p. 133. L'État, c'est la grande fiction à travers laquelle tout le monde s'efforce de vivre aux dépens de tout le monde.

zijner landgenooten te maken. Deze zelfzuchtige neiging heeft oneindige malen aanleiding gegeven tot scheve voorstellingen, hetzij van hetgeen de Staat moet bekostigen, hetzij van de grondslagen, waarop het belastingstelsel behoort te berusten.

Soms verbindt zich dit eigenbatige beginsel met eene oppervlakkige deelneming in het lot van anderen. Het strekt in dit geval evenzeer tot het benevelen der waarheid. Zonderling werken die schijnbaar strijdige beginselen soms zamen. Medelijden spoort niet zelden aan tot eene weldadigheid, die even onkostbaar is, als zij zedelijke waarde mist. Deze openbaart zich door de zucht om een dadelijk einde aan het ons hinderend leed van anderen te maken, zonder ons te verdiepen, noch in het onderzoek naar de oorzaken, noch in dat naar de beste middelen tot leniging. Haar zelfzuchtige aard kenmerkt zich door de pogingen, die zij in het werk doet stellen, om van anderen, schoon blijkbaar met overschrijding van de grenzen der eigene regten, de offers te eischen, waaraan wij niet zouden hebben gedacht ons te onttrekken, indien reine liefde ons had bewogen.

Indien philanthropie, zoowel als ijver zonder verstand, reeds dikwerf schaadt, de veel gewoner laauwe en halve-menschenmin, die het doel ten koste van anderen tracht te bereiken, is het ware of het gehuichelde beginsel van hen, die een onberekenbaar nadeel aan de kennis der waarheid en der wezentlijke staatkunde toegebragt en den volken tallooze rampen berokkend hebben.

Het is in één woord de grondslag van het werkelijk tyrannische systeem, met den valschen naam van

liberalisme of vrijzinnigheid bestempeld [1]). Geven meer dan men schuldig is, dulden wat men niet behoeft te verdragen, beneden zijn regt eischen, andere toelaten ruim van hun regt en van hunne vrijheid gebruik te maken, zich en het zijne voor anderen opofferen en dit met zorg en inspanning doen, opdat de welgemeende pogingen het doel treffen en het gemeene welzijn bevorderen, dat is christenpligt, hooge zedelijkheid, ware vrijzinnigheid. Deze eischt nimmer boven regt, verlaagt zich nimmer tot dwingelandij, is volstrekt onvereenigbaar met geweld en onregt [2]); ook niet op het stuk der Godsdienst [3]).

---

1) F. Bastiat zegt, Harm. C. I., van hen: »En définitive ce qu'ils demandent, c'est la puissance souveraine, c'est le despotisme le plus absolu qui fut jamais.»

2) J. Droz Ap. de la Mor. à la pol. chap. II merkt het ware van het valsche liberalisme zeer goed in de volgende woorden: »Tous les hommes veulent être libres; la seule différence entre eux sous ce rapport, c'est que les uns veulent la liberté pour tous, tandis que les autres ne la veulent que pour euxmêmes.

3) Zij komt overeen met het geloof in God uit redelijke overtuiging en diensvolgens met de zedelijkheid. Zij is te regtvaardig om God en Zijne liefde te miskennen. Zij is niet slaafsch genoeg om uit vrees het bestaan der Godheid aan te nemen. Zij boezemt gewillige gehoorzaamheid in. Zij duldt zoo min de ontkentenis van den Almagtige, als de daadwerkelijke miskenning der volmaakte eigenschappen van het Volmaakte Wezen. Zij schuwt daarom zoowel het ongeloof, als het bijkans even godslasterlijke bijgeloof. Zij kent geen tyrannische, toornige, wraakgierige Voorzienigheid. Zij buigt zich nederig en gewillig voor den liefdevollen en allerwijsten Raad. Zij acht den mensch hoog en hooger naar gelang hij waardiger beelddrager is van zijnen Schepper. Zij geeft God te meer lof, door bij de verheffing des menschen

Ongelukkig hij, ongelukkig het volk, dat nog op te lagen trap van beschaving, van echte ontwikkeling, staat, van kennis des Allerhoogsten, nog te weinig bewustzijn heeft, en van het voortreffelijke der schepping nog te weinig doordrongen is, om te kunnen begrijpen, dat Gods geboden in zekeren zin slechts raadgevingen zijn, wier getrouwe naleving ter bereiking van welvaart, geluk en heil om het zeerst vereischt wordt [1]).

Wee hem! Wee de natie! die daarin het bewijs der grondstelling nog niet opmerkt, dat, hetgeen zedelijk en regtvaardig is, onvermijdelijk uitsluitend wijs en redelijk, goed in zijne gevolgen en heilzaam voor den mensch wezen moet [2]).

---

steeds te denken aan den onmetelijken afstand, die tusschen het volkomenste schepsel blijft bestaan en den Maker. Zij ontleent haar aanwezen, hare kracht uit 's menschen bewustheid van zichzelven en van zijne bestemming. Zij is in de daad werkelijke ontkenning der vatbaarheid, die de volmaakt lijdelijke mensch, die het redelijke en zedelijke nonens zoude hebben, om eenmaal te ontwikkelen en op te wassen tot een redelijk en zedelijk, krachtvol en eenigzins naar God gelijkend, wezen.

1) Hiermede komt volmaakt overeen wat Bastiat zegt: Mel. Protectionisme et Communisme, »Car quelle plus formelle négation de la sagesse divine que de décider l'incompatibilité essentielle de la justice et de l'utilité!« Harm. Ec. Concur.: »L'utile c'est un des aspects du juste.« Say, Comte Mel. et Corresp., p. 416. A nos yeux la vertu n'est pas vertu, parce qu'il nous est commandé de la considérer comme telle, mais parce qu'elle est bonne et utile à la société. Storch T. V. p. 87. Loin d'accuser les vertus humaines de fausseté, admirons plutôt la sagesse du législateur suprême qui a su mettre cet accord sublime entre la morale et le bonheur!

2) J. Droz Op. laud. Chap. V. Lorqu'on veut opérer le bien, il faut suivre la marche tracée par l'éternel Auteur des choses.

Rampzalig is de eenzijdig ontwikkelde, die slechts de begaafdheden bezit, om aan het zoogenaamde liberalisme een schijn van waarheid bij te zetten en de volken op het dwaalspoor te leiden. Maar bovenal rampzalig hij, die de harmonie in de schepping heeft bespeurd, en nogtans zijne bekwaamheden misbruikt, om uit onmatige zelfs- of heerschzucht zijnen medemenschen diets te maken, dat onregt plegen en dwingelandij oefenen de weg is, die tot voorspoed en algemeen welzijn voert [1]).

Op hen is toepasselijk wat Bastiat Harm. Éc. I. zegt: «Il ne reste donc qu'une ressource à ces publicistes. C'est de se donner pour des révélateurs, pour des prophètes, pétris d'un autre limon, puisant leurs inspirations à d'autres sources que le reste de leurs semblables, et c'est pourquoi, sans doute, on les voit si souvent envelopper leurs systèmes et leurs conseils dans une phraséologie mystique. Mais s'ils sont des envoyés de Dieu, qu'ils prouvent donc leur mission. En définitive, ce qu'ils demandent, c'est la puissance souveraine, c'est le despotisme le plus absolu qui fut jamais. Non seulement ils veulent gouverner nos actes, mais ils prétendent altérer jusqu'a l'essence même de nos sentiments. C'est bien le

1) Wij beleven het zonderlinge schouwspel van onder de verwaarloozers des onderscheids tusschen het halve en het heele regt professoren in de regten te zien strijden. Dit schijnt zamen te hangen 1°. met de veelvuldige overhelling tot het revolutionaire begrip van Rousseau: ontkentenis van het objective regt en bewering, dat alle regt conventioneel is; 2°. met het verdringen der regtsgeleerdheid door wetgeleerdheid; en 3°. met de verwaarloozing van het natuurregt.

moins qu'ils nous montrent leurs titres. Espèrent-ils que l'humanité les croira sur parole, alors surtout qu'ils ne s'entendent pas entre eux?»

Aan de voorstanders der verbodswetten, en aan hen, die allerlei willekeurige voorregten najagen, verwijt men met regt, dat zij doorgaans, zooveel doenlijk, hunne wezentlijke bedoelingen onder eene schoonschijnende leus verbergen. Bijv. dat vrijheid en gelijkheid beurtelings ieders en ten slotte het gemeene welzijn schaadt. Hunne oogenschijnlijke tegenstanders, de quasi liberalen, trachten de waarheid onder even bedriegelijke voorgevens te bemantelen, en wenden niet minder algeene menschenmin of vaderlandsliefde voor, wanneer zij dit nuttig oordeelen ter bereiking van hunne, even kortzigtige als onedele, oogmerken. Beide beoogen een zelfzuchtig doel. Deze inzonderheid door op anderen de lasten te werpen, gene door zich gunsten boven anderen te verzekeren. Schoon deze, voor zooverre zij daarbij winnen kunnen, het communistische beginsel huldigen, en gene dat van uitsluiting aankleven, hebben beide de hoofdzaak, de zucht van berooving, gemeen. Zoowel deze als gene hebben bijgedragen tot, en oefenen nog steeds invloed uit op, de instandhouding der tweede reden, welke de oplossing der vraagstukken bemoeijelijkt, betreffende òf de bepaling der onderwerpen, waarover de Staat zijne zorg uitstrekken en waarvan hij de kosten dragen moet, òf de verdeeling der lasten.

Deze reden ligt in het onbestemde begrip, dat men zich vormt van het wezen, van de eigenaardigheid

en van den pligt van den Staat en der Regering. Een van beide toch is waar: de Staat is de algeheele zamenvatting en gemeenschap zijner leden, het complexe wezen, dat van de feitelijke ontkenning der menschelijke individualiteit getuigt, de oplossing van den persoonlijken eigendom, de eenige en dan ook de toereikende bezorger en DE oorzaak des nationalen welzijns, het ligchaam, dat alle de nooden zijner leden, alle hunne vatbaarheden, bekwaamheden, gewaarwordingen, pligten en ten slotte hun aller zedelijkheid en verantwoordelijkheid in zich opneemt, òf niet.

Alle deze zaken en eigenschappen staan uit den aard der dingen in een zoo naauw verband met elkander, dat de pogingen, die soms aangewend worden ten betooge, dat slechts eenige er van tot het wezen van den Staat behooren, noodwendig schipbreuk zullen lijden. Zij toonen veelal de onmagt dergenen aan, die aan den Staat een fantastisch wezen trachten toe te dichten en hersenschimmige eigenschappen of denkbeeldige pligten te doen toekennen.

Doch ter bepaling der begrippen is ontkenning niet voldoende. Daarom, zoo de Staat iets anders is, andere eigenschappen heeft en zoo mitsdien andere pligten op hem rusten, zal het noodig zijn aan te toonen wat daarvan is. Daartoe diene het volgende.

De mensch heeft eene bepaalde bestemming te bereiken [1]. Te dien einde zijn hem inwendige onstoffe-

1) Say, Cours comp. d'Ec. pol. prat. Cons. gén. p. 108 zegt teregt: »Le véritable état de nature pour tous les êtres, est le plus haut point de développement qu'ils peuvent atteindre.«

lijke begaafdheden en stoffelijke vermogens, althans in den staat van kiem, toevertrouwd en zijn hem bovendien uitwendige middelen geschonken. Deze behoort hij in oneindig verschillende verbindingen, hetzij individueel, hetzij in gemeenschap met zijne natuurgenooten, naar eisch van zijne bestemming aan te wenden. Zijne behoeften en de eigenaardigheid zijner bevredigingsmiddelen eischen gebiedend, dat hij zich met anderen associere. Het is handtastelijk onbestaanbaar, dat het individu eenzelvig aan alle de vorderingen van zijn welzijn geheel voldoe.

Niet alleen zijn onze behoeften menigvuldig en zeer onderscheiden, maar ook de wijzen, waarop wij ze vervullen kunnen en ons te dien einde onderling helpen of in meerderen of minderen getale associeren. Daarin liggen de beweegredenen der veelvuldige en verschillende maatschappelijke overeenkomsten. Schoon het onderscheid zeer groot is der oogmerken, ter wier dadelijke bereiking eene menigte verschillende associatien plaats hebben, — in eene zaak komen zij alle overeen, te weten: dat wij ze zonder eenig onderscheid alle ten slotte aan de bereiking van het eenige laatste doel van ons streven, aan de bevordering van ons welzijn, dienstbaar willen maken [1]).

Is de einduitkomst niettegenstaande het bepaalde dadelijke, dit doel, nogtans eener handelsvennootschap,

---

1) Van algemeene toepassing in hetgeen Say, C. C. d'Ec. pol. prat. Cons. gén. zegt bl. 69. »Mais ces connaissances spéciales ne suffisent pas; elles ne sont qu'une routine aveugle, lorsqu'on ne sait pas les rattacher au but qu'on se propose, aux moyens dont on peut disposer.«

het is evenzoo gesteld met de maatschappij, die Staat genoemd wordt. Onaangezien de wijze, waarop hij er aan medewerkt, is het welzijn zijner leden het oogmerk van zijn bestaan.

Algemeen is 's menschen vrijheidszucht. Zij strekt zich uit tot het gebruik van eene menigte voorwerpen en bepaalt zich niet uitsluitend tot eene ongehinderde beschikking over onze persoonlijke vermogens en begaafdheden. Haar grond ligt in eene aangeboren overtuiging van den gunstigen invloed, dien wij, in zoover wij waarachtig vrij zijn, op ons lot kunnen uitoefenen.

Niet minder algemeen is de wetenschap èn van het onregt en geweld, waaraan wij van de zijde onzer natuurgenooten blootstaan, èn van ons individueel onvermogen, om het afzonderlijk te keeren. Te zamen verbonden, wekken deze twee beweegredenen in ons de neiging op tot het staats-maatschappelijke leven. Storch zegt, T. V. p. 259. «Quiconque peut nous faire du mal, veut ou voudra nous en faire. Tel est le principe qui a guidé l'homme dans la formation des sociétés politiques.» Daarin doet elk voor een deel afstand van zijn vermogen of vrijheid, om naar willekeur te handelen, en wel voor zooveel als noodig is, opdat elk het volle genot behoude van zijne voor anderen onschadelijke vrijheid, hetzij omtrent zijn persoon, hetzij omtrent zijne accessoria of goederen [1]). De neiging om, door opoffering van een deel zijner vrij-

1) Hiermede stemt overeen wat Montesquieu L. XIII. C. 1 zegt: «Les revenus de l'état sont une portion, que chaque citoyen donne de son bien pour avoir la sureté de l'autre.

heid, zich het meerder deel te verzekeren, doet eene bepaalde soort van maatschappij ontstaan. Althans zonder haar is aan geene instandhouding der associatie te denken, die den naam van Staat voert, en zich zoowel van de algemeene maatschappij, als van eene menigte bijzondere soorten, onderscheidt.

De heldere voorstelling der beweegredenen en der oogmerken, die de Staten in wezen houden, doet ons onmiddellijk het hoofddoel onderscheiden, waarnaar de regeringen hebben te streven, en de wijzen, waarop zij bovenal aan de toename van 's menschen voorspoed en geluk behooren mede te werken. In oorzaak en gevolg is overeenstemming onmisbaar. Het dadelijke doel van den Staat ligt klaarblijkelijk in de handhaving des regts, opzigtens onze personen en aangaande onze goederen. Cic. De Off. L. II. Cap. 21. zegt: «Hanc enim ob causam maxime, ut sua tenerent, respublicae civitatesque constitutae sunt. Nam etsi, duce natura, congregabantur homines, tamen, spe custodiae rerum suarum, urbium praesidia quaerebant.» Bescherming onzer individualiteit en onzer eigendommen is de hoogste roeping der regeringen. Storch stelt in het disc. prel. voor zijn Cours. d'Ec. pol. p. 2 de vraag: Qu'est-ce que l'État? en beantwoordt haar volgenderwijze.

«Chacun voit que c'est une association d'hommes réunis sous la même autorité suprême. Sous le rapport de cette réunion, tous les membres sont appelés citoyens.

Mais quel est le but de cette association?

L'État exis'e-t-il pour l'utilité du souverain ou pour celle des sujets? C'est ce qu'il importe d'examiner.

Ce seroit une absurdité d'admettre que des milliers ou des millions d'hommes se fussent volontairement réunis pour servir d'instrumens aux vues ou aux passions d'un seul ou de quelques-uns parmi eux ; et dans le cas où la violence les aurait rassemblés, ils formeroient un troupeau d'esclaves ou lieu d'un État. De grands souverains ont eux-mêmes proclamé cet axiome politique, que le chef de l'État en est le premier serviteur; que c'est pour l'utilité de ses sujets qu'il gouverne, et que ceux-ci ne lui obéissent que pour leur propre intérêt.

Ainsi, quelle que soit l'origine d'un État, qu'il se soit formé par une réunion volontaire ou que la force en ait rassemblé les membres, il importe également aux gouvernans comme aux gouvernés de lui reconnoître un but qui puisse cimenter l'union et la rendre indissoluble. Or il n'y a qu'un intérêt permanent, moral et commun à tous les citoyens qui soit capable de produire un pareil effet ; encore faut-il que cet entérêt soit de nature à ne pouvoir être atteint que par l'État.

J'ai dit que cet intérêt doit être *permanent*. Un intérêt passager ne lie les hommes que pour un certain temps; mais l'État doit subsister toujours ; du moins faut-il l'asseoir sur une base qui lui promette la plus longue durée possible.

Il faut que ce soit un intérêt *moral*. Un principe immoral porte en soi le germe de destruction pour ceux qui le suivent. D'ailleurs il s'agit d'un principe universel, applicable à tous les États; or un principe immoral, s'il pouvoit j'amais convenir á un peuple, seroit nécessairement funeste à tous les autres.

Il faut encore que le but de l'État présente des avantages *communs* à tous les citoyens; car, dans la supposition contraire, l'État seroit inutile à une partie d'entr'eux, qui par là n'auraient plus de motif raisonnable, ni par conséquent d'obligation morale de le maintenir. Cette condition ne suppose point le consentement exprès et unanime des citoyens: il suffit que la raison et la nature morale de l'homme s'accordent sur le but de l'État et sur les moyens de le réaliser, pour les rendre obligatoires pour tous. Enfin il faut que le but de l'État soit de nature à ne pouvoir être réalisé que par l'État, c'est-à-dire par la réunion de tous les citoyens sous l'autorité suprême. Si les efforts individuels des citoyens, ou ceux de quelque association particulière parmi eux, suffisoient pour atteindre ce but, l'État serait inutile. De toutes les fins que les hommes peuvent concevoir et atteindre, il n'y a qu'une seule qui réunisse ces quatre caractères: c'est la *sûreté.* Elle consiste dans l'éloignement de tout ce qui pent troubler ou gêner le libre emploi, soit des facultés personnelles du citoyen, soit des choses qui sont devenues sa propriété; en d'autres termes, c'est la garantie de ses droits naturels et acquis. Comme ces droits sont communs à tous les citoyens, ceux de chacun en particulier se trouvent limités par les droits de tous les autres; de sorte que chacun à le droit de disposer librement de sa personne et de sa propriété, pourvu qu'il n'empêche pas les autres d'en agir de même.

Garanter ces droits, voilà le but de l'État. La sûreté est un intérêt permanent; c'est l'intérêt de tous les citoyens; c'est un intérêt moral; enfin

cet intérêt ne peut être satisfait que par l'État. Pour assurer à chaque citoyen la jouissance de ses droits, il faut une puissance capable de résister à tous les ennemis, tant au dedans qu'au dehors, qui tenteroient de violer ces droits: or une pareille puissance ne peut être que celle de tous les citoyens réunis; et comme il faut que cette puissance soit dirigée, c'est nne nécessité d'en investir le Souverain. Wil men de gevolgen der zekerheid beschreven vinden, men sla T. V. p. 544 op.

In strijd met het veelomvattende denkbeeld, dat hij zich van den staatspligt vormt, zegt De Sismondi zeer goed: Nouv. Princ. d'Ec. Pol. L. 1. Chap. 1. «L'association des hommes en corps politique n'a pu avoir lieu autrefois, et ne peut se maintenir encore aujourd'hui qu'en raison de l'avantage commun qu'ils en retirent. Aucun droit n'a pu s'établir entre eux s'il n'est fondé sur cette confiance qu'ils se sont réciproquement accordée, comme tendant tous au même but. L'ordre subsiste, parce que l'immense majorité de ceux qui appartiennent au corps politique, voit dans l'ordre sa sécurité; et le gouvernement n'existe que pour procurer, au nom de tous, cet avantage commun que tous en attendent.»

Handelen de magthebbenden, alsof zij een onbegrensd mandaat hadden ontvangen, wagen zij zich op het gebied van het halve regt, trachten zij de individualiteit op te lossen en zich, gelijktijdig, als aller verzorgers op te werpen, zoo bewijst dit telkens, dat zij daadwerkelijk miskennen den kring hunner bevoegdheid, en den aard der maatschappij, aan wier hoofd zij staan.

De Staat moet zich, ter behartiging der bepaaldelijk gemeen gemaakte zaak, door een bestuur laten leiden, waaraan de vereischte lastgeving en magt zijn opgedragen; doch dit strekt geenszins ten bewijze, dat meer dan dit bepaalde iets, dat meer dan de handhaving des regts, in de gemeenschap opgenomen of aan de zorg des bestuurs is toevertrouwd. De staats-maatschappij lost de individualiteit en de afzonderlijke regten niet meer op, dan de associatie, die zich het behoud of de waterontlasting van eenen polder voorstelt. Wat gemeen gemaakt wordt, schijnt ons altijd toe, op die exceptionele wijze eenen beteren invloed op aller belangen te zullen uitoefenen. Maar individualiteit is eigen aan onze natuur, zij blijft de regel. Gemeenmaking is steeds uitzondering. Het bestaan van eenen exceptionelen toestand mag, zonder behoorlijk gestaafd te zijn, nimmer als waarheid aangenomen worden. Dit is reeds voldoende om ons te weêrhouden, hier ligtvaardig aan eene hersenschimmige afwijking van den gewonen staat van zaken te hechten. Wij verwaarloozen bovendien den regel der redeneerkunde, die ons verbiedt, van het speciale tot het generale te besluiten, wanneer wij van de speciale gemeenmaking van eenig belang, als bijv. de handhaving des regts, eene algeheele gemeenschap afleiden, en van de bepaalde bevoegdheid het regt te handhaven, aan de regering verleend, het gevolg, dat elke wijze van gunstig op 's menschen welzijn te werken tot hare bemoeijing behoort.

De bewering, dat de bescherming van personen en goederen de hoofdzaak en het doel is der Staatsinstelling en der Regering, sluit daarom nog geens-

zins de mogelijkheid uit, den Staat ook in andere opzigten van minder beduidenis, als vertegenwoordiger van zijne gezamentlijke leden, en de Regering, als in hun gemeenschappelijk belang handelende, te beschouwen [1]). Het strijdt bijv. geenszins tegen den aard der associatie, en de gevallen komen telkens voor, dat de Staat in aller naam goederen bezit en beheert, overeenkomsten sluit, gelden opneemt, enz.

Het valt in die gevallen dikwerf gemakkelijk te bewijzen, dat een en ander in het gemeene belang der Staatsleden plaats heeft.

Maar ofschoon het onzin zoude wezen, ook dan aan de Regering de bevoegdheid te betwisten, zich met die aangelegenheden in te laten en deze, evenals de openbare veiligheid, te behartigen; zoo behoort men het onderscheid niet uit het oog te verliezen van hetgeen werkelijk gemeen is en slechts openbaar wezen moet. Behalve de belangen, waarin alle Staatsburgers uit den aard der zake deelen, bestaat er nog eene menigte, die soms niet beter dan door de Regering te behartigen is [2]), hoewel het minstens zeer twij-

---

1) Storch, Cours d'Ec. pol. p. 46. Il s'en suit que si le but de l'Etat consiste à obtenir la sûreté, c'est encore sa tache de favoriser la prospérité nationale, puisque l'une ne peut subsister qu'autant que l'autre lui en fournit les moyens.

2) Storch, T. I. p. 12, „Le gouvernement peut cependant contribuer à leur avancement de deux manières, savoir indirectement, en protégeant les efforts spontanés de l'intérêt privé, qui déja par lui même tend sans cesse à augmenter la prospérité individuelle; et directement, en établissant des moyens de civilisation et d'industrie que l'intérêt privé ne conseille point d'établir, et qui par conséquent n'existeroient jamais sans l'intervention du gouvernement."

felachtig blijft, of de vruchten daarvan ooit algemeen genoten zullen worden, bijv. de brieven-posterij. Zoo zijn er ook voorwerpen, die, kennelijk slechts dan voor deze, dan voor gene bepaalde leden des volks dienstig zijn, doch waarvan, zal de openbare vrijheid niet te zeer bedreigd worden, elk behoort gebruik te kunnen maken, bijv. de groote wegen, de zeehavens.

Niettegenstaande men deze, teregt, als van openbare aangelegenheid beschouwt en aan de zorg des bestuurs opdraagt, behouden zij een meer bijzonder karakter. Moet men aan de eene zijde acht slaan op het gevaar, dat het gemeene welzijn zoude loopen, indien men bijv. groote wegen, havens, het postwezen, enz. aan bepaalde personen of aan kleine ligchamen geheel overliet, het behoort ons van eenen anderen kant niet in dwaling te doen vallen. Op dien grond mogen wij niet voor waar aannemen, of dat elk bij zulke openbare zaken stellig gebaat wordt, of dat zij gemeenschappelijk onderhouden of daargesteld moeten worden [1]).

Is het onvermijdelijk, dat vele der voorwerpen, die elkeen ten gebruike behooren te staan, zoo zij niet in 's lands hoede genomen waren, nimmer in wezen geroepen zouden zijn, of bij gebrek aan voldoende personele belangstelling en speciale associatie op den duur goed onderhouden zouden worden [2]), het is mede zeker,

1) In dien geest zegt Say, Cours comp. d'Ec. pol. prat. Part. 8. Chap. I. p. 44, „Un impôt. qui s'élève plus haut que les frais nécessaires pour procurer au contribuable la sécurité dont il a besoin, est un attentat contre la propriété du contribuable."

2) Storch, Cours d'Ec. pol. disc. prel. p. 7. La coöpération de l'Etat pour l'avancement de ces deux objets seroit même absolument inutile, s'ils ne supposaient pas certains établissements

dat soortgelijke zaken ten gemeenen laste te brengen dikwerf kwalijk gezien is.

Gelukt het soms dengenen, die er de vruchten regtstreeks van zullen plukken en op wie naar billijkheid de pligt rust, er de kosten van te dragen, de Regering over te halen, zich er ten gemeenen bezware mede te belasten, het overige deel des volks zal er door verongelijkt worden [1]). Daarentegen, gaat het Bestuur onopgemerkt voorbij, dat men teregt uitsluitend hen de kosten doet dragen, die van een zeker iets het bijzondere gebruik maken, dan is niet alleen veler oppositie te verwachten, maar te voorzien, dat zoo iets menigmaal geheel achterwege gelaten of verwaarloosd zal worden, uit overweging van het daaruit voortvloeijende bezwaar voor de schatkist.

Dit zij genoeg ter bevestiging, dat de Staat tweeërlei, gemeene en slechts openbare, aangelegenheden te behartigen heeft. Deze gansch niet ijdele onderscheiding is noodig, om tot eene regtvaardige en voor de nationale welvaart minst schadelijke verdeeling van lasten te geraken. De regel moet hier weder zijn: Ubi est emolumentum, ibi debet esse onus. [2]).

---

que les simples citoyens ne sont jamais portés à ériger par la seule impulsion de l'intérêt privé.»

1) Id. id. id. Acht dit mede zeer ongeoorloofd door te zeggen: »Encore les mesures qu'il adopte dans cette vue, ne doivent-elles jamais contrarier le but suprême.

2) Destutt de Tracy, Com. Esprit des lois de Montesquieu, bl. 283. acht, dat ieder voordeel bij de instandhouding van den Staat heeft, als hij zegt: »Au reste, ces hommes que nous plaignons avec justice, souffrent encore moins dans l'état de Société,

De derde reden, die de oplossing in den weg staat der vraagstukken, waartoe de belastingen aanleiding geven, ligt in de omstandigheid, dat zij de voortbrengst niet, althans zoomin mogelijk, behooren te bemoeijelijken. Immers daardoor stopt men de bron, waaruit zij moeten voortvloeijen.

Het gebruik, dat wij zoowel van onze persoonlijke productive krachten, als van onze uitwendige goederen, maken, is in twee zeer onderscheidene hoofdsoorten te verdeelen. Strekt het soms tot inwilliging onzer neigingen des oogenbliks, om op een of ander verbruik uit te loopen, in andere gevallen vindt het zijne beweegreden in het belang, dat wij in de verkrijging of in het behoud van zekere voorwerpen, vermogens of eigenschappen stellen. In dit laatste geval heeft het plaats met het oogmerk van voortbrengst, hetzij van uitwendige voorwerpen, van hunne vormen of wat hunne waarde vermeerdert, hetzij van inwendige, op ons welzijn heilzaam werkende vermogens en begaafdheden, dat is: van persoonlijke ontwikkeling.

Het is noodig bij dit onderscheid stil te staan.

Onze neigingen zetten ons tot genot aan en mitsdien onmiddellijk tot de eerste dier aanwendingswijzen der beschikbare middelen. Zij doen ons dikwerf de latere gevolgen uit het oog verliezen. Om

---

même imparfaite, qu'ils ne feroient dans l'état de sauvagerie. Sans entrer dans les détails, la preuve en est que sur un même terrain il végète plus d'animaux de notre espèce, même serfs de la glèbe, et, le dirai-ja, même tout-a-fait esclaves, que Sauvages."

Zoo ook Storh, C. d'Ec. pol. T. I. p. 12. "Enfin l'entretien du gouvernement occasionne des dépenses, qui doivent être supportées par la totalité des citoyens."

deze te ontdekken, behoeven wij eene zekere mate van kennis, doorzigt en ontwikkeling. De meer volledige beschouwing en overweging van al wat invloed op zijne keuze en besluiten behoort te hebben, is alleen van hem te wachten, die op de meer verwijderde uitkomsten let. Het is echter slechts den meer zedelijk en redelijk ontwikkelden gegeven, verstandig te kiezen en te besluiten, het tegenwoordige aan de toekomst op te offeren en, ten einde eenen gunstiger schoon lateren invloed op zijnen toestand te ondervinden, weêrstand te bieden aan de neigingen des oogenbliks. Er is alzoo weinig menschenkennis noodig, om ons te overtuigen, dat de meerderheid nog weinig gezind is, zich eenig genot te ontzeggen en zich goedschiks aan eenig voorbijgaand leed of inspanning te onderwerpen, met het oog op de toekomst. Maar ook de besluiten der meer ontwikkelden blijven nog aanhoudend onder den invloed van hunne oogenblikkelijke neigingen, en van de uitkomsten, die zij ten koste hunner opofferingen, denken te zullen bereiken.

Van daar, dat al wat óf de belangrijkheid dier uitkomsten in onze oogen vermindert, òf de beweegredenen onzer keuze anderzins verlamt, bijv. hetgeen de vereischte offers verzwaart, even als hetgeen ons van een deel der voortbrengselen die slechts ten koste van moeite en opofferingen verkrijgbaar zijn berooft, op onze keuze, besluiten en daden werken moet. Het eene zoo wel als het andere zal ons niet zelden van daden, bijv. van consumtiën of van productiën, terug houden, waartoe wij, bij gemis dier bijkomende redenen, overgegaan zouden zijn.

Ziedaar, waarom belastingen, wanneer zij op de voortbrengst drukken, zelfs in de oogen der meest ontwikkelden, de beweegredenen verzwakken, om zijne voorbijgaande neigingen te overwinnen, en om zich verschillende opofferingen te getroosten, zoo al niet ter bevordering van zijn heil, althans ter vermeerdering van zijne welvaart.

Die soort van belastingen schaden niet uitsluitend regtstreeks; zij verlammen niet blootelijk onze belangstelling in de productiën, dat is: het beginsel der voortbrengst; zij werken niet alleen de voortbrengst zelve en de nationale welvaart *direct* tegen, maar doen dit ook *indirect*[1]). Zij laten de natuurlijke neiging van den mensch tot genot en verbruik hare volle kracht op zijne besluiten behouden en uitoefenen. Zij verminderen de behoeften aan verbruiks-belastingen. Zij laten toe, dat minder ter gelegenheid des verbruiks behoeft geheven te worden. Zij verschaffen alzoo de mogelijkheid, de beweegredenen, die van het verbruik zouden hebben moeten terughouden, meer te verzwakken dan de omstandigheden het medebrengen, en zij geven bijgevolg aanleiding, dat er een grooter verbruik plaats hebbe, dan de toestand der productive krachten raadzaam maakt. Zij strekken mitsdien 1°. door de voortbrengst tegen te gaan, 2°. door het verbruik niet genoegzaam te beperken, ten nadeele der gemeene welvaart. Zij schaden direct en indirect.

De omstandigheid, dat eene belasting ter gelegenheid der productie geheven wordt, levert echter nog

---

1) Hoe dit plaats heeft, vindt men zeer goed beschreven bij A. Smith, Book V Chap. II. p. 308.

geen bewijs, dat zij op de voortbrengst drukt. Het valt nogthans niet even gemakkelijk te onderscheiden, wanneer zij en hoe zij op de verbruikers is over te brengen. Dit doet menigeen omtrent den aard en de deugdelijkheid van sommige speciale belastingen dwalen.

Eene geringe mate van opmerkzaamheid zal echter reeds voldoende zijn ter onzer overtuiging, dat er slechts twee gevallen kunnen bestaan, waarin het den voortbrenger mogelijk is, van den kooper zijner waren schadevergoeding te erlangen voor de belasting, die hem, ter gelegenheid der productie of wegens het bezit van de door hem aangewende productie-krachten, is afgeeischt. Deze zijn 1°. als de inlandsche verbruiker zich dergelijke waren niet dan evenredig belast kan aanschaffen; 2°. wanneer de vreemden in de zeldzame onmogelijkheid verkeeren, soortgelijke voortbrengselen te verkrijgen, zonder zich aan de willekeurig opgelegde verpligting tot schadeloosstelling wegens die belasting te onderwerpen.

De inlandsche verbruiker kan doorgaans alle waren van elders verkrijgen. Het is derhalve noodig en regt, opdat hij zich niet aan de waarachtige verpligting tot schadevergoeding opzigtens den voortbrenger onttrekke, dat men den invoer evenredig met de inlandsche voortbrengst belaste.

De buitenlander heeft geen belang bij den Staat. Het zoude onregt zijn hem hiervan eenigermate de kosten te doen dragen. Storch zegt zeer teregt, T. V. p. 246. «Il n'y a pas deux règles de justice différentes, l'une pour les particuliers et l'autre pour les Etats.» Overigens zal men geenen hoogeren prijs besteden,

omdat hier lasten op den voortbrenger drukken. Men zal dien last zoomin vrijwillig op zich nemen, als men doorgaans de gelegenheid mist, zijne benoodigdheden te bekomen, zonder zich die prijsverhooging te laten welgevallen. Men zal in den prijs, waarvoor wij onze waren koopen, gemeenlijk de schadeloosstelling van den voortbrenger niet behoeven te begrijpen. De voortbrenger zal, voor zooveel men zijne waren uitvoert, er den last zelf van blijven dragen, tenzij hem van staatswege gerestitueerd wordt hetgeen door hem vooruit is betaald, ofschoon het zoomin van hem als van den vreemdeling regtens te vorderen was, en tenzij langs dien weg eene te groote daling binnen 's lands voorkomen wordt [1]).

Invoer-belasting en restitutie bij den uitvoer zijn de onontbeerlijke maatregelen, die èn de gemeene welvaart, èn het regt eischen, wanneer gemeene lasten op de productie worden gelegd. Maar zijn deze twee maatregelen voldoende om aan den inlandschen verbruiker den weg af te snijden, zich aan de restitutie van hetgeen voor hem is vooruitbetaald te onttrekken, en om den voortbrenger weder te ontlasten van hetgeen hij gemeenlijk van den uitlander niet terug bekomen kan [2]), — welke redenen van beklag over de opgelegde

---

1) Zelfs Röell, in zijne bekende Mem. van 1822, bl. 110, schijnt uit het oog te hebben verloren, dat, zoolang het niet is uitgemaakt of de grondlasten werkelijk servituten zijn of lasten geheven bij de productie, men die op gebouwde eigendommen en op ongebouwde niet gelijk stellen kan, daar de laatste uitsluitend geheven worden van productive vermogens, waarvan de voortbrengselen voor uit- en invoer vatbaar zijn.

2) Men leest in het stuk, Erreurs où peuvent tomber les bons auteurs

lasten heeft de inlandsche voortbrenger dan nog, als ze beide ten zijnen gerijve en ter handhaving van zijn regt ingevoerd zijn? Dan zoude hij ten onregte klagen over de schade, die hij door het bedrag der belasting, geheven ter gelegenheid der productie, werkelijk niet lijdt.

Door het nadeel, dat het belasten der voortbrengst aan de gemeene welvaart toebrengt, vervalt men soms in een niet minder schadelijk uiterste. Elke Regering heeft zich uit den aard der zaak evenzeer hiervoor te wachten. Ziehier, waarin het bestaat. Het is de overbegunstiging der nijverheid, of liever van eenige harer vertakkingen.

Zij komt voort uit de eenzijdige overweging van den invloed, dien de bezwaren, aan de productie verbonden, soms uitoefenen tot afschrik der ondernemers. Vandaar dat sommigen er aan tegemoet willen gekomen hebben ten koste van 's lands geldmiddelen. Daarbij had men moeten bedenken wat de Staat is, waartoe de schatkist strekt en waardoor zij telkens weder aangevuld moet worden. Dan zoude men bemerkt hebben, dat men door overbegunstiging van den eenen altijd in de noodzakelijkheid vervalt anderen opzettelijk te overbelasten, onverschillig of die over-

---

qui ne savent pas l'Ec. pol. Comte, Mél. et Corr. p. 402, welk het gevoelen van Say was: »Puisque les produits de l'agriculture et des fabriques sont assujettis à des droits, il est juste que ceux du commerce le soient également.«

begunstiging bestaat in eene meer dadelijke of meer middellijke wijze om den voortbrenger in de gelegenheid te stellen, zich evenredig aan de productie-kosten te onttrekken, naar gelang de Staat er zich voorbedachtelijk bij den aanvang mede belast en deze eindelijk op de schouders van alle contribuabelen overbrengt.

De vraag is dus: mogen tot zulk een einde algemeen drukkende belastingen geheven worden?

Ter harer beantwoording overgaande, ontken ik al dadelijk, dat op die wijze besparing van productiekosten bereikbaar is. Veeleer heeft men er verkwisting en verachtering der gemeene welvaart van te wachten, zooals ik hoop later overtuigend aan te toonen.

Even weinig oordeel ik het mogelijk, dat alzoo in dien zin eene gunstige verandering in den staat der productie gebragt zal worden, welke uit het oogpunt van de gemeene welvaart uitsluitend belangrijk te achten is. Het product, de geproduceerde massa, heeft geene meerdere waarde en zal die, van hetgeen ter gelegenheid der voortbrengst ten offer gebragt wordt, niet te meer overschrijden, wanneer deze offers ten deele door de openbare schatkist gebragt worden. Het product, de voortgebragte waarde, ondergaat immers zelve geene verandering tengevolge van de omstandigheid, dat de offers door de ondernemers of door anderen worden gedragen. Daarom kan ook dan het verschil tusschen de verkregene en de opgeofferde waarde nimmer grooter worden met betrekking tot de voortbrengst, tenzij door betrekkelijke besparing der kosten.

Het overbrengen van een deel dier kosten laat echter de uitbreiding toe, ik zeg niet der nijverheid

in het algemeen, maar van sommige harer vertakkingen. Is die uitbreiding wenschelijk? Mag men daartoe 's lands geldmiddelen gedeeltelijk aanwenden?

In de vóóronderstelling, dat mijn beweren met de waarheid overeenkomt, zoo als later blijken zal, namelijk dat *de overbegunstiging van slechts eenige takken der nijverheid bestaanbaar is*, aarzel ik niet tot ontkenning dier vragen te besluiten. De stelregel: *Ubi est emolumentum, ibi debet esse onus* stelt de onregtvaardigheid in het licht van alle de maatregelen, die strekken om dezen met lasten te bezwaren, waarvan genen de vruchten zullen plukken [1]). Doch, hoe wenschelijk het is, dat de onregtvaardigheid eener daad reeds genoeg werd geacht om tot hare verwerpelijkheid te doen besluiten, zij is niet de eenige reden, waarom de kunstmatige uitbreiding eener nijverheid te veroordeelen is. Elke industriële onderneming, die, bij vrije mededinging en zonder overbegunstiging, zich zelve niet loont, levert stoffelijke schade op. Men vatte mij echter wel; hiermede beweer ik geenszins, dat de voorbijgaande schade, welke dezen of genen ondernemer soms treft, de doorgaande nadeelige strekking voor de gemeene welvaart van dien bepaalden tak van nijverheid bewijst. Zulke bijzondere gevallen vormen den regel niet. Maar ik stel buiten twijfel, dat eene nijverheid, die op den

1) Ter zake der belastingen, is de verwaarloozing van dien regel niet nieuw. Reeds merkt Necker, De l'admin. des fin: en France, T. II. p. 2. deswegens aan. „On a fini par se contenter d'examiner quels étaient les impositions dont le recouvrement était praticable."

duur vervalt, zoo zij niet dan ten koste van opzettelijke offers staande gehouden wordt, met de daad toont improductief te zijn. Het is zeer wel bestaanbaar, dat een of ander, hetzij wat zijne gezondheid, hetzij wat zijne geestvermogens, hetzij wat zijne handelsoperatiën, hetzij eindelijk wat zijne productie van zekere waren betreft, òf rampen ondervindt, òf te laat ontdekt zich te hebben misrekend, zonder dat de vakken, waaraan hij zich heeft gewijd of de ondernemingen, waarin hij zijne productive vermogens heeft gestoken, daarom van invloed ontbloot behoeven te zijn op de bevordering der gemeene welvaart. Bijv. wanneer overdrevene mededinging in den handel de prijzen bij den inkoop onmatig doet stijgen en die bij den verkoop te zeer drukt; wanneer de handelaren dien ten gevolge verliezen lijden, dan nog kan hunne nijverheid voordeel aangebragt hebben. In dit geval zullen hoogst waarschijnlijk de voortbrengers dier waren, aan de eene zijde, en hare verbruikers, aan de andere, op voordeeliger voorwaarden ruilovereenkomsten sluiten, en zal het daaruit voortgesproten voordeel dikwerf tegen de schade, door de handelaren ondervonden, ruim opwegen. Maar zoo iets is op den duur onbestaanbaar zonder eenen nadeeligen invloed uit te oefenen. Dit is hetgeen ik beweer en waarvoor ik meen de volgende gronden te moeten aanvoeren.

Hij, die de beoefening van een of anderen tak van nijverheid (het woord in den ruimsten zin opgevat) onderneemt, heeft het grootst mogelijke individuele belang bij een voorafgaand onderzoek naar de redelijke

gronden om zich met eenen goeden uitslag te vleijen. Dat individuele belang drijft hem tot een grondig onderzoek. Beter waarborg acht ik niet mogelijk. Daarom, toont de uitkomst, dat men zulk een voorloopig onderzoek desniettemin nog soms zeer gebrekkig instelt; dan is dit in mijn oog eene rede te meer, om ook het gemis van dien onvolkomen waarborg te vreezen en om mij tegen bijzondere ondernemingen te stemmen, die hoogst waarschijnlijk achterwegen zouden zijn gebleven, indien zij aan de vrije mededinging waren overgelaten.

Dat onderzoek doet de onderneming afhangen van het bevonden gevolg omtrent het vermoedelijk voordeelige of nadeelige harer uitkomst. In dezen is alzoo beslissend het verschil, dat denkelijk zal verkregen worden tusschen de kosten der productie en de waarde des products.

Om dat verschil met eenigen grond van waarschijnlijkheid voor af te kunnen beoordeelen, wordt bepaaldelijk het vermogen vereischt om de twee termen, de productie-kosten en de waarde des products, goed te schatten.

Dit vermogen is nergens meer aanwezig dan bij hen, wier zaak het is zich doorgaans en dagelijks met soortgelijke schattingen af te geven, bij hen, die zich zelve met het beleid der ondernemingen belasten en er de kansen van loopen.

Op deze gronden berust mijn gevoelen, dat de ondernemingen, die in vrije mededinging vooruitzigt op winst opleveren, uitsluitend, en die, wier winst (caeteris paribus) waarschijnlijk grooter is, bij voorkeur, beoefend zullen worden; maar ook omgekeerd,

dat die ondernemingen, waaraan niemand in vrije mededinging zijne productie-krachten wijdt, meer dan een vermoeden, ja daadwerkelijk het bewijs, leveren, schadelijk, althans minder winstgevend, en alzoo betrekkelijk nadeelig voor de gemeene welvaart te zijn.

Dit laatste geeft men mij welligt zoo gaaf niet toe, in de vóóronderstelling, dat de onderneming, die misschien schade afwerpt aan dengenen, dien zij aangaat, soms overwegend voordeelig zijn kan, zoo voor de personen, door den ondernemer in het werk gesteld, als voor de verbruikers der producten. Men gelieve zich te herinneren, dat ik de mogelijkheid daarvan in gevallen van uitzondering heb toegegeven, in gevallen, die juist in zich de genoegzame beweegreden bevatten om de voortduring er van onmogelijk te maken. Of betwijfelt men, 1°. dat aan geene aanhoudende overdrevene mededinging te denken is, 2°, dat alle vakken van nijverheid allengs gedeeltelijk verlaten worden, die men te voren weet nadeelige uitkomsten te zullen opleveren, en 3°. dat de mededinging blijft afnemen, tot dat hare verzwakking rijzing des products doet vermoeden, en alzoo tot dat de tijdelijk verlies gevende nijverheid op nieuw eene winstgevende is geworden?

Welnu, in de gewone gevallen regelt zich èn de waarde der productie-kosten, èn die der producten, op de normale wijze.

De ruilingswaarde van al hetgeen de ondernemer eener nijverheid verbruikt, onverschillig of dit in de medewerking van anderen, dan wel of het in producten en in waarde hebbende natuur-agenten bestaat,

wordt evenzeer door den drang van het aanbod in strijd met dien van de vraag bepaald, als de prijs der voortbrengselen, en evenzoo het loon, de interest en de huur van vaste goederen. De wisselingen zijn tusschen twee punten beperkt, omdat, indien de waarde beneden het eene stond, het aanbod zoude ophouden, terwijl de overschrijding van het andere punt alle vraag zoude te niet doen. Men biedt niets aan beneden de waarde, die men er zelf aan hecht, men koopt of verschaft zich niets boven die waarde. De waarde der productie-kosten bepaalt alzoo op den duur het eene punt, de kracht der onderscheidene beweegredenen, waarom men aan eens anders product waarde hecht, het andere. Dit schijnt echter eenvoudiger dan het is. Wat toch bepaalt de waarde, de grootte, der productie-kosten? wat de kracht onzer beweegredenen van gehechtheid?

Zoowel onze personele medewerking, als onze accessoria, offeren wij ter reproductie; de massa onzer opofferingen vormen de productie-kosten. Hetgeen wij opofferen, zoowel ons leed, ons genot, onze individuele productive kracht, als onze uitwendige goederen en hun gebruik, achten wij, daar wij in de maatschappij leven, niet zoo als wij doen zouden, indien wij daar buiten gesloten waren. Inzonderheid oefent het vermogen en de gelegenheid, ons door onzen maatschappelijken toestand geschonken, van ruil-overeenkomsten te kunnen sluiten, eenen uitgestrekten invloed uit op onze schatting dier zaken. Hetgeen wij in ruil willen afstaan schatten wij, minder naar onze eigene gehechtheid aan de zaak, voortgesproten uit onze belangstelling in de zekerheid haar ten eigenen nutte te kunnen

gebruiken, meer naar de waarde, die wij toekennen aan hetgeen wij meenen daarvoor in ruil te kunnen bekomen. Daarentegen, hetgeen wij ons door ruil ten onze gebruike wenschen aan te schaffen schatten wij ook wederom, minder in verhouding der waarde, die wij er aan zouden hechten, indien wij van de mogelijkheid daartoe uitgesloten waren, meer naar de waarde, waarvoor wij vermoeden het benoodigde van anderen te zullen kunnen bekomen.

Diensvolgens bedragen de productie-kosten de som van de ruilingswaarde der offers, die ter productie gebragt worden, en staan zij onder den invloed, die ook andere wijzen, om hetzij de persoonlijke medewerking, hetzij uitwendige voorwerpen te benutten, op de schatting dier zaken uitoefenen. En wat aangaat de kracht onzer beweegredenen van gehechtheid, blijkt het, dat zij afhangt aanvankelijk van onze behoeften, het nut der voorwerpen en de verpligting om, ter hunner bekoming door eigene productie, kosten te maken of offers te brengen, welke verpligting later in de maatschappij gewijzigd wordt, zoodat wij veeltijds slechts geringere kosten te maken en offers te brengen zullen hebben, ter bekoming, door middel van ruil, der voor ons welzijn even nuttige zaken.

Voor den oogenblik is dit genoeg om het besluit te wettigen, dat, als de maatschappij geene genoegzame waarde hecht aan eenig product (òf omdat zij er geene meerdere behoefte aan heeft, òf omdat zij zich ter harer voorziening geene grootere offers behoeft te getroosten) om den inlandschen voortbrenger ruimschoots zijne kosten te vergoeden, dat dan de voortzet-

ting van dien tak van nijverheid op den zelfden te kostbaren voet, altijd met het oog op den ondernemer, nadeelig voor het gemeene welvaren wezen moet, en met het oog op hen, wier persoonlijke of zakelijke medewerking zij eischt, nimmer een, dat nadeel opwegend, voordeel aanbrengen kan.

De reden, waarom men het voordeel veelal te hoog schat der voortzetting of der invoering van sommige takken van nijverheid, voor hen, wier medewerking door den ondernemer zal worden beloond, ligt daarin, dat men gemeenlijk de waarde uit het oog verliest, die deze medewerking, op eene andere wijze aangewend, zoude hebben; dat men die als het ware geheel vernietigd acht, wanneer zij zich naar elders zal hebben te wenden. De overschatting van dat voordeel of van het nadeel der staking van voor den ondernemer schade opleverende takken van nijverheid en wederom het wenschelijk achten hunner voortzetting, uitbreiding of invoering, zijn inderdaad òf dezelfde, doch anders geformuleerde, denkbeelden, òf onderling zeer naauw verwante voorstellingen.

De omstandigheid is zeer gewoon, dat de ondernemer de hulp, die hij van anderen erlangt, met bepaalde sommen loont, dat hij de voorwerpen, die hij ter reproductie verbruikt, van anderen voor bepaalde sommen koopt, en dat hij de kapitalen en natuur-agenten, die hij tot dat zelfde einde doet medewerken, tegen interest of in huur van anderen neemt, dus dat hij ook daarvoor bepaalde sommen betaalt. Zij doet uit het oog verliezen, dat in zekeren zin er ter zake van productie eene associatie van krachten bestaat tusschen alle de daarbij betrokkene personen, terwijl de sommen, door

den ondernemer te voldoen, bij wijze van kans-overeenkomst, zijn bepaald, opdat alle de overige personen hunne onderscheidene aandeelen in het product aan hem zouden afstaan, hem misschien eene buitengemeene winst overlatende, maar ook wederkeerig hem aan al de kwade kansen prijs gevende [1]). Schoon die omstandigheid ontelbare rijzen voorkomt, zij is noch onafscheidelijk van de productie, noch ten slotte van invloed op de winst of op het verlies van de onderscheidene takken van nijverheid in hun geheel genomen.

Men kan zich mijns inziens nimmer eene betere voorstelling van het voor- of nadeel eener nijverheids onderneming vormen, dan wanneer men die onstandigheid wegdenkt.

Doet men dit, dan is men blijkbaar in tegenspraak met zich zelven, als men eene onderneming, die geene evenredige schadevergoeding der vereischte opofferingen verschaft, nogthans voor de gemeene welvaart dienstig acht. Wanneer de schadevergoeding voldoende is, blijkt dit door opsomming van de waarde, die al het opgeofferde hebben zoude, indien dat alles tot andere einden gebruikt of in ruil afgestaan werd, en door vergelijk der slotsom met de ruilingswaarde des products. Valt die vergelijking nadeelig uit, dan is er geen twijfel overig, dat ten slotte meer geconsommeerd dan geproduceerd is, dat er een weg is bewandeld, die ten verderve en niet tot welvaart leidt, een, dien men zoo spoedig mogelijk moet verlaten. In dat geval is het dekken der schade uit de inkomsten van den Staat en haar bij wijze van belasting op

---

1) Vergelijk Say, Cours Comp. Part. 5. Chap. VI.

de schouders van anderen overbrengen, eene daad, die het vermogen mist, de natuur dier handeling ten goede te wijzigen. Zij kan de voor de gemeene welvaart schadelijke aanwending der productive krachten niet tot eene bron van volkswelvaart doen overgaan.

Beweert men soms, dat takken van nijverheid met opoffering van 's lands middelen in wezen dienen gehouden te worden, omdat de gewoonte vast loon te verschaffen, sommige benoodigdheden te koopen, kapitaal op interest te nemen en vaste panden te huren de ondernemers aanleiding geeft tot het aangaan van zeer veel schadelijke overeenkomsten, en dat het van algemeen belang is, de voordeelen, die anderen alzoo ten hunnen koste behalen, niet verloren te laten gaan, ook dan stelt men zich de zaak scheef voor.

In de eerste plaats neemt men dan aan, dat de voordeelen, door dezen genoten, het nadeel der ondernemers te boven gaat, dus dat de nijverheidstak in zijn geheel winst oplevert, wel nu, dat de ondernemers in dat geval hunne rekening beter maken. Het zoude dwaasheid wezen te vergoeden, wat men door onbekwaamheid verkwist.

Ten anderen neemt men den schijn aan, den Staat te willen doen bijdragen, om de indirecte voordeelen der nijverheid te behouden, en de waarheid zoude zijn, dat die voordeelen voor sommigen overdreven waren en dat het terugbrengen dier voordeelen tot hun normaal bedrag voldoende zoude zijn ter voortduring van dien tak van nijverheid.

Ten derden eindelijk, toont men zeer weinig aan het regt te hechten en geenszins aan de harmonie

der schepping te gelooven, wanneer men algemeen wenschelijk acht, hetgeen telkens eene handtastelijke verongelijking der meerderheid is ten gunste der minderheid, en dit toch is het caracter van elke afzonderlijke opoffering van gemeene penningen, ter instandhonding of aanwakkering van dezen of genen tak van nijverheid.

Men zoeke het ongelijk, eenmaal erkend in deze wijze van handelen, niet te herstellen door het beurtelings ten gunste van allen te plegen. De gelijkheid moge aldus hersteld worden, doch vermenigvuldiging van onregt is zoomin gelijke bescherming van aller regten, als herhaling van verkwisting een geschikt middel wezen zal ter bevordering der gemeene welvaart.

Het staat bij mij vast, dat de verbruiker de beste beoordeelaar is van de waarde, die hij ten slotte aan de voortbrengselen zal hebben te hechten, weshalve van de hoogste waarde, waarop zij in de omstandigheden des oogenbliks en der plaats te stellen zijn;

dat de verbruikswaarde eene ruime vergoeding der gedane opofferingen moet verschaffen, opdat de voortbrengst van bepaalde zaken op den duur volhoude;

dat de ondernemers in den regel hunne producten niet afzetten beneden de verbruikswaarde in den boven bedoelden zin bepaald; dat zij evenmin in den regel de kosten van productie hooger doen loopen, dan de omstandigheden ze bepalen;

dat de kosten van productie bepaald worden onder den invloed, dien andere aanwendingswijzen der middelen op deze waarde uitoefenen;

dat niemand beter dan de ondernemer in staat is

te oordeelen over het verschil der waarde van het product met het bedrag van de productie-kosten;

dat hij de vraag, of hij zijne industrie zal voortzetten, uitbreiden, eene nieuwe op touw zetten of de zijne staken en er geene nieuwe beginnen, het best overeenkomstig met de eischen des gemeenen welzijns beoordeelen kan, en dat zijn belang de beste waarborgen oplevert, dat hij in dezen zijn besluit dien overeenkomstig opmaken zal.

Maar mogen wij dan aannemen, dat, wanneer er geene overbegunstiging van zekere takken van nijverheid plaats heeft; wanneer er, ter begunstiging van geene harer, offers van 's lands-wegen gebragt, noch bijzondere belastingen te dien einde algemeen geheven worden, mitsdien, wanneer de ondernemers, die regtstreeks de vruchten hunner nijverheid zullen plukken, zich niet ontslaan kunnen wederkeerig er alle de kosten en lasten van te dragen, dat dan uitsluitend die takken van nijverheid zullen beoefend worden, die voor de maatschappij een overwegend voordeel aanbieden: iets gansch anders hebben wij te verwachten, wanneer inbreuk wordt gemaakt op den stelregel, dat hij de lasten behoort te dragen, die de baten geniet.

Wanneer de Staat een' of meer takken van nijverheid, eene of meer wijzen om zijne stoffelijke goederen of onstoffelijke vermogen te vermeerderen en te ontwikkelen, van een deel der eigenaardige productie-kosten ontlast, dan stoort hij ten gemeenen nadeele den natuurlijken loop der dingen. Dan legt hij der gansche maatschappij lasten op, onevenredig aan de voordeelen, die zij daadwerkelijk erkent te

genieten en in waarheid geniet. In dat geval verheft hij zich tot eenen beteren beoordeelaar der individuele belangen, dan de belanghebbende zelve. Dan oefent hij eenen soortgelijken invloed uit, als wanneer hij aan sommigen de gelegenheid verschaft, de verbruikers hunner waren te noodzaken, grootere offers te brengen, dan de omstandigheden zonder verkorting van regt, dat is, in vrije mededinging, het eischen. Dan handelt hij even partijdig, als wanneer hij een monopolie verleent. Dan wijzigt hij, ten koste der gansche maatschappij, de nadeelige voorwaarden der productie, evenals wanneer hij hare voordeelen ten gunste der monopolisten vermeerdert. Ook dan doet hij zoogenaamde *industries de serre chaude* voortzetten of ontstaan. Dan roept hij in wezen en doet hij voortduren schijntakken van nijverheid, doch in waarheid bedekte beroovingswijzen, achter wetten verscholen liggende wegen, om het goed van anderen te bemagtigen, maar geene bronnen van volksbestaan [1]).

---

1) Storch, T. V. p. 350. „Souvent les institutions sociales elles-mêmes sont si défectueuses, qu'elles privent les citoyens de la sûreté qu'elle devroient leur procurer: alors elles contrarient l'accroissement de l'industrie et de la richesse, au lieu de le favoriser. Tel gouvernement, qui dans toutes les occasions, professe son respect inviolable pour la sûreté se nourrit cependant de l'erreur que l'avancement de la richesse nationale exige quelquefois le sacrifice du but suprême de l'Etat. Préoccupé de l'idée que les particuliers sont mal éclairés sur leurs intérèts pécuniaires, il prend sur lui le soin d'enrichir ses administrés: il se constitue le juge de l'emploi, qu'ils doivent faire, et de leurs facultés personnelles, et de leurs capitaux. En conséquence il leur interdit tel emploi, il leur en préscrit tel autre: il encou-

In een woord: het is even onregtvaardig, onstaatkundig en strijdig met de regelen der Economie, als schadelijk voor het algemeen, de geheele natie eerst te noodzaken, een deel der productie-kosten goed te maken en vervolgens aan de producteurs de gelegenheid laten of verschaffen, den vollen prijs hunner waren van de verbruikers af te persen; even dwaas als deze door de wet te belemmeren in de keuze der wijze, waarop zij zich het noodige zullen aanschaffen. Elk het genot zijner vrijheid te laten, voor zoover dit met de vrijheid van anderen bestaanbaar is, zoowel opzigtens de wijze, waarop hij zijne behoeften zal vervullen, als aangaande die, waarop hij zijne productive krachten zal aanwenden; alzoo niemand te dwingen opofferingen te doen, waarvoor hij geene schadeloosstelling zal erlangen, eischt de regtvaardigheid, — is de beste weg om alle dingen tot den minsten prijs te verkrijgen, — voorkomt het zekerst alle voor het gemeene welzijn schadelijke bestedingen en ondernemingen, — en houdt het onpartijdigst de schaal, waarop de belangrijkheid der ondernemingen dient gewogen te worden. Haar overslag leidt onmisbaar tot valsche besluiten, wanneer de ondernemers, gerust gesteld voor de verliezen, waaraan zij de maatschappij blootstellen,

---

rage telle branche d'industrie, il décourage celle-là: Ce qui n'est que l'effet lent du tems et de l'accumulation graduelle des capitaux et des lumières, il croit pouvoir le commander à telle époque, qu'il lui plait. Enfin à force d'injustices et de violences, il réussit à détourner l'industrie de sa pente naturelle, la seule favorable aux intérêts de la société, et l'effet, qui en résulte, c'est qu'il a retardé les progrès de la richesse nationale, au lieu de les accélérer.»

uitsluitend onder den invloed staan van het vooruitzigt op winst.

Het zelfzuchtige beginsel, dat den monopolist beheerscht en hem de uitsluiting der mededinging doet begeeren, vrees ik nog meer in zoover het sommige individuen aanspoort, in hun eigen belang op de schouders der gansche natie het geheel of een gedeelte der kosten te laden, van wier besteding zij zelve de vruchten zullen inoogsten, onverschillig of deze bestaan in individueel genot, in stoffelijke rijkdommen of in persoonlijke ontwikkeling.

De belemmeringen der mededinging ontmoeten nog altijd den onwil der verbruikers. De monopolist stuit met zijne overdrevene eischen tegen deze grens. Daarentegen, wanneer het den voortbrenger als het ware vrijstaat ter bestrijding zijner kosten uit de beurzen van alle zijne medeburgers te putten,— en deze vrijheid verleent elke belasting, die zich blindelings voorstelt takken van nijverheid, zelfs die verlies opleveren, te doen bloeijen of kosteloos onderwijs enz. te verschaffen, — dan voorzeker is er aan geene grens, aan geene beperking te denken. Het ligt in den weinig ontwikkelden, in den gewonen mensch, hetgeen men niet zelf, maar wat de schatkist of wat anderen te kosten leggen in zekeren zin als nul te beschouwen. Elk zal die kosten nogthans in rekening brengen, in zoover hij er partij van kan trekken om den prijs van zijne producten te doen stijgen; daar men weet, dat anderen, die in minder gunstige omstandigheden verkeeren, slechts

op dien voet de mededinging kunnen volhouden. Dit heeft evenzeer plaats, onverschillig langs welken weg en op welke wijze over-begunstiging wordt verleend: zoowel, wanneer de Staat de benoodigde vervoermiddelen ter uitoefening eener handels-onderneming, of eener andere nijverheid, geheel of gedeeltelijk bekostigt, als wanneer hij langs andere wegen, bijv. door ontlasting der scholieren en der studenten van speciale, of der handwerkslieden van gewone, belastingen, invloed op het bedrag der opvoedings-kosten en der dagloonen tracht uit te oefenen.

Menigeen blijft nogtans volhouden, dat de Staat door ontlasting van den handwerksman zorg moet dragen, de dagloonen laag te houden, en geeft tot reden op, dat hooge loonen de mededinging onmogelijk, de gemeene welvaart onbestaanbaar, maken. Na al het bovengezegde zoude ik met de opmerking kunnen volstaan, dat het eene armzalige wijze is, eene kwaal te genezen, door haar verergerd op anderen over te brengen. Ik wil echter trachten eenig licht over dit meer speciale vraagpunt te verspreiden.

Men beweert dan, dat de Staat opofferingen doen moet, ter voorkoming van hooge dagloonen, en van de nadeelige gevolgen, die men daaraan onvoorwaardelijk gelieft toe te schrijven. Echter, wat zijn hooge loonen? Hoog is een betrekkelijke stand. Hoog derhalve in welke betrekking? Hoog in verhouding 1°. tot de bestaande behoeften 2°. tot de loonen, die elders verleend worden, 3°. tot het geen de werkman er voor doet?

De hoogte der loonen in betrekking tot de behoeften,

of de hoeveelheid daarvan in verhouding tot de loonen, staat gewis in geen zelfstandig verband met de mededinging. Uit dit oogpunt verheugt zich elk menschenvriend, wanneer hij ontwaart, dat de loonen hoog zijn, en inzonderheid, wanneer hij de overtuiging daarbij mag voegen, dat die hooge loonen goed worden besteed.

Hooge loonen, in de eerste betrekking, zijn misschien nog lage loonen in de tweede, mogelijk in beide tevens hoog; maar het kan ook wezen, dat zij in de tweede betrekking hoog en nogthans in de eerste laag staan.

Wat verstaat men echter door hooge loonen in verhouding tot de elders verleend wordende? Ook deze vraag zoude kunnen te pas komen. Tot opheldering dient, dat ik daarmede enkel wil te kennen geven het hoogere bedrag van loon of het meërdere geld op de eene plaats dan op de andere toegestaan voor eene gelijksoortige productive medewerking. Immers, in de kosten van vervoer ligt de hoofdreden, waarom de onderscheidene waren op onderscheidene plaatsen van waarde verschillen; want daaruit besluit men gereedelijk, dat de edele metalen onder die zaken behooren, waarvan de waarde het minst verschilt en alzoo, dat zij hier het beste vergelijkings middel opleveren.

Met dat verstand is gewis een loon, hetwelk hoog is in de eerste en niettemin laag in de tweede betrekking, zeer gunstig èn voor eene bevolking van handwerkslieden, die dat loon verstandig besteedt, èn voor de mededinging; doch het geeft te vermoeden, dat er andere minder gunstige omstandigheden daarnevens bestaan.

Wanneer het hoog in beide betrekkingen tevens is, dan heeft de algemeene mededinging bepaaldelijk met eene min gunstige omstandigheid te worstelen, — dan sluit de hoogte des loons zelve in zich het bewijs, dat er andere omstandigheden bestaan, die, onaangezien het loon in de eerste betrekking ligt eene daling zoude kunnnen ondergaan, de speciale mededinging der handwerkslieden zoo gemakkelijk maken, dat loonsverlaging in de derde betrekking zonder hunne schade kan plaats hebben.

Doch wanneer het loon hoog in de tweede betrekking is, en nogthans laag in de eerste, dan verkeeren beide, de werkman en de ondernemer, opzigtens hunnen kans om de mededinging vol te houden, reeds in eenen toestand, waarop wij onze aandacht moeten vestigen.

Hooge loonen in de derde betrekking zijn altijd van eenen nadeeligen invloed èn op de mededinging èn op de inkomsten, die uit andere bronnen voortvloeijen, zij worden slechts ten koste der inkomsten dezer verkregen. Zijn zij in zekeren zin voordeelig voor den handwerksman, zij doen echter zijnen achterlijken staat van ontwikkeling, zijne behoefte aan betere opleiding en aan eenen scherpen prikkel, vermoeden. Zij zijn onafscheidelijk van de loonen, die hoog zijn in de tweede betrekking.

De meest zorgwekkende toestand is eindelijk die, welke ontstaat, wanneer, niettegenstaande de loonen hoog in de derde betrekking zijn, hunne laagte in de eerste betrekking een dreigend aanzien voor den handwerksman verkrijgt. — Ook hierover nader.

Het kwaad, ter bestrijding waarvan middelen op gespoord dienen te worden, ligt alzoo — òf in de oorzaken, waarom de eerste betrekking ongunstig voor den werkman is, — òf in die, welke de tweede en derde schadelijk doen zijn voor de kans der ondernemers, om de mededinging te kunnen volhouden — òf in alle die oorzaken te zamen.

Voor dat wij overgaan tot de stukswijze beschouwing van deze onderscheidene oorzaken, waardoor wij in staat zullen worden gesteld te oordeelen, of de Staat opofferingen behoort te doen ter instandhouding van lage dagloonen, althans in betrekking tot die elders worden besteed, dienen wij deze algemeene opmerking nog te maken omtrent hetgeen hunne hoogte bepaalt. De loonen zijn de ruilingswaarde of de prijs van de medewerking der handwerkslieden. Zij worden alzoo volgens dezelfde regelen bepaald, als de ruilingswaarde van alle andere zaken; dat is, door den drang der vraag tegenover dien des aanbods. — Alle de oorzaken, die, hetzij op den eenen, hetzij op den anderen, aandrang, in gewone gevallen invloed uitoefenen, doen het mede in dit speciale. De uitkomst zal dus ongetwijfeld gelijksoortig wezen.

Het staat mitsdien vast, 1°. dat elk zijn loon in alle omstandigheden zoo hoog mogelijk opdrijft, 2°. dat niemand, uitgenomen met een liefdadig oogmerk, een hooger loon, dan het onvermijdelijke, toestaat.

Bepalen wij thans de aandacht op de laagte der loonen, in betrekking tot de behoeften. Behoef ik op te merken, dat deze betrekking uit den aard der zaken op tweeërlei wijze verandering kan ondergaan, zoowel door wijziging van het positive bedrag des loons,

als door die van de behoeften? Daarom het loon kan in deze betrekking laag zijn door de serie oorzaken, die de behoeften van den handwerksman groot doen zijn en even zoo uit oorzaken, die slechts een gering loon doen toestaan.

Er valt alzoo dienaangaande wederom te onderscheiden. Ontegenzeggelijk heeft het climaat, de gezondheid van de betrokkene personen, hunne min verstandige aanwending der beschikbare middelen, maar ook de prijs dier middelen, eenen beduidenden invloed op de som hunner behoeften. Hierbij komt nog het volle bedrag, dat zij als leden der maatschappij jaarlijks behooren bij te dragen tot goedmaking der gemeenschappelijke kosten, waarvan ook zij de vruchten plukken [1]).

Het positive bedrag van het loon wordt ter neder gedrukt naar gelang de vragers weinig belang stellen in de medewerking van den handwerksman, en uit dienhoofde ongenegen zijn er opofferingen voor te doen. Inzonderheid, zooals ik later zal aantoonen, draagt hiertoe bij de geringe mate van productiviteit der menschelijke medewerking, maar niet minder de bestaande mogelijkheid om òf eene dergelijke medewerking door andere min kostbare middelen te

1) Heeft dit soms geen plaats, dan bestaat er afwijking van den normalen toestand; dan behoort men het kwaad met geëigende middelen te bestrijden. Hun onderzoek heeft niets gemeens met het onderwerpelijke, daarom behoeven wij er ons voor den oogenblik niet mede in te laten. — Men neme de vooronderstelling als een gegeven aan, dat de zaak zich toedraagt naar eisch van regt en waarheid.

doen verrigten, òf de producten, die met haar behulp te verkrijgen zouden zijn, voor eenen minderen prijs van elders te bekomen. Daar het loon echter voor eene *mede*werking verstrekt wordt, zoo ligt hierin reeds opgesloten, dat er ook andere productive krachten deel aan de voortbrengst nemen. Die voortbrengst zal plaats hebben of niet, naar gelang het product de som loont van alle de offers, die ter zijner verkrijging gebragt worden.

Hieruit volgt, dat, wanneer men eenen betrekkelijk grooteren overvloed der overige medewerkende krachten ten zijne dienste heeft, welligt de bezoldiging der handwerkslieden, in evenredigheid van den invloed, dien zij op de uitkomst hebben, hoog wezen kan, ten nadeele van hetgeen ter vergoeding der overige offers zal worden verstrekt. — Daarom de overvloed van kapitalen, van natuurlijke agenten van productie en van intellectuele vermogens, zal altijd eenen invloed ter verhooging der dagloonen van den arbeider uitoefenen; maar omgekeerd moet schaarschte hiervan de dagloonen drukken.

Aan eene andere zijde rijst en daalt het loon naar gelang het aanbod dringender of zwakker is. Dat op den duur niets aangeboden wordt beneden een zeker peil, erkent men algemeen. Dat peil geeft men te kennen door den zoogenaamden natuurlijken prijs of de som der productiekoston. Met betrekking tot den handenarbeid neemt men doorgaans de waarde, die de werkman in de gegevene omstandigheden verpligt is dagelijks met de zijnen te verbruiken, om zijne huishouding in wezen te houden, als zijnen natuurlijken prijs aan. Het komt mij echter zeer

twijfelachtig voor, dat dit laatste juist gezien is, wanneer men, zooals gemeenlijk geschiedt, daarmede ingewikkeld te kennen wil geven, dat de waarde van een dag werkens minstens gelijk is aan den zoogenaamden natuurlijken prijs [1]). Dit is even weinig het geval, als het product altijd de waarde te boven gaat van hetgeen ter zijner verkrijging is opgeofferd. Eene bevolking van handenarbeiders is evenmin gewaarborgd, in haar loon het middel te vinden, vereischt tot hare voltallige instandhouding, als eene nijverheid in de ruilingswaarde harer voortbrengselen de voortduring van haren bloei.

In het gemis van dien waarborg voor de handwerkslieden ligt dan ook de hoofdreden, waarom velen de rijzing der loonen of de daarmede overeenstemmende daling der prijzen van de benoodigdheden of de ontlasting der arbeiders onvoorwaardelijk aanprijzen.

Het menschlievende doel stel ik op hoogen prijs, doch het verblindt mij niet. De gelegenheid zal zich later van zelve voordoen, om de hoofdoorzaak van dit bepaalde kwaad te ontdekken, haar te beschouwen, haar als inzonderheid afhankelijk van den werkman te doen kennen, en dien overeenkomstig de geschikte middelen van bestrijding aan te wijzen.

De redenering na deze kleine uitwijding weder opvattende, kom ik tot het besluit, dat de dagloonen op den duur in den regel niet lager dalen kunnen, dan ten bedrage der waarde, die de dagglooners tot hun onder-

1) Dezen zin wil men immers gehecht hebben aan het gezegde: »De arbeider is zijn loon waard.«

houd verbruiken. Doch is dit het geval, wanneer geene stoornis in den gewonen loop der dingen plaats heeft, en de zelfzucht, schoon beperkt binnen de grenzen des regts, het beginsel der handelingen bevat, dan volgt daaruit nog geenszins, dat hetzelfde gevolg verkregen zal worden, wanneer een ander beginsel daarnevens in werking treedt. Dan zal de werking van het eene beginsel door den invloed van het andere, evenzoo gewijzigd worden, als wanneer geen hunner zuiver aanwezig was. De liefde, wanneer zij zich met onze zelfzucht vereenigt, zal bijv. zoowel eene andere uitwerking ook op de loonen kunnen hebben, als de zelfzucht, wanneer zij de grenzen des regts overschrijdt of wanneer zij in hare vrijheid wordt verkort.

Is het bestaanbaar, dat de loonen lager dalen dan de som van hunne zoogenaamde productie-kosten of natuurlijken prijs, wanneer een gedeelte van die kosten uit liefde of om andere redenen door derden worden goed gemaakt, — even zoo is het mogelijk individueel te winnen, door uitoefening van eenen tak van nijverheid, die zich zelven niet loont, wanneer men als ondernemer in staat gesteld wordt, buiten de grenzen des regts gehoor aan zijne zelfzucht te geven, en de lasten, die men zelf behoort te dragen, op anderen over te brengen. Noch het eene noch het andere zij ons echter een bewijs òf voor de nuttige strekking in het algemeene belang, òf voor de regtvaardigheid van eene onvoorwaardelijk aldus gewijzigde werking van het zelfzuchtige beginsel.

De bedoelde bestaanbaarheid bewijst geenszins, dat,

in elken stand der zake, liefdebewijzen, waardoor handwerkslieden er toe overgaan, zich tevreden te stellen met minder loon, dan zij ter voorziening in hunne onmisbare behoeften noodig hebben, in hun belang [1]) en in dat der nijverheid in het algemeen, goed werken. Zij bewijst dit evenmin, als men geregtigd is een gunstig oordeel over verkortingen der vrijheid en van den eigendom te vellen, op grond dat sommigen er een schijn-voordeel van kunnen trekken. Onoordeelkundige liefdebewijzen dooden de energie, en verstompen bij velen den door God ter onzer ontwikkeling noodig gekeurden prikkel. Zij vorderen altijd opofferingen. Dikwerf staan hier tegenover meer schadelijke, dan gunstige, uitkomsten.

Onregt, hoe ook ingekleed, hetzij onder den dekmantel van wettelijke begunstiging der nijverheid, hetzij onder voorwendsel van liefdadigheid en ontlasting van verschuldigde bijdragen, ter instandhouding der gemeene zaak en ter verlaging der onderhoudskosten van den handwerksman, behoudt zijn caracter en brengt altijd zijne eigenaardige gevolgen voort.

Hij, ten wiens koste het gepleegd wordt, ondervindt de daaruit voorvloeijende schade; het voordeel, dat hier tegen zoude moeten opwegen, ontbreekt. Het ontbreekt niet alleen opzigtens den verongelijkten, nog veel stelliger opzigtens den schijnbaar bevoorregten. Wat men door onregt verkrijgt dooft het oneindig meer waardige beginsel ten goede.

---

1) De liefde geve nimmer voedsel aan la »paresse naturelle de l'homme lorsqu'il n'est pas talonné par le besoin.« Say Cours Comp. part. 5. Chap. VII. T. 1. p. 116.

De roover schuwt den productiven arbeid. Spanje [1]) werd arm, toen het onregt, in de nieuwe wereld gepleegd, gemakkelijk verworven schatten aanbragt en de drijfveer ter eigene productie deed springen. Spanje werd niet alleen arm, Spanje werd hoogst onzedelijk, zeer ongelukkig tevens. Het schijnvoordeel, door onregt verkregen, schaadt blijkbaar het meest aan hem, die er door in de dwaling vervalt, dat langs dien weg zijn doel is te bereiken.

Is het alzoo onvereenigbaar met de belangen der handenarbeiders, dat hunne dagloonen beneden het peil hunner behoeften dalen, zoo wel wanneer de voortduring van dien staat van zaken mogelijk wordt gemaakt, als wanneer noch de Staat, noch de liefde, er de bestendiging van veroorzaakt,— men besluite er nog niet uit, dat de handwerkslieden steeds gewaarborgd zullen wezen, op den duur voor hunne medewerking een loon te kunnen bedingen, geëvenredigd aan het peil hunner behoeften. Evenmin als de productie-kosten der waren altijd vergoeding in de waarde des products vinden, en evenmin als elke nijverheid in de winst, die zij afwerpt, altijd eenen waarborg voor haar voortdurend bestaan aantreft, even weinig waarborgt het loon des handwerksmans hem, dat hij steeds op die wijze in zijn onderhoud zal kunnen blijven voorzien. Dat loon kan op den duur niet hooger loopen, dan de waarde van zijn regtmatig aandeel in het product.

---

1) Storch, T. V. p. 171. In noot, zegt »l'Espagne a été punie (de la conquête de l'Amerique) si non par la démoralisation entière de la nation, du moins par la perte de son activité, de son industrie, et par le déclin de la civilisation.

Immers, het loon van den arbeider of de ruilingswaarde zijner medewerking wordt, evenals de waarde van de voortbrengselen, bepaald door den strijdigen drang van vraag en aanbod; en zoo zijn aanbod door zijne productie-kosten of door den zoogenaamden natuurlijken prijs zijner medewerking beperkt wordt, wat waarborgt hem dan nog, dat de vraag sterk genoeg wezen zal, om de grens te doen overschrijden, die hem door de omstandigheden wordt gesteld.

Men stelt mijns inziens ten onregte en in strijd met de beginselen, die de bepaling der ruilingswaarde beheerschen [1]), dat, wanneer de handenarbeid gedurende eenigen tijd het noodige onderhoud niet verschaft, de bevolking aanvankelijk, voor zoover zij uit handenarbeiders bestaat, zal afnemen, dat daardoor de mededinging der arbeiders zal verzwakken en de overblijvenden in staat worden gesteld hunne eischen van hooger loon kracht bij te zetten, dat dit hun een hooger loon zal doen toestaan, 't welk hen eindelijk wederom de gelegenheid zal verschaffen, van ten koste hunner medewerking in hun onderhoud te voorzien.

Men schijnt er niet op te letten, 1°. dat de waarde der medewerking steeds in de oogen der vragers minder wezen kan, dan de onderhoudskosten van den arbeider [2]); 2°. dat de vragers, hetzij hunne intellectuele

1) Say, Cours comp. Part. V. Chap. X. T. IV. p. 149. »C'est le rapport de l'offre avec la demande qui règle le prix de cette marchandise appelée travail de l'ouvrier, comme il règle le prix de tous les autres services productifs.«

2) Hiermede stemt overeen, wat Say, Cours comp. Part. V. Chap. VII. T. IV. p. 124 zegt: »Quand les besoins industrieux sont poussés trop loin... les produits... deviennent trop chèrs. Le

vermogens, hetzij hunne kapitalen, naar elders overbrengen kunnen en zullen, wanneer zij de medewerking van den arbeider, die zij behoeven om die soorten van productie-agenten vruchten te doen afwerpen, op eene bepaalde plaats te duur zouden moeten betalen; 3°. dat de handenarbeid veelal door dien van dieren en van werktuigen te vervangen is en daardoor vervangen zal worden, zoo men op die wijze productiekosten kan besparen.

Had men hierop beter acht geslagen, men zoude bemerkt hebben, waarheen *zij* ons voeren willen, die onvoorwaardelijk het loon van den handwerksman, de bezoldiging van zijne tegenwoordige medewerking, overal zoo hoog opvoeren of bestendigen willen, dat hij daardoor in zijne behoeften zal kunnen blijven voorzien.

Ik erken het volgaarne, het is wenschelijk, dat ieder onafhankelijk van anderen en uit eigene middelen zich zelven en de zijnen onderhouden, opvoeden, stoffelijk en geestelijk onwikkelen kan. Doch ik ontken, dat, naarmate men daartoe de middelen mist, dwangmiddelen verschaft behooren te worden, om het ontbrekende van anderen af te persen. Daarom wederspreek ik de deugdelijkheid van alle maatregelen, die dienen moeten om eenen dwang uit te oefenen ter zake van ruil; en de bepaling des loons is slechts het uitvloeisel van eene overeenkomst van ruil; alzoo van de maatregelen, die opzigtens de loonsbepaling bedoelen, eene in-

---

sacrifice auquel l'acquéreur est alors obligé de consentir pour se les procurer, excède la satisfaction qu'on peut attendre de leur consommation» etc.

breuk op de vrijheid en op het regt der partijen te maken.

De strekking der wetenschappen en uitvindingen is, dat de handenarbeid hoe langer zoo meer vervangen, gemakkelijker ontbeerd, en, zijne ruilingswaarde verliezende, als eenige bron van bestaan ontoereikend, worden zal. Stemt dit blijkbaar met des Scheppers doel overeen, die den mensch gewis geene hoogere faculteiten heeft geschonken en te ontwikkelen toebetrouwd, dan met oogmerk, dat zij aangewend en tot wasdom gebragt worden, het verdraagt zich geenszins met het stelsel, dat zich ten doel stelt den handwerksman, al ware het ten koste van anderen, steeds in zijn loon de middelen te doen vinden, om in zijne behoeften te voorzien.

Die schoone en den mensch verheffende strekking heeft tot een eigenaardig gevolg, dat, als zij de waarde der dagloonen doet verminderen, een steeds klimmend onregt ten behoeve der handenarbeiders jegens hunne medeburgers gepleegd zal moeten worden, om de daling hunner loonen te voorkomen. Maar kan het goed, kan het Gode welgevallig en overeenkomstig met het gemeene welzijn, wezen, hen, die hoe langer zoo meer een behoorlijk gebruik van hunne middelen maken, een des te schreeuwender onregt aan te doen? Neen, er moet eene andere oplossing bestaan voor het dilemma, waarin men den handwerksman plaatst — *dood* of *onregt*. — En die is er. Men vindt haar ligt, als de beschouwing geregeld wordt voortgezet.

De zwakke vraag, zagen wij, is de oorzaak, waarom den arbeider geen hooger loon wordt toegestaan, — de hooge prijs der benoodigdheden die, waarom de

arbeider met geen betrekkelijk lager loon in zijne behoeften kan voorzien.

Het redmiddel moet alzoo gezocht worden òf in de oorzaken, die de vraag kunnen aanwakkeren, óf in die, welke den prijs der benoodigdheden zullen doen dalen, welligt in beide tevens.

In zekeren zin is reeds van eene omstandigheid gesproken, die van invloed zijn moet op de bezoldiging der werklieden. Zij bestaat in den overvloed der overige agenten van productie. Engeland levert er het sprekende voorbeeld van. Hoe meer intellectuele vermogens, kapitalen en natuurlijke agenten aanwezig zijn, des te beter is de gelegenheid, om winstgevende ondernemingen tot stand te brengen en te besturen. Dit wekt de lust op, er zijne middelen aan te wijden, en zoo wordt te meer de behoefte gevoeld aan de thans nog zoo dikwerf onmisbare medewerking van den arbeider [1]; alzoo des te sterker zal de vraag naar deze, zijne, waar worden, en des te hooger zijn loon. Ook uit dienhoofde heeft de van fortuin verstokene, de weinig ontwikkelde, hij die geene andere bron van inkomsten heeft, dan zijne armen en beenen, groot belang bij den rijkdom, bij de wetenschappelijke ontwikkeling, bij de zedelijkheid, bij de energie, van anderen. Dat hij dezen hunne rijkdommen, hunne begaafdheden, dus niet benijde! Dat hij er zich in zijn eigenbelang, dus liever in verheuge!

Door productie, door persoonlijke inspanning, door handhaving der vrijheid en des regts, door goede op-

1) Say, Cours Comp. Part. V. chap. VII.

voeding en door goed voorbeeld, wordt een krachtige en heilzame invloed op de toename der rijkdommen, op hunne ook reproductive aanwending, op den ondernemingsgeest, op de zedelijkheid, op de ontwikkeling, op de wetenschap en wat dies meer zij, uitgeoefend. Dat de meer gegoede classe, mede in het belang der handwerkslieden, er aan moge denken en het met de daad moge bewijzen! Maar dat dan ook de Staat het regt eerbiedige; niet regtstreeks, of zijdelings, of openlijk, of langs bedekte wegen, of ingekleed, de hem toevertrouwde magt misbruike, om den eenen van het zijne te ontzetten, en het heimelijk ten voordeele van een ander aan te wenden, of om sommigen willekeurig van hunne verpligtingen en schuldigheden te ontslaan! Dat hij met name noch belastingen heffe, om òf aan bepaalde takken van nijverheid eenen kunstmatigen bloei te verzekeren, òf in deze of gene bijzondere behoefte te voorzien, òf op de schouders der natie te doen neder komen, wat bepaalde leden verpligt zijn te dragen, noch sommigen onevenredig belastte om anderen te kunnen ontlasten! De volkswelvaart, de voortbrengst, de aanwezigheid der kapitalen, de bloei der nijverheid, de algemeene zedelijkheid, het algemeene welzijn in een woord, hangt toch grootelijks af van de zekerheid der eigendommen, van de bescherming der individuele vrijheid, en van de handhaving des regts, door den Staat te verleenen.

Hier zoude eene tweede oorzaak te vermelden zijn, die krachtig op de toename van de vraag naar handen zal werken. Zij is bovenal van de werklieden en van hunne gedragingen afhankelijk; doch daar er later over gehan-

deld zal moeten worden, vermijd ik het reeds hier te doen.

De tweede wijze, waarop de handwerksman ook zonder positive verhooging des loons te helpen zoude zijn, toonde ik reeds aan te bestaan in eene betrekkelijke daling zijner benoodigdheden. Afname van productie-kosten en krachtige mededinging zijn de meest beloovende oorzaken, om dit duurzaam te verkrijgen. Zoo dit de geneigdheid om zich met lagere prijzen te vergenoegen doet ontstaan, het stelt er tevens toe in staat. Waaruit die afname der productie-kosten en die krachtige mededinging zal voortspruiten, is zeer kort te beantwoorden; namelijk uit dezelfde oorzaken, die zoo even zijn opgegeven, als in staat om het loon te doen rijzen.

Hiermede zoude de algemeene beschouwing kunnen worden besloten, waarmede ik getracht heb de oorzaken in het licht te stellen, die van invloed zijn op de hoogte der loonen in betrekking tot de behoeften der werklieden, en duidelijk te maken, dat onbillijke belastingen en ontheffingen in dezen tot geene gewenschte uitkomst kunnen leiden: want onnoodig zal het toch wel zijn te betogen, dat ook in dezen omgekeerde oorzaken tegenovergestelde gevolgen te weeg brengen. Echter er is één punt, waarop ik de aandacht nog een oogenblik wil vestigen; inzonderheid, daar het in dezen tijd veelal ter sprake gebragt wordt. Ik bedoel den uitvoer van levensbehoeften en diens invloed op den toestand der handwerkslieden.

Die uitvoer schijnt velen toe noodlottig voor den arbeider te wezen, omdat men er eene betrekkelijke loonsverlaging uit meent te zien voortvloeijen, door

de rijzing die de levensbehoeften dien ten gevolge binnenslands ondergaan. Vandaar, dat de wensch wel eens geuit wordt: «die uitvoer moest men verbieden, althans door zware belastingen bemoeijelijken.»

Eilieve, welk regt heeft men op de waren van anderen? Hoe kan de Staat, wiens hoogste pligt het is het regt en speciaal den eigendom te handhaven en te beschermen, eene inbreuk op dat regt en op de vrije beschikking over den eigendom van eenigen daarmede overeenbrengen? En wat is het gewenschte verbod of de begeerde belasting toch anders, dan zulk eene inbreuk? Er ligt eenzijdigheid en strijd in het oordeel, dat de Staat ons regt, onze vrijheid, heeft te waarborgen, en dat hij wel zoude doen anderen op eenigerhande wijze te dwingen tot afstand hunner producten tegen eenen minderen prijs, dan zij er voor bedingen kunnen, voor eenen minderen, dan wij, door ze nogthans te koopen, daadwerkelijk toonen er voor te willen geven, dat is: liever afstaan, dan òf het genot des products te missen, òf de waar zelve voort te brengen.

Eilieve wat verlangt men? Een nog grooter voordeel, dan hetgeen men dus met de daad erkent reeds te genieten.

Ook in dezen stemt het regt met het belang overeen. Dit te bewijzen is noodig ter bevrediging van veler gemoederen, waarin die noodwendige overeenstemming kwalijk wortel schijnt te kunnen vatten.

Men dwaalt, als men den uitvoer van zoogenaamde levensbehoeften met een ander oog beschouwt, dan dien der overige waren. Heeft de mensch voedsel noodig, ook de overige waren zouden eene der twee

hoofdvoorwaarden van de bestaanbaarheid der waarde missen, indien zij den mensch niet konden dienen, hem onnut waren, in een woord, indien zij noch dadelijk, noch middellijk, mede konden werken om in zijne behoeften te voorzien. De invloed moge dan gevoeliger of minder merkbaar wezen, naar gelang hij voorwerpen betreft, wier gemis belangrijker of minder beduidende gevolgen op ons welzijn uitoefent, de aard van dien is nogthans dezelfde. De uitvoer van alle soort van waren, die men binnenslands eenigermate behoeft, zal voor de gemeene welvaart òf nuttig, òf schadelijk zijn. Dat de uitvoer niet voordeelig wezen kan, indien hij plaats heeft zonder dat daarvoor een aequivalent wordt ingevoerd, vereischt geen betoog. Alleen hoop en vooruitzigt op eene ruime schadevergoeding doet, zoowel als tot het reproductive verbruik, ook tot den uitvoer besluiten, uitgenomen tot dien, welke plaats heeft om den buitenlander te voldoen, wat wij hem welligt verschuldigd zijn. De uitvoer moet alzoo niet dan in onafscheidelijk verband beschouwd worden met den wederinvoer, die òf eerder plaats had, òf later plaats hebben zal.

Alleen hij, die geheel vreemd aan de huishoudkunde is, droomt van eenen wederkeerigen invoer in geld, en keurt dien dan eens af, omdat men zich met geen geld voedt, of dan wederom uitsluitend goed, omdat hij de dwaling deelt van de vroegere voorstanders van het zoogenaamde mercantile systeem, «geld en edele metalen zijn de eenige rijkdommen.»

Hij daarentegen, die genoeg economist is om te begrijpen, dat het bij den handel geheel nederkomt op de waarde, hecht zijn zegel aan elken uitvoer,

die winst aanbrengt, die aanleiding geeft tot eenen wederinvoer van grootere waarde of ter voldoening van eene grootere schuld. Hij is onvermijdelijk voorstander van den vrijen handel; want hij weet, dat winst het oogmerk van den handel is, en vertrouwt, dat de handelaar zijne eigene zaken weet te besturen.

Ik begrijp echter, dat deze meer algemeene beschouwingen niet voldoende zijn ter overtuiging der mingeoefenden. — Ofschoon ik er mij welligt bij zoude kunnen bepalen, daar het, zooals ik reeds vroeger heb gezegd, in mijn doel niet ligt voor hen te schrijven, zal ik mij hier eene uitzondering veroorloven.

De eerste vraag, die mij te dien einde noodig voorkomt te beantwoorden, is: welke zijn de levensbehoeften, waarvan men den uitvoer èn vreest èn, met het oog op het daaruit verwacht wordende effect op de hoogte der dagloonen in betrekking tot het voedsel, veroordeelt? Gewis in Nederland niet het inlandsche koorn. Het is hier duurder, dan op vele andere plaatsen. Daarmede staat bepaald de betrekkelijke hoogte der loonen in verband, maar het bewijst ook tevens veel meer: eerstens, dat het koorn hier in verhouding tot de behoefte minder overvloedig, minder goedkoop te produceren is; tweedens, dat hier meer koorn in- dan uitgevoerd zal worden, en ten derde, dat het algemeene belang de vestiging eischt van inlandsche koorn-magazijnen, waaruit men in tijd van schaarschte ter voldoening der behoefte trekken kan. Men vreest alzoo den wederuitvoer van vreemd koorn. Maar men bedenke: zal de handel behoorlijk in het te kort voorzien, zal hij zorg

dragen voor den nood in de oogenblikken van meer gebrek, dan is het noodig dat men hem in zijne beweging niet belemmere. Slechts de hoop op winst spoort den handelaar aan, de invoeren en de opstapelingen tot stand te brengen, waaraan voor het algemeen zoo veel gelegen is. Hoe kan men dan de uitwerking nog hoopen, als men de drijfveer verlamt? Hoe kan men zich nog vleijen met koorn invoeren en opstapelingen, aanvankelijk ten behoeve van den handel, als men dreigt de winstgevende uitwegen en speciaal den wederuitvoer te belemmeren? Wanneer men, wat meer zegt, het voornemen heeft, den meest winstgevenden uitweg te zullen afsnijden, in geval hij geopend wordt? Want er is geen twijfel, dat de koopman niet uitvoert, tenzij de prijzen elders hooger zijn en de uitvoer derhalve, hoogere winst aanbiedt.

De vrije handel, ook in eerste levensbehoeften, heeft tot uitkomst, ten alle tijden en overal, de hoogste en de laagste prijzen. Geenszins, die hoogste, laagste en uiterste prijzen, die de afgevaardigde Barthlemy [1]) er eens van zeide te verwachten, geenszins de hoogste in tijden van schaarschte en de laagste in tijden van overvloed, neen, de middenprijzen, de laagste in oogenblikken van schaarschte, de hoogste in die van overvloed [2]). De reden er van ligt voor de

1) Zie G. K. van Hogendorp, Bijdr. deel 9. p. 376.

2) Zoo heeft de President der Com. bij besl. 7 Maart 1822 door Z. M. benoemd, om den toestand van den landbouw met betrekking tot den prijs der granen te onderzoeken, het ook begrepen. Zie zijne afzonderlijke Memorie in den bundel voorkomende, bl. 179.

hand. Men koopt op met lage prijzen, bevoordeelt dan den voortbrenger, handhaaft de productie en zorgt reeds daardoor, dat in de toekomst mindere schaarschte te voorzien is. Men verkoopt met hooge prijzen, bevoordeelt dan den verbruiker en voorkomt, nogmaals door zijne vroegere daad, door eenen tijdigen inkoop, daartoe instaat gesteld, dat het algemeen op den oogenblik de gevolgen ondervindt van eene betrekkelijke vroegere verkwisting. Dat de koopman uit zelfzucht handelt, dat hij zich geenszins op een liefdadig oogmerk mag verheffen, geef ik gereedelijk toe; maar ik bewonder de schepping, waarin wij ook in dit geval eene regeling behooren op te merken, die de zelfzucht van den handelaar in overeenstemming met het gemeene welzijn doet werken.

Eindelijk wat den uitvoer aangaat, die welligt nog plaats heeft, wanneer er hier in betrekking tot vorige tijden schaarschte aan koorn bestaat, ook haar voere men niet aan, ten bewijze van de nutteloosheid, misschien der schadelijkheid, van den vrijen handel. Die uitvoer bewijst immers zelf krachtig het tegendeel, en dit gewis nergens sterker, dan waar hij plaats heeft uit landen, die ongenoegzaam koorn voor hunne eigene behoeften voortbrengen. Want hij bewijst de betrekkelijke laagte der koornprijzen aldaar in verhouding tot die in eenig buitenland, en die mindere prijzen toonen ten duidelijkste, hoe de handel zijne zorg vooruit aangewend heeft om tijdig in den nood des oogenbliks te voorzien.

Zoo onbillijk als het zoude zijn den handel de regtmatige vruchten van zijnen arbeid te onthouden, van eenen zoo nuttigen arbeid voor het alge-

meen [1]), even dwaas zoude het wezen, uit kortzigtigheid datgene te verhinderen, waarin de krachtigste drijfveer voor den handel ligt. Het zoude zijn de toekomst aan het oogenblik opofferen.

Oppervlakkig schijnt deze uitwijding over de koornprijzen minder gepast, wanneer indedaad, zooals ik beweer, de invoer van koorn den uitvoer overtreft, geenszins echter, als men een weinig doordenkt. Dit voorbeeld heb ik gekozen als meest geschikt om te doen begrijpen, dat de voortbrengselen, die wij hier minder overvloedig, minder goedkoop verkrijgen, dan elders, geene uitvoer-artikelen zijn. Hunne inlandsche duurte en kostbaarder productie staan tegenover de lagere prijzen en onkostbaardere voortbrengst van andere inlandsche waren; hunne onvatbaarheid om met winst in het buitenland verkocht te kunnen worden tegenover de geschiktheid van tot uitvoerartikel te kunnen dienen, eigen aan de voortbrengselen, die hier beter koop, overvloediger, en met meer voordeel te produceren zijn.

Ook wanneer men den uitvoer dier artikelen verbiedt of belemmert, oefent men eenen tweezijdigen invloed uit. Hoogst gebrekkig is de beschouwing, die slechts op den eenen let; noodwendig valsch is het oordeel, dat men, bij uitsluiting van een der elementen, opmaakt.

De uitvoer doet wel is waar eene rijzing der waren ontstaan; hij moet derhalve van invloed zijn, voor

---

1) De opmerking is oud, dat, waar de koreuhandel vrij was, nimmer bepaalde hongersnood heeft gewoed — vergelijk bov. aangehaalde Memorie van den Minister van staat Röell bl. 192—194.

zoover hij de eerste levensbehoeften aangaat, op de hoogte der loonen in verhouding tot deze voorwerpen; doch die invloed wordt door eenen tegenovergestelden, mede uit dezelfde oorzaak ontstaan, opge-, neen, overwogen. De uitvoer zeide ik, veroorzaakt rijzing, dat is: uit het oogpunt waaruit wij de zaak thans te beschouwen hebben, hij doet de winst toenemen, die de productie dier artikelen afwerpt. Die winst wordt verdeeld eerst onder allen, die deel aan de productie dier artikelen nemen, later onder allen, die deel hebben ook aan de inlandsche productie van andere voorwerpen. De mededinging, wanneer zij onbelemmerd is, staat er borg voor. Twijfelt men er aan, welaan! dan wederom het bewijs dier twee stellingen geleverd.

De winst wordt aanvankelijk genoten door den ondernemer.

Die winst spoort hem aan, zijne productie uit te breiden en anderen, ter wier kennisse zij gekomen is, hem na te volgen.

De toename dier productie heeft tengevolge de rijzing der waren, middelen, krachten, medewerkingen, die zij te meer verbruikt, die zij met meer aandrang eischt en doet vragen. Deze rijzing veroorzaakt de winst van allen, die aan deze vragen voldoen, onverschillig of hetgeen zij leveren, of waardoor zij deel aan de productie nemen, in uitwendige voorwerpen bestaat, dan wel in persoonlijke medewerking. Er ligt alzoo, en hiervan werd het bewijs verlangd, in de uitbreiding des uitvoers eene oorzaak van rijzing opzigtens de loonen. Heeft die rijzing echter aanvankelijk slechts betrekking op de loonen dergenen, die zelve medewerken

tot de voortbrengst van de uitvoer-artikelen; zij motiveert wederom anderen om gelijke voordeelen te bejagen, en hunne medewerking ook aan die soort van productie te wijden. Dezen zullen het ongetwijfeld doen, indien hunne mededinging onbelemmerd blijft. Doch ook hunne overgang tot eenen anderen tak van nijverheid kan geen plaats hebben, zonder dat er een betrekkelijk gemis aan handen onstaat opzigtens die takken, waaraan zij hunne medewerking plagten te besteden, en waaraan zij haar hebben onttrokken. Dit veroorzaakt wederom eene vermeerdering van loon, voor hen, wier medewerking ter beoefening dier vakken met meer aandrang gevraagd zal worden. Zoo doende, verspreid zich de invloed tot alle takken van nijverheid uit. Doch geschiedt dit niet met den slag, maar allengs en schier altijd op eene zeer ongevoelige wijze, daarin ligt geen bewijs, dat hetgeen onopgemerkt blijft niet bestaat; veeleer maakt het ons begrijpelijk, waarom de meerderheid, die het aan de gewoonte en misschien aan de begaafdheid faalt, goed op te merken, ontkent wat haar ontgaat.

Men werpt mij mogelijk tegen, dat op den oogenblik eene groote hoeveelheid rund- en klein vee naar Engeland wordt uitgevoerd, dat hierdoor het vleesch duur wordt, dat het wel blijkt, hoe de prijzen van de landerijen en hoe de pachten rijzen en de boeren welvaren, geenszins dat de verbruikers van vleesch, of de loonen, die daardoor dan toch in verhouding van de levensbehoeften dalen, voor dat verlies vergoeding vinden [1]).

---

1) Op bl. 124 van de aangehaalde Mem. dwaalt Röell, als

Deze tegenwerping geeft mij aanleiding om met terugzigt op de loonen eene tweede vraag te doen. Wie eten tengevolge van dien uitvoer inzonderheid duurder vleesch?

Men moet al zeer weinig met de voedingsmiddelen bekend zijn, waarvan de handwerkslieden in Nederland gebruik maken, als men niet volmondig op die vraag antwoordt: «*De meer gegoeden.*»

Gewis zijn zij het, die ook in de rijzing der landpachten en der grondeigendommen de ruimste vergoeding vinden. Maar volgt daar niet onmiddellijk uit, dat anderen uitdienhoofde schadeloos gesteld worden, het brengt mede, dat de toenemende productiviteit des bodems bij de landeigenaren en huurders, hoe langer zoo meer, de neiging doet ontstaan, verbeteringen in den toestand der landerijen en in hunne bebouwingswijze te brengen, waartoe vele handen worden vereischt. Mogt daardoor geene rijzing in de loonen veroorzaakt zijn, dan moet dit het gevolg wezen van gelijktijdig in werking getreden oorzaken, die eenen tegenovergestelden invloed zouden hebben uitgeoefend, indien hunne werking niet was geneutraliseerd of liever, indien zij niet door die der toenemende vraag naar handen ten behoeve van den landbouw was opgewogen.

Ik zal mij bij deze voorbeelden bepalen, schoon de uitbreiding, die de handel erlangt, door toename van den uitvoer er verscheidene andere zoude kunnen opleveren.

---

hij meent, dat men met opoffering van de belangen der voortbrengers iets in het belang der geheele maatschappij zoude kunnen daarstellen.

Met dat al geef ik gaarne toe, dat er eenige weinige personen zullen gevonden worden, die van een vast inkomen in hunne behoeften moeten voorzien en dat deze eene schadeloosstelling missen voor de rijzing, die hunne benoodigdheden ondergaan. Doch is dit eene reden, om de belemmeringen van den uitvoer te wettigen en om de schade, die zeer velen bij gemis van den uitvoer lijden, dragelijker te maken? Bestaat er niet even zeer reden om alle andere oorzaken van rijzing, in het belang van genoemde en in een geval van uitzondering verkeerende lieden, van staatswege tegen te gaan? Mag de Staat het belang van eenigen ten koste van het overwegende belang der overigen en wat meer zegt ten koste van hun regt in zijne hoede nemen? Wie durft deze vragen bevestigend beantwoorden? Geen opregt, geen zedelijk mensch, geen huishoudkundige [1]).

De beschouwing van dit bepaalde punt besluit ik met de opmerking, dat de daling en rijzing des loons in betrekking tot de levensbehoeften, even als de daling en rijzing der overige zaken, niet onvoorwaardelijk goed of kwaad is; daar alle daling en rijzing der waarde het effect is van de toename der onderscheidene beweegredenen, die onze gehechtheid aan zaken doen ontstaan; terwijl die beweegredenen in twee hoofdsoorten te verdeelen zijn, waarvan de eene, even als onze behoeften, in zekeren zin in strijd met ons

---

1) In de boven aangehaalde Mem. van Röell bl. 106. zal men het bewijs vinden, dat ook hij geene belasting op den eenen gelegd wil hebben ten voordeele van den anderen.

welzijn en de andere daarmede in overeenstemming zijn. Hiervan leid ik af, dat elke daling en rijzing, ook des loons, ons nuttig is of schadelijk, naar gelang het effect door de andere serie dier beweegredenen is voortgebragt: waaruit dan wederom volgt, dat de gelegenheid, die de uitvoer aanbiedt, elders een nuttiger gebruik van onze producten te maken, nimmer door de heffing van uitvoerregten mag belemmerd worden.

Overgaande tot de beschouwing der dagloonen, die in betrekking tot de elders toegestaan wordende hoog zijn, en wel, ten opzigte van den nadeeligen invloed, dien zij hebben op het vermogen van mededingen, valt al dadelijk op te merken: dat positive hooge loonen of een groot bedrag in geld niet altijd, en dat loonen, die hoog zijn met betrekking tot den prijs der benoodigdheden nimmer, bewijzen, dat het vermogen ontbreekt om de mededinging te kunnen volhouden.

Een kort onderzoek zal dit in het licht stellen. Waaruit ontstaan hooge loonen? Ter beantwoording dezer vraag is verwijzing naar het reeds gezegde voldoende, waar aangetoond is, dat onderscheidene oorzaken de daling der loonen beneden een zeker peil onmogelijk maken. Al die oorzaken, die verhinderen, dat de arbeider aan zijne nooddruften en aan die der zijnen met minder voldoe, en bijgevolg, dat hij op den duur zich met een lager loon te vrede stelle en in staat zij van te kunnen blijven werken, zijn òf persoonlijke, òf uitwendige.

Ik bespaar nog eene kleine wijl de beschouwing der

eerste soort. De tweede soort bevat behalve het climaat, waardoor eene menigte behoeften, als van huizing, dekking en brand, ontstaan, inzonderheid den toestand van 's lands geldmiddelen en de daaruit voortvloeijende behoefte aan hooge belastingen. Ook kan men er onder betrekken het gemis van uitwendige bronnen van bestaan.

Doch er is reeds aangetoond, dat de behoefte aan hooge loonen nog geene reden is ze toe te staan; dat daarvoor andere oorzaken aanwezig moeten zijn welke alle in deze ééne zamengetrokken kunnen worden, te weten: de winst, die de ondernemer zich voorstelt, ook dan nog, als hij ze toestaat, op hoop van door de medewerking der arbeiders winst te behalen en dat deze algemeene oorzaak wederom uit onderscheidene andere ontstaat. Deze zijn nu nogmaals in twee hoofdsoorten te scheiden, de eene betreft de overige productie-kosten, de andere den prijs, waarvoor de producten zijn af te zetten.

Hoe onkosbaarder de overige productie-middelen verkregen kunnen worden, des te grooter winst zullen de producten afwerpen, ongeacht wat als loon ter hunner verkrijging moet worden besteed, des te eerder besluit de ondernemer tot de betaling van hooge loonen, ter voorkoming van stilstand zijner zaken, en onderwerpt hij er zich liever aan, dan het algeheele verlies te lijden, dat daaruit zou ontstaan.

Hieruit volgt, dat hooge loonen kunnen en werkelijk worden toegestaan, wanneer door overvloed van natuurlijke agenten, kapitalen en industriële vermogens de aandrang groot is van de vraag naar handen in ver-

houding tot den prijs der producten, en tot de winst, die zij afwerpen.

Moet men dan niet besluiten, ofschoon in hooge dagloonen, op zich zelve beschouwd, eene minder gunstige omstandigheid ligt met betrekking tot het vermogen van mededingen, dat zij echter onbekwaam zijn het gunstige effect te voorkomen van in tegenovergestelde rigting werkende oorzaken. Blijkbaar zijn zij alleen bestaanbaar, wanneer de mededinging volgehouden kan worden, en mitsdien zijn zij het kenmerk van dit vermogen en van het bestaan van zekere gunstige omstandigheden.

Wanneer men meer bepaaldelijk spreekt van het vermogen om het hoofd aan de mededinging te kunnen bieden, als van eene belangrijke zaak, houdt dit de vooronderstelling in, dat mededinginging niet door geweld of krachtens de wet verhinderd wordt, dat zij vrij is. Dit sluit de verpligting uit die gevallen te beschouwen, waarin, niettegenstaande het gemis van diergelijke voor de mededinging gunstige omstandigheden, tengevolge van belemmerde mededinging van arbeiders hoogere loonen dan elders worden toegestaan. Merken wij slechts in het voorbijgaan op, dat een land, dat zich met betrekking tot het stoffelijke in zulke allezins beklagelijke omstandigheden bevindt, geene welvarende bevolking kan voeden, tenzij deze zich misschien algemeen onderscheidt door hare personele productive krachten en door haar wijs beleid.

Deze opmerking doet ons overgaan tot de beschouwing van het geval, dat de hooge loonen, die hier verleend worden, in verhouding tot hunnen stand elders desniettemin laag zijn in verhouding tot de behoef-

ten der arbeiders. In dat geval zal de mededinging kwalijk volgehouden kunnen worden, en zal de welvaart zoo gering zijn, dat de bevolking steeds wegkwijnt, of er moeten omstandigheden aanwezig zijn, die de loonsbetrekking op nieuw wijzigen.

Dat geval zoude moeten voortvloeijen uit de verschillende oorzaken, die boven opgegeven zijn als de behoeften groot te maken, en als ongeschikt om eene krachtige vraag naar handenarbeid te doen ontstaan; want het zou bestaan in een algemeen gebrek aan uitwendige productie-middelen. Dat in dien stand van zaken de bevolking welvaren kan zonder bijkomende oorzaken, is blijkbaar geheel onmogelijk; en dat zij op de mogelijk reeds vroeger verworvene schatten, en door deze hoe langer zoo meer te doen verdwijnen, en dus haren toestand allengs meer en meer te verergeren, nog eenigermate voortduren kan, is begrijpelijk. Maar waar de ellende zoo algemeen is, zoude het zijn iets onmogelijks nogthans bestaanbaar achten; indien men de handtastelijke dwaasheid beging, daar het redmiddel nog te willen zoeken in de onevenredige heffing van belastingen, in de uitsluitende belasting der niet aanwezige gegoeden. Overigens, mogten zich bij uitzondering nog eenige gegoeden in een zoo stiefmoederlijk bedeeld land bevinden, dan zal men door hen te overbelasten, ze te zekerder en spoediger naar elders doen verhuizen. Hooge loonen zijn kwalijk bestaanbaar in zulk een land, en zonder hooge loonen is althans afname zijner bevolking onvermijdelijk. Er is eene maat van productiviteit noodig, zonder welke geen volk zijne aanhoudende consumtie kan goed maken.

Nogthans schijnt de ondervinding tegen dit besluit

te pleiten. Er zijn volkeren, die eenen vrij hoogen trap van welvaart hebben bereikt, schoon het land, waarin zij zich, nog arm zijnde, vestigden, groote behoeften en luttel productiviteit opleverde. Nederland strekt tot voorbeeld. De beschouwing, waar ik nu toe overga, zal bewijzen, dat de Nederlanders met eenig regt zich op de verkregene uitkomst verheffen mogen.

De oorzaak van den betrekkelijken, huidigen, schier bewonderenswaardigen, bloei des lands staat in het naauwst denkbare verband met de derde betrekking, waarin ik gezegd heb de loonen te zullen voorstellen. Welke die is, valt ligt in het oog. Zoo min hooge dagloonen de mogelijkheid van mededinging uitsluiten, wanneer eene milde natuur en ruime kapitalen daartoe de middelen schenken, zoo weinig verhinderen zij haar, wanneer de medewerking, waarvoor het loon verstrekt wordt, het middel zelve verschaft. Die medewerking is geene onveranderlijke hoeveelheid, geene in eenen economischen zin ten alle tijden en overal gelijke medewerking of uitoefening van productie-kracht. Bekwame, kundige, handige, ijverige werklieden hebben eenen grooteren, zij die deze goede hoedanigheden bij hetgeen zij verrigten niet aan den dag leggen, eenen veel geringeren invloed op de productie.

Slechts twee zaken van gelijke natuur kunnen onderling vergeleken worden. Het loon van de eerste soort is in zekeren zin geenszins van natuur gelijk aan dat der tweede soort van arbeiders. Hoog loon,

maar voor veel en goed werk, is geheel iets anders, dan een gelijk loon voor weinig en onbeduidend werk. Hoog loon in eenen positiven zin is dikwerf nog laag loon in betrekking tot het effect, dat daarvoor erlangd wordt, en omgekeerd.

Met het oog op de mogelijkheid van het hoofd aan de vreemde mededinging te kunnen bieden, behoort men ook, uithoofde dezer ongelijkheid, geen absoluut vergelijk tusschen de positive loonen te maken. Maar wil men omtrent die mogelijkheid tot eenig grondig besluit komen, dan behoort men daarbij in aanmerking te nemen, hoe en hoeveel voor dat loon in de onderscheidene landen gewerkt wordt.

Schoon in de vroegste tijden onze voorouders een climaat bewoonden, dat hen aan vele behoeften onderwierp; schoon zij van uitwendige productive kracht bijkans ontbloot waren, in vergelijk met de krachten, die in andere streken aangetroffen werden, of reeds door andere volkeren, door vroegere industrie en besparing waren opgehoopt; schoon er alzoo veel zamen liep om hun lot hoogst ellendig te doen blijven; zij zijn alle die zwarigheden te boven gekomen. Zij hebben Nederland op eenen trap van welvaart gebragt, voor een tijd lang zonder weêrga. Niet alleen hebben zij in vele takken van nijverheid, die hier bijzonder geeigend schenen, maar ook in andere de mededinging weten vol te houden, zelfs die van andere landen zeer te bemoeijelijken, en dit alles door voorbeeldelooze energie, ijver, arbeidzaamheid, bekwaamheid, spaarzaamheid en goed beleid. Nimmer blonken zij meer uit, dan toen ongekende rampen, toen oorlog en verwoesting, het schijnbaar nietige volk dreigden te verpletteren.

Zoo veel kan persoonlijke deugd, ervarenheid en kracht. Daarin dan het heil van den arbeider gezocht, geenszins in zijne overbegunstiging, geenszins in eene partijdige heffing der belastingen.

Gaat men de oorzaken na, die boven zijn opgegeven, hetzij van den minder voldoenden toestand, waarin op sommige plaatsen de arbeiders verkeeren, hetzij der bezwaren, waarmede eenige volkeren te worstelen hebben, om het hoofd aan de vreemde mededinging te kunnen bieden, dan zal men wel bevinden, dat kwalijk gekozene belastingen schaden kunnen, maar geenszins, dat hare partijdige heffing tot eene gewenschte uitkomst leidt.

Als oorzaken, die de loonen met betrekking tot de behoeften laag doen staan, zijn aangewezen: 1°. dezulke, die de strekking hebben de behoeften uit te breiden en 2°. die de loonen nederdrukken.

Daar echter alle oorzaken, die op de waarde der dingen en mitsdien ook op die der loonen van invloed zijn, zooals gebleken is, tot twee serien behooren, waarvan slechts eene in zekeren zin voor den mensch nadeelig werkt, zal ik mij bepalen, over de daartoe behoorende te spreken.

Tot de bedoelde eerste soort is al dadelijk gebragt 1°. het climaat (bl. 207). Indien er door ons toedoen iets aan de luchtsgesteldheid te verbeteren is (wie twijfelt er aan?), het zal in eenige gevallen zijn door middelen, als: aanplantingen of uitroeijingen van bosschen,

droogmaking van poelen, graving van uitwateringen, bedijking, enz.

2°. De gezondheid der betrokkene personen (bl. 184). Daarop zullen goede, drooge, luchtige verblijven, behoorlijke dekking, deugdelijk voedsel, oplettende geneeskundige behandeling, en wat dies meer zij, ontegenzeggelijk eenen wenschelijken invloed hebben.

3°. De min verstandige aanwending der middelen. Zij ontstaat uit gebrek aan ontwikkeling; daarom al wat dienstig is ter bevordering van deugd, zedelijkheid, kennis, wetenschap en wijsheid, inzonderheid zedelijke opleiding, wetenschappelijk onderwijs en goed voorbeeld, zullen ten dien opzigte worden vereischt.

4°. De prijs der levensbenoodigdheden. Hooge prijzen zijn onbestaanbaar, tenzij er betrekkelijke schaarschte bestaat, en geene betrekkelijke schaarschte in verhouding tot de vraag, die zich grootendeels regelt naar de behoefte, ten zij er schaarschte aanwezig is aan middelen, om te produceren of om de belemmeringen, die de voortbrengst bemoeijelijken, op te ruimen. De daling der prijzen moet alzoo bewerkt worden langs wegen, die de productiviteit doen toenemen en die de hindernissen der voortbrengst opheffen. Prijs neem ik hier niet in den zin van eene zekere hoeveelheid gelds, maar als de som der vereischte opofferingen.

5°. De staatslasten. Zij kunnen slechts als accessoria van de overige behoeften worden beschouwd. Daarom dient hen aangaande op soortgelijke wijze gehandeld te worden.

Tot de bedoelde tweede soort behoort:

1°. De krachteloosheid der medewerking, eene oorzaak, waarop later zal worden teruggekomen (bl. 130).

2°. Gemis aan vraag (bl. 169). Dit verschijnsel ontstaat, wanneer door den lageren stand der prijzen in het buitenland de uitvoer van inlandsche voortbrengselen onmogelijk winstgevend kan zijn. Het hangt te zamen met en is een gevolg van

3°. gebrek aan uitwendige productive vermogens (bl. 193). Wanneer dit gebrek te lenigen is, hetzij door wijze bestiering der zaken, hetzij door spaarzame consumtiën, enz. zal het doel nimmer beter bereikt worden, dan door generale observantie der voorschriften van de huishoudkunde.

4°. Te groote bevolking uit handenarbeiders bestaande en diensvolgens hunne overdrevene mededinging. Slechts twee uitwegen zijn mogelijk: vermindering van dat deel der bevolking, door dit, hetzij binnenslands, hetzij elders, op eene andere wijze of in vereeniging met andere productive krachten aan de voortbrenging te doen medewerken, hetzij verkwijning en ontvolking. Doch daar dit laatste lijnregt strijdt met het doel, waartoe het onderzoek moet leiden, schiet slechts over, de handenarbeiders of tot vakken van nijverheid, die meer ontwikkeling eischen, te doen overgaan, of ze naar elders te doen verhuizen.

Onder de oorzaken, die de loonen positief hoog doen zijn tot schade van het vermogen om aan de vreemde mededinging het hoofd te bieden, zijn er; 1°. die tevens de loonen in verhouding tot de behoeften der arbeiders laag doen zijn, 2°. die hen te dien opzigte gunstig doen werken.

Aangezien de eerste dezer soorten reeds is vermeld, zal ik vermijden, dienaangaande in herhaling te vervallen.

Onder de tweede soort zijn begrepen:

1°. De daling der producten. (bl. 202). Hier valt te onderscheiden. Heeft zij algemeen plaats, dan kan zij de mededinging niet bemoeijelijken. Ook de vreemde voortbrengers zullen er de gevolgen van ondervinden. Al de voortbrengers zullen, wat zij ter productie behoeven, minder dringend vragen en de prijzen daarvan zullen in evenredigheid dalen. Doch heeft zij in het buitenland eerst plaats, wordt de uitvoer daardoor minder winstgevend of de invoer tot schade der inlandsche ondernemers ruimer, strekt zij alzoo tot bemoeijelijking van den inlandschen producteur, ook dan besluite men niet overijld, dat de lijdende toestand, waarin deze of gene voortbrenger geraakt, het kenmerk is van het algemeene verval der nijverheid.

Het zij in het voorbijgaan opgemerkt, dat daling wederom iets betrekkelijks is. Zij kan op tweeërlei wijze plaats hebben: in betrekking tot den vroegeren prijs, en tot dien, welke hier en elders wordt besteed. Zij kan ontstaan uit afname der behoefte aan bepaalde voorwerpen, maar ook uit afname hunner productie-kosten. Wanneer men deze waarheden zamenkoppelt, dan blijkt, dat er betrekkelijke daling van het eene land tot het andere plaats hebben kan, zoowel doordien in *dit* de behoeften, de productie-kosten, of beide, gelijktijdig toenemen, als omdat in *dat* de behoeften, de productie-kosten, of ook wederom beide, te zamen afnemen.

Noch uit die afname der behoeften, noch uit die der productie-kosten, is echter regtstreeks en onvoorwaardelijk het besluit af te leiden van het bestaan eener gunstige omstandigheid; alzoo evenmin dat van

eene schadelijke, op grond van de toename, hetzij der behoeften, hetzij der productie-kosten. Zie hier de reden. Onze behoeften zijn veelal betrekkelijk. De behoefte aan hetgeen ons minder nuttig voorkomt wijkt, wanneer wij begrijpen er niet aan te kunnen voldoen, dan ten koste van te groote opofferingen, dan met opoffering van hetgeen ons noodiger toeschijnt. Zoo ook de productie-kosten. Wij stellen ze hooger of wij achten ze minder, naar gelang diezelfde productive krachten ons in andere opzigten, naar ons oordeel, een grooter of een kleiner voordeel kunnen aanbrengen, naar gelang de invloedrijker of zwakker kunnen werken op de bevordering van onze welvaart of van ons welzijn[1]). Daarom de afname onzer behoeften kan zoowel het bewijs leveren van onze verarming, als de toename der productie-kosten, het bewijs van betere bestedingswijze onzer vermogens.

Zoo kan de betrekkelijke daling, die elders plaats heeft, voortspruiten uit onvermogen, om onze artikelen van uitvoer tot vorige prijzen te koopen; en dit is voor ons in allen opzigte nadeelig; maar zij kan ook het gevolg wezen van mindere nooddruften en van betere,

---

1) Dit begreep Say, zie noot, Cours Comp. Part. V. Chap. X. p. 150. „Plusieurs économistes politiques sont d'opinion que les prix des choses ne s'augmentent pas à cause de la demande, et se règlent uniquement sur les frais de production; cette assertion est fondée jusqu'à un certain point; mais les frais de production se composent du prix des services productifs et sont plus chers quand les services productifs sont plus demandés. Avec une même quantité de services productifs offerts, une demande plus grande fait monter à la fois et les frais de production et le prix des produits."

onkostbaardere, ruimere middelen, om in dezelfde nooddruften te voorzien. Indien dan in de zamenvatting van alle die oorzaken en in de daaruit voortspruitende stremming van uitvoer, of meerdere invoer van vreemde artikelen, eene reden ligt, waarom wij minder gemakkelijk het hoofd aan de buitenlandsche mededinging kunnen bieden, zij behelst tevens omstandigheden die ons voordeelig zijn.

Men moet niet uit het oog verliezen en ik vond al vroeger gelegenheid het op te merken, dat ons productief vermogen niet geheel verloren gaat met het verlies der beste gelegenheid, die vroeger tot zijne aanwending bestond. In dat geval bepaalt zich de individuele schade tot het verschil tusschen het voordeel der vroegere en der latere aanwendingswijze. En wanneer wij tot eene andere nijverheids-vertakking onze toevlugt nemen, uithoofde van de vorderingen, die elders gemaakt zijn in de besparing der productie-kosten; dan zal de onkostbare of althans minder dure wijze van voortbrengen veelal de natie ruim de schade vergoeden, welke door de weinigen onder ons is geleden, die tot eene eenigzins minder winstgevende nijverheid hebben moeten overgaan.

Echter, wil men de schadelijke zijde ook vermijden, dan is de weg aangewezen. Men volge den buitenlander na, zoo dit mogelijk is; men reducere de productie-kosten ook, hetzij door betere aanwending der bestaande middelen, hetzij door hunne vermeerdering. Daartoe drijft de mededinging. Daarin ligt voor een groot deel haar nut; want alleen langs dien weg is het mogelijk, algemeen den verbruikers steeds beterkoop hunne benoodigdheden te verschaffen; en die weg is niet te bewandelen, dan wanneer

de mensch meer en meer aan zijne bestemming beantwoordt.

Mogt welligt de oorzaak der betrekkelijke daling bij ons schuilen, bestaat er eigenlijk meer binnenlandsche rijzing en spruit die voort hetzij uit eene allezins schadelijke toename der behoeften, hetzij uit afname van ons productief vermogen, ook dan hebben wij geene bereikbare verbetering van onzen toestand te verwachten, dan door denzelfden weg in te slaan, die ons de schadelijke gevolgen zal doen ontgaan van de uitbreiding en verbetering der vreemde nijverheid.

2°. De vermindering der arbeiders-bevolking (bl. 214). Schoon deze oorzaak van verhooging des loons van den arbeider gewis hare nadeelige zijde voor de mededinging heeft, moet zij, wanneer de vermindering noch uit landverhuizing ontstaat, noch het gevolg is der menigvuldige rampen en der verkwijning van de laagste klasse der maatschappij, voortkomen uit de betere ontwikkeling van een deel dezer klasse, welke ruimschoots tegen het nadeel der loonsverhooging opweegt. Hij, die zich boven den arbeidersstand verheft, heeft zich eene bron van betere inkomsten weten te verschaffen. Hij heeft iets toegevoegd aan de bestaande hoeveelheid productive krachten, die, om te werk gesteld te kunnen worden, veeltijds de medewerking der arbeiders behoeven en wier overvloed altijd een gunstig effect uitoefent op het vermogen, dat in staat stelt het hoofd aan de mededinging te bieden.

De verkwijning der bevolking en de landverhuizing gaat men best tegen door alle die middelen, die van invloed zijn op de betrekkelijke rijzing der loonen

in verhouding tot de levensbehoeften. Voor zooverre dit doel zal afhangen van hen, die niet tot de arbeidende classe behooren, bereikt men het grootendeels door inspanning en wijs beleid, zoowel opzigtens zijne individuele als aangaande de openbare zaken. Hiermede veroorzaakt men echter de volgende reden.

3°. De toename der bronnen van welvaren (bl. 183). Die toename moge dit gevolg teweegbrengen, dat de loonen verhoogen, maar zij maakt evens, dat de mededinging gemakkelijker vol te houden zal zijn. De vermindering van de winsten, die bepaalde werkkrachten, door de toename van hun aanbod, zullen ondergaan, zal ruimschoots vergoed worden door het grootere aantal der kleinere winsten.

Eindelijk, wanneer de loonen, die hier aan den arbeider verstrekt worden, schoon zij positief te hoog zijn, om het hoofd gemakkelijk aan de vreemde mededinging te kunnen bieden en te laag, dat de arbeider welvare, niettegenstaande de behoeften hier niet meer vereischen, nogthans hoog staan in verhouding tot de loonen, die elders voor eene gelijke medewerking worden toegestaan, dan ligt de eenige oorzaak daarvan in de omstandigheid, dat de inlandsche arbeider minder productief werk verrigt. Van alle de oorzaken der ellende, waaraan een groot deel des menschdoms is blootgesteld, is er voor zeker geene invloedrijker, dan zijne persoonlijke improductiviteit en het slechte beheer zijner eigene belangen. Daar is er tevens geene meer van hem zelven afhankelijk. Doch dit neemt niet weg, dat ook anderen helpen kunnen haar te wijzigen, haar op te heffen. Daartoe strekt ligchamelijke, intellectuele en

zedelijke ontwikkeling, door voeding, inspanning, onderwijs en voorbeeld.

Geen bekwame arts zal ziekten of kwalen, die uit zoovele verschillende oorzaken ontstaan, met dezelfde soort van middelen trachten te bestrijden. Gewis het allerminst met eene soort, welke, zoo zij al eenigen gunstigen invloed op de ééne oorzaak heeft, de werking van eene of van meer andere onevenredig aanzet.

Evenmin zal men bewijzen zijner huishoudkundige bekwaamheden geven, wanneer men het algemeene welzijn, en met name de nijverheid, in eenig land uit den bestaanden, kwijnenden, toestand door ongelijkmatige en partijdige heffing van belastingen te redden mogelijk en raadzaam acht.

Het kwaad behoort men door geëigende middelen te bestrijden, voor zooveel deze voorhanden zijn of door ons toedoen voorbereid kunnen worden; geenszins door handelingen, die men bij een aanhoudend tegen te sterken stroom oproeijen vergelijken kan. Zoolang de oorzaken aanwezig blijven, zullen hare gevolgen zich openbaren. Hunne leniging zal aanhoudende offers vorderen. Zoowel als het in eenen natuurkundigen zin mogelijk is, den invloed van het climaat weg te nemen, zoo is het zedelijk onmogelijk, alle deelen der bevolking tegen den invloed der staatslasten te vrijwaren.

De gelegenheid zal zich later voordoen, om de waarheid in een nog helderder daglicht te stellen, dat, indien welligt een deel der bevolking door partijdige verdeeling der lasten wordt gebaat, het overige er

nog grootere schade door zal lijden; want elke verhooging van loon, die hare oorzaak noch van eene natuurlijke rijzing der producten, noch van den althans betrekkelijke meerdere productiviteit des arbeiders ontleent, komt met alle de daarvan onafscheidelijke bezwaren ten laste eerst van den ondernemer en op den duur laatstelijk der verbruikers. Dezen zijn het immers, die in den regel ten slotte de massa der productiekosten vergoeden.

Een weinig nadenkens zal reeds voldoende zijn, om ons op dien grond te doen besluiten, dat het even zoo gesteld is met de gevolgen eener loonsverlaging, hetzij door kunstmatige drukking der levensbehoeften, hetzij door elke andere soortgelijke overbegunstiging der arbeidende classe.

Daar nu op den duur elk, die voort wil gaan te verbruiken, door productie er zich toe in staat moet stellen, zoo is het blijkbaar, dat, indien er sommige takken van nijverheid begunstigd worden, met oogmerk eene gelijkheid te herstellen, die door de meerderheid, in het buitenland verkregen, was verbroken, dit ten koste der overige producteurs zal geschieden. Algemeene bescherming der nijverheid moge bestaanbaar wezen, algemeene begunstiging nimmer.

Er bestaat geen land, dat zich kan verhoovaardigen, elk ander in alle takken van nijverheid den loef af te steken. Het meest welvarende wordt in sommige takken door vele andere voorbij gestreefd. Zijne voorspoed bewijst echter, hoe onnoodig het voor de gemeene welvaart is, in alle opzigten eene industriele meerderheid te bereiken. De hoofdzaak is, dat de eigene productie of de gunstige resultaten van eigene

in- en uitwendige, stoffelijke en onstoffelijke vermogens voldoende zijn, om op den duur met eenige ruimte weder aan te vullen, wat eenig volk naar eisch zijner behoeften voortdurend verbruikt. Het is geheel onverschillig, of die massa voorwerpen en waardijen, oneindig verschillend in soort en eigenschappen, door de beoefening van allerlei nijverheden of van eenige bepaalde harer vertakkingen en opvolgende ruil verkregen wordt. Zelfs wat meer is, al bestond het land, waarin alle producten met geringere opofferingen dan elders te verkrijgen waren, nog zouden zekere takken vergelijkenderwijze meer en minder winst afwerpen, en zoude de beoefening der eerste verkieselijk wezen en mitsdien de verlating der laatste veroorzaken.

Daarom, zoo werkelijk de hoogte der dagloonen uit den bloei van eenige industriën voortkomt, dan blijkt, waartoe de achtervolging der begeerte leidt, dat de Staat, door ontlasting der handwerkslieden de gelegenheid verschaft, om ook in de verwaarloosde takken met andere volkeren te kunnen mededingen. Dit te betrachten is een streven naar het onmogelijke en de begeerte, dat de Staat het bevordere, van allen redelijken grond ontbloot.

Hier komt nog bij, dat als het onmogelijk is alle takken van nijverheid gelijkerwijze te begunstigen, geene begunstiging plaats hebben kan, dan door verwaarloozing van het regt. Wat in beginsel niet goed is, zal schadelijke gevolgen ontwikkelen. Het gezegde «Uit de vrucht kent men den boom» heeft geene andere beteekenis, dan eene met deze stelling overeenstemmende.

Laten wij tot nader betoog hiervan eens nagaan

welke uitwerking zulk eene poging tot ontlasting van den arbeider op zijn lot zal uitoefenen.

Indien men vooronderstelt, dat de werkman jaarlijks *f* 10 moet op brengen, is hij ontegenzeggelijk hoog genoeg belast. Gesteld eens dat dit bedrag hem wordt kwijt gescholden, aangezien het goed is gedacht, den vollen last der staatsuitgaven op andere schouders te doen drukken. Brengt men dan de werkdagen op 300 terug, dan zal de ontlasting nog slechts 3¹/₃ cent daags beloopen. Maar hoe men ook over den invloed van zulk eene ontlasting op den toestand van den arbeider denken moge, laten wij zien waartoe zij leidt, indien 's mans toestand daardoor werkelijk belangrijk wordt verbeterd.

Waartoe de opoffering gedaan, indien hij niet merkbaar ten goede strekt?

Mijns bedunkens is daar echter niet veel van te hopen. Zie hier mijne gronden. Niets wettigt het vermoeden, dat uit eene andere verdeeling van lasten òf de productiviteit der aan de voortbrengst gewijde krachten, eene toename zal ondergaan, òf de waarde des products. Die gunstige wijziging zoude alzoo een gevolg daarvan moeten zijn, dat aan de arbeiders een aanzienlijker deel over werd gelaten van de geproduceerde waarde, die overblijft na aftrek der lasten, den Staat verstrekt tot vergoeding der opofferingen, die hij ter bescherming der productie heeft gedaan. Dien tengevolge zullen de aandeelen geringer zijn, die aan de overige medewerkende krachten toevallen. Hierin ligt voor haar eene genoegzame reden, elders eene meer winstgevende plaatsing te zoeken. Daarvan zullen misschien slechts eenige in omstandigheden ver-

keeren, waardoor het mogelijk is ze naar elders over te brengen. Doch desniettemin zal de massa verminderen der medewerkende krachten, welke ook die van den arbeider doen vragen. Waarin de naar elders verplaatste hoeveelheid gevestigd is, waarop de keus ter verplaatsing valt, doet minder af. Van elke onttrekking aan de inlandsche nijverheid van productive krachten, die de medewerking der handwerkslieden behoeven, is het onvermijdelijke gevolg daling der dagloonen. Die onttrekking moet — dus ook die daling zal — in evenredigheid zijn met de kracht der aanleidende oorzaak, dat is: met den druk, die uit de ontlasting der arbeidersclasse voor de overige producteurs is ontstaan.

Neen zegt men misschien, het voornemen is niet, in verhouding der ontlasting van den handwerksman, de overige producteurs te zwaarder te straffen. Dit ware dwaas. Het verbruik dergenen, die niet tot de arbeidende classe behooren, moet hooger belast worden.

Deze bedenking heeft voor den oppervlakkigen eenigen schijn van grond en kracht. Hare oplossing nogthans is niet zwaar.

Het verbruik geschiedt, zoo als men weet, hetzij ter genieting (en dit is het eindelijke doel ook van elke productie), hetzij ter productie, dat is ter voorbereiding van eenig genot. In zekeren zin strekt alzoo elke belasting, zoo niet direct, dan toch indirect, tot schade des genots of des welzijns. Alleen een overwegend belang kan haar raadzaam maken. Dit ligt dikwerf in hetgeen ten koste van 's landsuitgaven verkregen wordt, en ons voor het bezwaar der belastingen

schadeloos stelt. Desniettemin, men doet wel, door in eenen anderen zin het onderscheid te maken en niet te verwaarloozen tusschen lasten, die het verbruik en tusschen die, welke de voortbrengst bezwaren. Dienaangaande kan ik volstaan door te verwijzen naar hetgeen boven (bl. 161) is ontwikkeld.

Mogen wij daarom de bevolking verdeelen in verbruikers en voortbrengers? Ik weet, er zijn er, die dit mogelijk en bestaanbaar achten. Later zal de gelegenheid zich voordoen ter ontvouwing der redenen, waarom ik dit hun gevoelen ongegrond verklaar. Doch niets verhindert, dat wij de bevolking uit de twee oogpunten afzonderlijk beschouwen.

De verbruiker is hier niet gedwongen gevestigd; de voortbrenger evenmin. Slechts een deel zijner medewerkende krachten zijn onvatbaar, naar elders overgebragt te worden. Doch deze kan men wederom ontwikkelen door toevoeging van andere, die voor uitvoer vatbaar zijn, en dit komt in den hier passenden zin eigenlijk op hetzelfde neder, ofschoon welligt in eenigzins mindere mate. Belastingen op het verbruik kunnen alzoo veroorzaken, dat sommigen, als voortbrengers, het land met hunne voortbrengingskrachten ruimen; maar zorgt men er voor dat deze reden ontbreekt, dan nog kunnen de belastingen zoozeer op de voortbrengst drukken, dat men uit dienhoofde tot hetzelfde besluit komt. Hoe meer de overbelasting, die tengevolge van de ontlasting der arbeiders is ontstaan, van druk op de productie bevrijd wordt, des te zwaarder zal zij op de verbruikers nederkomen; en zooveel te meer mag men voorspellen, dat inlanders, onaangezien zij zekere

takken van nijverheid beoefenen of niet, het land zullen verlaten en buitenlanders wederkeerig zullen vermijden er zich te vestigen. En dit te meer naarmate zij zich slagtoffers eener onregtvaardige verdeeling der lasten achten; derhalve, naarmate zij hier òf leven zouden van inkomsten, die elders gevestigde bronnen hun opleveren, òf hunne in- en uitwendige niet overbegunstigde productive vermogens aan de nijverheid toewijden en langs dien weg gunstig op den stand der loonen werken. Ieder voortbrenger, die het land verlaat of er zich niet vestigt, onttrekt, hetzij onvermijdelijk, hetzij uit verkiezing, een deel zijner voortbrengst-krachten aan de inlandsche nijverheid. Onvermijdelijk alle, die in zijne persoon zijn gevestigd; bij verkiezing alle de uitwendige, die hij òf meer productief elders meent te kunnen aanwenden; en daaronder begrijpt hij noodwendig alle dezulke, wier medewerking hij behoeft, om partij van zijne persoonlijke te kunnen trekken, òf onder zijn oog veiliger geplaatst acht [1]).

Behoef ik er nog nader op aan te dringen? De ondervinding bewijst immers genoeg, dat hooge lasten de levenswijze duurder maken, zooals men zegt, en dat waar het duur leven is de plaats, het land, niet is, hetwelk men, zonder bijkomende daarvan geheel onafhankelijke oorzaken, hetzij tot vestiging eener industrie, hetzij tot verblijf, zal kiezen. — En hoog zullen de

1) Engeland, dat in zoovele opzigten schadeloosstelling voor zijne hooge lasten verschaft, wordt aanhoudend door bekwame industrieëlen, door kapitalen en door verbruikers verlaten, grootendeels om reden dier hooge lasten.

lasten gewis voor de overigen loopen, indien de arbeiders, wier aantal het grootste deel der bevolking uitmaakt, worden ontlast. Ik beweer alzoo met grond te mogen besluiten, dat men zich bij de uitkomst bedrogen zal bevinden; en dat de invloed der verhoogde lasten van de meer gegoeden en meer industriëlen, ter ontlasting der arbeiders, het loon van dezen nog meer zal doen dalen, dan zij door die ontlasting gebaat worden.

Maar gesteld, men treft aanvankelijk het doel. Dan treedt gewis eene nieuwe economische oorzaak in werking. Gaan wij haar na. Het is bekend, de strekking der bevolking, vooral in zooverre zij uit de minst beschaafde classe der maatschappij bestaat, is zich zoozeer mogelijk uit te breiden. Zedelijk gevoel en beginsel weerhouden in die classe noch aan dierlijke neiging, noch aan zucht tot het huwelijk toe te geven. Onberaden gaat men voort, in en buiten echt kroost te verwekken. De onmogelijkheid, dit kroost zijnen vollen wasdom te doen verkrijgen, belemmert eenen nog spoediger aanwas der bevolking. Zooveel is althans wáár van Malthus's leer omtrent dit onderwerp. Indien ontlasting der arbeidende classe dan verbetering doet ontstaan in haren aanvankelijken toestand, zoo ligt is die verbetering zelve de oorzaak der toename van het aantal personen tot die classe behoorende. Die aanwas zal onvermijdelijk de aandrang vermeerderen der vraag naar gelegenheden, om loon te verdienen. Dien tengevolge zal dit loon om bekende redenen wederom eene daling ondergaan, welke niet gestuit zal worden, voordat de uiterste grenzen nogmaals zullen zijn bereikt.

Zoo zal dan ten slotte blijken, dat men ook in deze onderstelling onregt gepleegd en ontzettende lasten opgelegd heeft, enkel om het aantal dergenen uit te breiden, die in kommervollen staat verkeeren, en welligt om hen, die een tijd lang zich aan eenen eenigzins beteren toestand hadden gewend, hunne teruggekeerde ellende nog smartelijker te doen gevoelen.

Maar dit is nog niet het al. De overbelasting zal moeten blijven voortduren en, met haar, alle hare gevolgen hierboven ontvouwd, zoowel opzigtens de industrie, als aangaande hen, die hier, bestond zij niet meer dan thans, hun leven zouden slijten en den Staat steunen, of!! ja, het moet worden gezegd, of de bevolking der arbeiders zal door rampen op rampen te stapelen, door uitsterven, binnen de vorige grenzen teruggebragt: neen! misschien naar elders verdreven worden; ten ware zij besloot, tot ontwikkeling harer eigene productiviteit.

Neen, hoor ik weer anderen zeggen, gij sluit den invloed buiten, dien de lagere en door ontlasting der arbeiders verkregene loonen op de nijverheid en eindelijk op de prijzen der producten, zoowel ten voordeele der meer gegoede verbruikers, der nijverheidsondernemers, als der arbeiders zelve, hebben zullen.

Ook dien invloed wil ik gaarne onderzoeken. Ik ontken dien geenszins. Doch om hem te kunnen nagaan, moet hij niet alleen eerst mogelijk, maar zijne oorzaak ontstaan, althans erkend zijn. Die oorzaak nu is de verlaging des loons zelve; en daarvan kon men de gevolgen toch niet nasporen, voordat bewezen was, dat de bedoelde overbegunstiging der arbeiders tot eene nieuwe daling der loonen leiden moest.

De schoonste uitkomst is dan, dat die verlaging des loons de zaak wederom in haren aanvankelijken, regtvaardigen staat herstelle. Hier mede bedoel ik, dat die verlaging hen, die door de verhooging hunner lasten onregtvaardig getroffen werden, in de verlaging der loonen of dien tengevolge eene evenredige en gelijke schadevergoeding vinden. Maar ware het dan al niet eenvoudiger de zaak haren natuurlijken loop te laten? Nu wil ik wel aannemen, dat er zelfs voor allen, die benadeeld zijn door den maatregel, die de ontlasting der arbeiders bedoelt, eenige schadevergoeding ligt in de daaruit laatstelijk ontstane loonsverlaging; maar ik betwijfel, dat die schadeloosstelling evenredig, dat zij gelijk en geheel, door de verongelijkten genoten zal worden; daarom, dat zij regtvaardig en overigens, in verband met hare oorzaak, voor het gemeene welzijn onschadelijk wezen zal.

Eerstens, de effecten volgen niet dadelijk op het ontstaan der oorzaak, inzonderheid die, welke door tusschenkomst van menschelijke ondervinding, beoordeeling en handeling, verkregen worden. Vandaar dat de loonsverlaging geenszins onmiddellijk volgen zal, zoodra de overbegunstiging eenerzijds en de overbelasting anderzijds in werking treedt. Eerst behoort eene phase doorloopen te worden, en tot haar behoort, dat sommige verbruikers het land verlaten en dat eenige takken van nijverheid vermindering ondergaan zullen.

Vandaar nog, dat, na de verlaging des loons de terugkeer van de personen en het herstel der besnoeide takken van nijverheid, altijd aan bedenking onderhevig blijven.

Ten andere. Ingeval het elk vrijstaat zijne productive krachten dáár en zóó te besteden, als ieder onzer meest bevalt en het best met zijne bijzondere omstandigheden strookt, dan bestaat er een zeer gegronde reden om te vermoeden, dat juist die takken van nijverheid zullen beoefend worden, die de meest winstgevende zijn en waaraan, ter bevordering des gemeenen welzijns, de meeste behoefte bestaat. Belemmering, beperking der keuze en inbreuk op de vrijheid, onregt, moet altijd ook te dien opzigte eene schadelijke uitwerking hebben. De verkieselijkste takken worden dien ten gevolge verlaten en men behelpt zich met de overige. Die omzetting, het kan niet uitblijven, schaadt.

In dezen zin zal de kunstmatige loonsverlaging ten slotte werken. De takken van nijverheid, die men eindelijk verkozen had, doch die vergelijkenderwijze met meer kapitalen en industriële bekwaamheden gedreven werden, zijn veeltijds uit den aard der zaken tevens die, welke gemakkelijker ook elders beoefend kunnen worden, bijv. de koophandel. Daarentegen andere, die vergelijkenderwijze meer handenarbeid vorderen en uit den aard der zake bijzonder aan den bodem gehecht zijn, zullen blijven en misschien eene kleine uitbreiding ondergaan, bijv. de landbouw. De slotsom zal toch altijd wezen het uitlandig blijven van vele kapitalen en industriële bekwaamheden. Dat uitblijven moet noodwendig eenen nadeeligen invloed op de massa van het inkomen hebben en mitsdien op de gemeene welvaart.

En eindelijk ten derde. Opdat de loonsverlaging eene daling der prijzen veroorzake, welke voldoende

zij om tegen den nadeeligen invloed op te wegen, dien de verbruikers der meer gegoede classe van de ontzettende verhooging hunner lasten zullen ondervinden, moet die daling der prijzen aanzienlijk wezen. Daardoor zal het voordeel der evenredige loonsverlaging geheel voor de inlandsche ondernemers verloren gaan. Maar daardoor wordt het verlies nog niet gebeterd, en door de rijkeren en de ondernemers in massa geleden tengevolge van de noodzakelijkheid, waarin zij zijn gebragt om hunne productive vermogens elders te vestigen, en naar eene plaats, die niet die hunner vrije keuze was, over te brengen, ten einde eene nog grootere schade te voorkomen.

Op alle de tot nu toe ontwikkelde gronden berust het besluit, dat 1°. de maatregelen, die, hetzij de voortbrengstkosten, hetzij de onderhoudskosten der arbeiders, gedeeltelijk op de schouders van anderen zullen overbrengen, 2°. die de prijzen der voortbrengselen en de loonen der werklieden hooger opdrijven, dan zij in vrije mededinging bepaald zouden worden, alle zonder eenig onderscheid de strekking hebben, schade aan de gemeene welvaart toe te brengen.

Van waar dan toch, dat zoovelen den Staat of hunne medeburgers, als het ware willen overstelpen met uitgaven, die nogthans geenszins ter bereiking vereischt worden van het eenige gemeen gemaakte doel, die niet gevorderd zijn ter bescherming der personen en der eigendommen en ter handhaving des regts?

Als eerste reden kan men daarvoor opgeven, dat zeer weinigen den heilzamen invloed van de zedelijkheid en regtvaardigheid begrijpen en alzoo doorzien, dat de voortbrengst van alle die voorwerpen, wier verbruik steeds ter bevordering van onzen welstand vereischt wordt, de hoofdzaak is en de weg, waar langs men dien welstand op den duur kan erlangen, geenzins de prijs, dien men er voor besteedt. Er zijn alzoo zeer weinigen, die geen heil verwachten van allerlei soort van maatregelen, welke noch het productive vermogen uitbreiden, noch de kosten van voortbrengst verminderen, kunnen, maar alleen deze op anderen overbrengen: van maatregelen, waardoor het regt in zijne toepassing eene inbreuk ondergaat en waardoor men het beginsel en de drijfveer onzer daden, het individueel belang, aanrandt [1]).

Eene tweede is, dat de voor oogen liggende en ras opgemerkte omstandigheden allezins geschikt zijn, de menigte, die weinig bekwaam is zeer ingewikkelde vraagstukken, als dit te doorgronden, door haren schijn te misleiden.

Maar eene derde, waarop nimmer te zeer gewezen kan worden, is de slecht verholen neiging, waaraan de minst zedelijken onder ons zich zoo geheel overgeven, om zich en de zijnen ten koste van anderen te bevoordeelen. Het zijn gemeenlijk de arbeiders niet, die den Staat en de Regering bemoeijelijken met hunne

---

1) Say, Cours d'Éc. pol. prat. Part. IV. Chap. VII. p. 242. „Une loi, un règlement d'administration peuvent ôter des biens à un homme pour les donner à un autre; mais ils ne sauraient créër des biens, de la richesse.”

eischen van overbegunstiging. Doen zij het soms, dan zijn zij doorgaans de werktuigen, waarvan anderen zich bedienen. De geschiedenis leert, in hoevele gevallen heerschzucht en de laagste bedoelingen zulke voorwendselen, als den druk der belastingen, hare partijdige verdeeling ten laste der min gegoeden, haren schadelijken invloed op de nijverheid, enz. te baat genomen hebben, om onrust te verwekken en den gemeenen man in de strikken te doen loopen, waarin men ze vangen wilde, om ze daarna blindelings hunne eigene toekomst te doen bederven. Frankrijk heeft in de laatste eeuw de schande op zich geladen, onder hare bevolking meer dan eenig ander land zulke voorgewende vrienden des volks, zulke schijnliberalen, te tellen.

Helaas! vindt men dezulken ook niet in Nederland?

Behalve dezen zijn er, die de regering op een dwaalspoor zoeken te leiden [1]), omdat zij enkel letten op de onmiddellijke voordeelen, die hun naar hunne meening, òf batig zullen toevallen, wanneer de Staat zich met zekere uitgaven belast, òf geheel zullen verblijven, wanneer zij zich ten koste van anderen, aan het bijdragen van hunne aandeelen kunnen onttrekken.

Ik wil zelfs gelooven, dat er velen onder hen zijn, die ter goeder trouw meenen uit geen verderfelijk beginsel te handelen. Doch ik raad hen, eens onbevooroordeeld te onderzoeken, of zij hun eigen belang niet bij de door hen voorgestaan wordende maatregelen betrokken achten. Eigenbelang maakt zoo toegeeflijk en dikwerf zoo blind voor de waarheid. Ik geef hen

---

1) Dit erkent Say. Zie het bovenaangehaalde werk, Chap. VI.

te overwegen, of er een beginsel bestaat, waar ligter misbruik van te maken is, dan in naam van het geen het gemeene belang eischt, den Staat een deel of het geheel der kosten van bepaalde ondernemingen te doen dragen, niettegenstaande bijzondere, ligt aan te wijzen, personen er uitsluitend de directe voordeelen van zullen genieten [1]). Bestaat er iets, dat eene wijdere deur open stelt voor kuiperijen, en met dit oogmerk voor de voorbedachtelijke verbreiding van valsche voorstellingen? Ligt niet reeds in de daad de feitelijke erkentenis, dat men zich eenigermate de onregtvaardigheid en soms ook de schadelijkheid bewust is van het doel, waar naar men streeft? Een van beide toch is waar, duidelijk en beslissend: de bedoelde uitgaven van den Staat en de eenzijdige druk der lasten bevoordeelen hen, die bepaalde takken van nijverheid beoefenen, of niet. Zoo niet, waarom dan althans den schijn op zich geladen van onregtvaardige en partijdige begunstiging? Zoo ja, dan staan tegenover die voordeelen schaden, die zonder eenig aequivalent ten laste der overige ingezetenen komen. Echter wat hier van is kan niet twijfelachtig zijn voor elk, die den aandrang opmerkt, waarmede dergelijke aanwendingen van 's landsmiddelen, dergelijke eenzijdig drukkende belastingen, worden begeerd, bekuipt, afgebedeld of soms

---

1) Daarom zegt Storch, Cours. Comp. d'Éc. pol. disc. prel. p. 7. »Favoriser les progrès de la civilisation et de la richesse nationale aux dépens de la liberté et de la propriété des citoyens, c'est détruire ce qu'on veut édifier; car de toutes les conditions que suppose l'avancement de la prospérité nationale, la première et la plus indispensable, c'est la sûreté.«

ook wel eens op hoogen en dreigenden toon in revolutionaire tijden afgeëischt. Geene door zedelijkheid, kennis, en vrees voor de wet, ingetoomde zelfzucht, maar losbandig winstbejag, schemert er steeds in door. Doch opdat dit kunne aandrijven, moet men tevens in de valsche overtuiging verkeeren, dat de staatsuitgaven ons geene meerdere mededingers zullen verwekken, dat zij op geene wijze den bloei van deze of gene nijverheid zullen bevorderen, die ons zoude noodzaken, de prijzen onzer voortbrengselen te verminderen, zoodat wij langs dien weg wederom zooveel minder zouden verdienen, als wij, door de uitgaven, waarmede de Staat zich heeft belast, op de productiekosten hebben kunnen besparen.

Mogt toch eenmaal deze waarheid ingang vinden, vooral bij hen, die eene plaats bekleeden, vanwaar zij den grootsten invloed op 's lands welzijn en welvaren kunnen uitoefenen. Mogt eenmaal de overtuiging de hunne worden, dat alle maatregelen verderfelijk zijn, niet alleen die op de nijverheid of eenige harer vertakkingen lasten doen drukken, onevenredig aan het voordeel, dat de Staat haar verschaft; maar ook die waardoor men, hetzij ter zake van den prijs, waarvoor zijne voortbrengselen tot de verbruikers zullen overgaan, hetzij aangaande de voortbrengstkosten, de gelegenheid verkrijgt jegens anderen geweld te plegen [1]).

Mogten zij toch eenmaal begrijpen, hoe nadeelig het is, voortbrengstkrachten aan takken van nijverheid te doen wijden, die, zonder stremming van den natuur-

1) J. Droz, de la Philosophie morale. Chap. 7.

lijken gang van zaken, noch aan de ondernemers, noch aan het algemeen, voordeel kunnen afwerpen.

Mogten zij eindelijk eens inzien, dat elke maatregel, die hier toeleidt, niet alleen onregtvaardig is, maar dat hij, als harmonisch gevolg daarvan, in zijne toepassing aan het gemeen welzijn schaden moet, om de handtastelijke reden, dat hij op de scheiding steunt van het *onus* en van het *emolumentum* en op de miskenning van de menschelijke natuur.

Eene vierde moeijelijkheid ter oplossing der bedoelde vraagstukken ligt in de bepaling der ongelijke aandeelen, die de onderscheidene individuen in de lasten behooren te dragen.

Men heeft veelal beweerd, dat de verhouding op te maken zoude zijn naar het inkomen der staatsleden. Dit komt zoo voor aan A. Smith [1]) aan Ricardo [2]) en aan eene menigte huishoudkundigen van verschillende scholen, doch naar mijn inzien ten onregte. Opmerkelijk is, dat de gronden ontbreken, waarop zij hunne meening vestigen.

Eene voorafgaande bepaling van hetgeen men door individueel inkomen verstaat is onmisbaar om te kunnen onderzoeken, wat in dezen waarheid is. Althans in zooverre dit den maatstaf der belastbaarheid [3]) zoude

1) Book. V. Chap. 2. p. 255.

2) Princ. of pol. Éc. Chap. XIV. in fine.

3) Het is indedaad onverschillig van welk deel van zijn inkomen de lasten worden voldaan. In zooverre is het doelloos dit of dat inkomen te willen treffen. Maar het is belangrijk, dat noch

opleveren zijn er velen, die geenszins aan het gunstige resultaat der productie in het algemeen, maar voornamelijk of uitsluitend gedacht willen hebben aan de opbrengst van uitwendige zaken, en van eenige meer aanmerkelijke bedrijven of betrekkingen. Het is echter duister, met welk regt en op welken grond dit onderscheid gemaakt wordt. Alle burgers van den Staat, dit erkennen de zoo even genoemde schrijvers, en bijna alle de overige met hen, staan onder de verpligting, een aandeel in de gemeene lasten te dragen, omdat zij alle zonder onderscheid, schoon in verschillende mate, genot van de openbare en gemeene bescherming hebben. Dienaangaande is het hun zelfs onverschillig, of de staatsleden arm of rijk zijn, en een inkomen verkrijgen, hetzij uit hunne individuele, in hunne personen gevestigde, bronnen van productie, hetzij uit hunne uitwendige en in hunne goederen gelegene. De grond ontbreekt alzoo geheel om wie het ook zij, die in het voorregt van den staatsburger deelt, geheel van de verpligting tot het leveren van bijdragen te ontslaan.

Er bestaat zoomin reden om den staatsburger van inkomstbelasting te verschoonen, als hem van bijv. personele belasting vrij te laten. Hij wordt beschermd en mag dit niet worden ten koste van anderen.

---

het geheel, noch een deel zijns inkomens door de belasting in zijn ontstaan verstikt worde, dat de lasten niet onnoodig opgevoerd worden, dat hunne verdeeling billijk zij. Het is in zekeren zin onbegrijpelijk, welke moeite sommige schrijvers zich hebben gegeven, om middelen op te sporen tot het treffen van onderscheidene inkomsten of hare deelen. Zie bijv. A. Smith, op. land. B. V. Chap. 2.

Het voor- en nadeel is te dier zake eigenaardig en onafscheidelijk aan elkander gekoppeld. Zoodat zij, die, aangemerkt het geringe inkomen van een deel der natie, dit van alle lasten vrijgesteld verlangen, dat deel niet zonder inconsequentie kunnen rekenen tot de gemeenschap te behooren.

Indien dan uit een oogpunt van regtvaardigheid elk inkomen, hoe klein of hoe groot het ook wezen mag, in zekeren zin tot basis der belastbaarheid aan te bevelen was [1]), zouden de vragen nog op te lossen blijven, of zij in dezelfde evenredigheid, als het inkomen, dan wel in eene steeds progressive, dient bepaald te worden, en of de basis zelve bruikbaar is.

Het zal later blijken, hoezeer en waarom ik de meening dergenen ben toegedaan, die de schamele gemeente minder en hen, die in weelde leven, zwaarder getroffen wil hebben, dan naar de regtstreeksche verhouding van ieders inkomen. Thans zal ik de aandacht op twee omstandigheden vestigen, waarom eene belasting naar het inkomen altijd te verwerpen is.

1°. De onmogelijkheid zelfs voor den gewilligsten belastingschuldige om het juiste bedrag van zijn inkomen te bepalen en mitsdien de nog veel stelliger onbestaanbaarheid, dat de Regering er kennis van krijge.

2°. De nadeelige gevolgen, die deze grondslag zoowel uit een zedelijk als uit een stoffelijk oogpunt op het maatschappelijk welzijn na zich zal slepen moet.

---

1) Alzoo ook het loon; maar dat zoude het doel dergenen doen missen, die den arbeider van alle lasten bevrijd wil hebben: mede de tractementen; maar dan was eenvoudiger ze te reduceren.

1°. Onmogelijk acht ik het, zijn inkomen (hetgeen men in het algemeen, als gunstige uitkomst zijner productie, of boven de waarde der voorwerpen, die ter gelegenheid der voortbrengst ten offer gebragt zijn, gedurende een zeker tijdsverloop heeft verkregen, bijv. gedurende een jaar) [1]) telkens naauwkeurig op te maken [2]). Daarvan zijn de volgende redenen aan te voeren. Wanneer bij scheiding, liquidatie of erflating, boedelbeschrijving en schatting plaats moet hebben, is dit niet alleen eene zeer tijdroovende, moeijelijke en kostbare zaak; maar dan komen er nog telkens posten voor, tot wier juiste stelling openbare verkoop onmisbaar is. Maar als hetgeen, dat bij boedelscheiding onvermijdelijk is, telken jare plaats moest hebben, zoude dit, behalve de moeite en kosten daaraan verbonden, tot de schromelijkste verwarring aanleiding geven en elk onzeker omtrent zijnen aanstaanden toestand maken. Wie kan met juistheid bepalen, welk inkomen fondsen afwerpen? Wat deze en dergelijke plaatsingen als interest opleveren en als premie van assurantie? Voeg hier nog bij, dat de vorderingen, die men in kennis en wetenschap, of langs andere onstoffelijke wegen in ontwikkeling, gemaakt heeft en waardoor de individuele productiviteit is toegenomen, een wezenlijk deel van ons inkomen uitmaakt, waarvan

1) Vergelijk wat A. Smith, Book II. Chap. 2 zegt, omtrent hetgeen hij noemt *neat revenue.*

2) A. Smith, Book V. Ch. II. Vol. III. p. 327. „The state of a man's fortune varies from day to day, and without an inquisition more intolerable than any tax, and renewed at least once every year, can only be guessed at."

nogthans aan geene juiste schatting te denken is, en eindelijk, dat in oneindige gevallen de onderscheiding even weinig mogelijk is van het inkomen en het fonds van productie, als de schatting in muntspeciën eene geschikte wijze om een voldoend denkbeeld te geven van de rijzing en daling, die eenig bezit in den loop van een zeker tijdsbestek ondergaan heeft.

Hij bijv. die eene fabriek opgerigt heeft, een stuk land ontgonnen, zijne individuele industriele bekwaamheden geoefend en ontwikkeld, had gewis het doel het fonds te vergrooten, waaruit zijne inkomsten voortaan zullen afvloeijen. Dit doel zal hij echter slechts in zooverre bereikt hebben, als hetgeen door hem te kosten is gelegd en verbruikt ruimschoots vergoed wordt door hetgeen hij in wezen heeft geroepen. Dit meerdere is ontegenzeggelijk door hem voortgebragt, en vormt naar de aangenomen bepaling gewis een deel des inkomens, doch hoe zal dat telken male berekend worden? Nogthans, schoon men dikwijls nalaat dit onder het inkomen te rangschikken, als men deze basis van belastbaarheid aanbeveelt, bestaat er geene meerdere reden om de renten, die een kapitaal afwerpt, of die eenig vast goed als huur oplevert, er onder te begrijpen.

Zoo bestaat er ook geene reden, om eenig onderscheid te maken òf tusschen de voordeelen, die ons uit de aanwending onzer accessoria en uit het gebruik onzer stoffelijke of intellectuele voortbrengstkrachten aankomen, òf tusschen inkomsten voor of na hunne besteding, òf tusschen dezulke, die afscheidelijk of niet zijn van onze personen en goederen, òf eindelijk, wanneer wij ze zelven verbruikt

hebben, tot ons eigen verbruik bestemmen, anderen hebben laten verbruiken of aan hen afstaan.

Men moet daarbij nog in rekening brengen, dat in alle de gevallen, waarin het voordeel van goede en kwade kansen afhangt, veel van het schijnbare inkomen als premie van assurantie behoort afgetrokken te worden. Waarlijk, het is mij althans onbegrijpelijk, dat men het ooit mogelijk geacht heeft zulk eene basis te ontdekken.

2°. *a.* De zedelijke nadeelen der heffing van lasten in evenredigheid der inkomsten zijn te zeer bekend en worden te weinig betwijfeld, om eene wijdloopige uiteenzetting te behoeven. De volstrekte onbestaanbaarheid voor de regering om, zelfs bij nadering, het bedrag der middelen van particulieren zonder hunne medewerking te begrooten, doet de noodzakelijkheid geboren worden, om ter bevestiging van eigene aangifte de toevlugt tot eedsaflegging te nemen. Deze maatregel is ontoereikend. Daarom tracht men hem aan te vullen door eene willekeurige schatting opgedragen aan daartoe benoemde, maar uit den aard der zake altijd geheele onbekwame personen.

Men stelt alzoo den contribuabel tusschen zijnen zedelijken pligt, dien hij met den besten wil niet steeds getrouw kan volbrengen, en tusschen zijn stoffelijk belang, — doet de belasting het zwaarst op den zedelijksten, het minst op den schurk, drukken, — looft als het ware eene premie uit aan den meineed, — verpligt den zedelijken, bij wijze van boete, bij te passen, hetgeen ontbreekt door dat anderen het verschuldigde niet voldoen — en vertrouwt aan sommigen eene magt toe, waarvan zeer ligt misbruik

wordt gemaakt ter voldoening aan bijzondere vete [1]).

b. De stoffelijke nadeelen, welke van eene verdeeling der lasten op zulk eenen voet te verwachten zijn, zullen al dadelijk blijken, wanneer men bedenkt, dat aanslaan naar het inkomen tevens is het inkomen of de productie er van belasten, dus haar tegenwerken en belemmeren. Hier kan ik hoofdzakelijk verwijzen naar hetgeen hiervoor op bl. 161 is gezegd. Doch er is meer. Ware het, dat elk jaarlijks evenveel, noch meer, noch minder voortbragt, dan hij in dien tijd verbruikt, dan erken ik zoude het belasten naar het *inkomen* en naar het *verbruik* gelijk staan, en dan zoude de behoefte der schatkist in beide gevallen even nadeelig op de voortbrengst en op het gemeene welzijn werken. Daarentegen, als het verbruik geenen volmaakt gelijken tred met de voortbrengst houdt, en wie is blind genoeg hier de waarheid niet te bespeuren? dan is de basis van belasting naar het verbruik ongelijk aan die naar de voortbrengst of naar het inkomen.

Dit onderscheid verpligt ons, ten einde eene verstandige keuze tusschen deze twee grondslagen te kunnen maken, ze vooraf onderling te vergelijken.

Het is verre van mij de kwade zijde van alle consumtien, zoowel particuliere als openbare, te willen ontkennen.

Men verwachte dus ook niet van mij, dat ik den

---

1) A. Smith, Book V. Chap. 2. p. 306. »Not only ignorance and misinformation, but friendship, party animosity, and private resentment, are said frequently to mislead such assersors.«

nadeeligen invloed zal betwisten, dien in zekeren zin de behoeften der schatkist en gevolgelijk de belastingen [1]), zelfs die, welke naar het verbruik geheven worden, op het voorregt des bezits, op den spoorslag, die tot de voortbrengst aanzet, op de voortbrengst zelve en ten slotte op de gemeene welvaart uitoefenen. Doch men behoort nimmer bij die eenzijdige beschouwing te blijven stilstaan. Slaat men acht op het doel, waartoe bijzondere personen of de volkeren rijkdommen verbruiken, dan ontwaart men, dat de schade steeds voorondersteld wordt ruimschoots vergoeding te vinden in de aldus verkregene uitkomsten. Althans ieder onzer handelt, uitsluitend wanneer die vooronderstelling gegrond is, in overeenstemming met zijn belang en geene Regering beantwoordt aan hare verpligting, welke nalaat een behoorlijk gebruik te maken van de opbrengst der belastingen.

Maar, indien men zich redelijkerwijze niet bepaalt tot het verbruik, dan wanneer dit minstens eene volledige vergoeding vindt in de mate, waarin het ter bevordering van ons welzijn strekt, dan houdt de kennis der waarheid en de wetenschap van de schade, die elk ander verbruik ons veroorzaakt, eene beweegreden in zich, om er ons voor te wachten, zonder daarom nog in het minst onze belangstelling in den eigendom te verzwakken, en de drijfveer

1) Destutt de Tracy, Com. sur l'esprit des lois de Montesquieu, p. 288 zegt: »On doit regarder les impôts comme bons, quand à ce mal général et inévitable il ne se joint pas de maux particuliers, qui soient trop facheux.«

onzer nijverheid te verlammen. Werden wij slechts in evenredigheid aan belastingen onderworpen, naar gelang het verbruik harer opbrengst door de Regering werd gebezigd om ons individueel belang te bevorderen, verkeerden wij in de overtuiging daarvan, dan kan alleen de zucht, om zelve verschoond te worden ten koste van anderen, ons een onderscheid doen maken tusschen ons bijzonder verbruik en het openbare, voor zooverre wij er uit onze middelen in hadden te voorzien. Doch wat van de vervulling dier voorwaarden ook zij, en welken invloed zij op onze beschouwing ook hebben moet, dit blijft altijd waar, dat elke belasting, die naarmate van het verbruik geheven wordt, de strekking heeft ons tot spaarzaamheid aan te sporen en dat zij zoo min mogelijk aan onze belangstelling in den eigendom schaadt. Daarom kan zij ook van zeer geringen invloed wezen op het productive-vermogen, dat van ons bezit afhangt en dat door voortbrengst vermeerdering ondergaat. Tevens maakt zij het verbruik zelve minder raadzaam en doet ons meer overhellen tot besparing en alzoo tot vermeerdering onzer voortbrengingskrachten.

Eene geheel andere uitwerking heeft de belasting, geëvenredigd naar het inkomen. Zij neemt toe naarmate wij meer voortbrengen. Zij laat den verbruiker vrij, alle zijne uitwendige bronnen van productie onmiddellijk en voor altijd te onttrekken aan de verpligting tot levering van bijdragen ten behoeve van den Staat, welke zij echter beoogt en waarop zij staat maakt. Zij is reeds in zooverre eene soort van premie voor den verkwister en uit dienhoofde een

oorzaak van verval der nijverheid en van armoede. De keerzijde is nog bedenkelijker. Er is vroeger opgemerkt, dat, zich moeite, inspanning, onthouding, opoffering te getroosten, slechts begrijpelijk is onder voorwaarde, dat het vooruitzigt bestaat zich daardoor een overwegend genot of het bezit van aanzienlijker middelen of rijkdommen te verzekeren. De uitwerking neemt noodwending af met de beweegreden en deze met het vooruitzigt van zelf over het verkregene te kunnen beschikken. Daarom als men weet, dat de eischen van de schatkist des te grooter zullen worden, naar gelang men zich inspant, genot ontzegt en meer spaart, wat men tot voldoening zijner lusten zoude kunnen gebruiken, om dit aan zijn productief vermogen toe te voegen, dan is het onhoudbaar te beweren, dat de drijfveer niet zal verlammen. Zoomin is het te ontkennen, als te verwachten, dat het aller opmerking ontgaat, hoe belasting naar verhouding des inkomens, in evenredigheid van onzen ijver, bekwaamheid, spaarzaamheid, onthouding en nijverheid, bij voortduring zwaardere lasten te torschen geeft. Neemt men dien grondslag aan, zoo zal de schatkist eerst offers eischen van hetgeen wij hebben voortgebragt en vervolgens telkens wederom een deel der producten van hetgeen wij bespaard hebben, om het aan ons voortbrengend vermogen toe te voegen en zoo voorts al meer en meer tot in het oneindige. Deze basis zal evenzeer op de wijze van eene beboeting der voor de gemeene welvaart nuttige handelingen der ingezetenen werken, als zij tot premie verstrekt voor de schadelijke. Eene belasting der revenuen strekt blijkbaar tot verarming van

den Staat, althans tot tegenwerking van zijnen bloei en stuiting van de toename zijner welvaart. Zij is het droombeeld der wangunst, de eenige regtvaardige en mogelijke in de oogen dergenen, die onbekwaam zijn het onderscheid op te merken tusschen de bron, waaruit geput moet worden, en tusschen den maatstaf, waarnaar de aanslag moet plaats hebben.

Nog voert men aan tegen de bedoelde basis de ongeneigdheid, inzonderheid der handeldrijvende volkeren, om openbaarheid aan den particulieren staat van financiele zaken te geven. Sommigen zijn zelfs van gevoelen, dat de handel er door lijden zoude, indien het geheim omtrent de bijzondere fortuinen opgeheven en langs dien weg den bodem aan veler crediet ingeslagen werd.

Zulke argumenten komen mij zwak voor en weinig geschikt om eene waarheid te bewijzen, welke op betere gronden is gevestigd. Een crediet, dat noch op solvabiliteit, noch op industriele capaciteit en eerlijkheid steunt, is een hersenschim. Zijn bestaan is eer gevaarlijk dan nuttig voor den handel.

Van meer belang is, de vraag uit een ander oogpunt te herhalen: wat verstaat men door het individuele inkomen? Bedoelt men daarmede het inkomen, dat alle de onderscheidene leden der Staats-maatschappij, uit welke bronnen ook, genieten, of het inkomen, dat in de bescherming van den Staat deelt? De oppervlakkigheid, waarmede velen zelfs over de ingewikkelde staatsbelangen oordeelen, noopt mij aan dat gebrek hier eenigzins tegemoet te komen. Het schijnt mij noodig, het zoo even gemaakte onderscheid te doen begrijpen.

Om zich eene bepaalde zaak geheel voor te stellen, zooals zij is, is het niet voldoende een zuiver begrip van haren aard te hebben. Daarom mag het niet overbodig worden geacht, dat ik thans nader zal trachten te bepalen, welk deel van het inkomen, zoo dit als basis der belastbaarheid werd aangenomen, uitsluitend in aanmerking te nemen zoude zijn.

Vooraf herinnere men zich, dat bescherming van personen en goederen het hoofddoel der Staats-maatschappij is, hetgeen Say bijv. op bl. 44 (Cours Comp. d'Ec. pol. prat.) deze verklaring doet afleggen: «*Un impôt, qui s'élève plus haut que les frais nécessaires pour procurer au contribuable la sécurité dont il a besoin, est un attentat contre la propriété du contribuable.*»

Dit beginsel is de grondslag, waarop het te maken onderscheid steunt.

Onwedersprekelijk is de waarheid, dat zij, die tot bepaalde volkeren behooren, geenszins onbevoegd zijn eigendommen en goederen te bezitten, die niet onder de bescherming van het bestuur van die volkeren gesteld zijn, noch gehouden hunne bezittingen en personele krachten aan de voortbrengst binnen de grenzen van dien Staat te wijden. Eveneens is het onbetwistbaar, dat vreemdelingen wederkeerig niet van de bevoegdheid verstoken zijn, ten onzent eigendommen te bezitten, voor loon aan anderen diensten te bewijzen of nijverheden uit te oefenen en het genot des levens te smaken. Hieruit blijkt, dat het lidmaatschap van eene Staats-maatschappij noch het bewijs oplevert der bescherming, die deze associatie of haar bestuur aan onze goederen en aan ons zelven verleent,

noch onontbeerlijk is om die tweeledige bescherming te genieten. Bestond deswegens twijfel, men leze Art. 3 der Grondwet. Is blijkbaar het lidmaatschappij zoo even bedoeld het onderscheidings-kenmerk niet van hetgeen de Staat beschermt, dan volgt uit het vooropgezette beginsel, dat de lasten, uit wier opbrengst de staatsuitgaven bestreden zullen moeten worden, bepaaldelijk noch op alle onze bronnen van bestaan of op de inkomsten, die ze ons opleveren, noch uitsluitend op de staatsleden mogen drukken.

Wanneer de Staat noch overal aan ons en aan het onze bescherming kan of wil verleenen, noch daartoe eenige kosten hoegenaamd maakt, ontbreekt de grond, waarop men tot eene verpligting van bij te dragen aan de staatsuitgaven in verhouding tot ons inkomen zoude kunnen besluiten. En wanneer hij voor vreemdelingen doet, wat hij onvermogend of onwillig is voor ons te doen, bestaat er geene reden, waarom zij in billijkheid ongehouden zouden wezen den Staat daarvoor schadeloos te stellen.

In dit laatste ziet dan ook geene regering zwarigheid. Doch er is tegenspraak in, dit voor geoorloofd en allezins regtvaardig te houden, en tevens schennis des regts te ontkennen in het treffen der staatsleden naar verhouding van het inkomen, dat zij uit bronnen genieten, aan wier voortdurend bestaan, gerusten eigendom en mildheid niets toegebragt wordt, noch veeltijds kan worden. Zulke voorwerpen treft men toch in menigte aan. Daartoe de volgende voorbeelden.

Eilieve wat brengt de Staat toe aan de zekerheid

van eene schuldvordering, die een ingezeten heeft ten laste van eene vreemde mogendheid? wat aan de trouwe voldoening van de verschuldigde renten? en mitsdien aan het genot van het daaruit voortgesproten inkomen? wat indien wij elders òf deel nemen aan de nijverheid, òf vaste goederen bezitten? [1])

Ik beweer met het volste vertrouwen, dat men in die gevallen hoegenaamd geene bescherming geniet, waarop deze Staat een regt zoude kunnen vestigen, om ons in verhouding van de verkregene revenuen te belasten. Desniettemin zijn er sommigen, die om het vol te houden de toevlugt nemen tot eenige ellendige drogredenen, die ik thans in haar waar daglicht zal trachten te plaatsen.

De gezochte redenen door mij bedoeld komen hier op neder, dat de inkomsten, welke hier ontvangen worden, en de obligatiën of de eigendomsbewijzen, die men gewoonlijk binnenslands bewaart, tegen diefstal worden beveiligd.

Doch aangenomen, dat dergelijke omstandigheden eenigen grond hebben, zouden dan niet alle de inkomsten vrij van belasting moeten blijven, zoowel die van inschrijvingen op grootboeken, als degenen die uit bronnen voortspruiten, waarvan de eigendomsbewijzen evenmin onder landsbescherming geplaatst zijn? Deze onderscheiding wordt nimmer gemaakt. Doch werd

1) A. Smith, Book V. Chap. 2. p. 295 zegt: "The proprietor of stock is properly a citizen of the world, and is not necessarily attached to any particular country." Hij heeft gemeenlijk slechts regten: de schuldenaar bezit wat beschermd wordt. Werd de geldschieter belast, hij verzwaarde zeer zeker de voorwaarden.

zij toegelaten, en dit eischt het regt toch gewis ook in de oogen dergenen, wier bewijsvoering ons nu bezig houdt, wat zoude daar het onvermijdelijk gevolg van wezen? Gelooft men ter goeder trouw, dat de menigte effecten, die de bevolking thans bezit, dan nog in natura binnen de grenzen aanwezig zoude zijn? Was aan die omstandigheid de verpligting tot het dragen van de bewuste lasten verbonden, acht men het dan onwaarschijnlijk en zwaar haar te wijzigen? Hoe ligt zoude er een middel te vinden zijn om, òf zijne bewijsstukken elders te bewaren, òf het verlies er van onschadelijk te maken. Men kent reeds andere bewijsstukken toe aan hen, die ze door brand of dergelijke ongevallen verloren hebben, en wat belet dit ingeslagen voetspoor te volgen omtrent geroofde? Zoo men niet alles op grootboeken verkoos over te brengen, zoude niets meer vereischt worden, dan boekhouding van de eigenaren der onderscheidene nos. bijv. door de Consuls der vreemde Staten.

In ernst, al ware het, dat opzigtens bewijsstukken indedaad onvermijdelijke behoefte aan landsbescherming bestond, zoude men dan nog durven beweren, dat de kosten, die daartoe gevorderd zouden worden, in evenredigheid staan met hetgeen men onder dat voorwendsel wil hebben geëischt?

Blijkbaar verstaat men iets anders door nationaal inkomen, wanneer er sprake is van staatsbescherming, en wanneer men denkt aan hetgeen de staatsburgers steeds zonder in hunne welvaart terug te gaan verbruiken kunnen. Om zooveel doenlijk de stoffen, die eenig onderscheid opleveren, niet met elkander te verwarren en om der duidelijkheids wille, heb

ik tot nog toe van eene bijzondere bron van inkomen gezwegen, waaraan de Staat wel het allerminst bekwaam is bescherming te verleenen, en weshalve bevoegd uit dienhoofde lasten op te leggen. Ik bedoel de aan den Staat zelve geleende hoofdsommen, de ten zijnen laste loopende schuldvorderingen en de inkomsten, die er van afvloeijen. Ten haren opzigte is inzonderheid, zoo niet uitsluitend, van Staatswege geweld en onregt te vreezen. Het zoude indedaad ongerijmd zijn de mogelijkheid te vooronderstellen, dat de eenige, die ons geweld kan aandoen, ons tevens bescherming zoude verleenen, en hem het regt toe te kennen om van ons schadeloosstelling te eischen wegens hetgeen hij ter onzer bescherming zoude hebben besteed.

Trouwens kortingen op de coupons of gebrekkige rente-betalingen [1]) zijn reeds meermalen in haar waarachtig daglicht geplaatst en op goeden grond met den naam van partiële bankroeten bestempeld [2]). Inhou-

1) Say, C. C. d'Ec. pol. prat. 8 Part. Chap. V. T. 6. p. 71, verklaart zich een voorstander van soortgelijke reductien, schoon hij de uitspraak meldende van De Tracy (voorkomende in zijne Commentaire sur l'esprit des lois de Montesquieu bl. 256) door wien zij met den naam van *banqueroute* bestempeld zijn, haar niet wederlegt. In zekeren zin blijft hij zich gelijk, daar hij in het IVde hoofdstuk het inkomen als den maatstaf der schatpligtigheid heeft erkend en in zoover staat A. Smith bij hem achter. Doch beiden hebben zich aan inconsequentie schuldig gemaakt, door soms dezen maatstaf aan te nemen en soms de zekerheid, die de Staat verschaft.

2) Necker, de l'Adm. des fin. de la France T. I. p. 321, laat zich dus uit: »L'on ne pourrait assujettir à des impôts cette partie des fortunes (les effects royaux qui representent les sommes

dingen van wettig verkregene pensioenen worden er blijkbaar teregt aan gelijk gesteld. Dit onderdeel der beschouwing besluit ik met de opmerking, dat inhoudingen op de tractementen òf van eene gelijke òf van eene afwijkende natuur zijn aan en van die op de pensioenen, al naarmate de bezoldigingen, hetzij door den grondwetgever, hetzij door de uitvoerende of de gewone wetgevende magt, geregeld zijn, in welk laatste geval eene eenvoudige vermindering van het bedrag plaats heeft [1]).

Ongezocht biedt zich de gelegenheid aan ter bestrijding van een vooroordeel, dat vrij algemeen is verspreid. Het betreft de plaatsing van kapitalen in openbare fondsen. Zulk eene plaatsing acht men veeltijds zeer schadelijk voor de nijverheid en het is gansch niet zeldzaam hen, die tot haar de toevlugt nemen, voorgesteld te zien als de bloedzuigers, welke de nijvere maatschappij van hare beste levenskrachten berooven.

In de eerste plaats dient men te onderscheiden de oorzaken, die de Staten hebben doen besluiten, leeningen aan te gaan, en de grondslagen,

---

pretées au gouvernement) sans manquer à la fois promise et sans nuire au crédit, dont les resources sont si essentielles à la force politique.» Id. T. 2. p. 388.

1) Scherp werden de voorstellen van wet, in 1851 ingediend, bestreden in het geschrift: »Bedenkingen op de voorgedragene ontwerpen van wet enz.» Zalt Bommelt, Joh. Noman en zoon, 1851.

waarop de regten der fondsenhouders rusten. De leeningen en hare, uit een eenzijdig oogpunt teregt nadeelig beschouwde, gevolgen zijn geene op zichzelve staande verschijnselen. Zij openbaren, als het ware, slechts een kwaad, dat reeds voorbestond. Dat kwaad lag in de behoefte van de openbare schatkist en sproot dan eens uit maatschappelijke omstandigheden voort, die onafhankelijk van de regering waren, dan eens uit de feilen des bestuurs. Er zijn zelfs gevallen, waarin men de onvoldoenden toestand der schatkist eer een gemis van goed, dan een stellig kwaad, kan noemen. Bijv.: als zij niet bij magte is de kapitalen op te leveren, die de maatschappij, tot daarstelling van een of andere gemeenschappelijke verbetering, verlangt te besteden.

Hoe het zij, aan den nood der schatkist zijn zij onschuldig, die zich schoon onder bezwarende, doch vrijwillig door den Staat toegestane voorwaarden verbonden hebben, er in te voorzien. Indien bijgeval het vooruitzigt leeningen te kunnen sluiten eene regering te ligter tot uitgaven doet overgaan, ook dan nog verkracht men de waarheid, door de mogelijk schadelijke uitkomst aan den geldschieter en niet aan de roekeloosheid des bestuurs te wijten.

In de tweede plaats, de houders der openbare fondsen onttrekken hoegenaamd niets aan de gemeenschappelijke levenskrachten, die de Staat zoude bezeten hebben, indien zij nimmer hunne kapitalen ter leen hadden afgestaan. De renten, die zij genieten, zijn niets dan de huur, hun als schadeloosstelling toegekend, wegens het tijdelijk gemis van de productive kracht hunner kapitalen, niets dan de koopprijs

hun verstrekt voor het gebruik hunner voortbrengingskrachten [1]). Het doet regtens niets af, welk gebruik de Staat van die kapitalen heeft gemaakt, evenmin of die kapitalen nog onveranderd bestaan, in andere voorwerpen overgegaan, dan wel finaal verbruikt zijn. Wat er mede is voorgevallen heeft geenszins van de daad der geldschieters afgehangen. Hunne, of gelijke, kapitalen zijn nog steeds in de schatkist voorhanden of in de staats-maatschappij verspreid, welke er niet gevonden zouden worden, indien gelijke nuttige staatsuitgaven of verspillingen hadden plaats gehad, schoon er nimmer eene leening was gesloten. Mogt zelfs de gansche Staats-maatschappij doodarm wezen; dit belet niet, dat het regt der geldschieters hetzelfde zij. Alleen zullen de omstandigheden dan niet toelaten, dat zij het doen gelden.

In de derde plaats. De geldschieters ontslaan de Regeringen van de noodzakelijkheid, om op bezwarender voorwaarden kapitalen aan de nijverheid te onttrekken. De eenige beweegreden toch, die het bestuur noopt, om tot het sluiten van leenigen over te gaan, is de overtuiging, dat alle heffingen, die van de natie gedaan zoude worden, tot vinding der benoodigde kapitalen, de schatpligtigen zwaarder zouden drukken, dan de verpligte rentelast der opgenomen gelden. En waarom dit, zoo die heffingen de ingezetenen niet in de noodzakelijkheid stelden, hoofdsommen af te staan, aan wier medewer-

---

1) In dien geest zegt M. Culloch, Princ. of Pol. Econ. p. 77. »The property of the capitalist is violated when he is obliged to accept a particular rate of interest for his stock.»

king zij eene dringende behoefte in hunne zaken hebben?

Eindelijk ten vierde, de geldschieter is, als zoodanig, geen persoonlijk deelnemer aan de nijverheid; maar hem daarom elke deelname er aan te ontzeggen, strijdt met de waarheid. Den oppervlakkigen moge het ontgaan welken invloed ook hij, schoon niet door zijn individuele bekwaamheden en krachten op de voortbrengst uitoefent; eene aandachtiger beschouwing doet ontwaren, dat hij door de kapitalen, die hij direct of middellijk aan anderen ter leen geeft, door zijne accessoria [1], dezen, in hunne pogingen ter ontwikkeling van waarde, krachtdadig te hulp komt.

Overigens men mag het voor de gansche maatschappij eene weldadige omstandigheid heten, dat er grondeigenaren en geldschieters bestaan, die zelve deze bronnen van nijverheid aan andere handen toe vertrouwen. Slechts waar dit bestaat kunnen er aangetroffen worden, die, zonder daartoe bezoldigd te zijn, hun leven aan de beoefening der wetenschap en dergelijke hoogst belangrijke en nuttige bezigheden toewijden, en daar alleen kunnen van stoffelijke goederen ontbloote personen de middelen erlangen, waar buiten het hen ondoenlijk zoude zijn, als hoofden van nijverheidstakken, partij van hunne verkregene kunde en bekwaamheden te trekken.

Gemeenlijk zien zij met de leedste oogen op de kapitalisten neder, die hunne medewerking het meest

---

1) Zoo schrijft Say aan Malthus, Comte Mel. et Cor. p. 105. »Sont ce les propriétaires de terres et de capitaux? Sans doute ils ne produisent pas directement; mais leur instrument produit pour eux.»

behoeven [1]). Opmerkelijk is het, hoe weinig er aan gedacht schijnt te worden, dat, als de fondsen-hou-

---

1) Hieraan dacht M. Culloch, toen hij schreef p. 414. »The profusion of the rich, far from being of any advantage to the poor, is really one of the greatest calamities that can befall them.» Zie ook A. Smith. Book V. Chap. 2. p. 296. »He would be apt to abandon the country in which he was exposed to a vexatious inquisition, in order to be assessed to a burdensome tax, and would remove his stock to some other country where he could either carry on his business, or enjoy his fortune more at his ease. By removing his stock he would put an end to all the industry which it had maintained in the country which he left. Stock cultivates land; stock employs labour. A tax which tended to drive away stock from any particular country, would so far tend to dry up every source of revenue both to the sovereign and to the society. Not only the profits of stock, but the rent of land and the wages of labour, would necessarily be more or less diminished by its removal.

The nations, accordingly, who have attempted to tax the revenue arising from stock, instead of any severe inquisition of this kind, have been obliged to content themselves with some very loose, and, there fore, more or less arbitrary estimation.»

Bastiat. Prop. et Spol. infin. »Nous sommes en présence d'une autre cause d'inégalité plus active peut-être que toutes les autres, la guerre au capital. Le prolétariat ne peut s'affranchir que d'une seule manière, par l'accroissement du capital national. Quand le capital s'accroit plus rapidement que la population, il s'en suit deux effets infaillibles qui tous deux concourent à améliorer le sort des ouvriers: baisse des produits, hausse des salaires. Mais, pour que le capital s'accroisse, il lui faut avant tout de la sécurité. S'il a peur il se cache, s'exile, se dissipe et se détruit. C'est alors que le travail s'arrête et que les bras s'offrent au rabais. Le plus grand de tous les malheurs pour la classe ouvrière, c'est donc de s'être laissé entraîner par des flatteurs à une guerre contre le capital aussi absurde que funeste. C'est

ders onzeker zijn omtrent de stipte nakoming der voorwaarden, waarop zij het kapitaal uitleenen en bepaaldelijk omtrent de integrale voldoening der bedongen renten, van hun geene gelden dan op des te bezwarender voorwaarden ter leen te bekomen zijn. Uit dit oogpunt blijkt eene rente-belasting wederom kwalijk te zijn gekozen.

Trachten wij nu tot een besluit omtrent de verdeeling der lasten te komen. Op den voorgrond is gesteld, waarom de voortbrengst niet bezwaard moet worden, en dat men dus onder geen voorwendsel op de schouders van speciale voortbrengers de lasten moet overbrengen, die òf op eenige andere hunner, òf op de gansche gemeenschap, behooren neder te komen.

Daarbij is aangetoond, waarom de voortbrengst desniettemin geenszins van de verpligting ontslagen mag worden den Staat schadeloos te stellen, wegens het aandeel, dat hij soms in de productie heeft gehad, en wegens de kosten, die hij zich te dien einde heeft getroost.

De redenen zijn ontwikkeld, waarom het, zoowel

---

une ménace perpétuelle de spoliation pire que la spoliation même.»

Say, Cours. Comp. d'Èc. pol. prat. Cons. gén. p. 103.» Elle montre l'indispensable nécessité de respecter les propriétés d'autrui; et ce qui est bien important, elle inculque ce respect aux classes de la société qui dans le partage des biens de ce monde sont les plus maltraités.» (Wanneer toch die deeling en die mishandeling?)

Zie Comte, Melanges et Corr. p. 12—26.

met het regt. als met het gemeene welzijn, strijdt, de schatkist of de gansche bevolking de kosten te doen dragen b.v. van jaagpaden, havens, tonnen en bakens, groote wegen, hooge scholen [1]); maar niet minder van de bruikers dier voorwerpen meer af te vorderen, dan noodig is ter vergoeding der speciaal daartoe vereischte uitgaven. [2])

Men neme het mij niet euvel op een en ander nog nader aan te dringen.

Ware het geen onregt den verbruiker ten behoeve der voortbrengers te overbelasten, het zoude evenmin tegen de regten en het belang der voortbrengers strijden, dat men hen overbezwaarde. De schatkist kan toch geene opofferingen, óf ten behoeve van eenen of anderen tak van nijverheid, óf ten voordeele van eenige intellectuele ontwikkeling [3]), doen, zonder

---

1) Sismondi stelt in zijne Nouv. princ. d'Éc. pol. (1819) B. VI. Chap. 1 p. 152 teregt den regel. »L'impôt doit être considéré par les citoyens comme une compensation de la protection que le gouvernement accorde à leurs personnes et à leurs propriétés. Il est juste que tous les supportent, en proportion des avantages que la société leur garantit, et des dépenses que la société fait pour eux.

Ook Storch T. 1. p. 7. »Favoriser les progès de la civilisation et de la richesse nationale aux dépens de la liberté et de la propriété des citoyens, c'est détruire ce qu'on veut édifier; car de toutes les conditions que suppose l'avancement de la prospérité nationale la première et la puis indispensable c'est la sûreté.«

2) Dit beginsel is aangenomen in de Gemeente wet. Zie Art. 238, 240, 254.

3) Necker, De l'adm. des fin. de la Fr. T. 2. p. 489 zegt: Me resserrant donc dans la partie de finance, j'observerai seulement, qu'en arrêtant son attention sur l'importance de l'éducation, il ne faut pas cependant sortir des bornes que la justice impose, et faire contribuer les pauvres à l'éducation des riches.

onregt jegens de gemeenschap te plegen, tenzij deze daarvoor in haren geheelen omvang, langs eenen indirecten weg, vergoeding vinde. Doch opdat zij verschaft kunne worden is het onvermijdelijk, dat de voortbrengers, waarvan zulks anders niet te verwachten is, door de omstandigheden genoodzaakt worden haar te verstrekken, dat is: de prijzen hunner waren of de loonen hunner dienstbewijzen (n'en déplaise den geleerden) evenredig te verlagen. De mogelijkheid dier vergoeding steunt alzoo op de vooronderstelling, dat naar den natuurlijken loop der dingen de verbruiker het geheele voordeel geniet van de vermindering, die de kosten van productie ondergaan, dat de prijzen in volmaakte evenredigheid dalen, waarin de voortbrengstkosten afnemen. Maar gaat deze vooronderstelling op, dan blijkt, dat het mitsdien ten slotte geheel onverschillig is, of de voortbrenger ze aanvankelijk zelf geheel draagt, dan wel of hij daarin door de gansche maatschappij of voor haar door de schatkist bijgestaan wordt. Doch die vooronderstelling heeft ook hare tegenstelling.

Komt zij met de waarheid overeen, dan is het tevens waar, dat de prijzen van alle waren op den duur in volmaakte overeenstemming met de toename der kosten van productie rijzen, mitsdien wederom, dat het den voortbrenger onverschillig is, of zijne nijverheid al dan niet belast, ja zelfs overbelast, is. Maar daarentegen oefent vergrooting der voortbrengingskosten verhooging van prijs en belet die den afzet genoeg, om de kostenvergoeding ontegenzeggelijk minder ruim te doen wezen, zoodat de winst afneemt. Gaan er soms vroegere winstgevende uitwegen door

verloren, dan is het omgekeerde in een tegenovergesteld geval ook waar. Dan moet de prijsverlaging, die door het overbrengen van kosten op de schatkist wordt verkregen, een van beide uitwerken: zij zal óf zoo groot zijn, dat zij de winst te niet doet, die de beterkoop, meer gevraagd, gemakkelijker en ruimer afgezet wordende waren den voortbrenger buitengewoon afwierpen, óf zij zal bij ontstentenis daarvan ongenoegzaam zijn, om de verbruikers wegens de van hen afgeperste offers geheel schadeloos te stellen.

Het staat alzoo vast, dat den uit- en invoer van bepaalde waren te verbieden, te belemmeren, meer dan tot herstel van het misschien door openbare maatregelen verloren evenwigt noodig is te belasten, — eenige takken van nijverheid te bezwaren boven hetgeen gevorderd wordt ter vergoeding der speciaal ten hunne nutte gemaakte kosten, — van het inkomen met of zonder onderscheiding van de bronnen, waaruit het voortvloeit en van zijn bedrag den maatstaf van den individuelen aanslag te maken; alle in zekeren zin gelijksoortige maatregelen zijn. Zij hebben dit onderling gemeen, dat velen ze aanprijzen, omdat zij ze dienstig achten ter slaking, in hun eigen voordeel, van den band, die naar de voorschriften des regts en in het gemeene belang onoplosbaar moet wezen tusschen de baten en de schaden der individuele bedrijven.

Echter, voor dat wij opzigtens dit ondergeschikte onderwerp tot een besluit komen, nog deze opmerking.

Wij zagen, dat zij, die geene voorstanders zijn van de belasting naar het inkomen, de voortbrengst nogthans niet onvoorwaardelijk van de verpligting ont-

slagen willen hebben, inzonderheid om de schatkist schadeloos te stellen voor hetgeen daaruit is besteed ter bevordering der betrokkene nijverheid. Hoe zedelijk hun oordeel ook wezen moge en op welke billijke gronden het ook steune, het is bovenal juist daarom, dat de meeste, de oppervlakkige bewonderaars des stelsels en van zijne algemeene toepassing, een ander gevoelen aankleven.

De nijverheid moet vrij, onbelemmerd, volstrekt onbelast zijn, de belastingen moeten noch op haar noch op den werkman drukken, zij behooren uitsluitend het inkomen te treffen. Ziedaar de stelling die zij vooruitzetten en waarop zij voortgebouwd willen hebben. Doch bedenkt men wel wat men hiermede zegt? Ik betwijfel het en tevens, dat men er zijne eigenlijke bedoeling mede uitdrukt.

Ligt daarin, dat elk inkomen, dat als loon of als uitkomst der onderscheidene takken van nijverheid verkregen wordt, vrij van lasten wezen moet? geheel tot genot of ter reproductie verbruikt moet kunnen worden? Dan toch wil men het onmogelijke; want men wil dat de Staat, zijnen gunstigen invloed behoude en zoo zou men hem alle de wegen afsnijden, die voor de heffing der belastingen open staan en dus de middelen tot voortduring.

Dit volgt uit de beteekenis der bewering: de nijverheid moet geheel van lasten vrijgesteld zijn. De zin daarvan zal toch wel zijn, dat alle de bestanddeelen, die aan de voortbrengst medewerken, zoo vrij in hare werking moeten zijn, zoo onbelemmerd het genot en den eigendom der voortbrengselen aan de personen moeten doen overgaan, ter wier beschikking

zij staan, dat daaraan onder geen voorwendsel of om geene reden het minste of geringste ten beboeve van den Staat, onder de vorm van belasting, onttrokken wordt. Maar welke zijn de bestanddeelen, wier medewerking de nijverheid behoeft? Personele bekwaamheden, vaardigheden, krachten, vermogens, kapitalen en zoogenaamde natuurlijke agenten. Dat zijn alle zoovele speciale bronnen, of, zoo men wil, de nijverheid, die ze in hare vertakkingen alle gezamenlijk omvat, is de eenige algemeene bron van inkomsten: ergo het gezegde behelst eene *contradictio in terminis;* het breekt zich zelve af; het heeft geen zin. Men bedoelt er toch iets door uit te drukken. Wat kan dit zijn? Zonder vrees mij daaromtrent te bedriegen, durf ik te beweren, dat men noch de inkomsten, het loon of de voordeelen, belast wil hebben, welke den handwerksman toevallen, noch de winsten, welke dezulken op eenigerhanden wijze verkrijgen, die zelve hunne of van andere gehuurde en opgenomen bronnen van productie in werking brengen. Met andere woorden, zooals blijkt, wanneer het uitgezonderde van het geheel wordt afgetrokken, zij verlangen, dat de gansche druk der belastingen op de zoogenaamde kapitalisten en goederen-bezitters nederkome. Alzoo brengt men hun beweren tot zijne ware beteekenis terug en heft men dienaangaande den sluijer op, waarmede zij hunne ware bedoelingen trachten te bedekken, of die, misschien voor menig hunner buiten zijnen wil, de waarheid verbergt. Dan ontdekken wij òf hunnen wangunst opzigtens hen, die niet geheel van midden zijn ontbloot, òf hunne dwaling.

Men heeft alzoo te onderscheiden hetgeen door den Staat bepaaldelijk ten koste gelegd wordt; 1°. tot openbare bescherming van zekere eigendommen; 2°. tot bevordering van zekere bijzondere takken van nijverheid; 3°. tot ontwikkeling van sommigen, wat aangaat hunne intellectuele vermogens en bekwaamheden; en eindelijk 4°. tot verhooging des levens en van zijn genot. Men mag zoomin den invloed voorbij zien, dien de Staat door de beveiliging onzer personen en onzer goederen uitoefent, als dien hij heeft op den bloei onzer ondernemingen, op de vorderingen, die wij in ontwikkeling maken en op het genot des levens, of, zoo men wil, op de vrije en geruste consumtie van hetgeen daartoe dient.

Men moet daarvan afleiden, dat, wanneer de inlandsche voortbrengst beschermd wordt, wanneer zij aanleiding geeft tot het doen van bepaalde kosten, die haar belang uitsluitend onmiddellijk beoogen, elk, zoowel vreemdeling als inlander, die, òf wat aangaat hetgeen hij bezit òf wat betreft zijn persoon, beschermd of op eenigerhande wijze op 's lands kosten bevoordeeld wordt, verpligt is een evenredig deel in de gemeenschappelijke lasten te dragen; maar niemand in verhouding en op grond van de middelen, waarover hij te beschikken heeft, noch naar den aard van zijne bronnen van bestaan.

Men moet niet alleen met de reeds genoemde A. Smith, Ricardo, Say en zelfs met andere schrijvers, die naar het communisme overhellen, als Blanqui (Hist. de l'Ec. pol. Chap. XXVII), den stelregel aannemen, dat alle Staatsleden verpligt zijn hunne bijdragen aan de schatkist te leveren; maar hem toe-

passen ook voor zooverre er termen voor zijn opzigtens vreemden [1]).

---

1) Men moet zich in de daad verwonderen over de stoutheid, waarmede soms regelen aangenomen en als waarheden verkondigd worden, die wegens hunnen invloed op het gemeene welzijn echter ten volle een streng onderzoek waard zijn. Hiervan levert de stelregel, dat elk verpligt is, evenredig aan zijne middelen tot het onderhoud van den Staat bij te dragen een doorslaand bewijs. Gewis telt men A. Smith onder de schrijvers, die hunne meeningen het minst ligtvaardig gevormd en doorgaans niet, zonder er de gronden van bloot te leggen, te boek gesteld hebbe. Ik geloof alzoo niet beter te kunnen, dan door aan te toonen, hoe hij nogthans in dezen luchtig te werk is gegaan.

Hij stelt in Book. V. Ch: II. eenige maximen. De eerste is p. 255. „The subjects of every state ought to contribute towards the support of the Governement as nearly as possible, in proportion to their respective abilities; that is, in proportion to the revenue which they respectively enjoy under the protection of the state.”

Doch waarop die aldus geëvenredigde verpligting berust, zoekt men vergeefs. Zij zoude m. i. maar eenen grond kunnen hebben, te weten: dat het inkomen van elk staatslid evenredig was, aan de kosten, die de Staat ten zijne voordeele als voortbrenger, of als verbruiker, maakt. Ware dit het geval, dan moest het inkomen, dat onderscheidene individuen uit gelijke bronnen aankomt, volkomen gelijk en niet grooter of kleiner wezen naar gelang die personen hunne middelen beter, met meer ijver en bekwaamheid, of in toevallig gunstiger omstandigheden, hebben aangewend, hetzij ter vermeerdering hunner goederen, hetzij ter dadelijke bevordering van hun welzijn. Doch wie zal ontkennen, dat onze eigen invloed op de resultaten nog minder te wederspreken is dan die van den Staat? Wie zoude betwijfelen, dat onze inkomsten nog meer van onze eigene daden, dan van de bescherming en van de medewerking der openbare magt, afhangen? Zoodan de invloed ongelijk is, welken de Staat heeft op gelijke inkomsten door onderscheidene individuen genoten en geenszins evenredig naar verhouding der grootere of kleinere inkomsten van de

Men moet bij de verdeeling der lasten in aanmerking nemen, dat zij, die zich op het staatsgebied

---

verschillende Staatsleden; ei lieve, op welken grond dan eene dergelijke evenredige verpligting tot het dragen der lasten gevestigd?

Maar eens aangenomen, de evenredigheid was regt, dan had de overweging die A. Smith verder te berde brengt „all are obliged to contribute in proportion to their respective interests in the estate" (dus in verhouding van hunne inkomsten) hem van het onpractische moeten overtuigen der belastingen, die van de inkomsten worden geheven of zóó, dat de inkomsten er dadelijk door getroffen worden. „In the observation or neglect of this maxim consists, what is called the equality or inequality of taxation. Every tax. . . . which falls upon one only of the three sorts of revenue above mentioned (Rent, Profit and wages p. 255) is necessarily unequal, in so far as it does not affect the other two." en op pag. 295. „There are, however, two different circumstances which render the interest of money a much less proper subject of direct taxation than the rent of land." en vervolgens tot onder aan pag. 296.

Hierin ligt alzoo de volledige erkentenis dat het inkomen, dat niet altijd is te treffen, te belasten de goedkeuring niet verdient, welke hij er aanvankelijk aan heeft geschonken.

Had Smith beter overwogen, wat hij zegt, p. 256. „The expence of governments to the individuals of a great nation, is like the expence of management to the joint tenants of a great estate, who are all obliged to contribute in proportion to their respective interests in the estate." Het zoude hem niet zijn ontgaan, dat juist in de restrictie, die in de laatste woorden ligt, wanneer zij naar behooren toegepast werd, het beslissende argument schuilt, waarom niet naar ieders inkomen bijgedragen moet worden, maar wel naar gelang dit inkomen door toedoen van den Staat ruimer toevloeit, of naar gelang de Staat ons op eene andere wijze bevoordeelt.

Zijne vergelijking gaat mank, voor zooverre hij den Staat als eene alles gemeenmakende maatschappij beschouwt. Zij is slechts juist, voor zoover hij in den Staat eene maatschappij ziet, wier leden evenals handelsvennooten gezamenlijk een bepaald doel bejagen.

bevinden, of die binnen de grenzen des rijks goederen bezitten, zoowel als verbruikers, ook als voortbrengers, de voordeelen der staatsbescherming genieten. Men behoort niet voorbij te zien, dat de zekerheid, die de maatschappij verleent, zoowel van invloed is op de keuze van ons persoonlijk verblijf, als op die van de plaats, waar wij onze goederen voor aanranding veilig achten en onze in- of uitwendige productive vermogens in werking brengen zullen.

Men behoort niet uitsluitend uit het oogpunt van regt voor eene consumtive belasting te zijn, nevens eene, die zich regelt naar den gunstigen invloed van den Staat op de inlandsche, persoonlijke, stoffelijke of andere voortbrengst, ook in zekeren zin, omdat zij het minder noodige verbruik tegengaat en alzoo eenen gunstigen invloed uitoefent op de toename der kapitalen, op de vermeerdering der productive krachten en ten slotte op de gemeene welvaart.

Ook Say, C. C. d'Ec. pol. prat. Part. 8 Chap. IV. geeft losweg als grondslag, waarom eene belasting naar het inkomen regtvaardig zoude zijn, tot reden op: »Car le service rendu au contribuable est d'autant plus important que son revenu est plus considerable.« Quod erat probandum. Dien tengevolge behelpt hij zich met geheel communistische argumenten, om uit de engte te geraken, waarin deze stelling hem heeft gevoerd opzigtens klimmende belasting der weelde. Hij tracht zich door eene redenering te redden, die van meer invloed op ons gemoed zijn kan, dan op onze regtvaardige beslissing.

Minder los, maar ook niet zeer streng in zijne besluiten, komt Sismondi van zijne bewering, dat elk, naar het voordeel, dat de Staat hem verschaft, moet betalen, tot het begrip van het inkomen als maatstaf der schatpligtigheid aan te nemen. Zie Nouv. princ. d'Ec. pol. liv. VI. Chap. I. p. 152—154.

Algemeene regelen, als die, welke hierboven is gesteld, vinden in de toepassing niet zelden krachtige tegenwerking. Men zoude de waarheid te kort doen, indien dit uitsluitend werd toegeschreven aan de onedele drijfveer, waarop reeds herhaaldelijk is gewezen. De tegenkanting, die hunne toepassing ontmoet; moge telkens bij de meerderheid der gemoedelijke en welgezinde opposanten uit de overtuiging hunner niet toepasselijkheid ontstaan, zij zoude vruchtbaarder in gevolgen, zij zoude op beteren grond gevestigd, wezen, indien meer acht geslagen werd op den invloed, die bijkomende oorzaken op de uitwerking veler natuurkrachten uitoefenen. Zoo een regel waar is, hangt het geenszins af van den mensch en van zijne overtuiging, hem zijnen eigenaardigen invloed te doen uitoefenen. Zijne absolute toepasselijkheid, het raadzame hem uitsluitend bij de bes iering onzer handelingen na te leven, staat echter dikwerf onder den invloed van bijkomende levenregelen. Zonder dat hij dan zijnen kracht verliest, combineert hij zich met de kracht dezer. Daarom dienen onze besluiten en handelingen veelal wijzigingen te ondergaan [1].

Waarschijnlijk zoude deze overweging menigeen van het door hem opgevatte vooroordeel tegen de verbruiksbelastingen hebben teruggehouden, indien hij de bijzonderheden had nagegaan, die hare belangrijkheid in dezen uitmaken. Met dit oogmerk zal ik trachten althans de hoofdzakelijkste redenen te ontvouwen, waarom van de absolute toepassing des re-

1) Necker, De l'Adm. T. II. p. 109.

gels afgeweken en eene wijziging in zijne uitwerking gebragt dient te worden.

Onder de menigvuldige voorwerpen, wier gebruik ons onontbeerlijk of zeer nuttig is ter bevordering van onzen welstand, welvaart en welzijn, treft men er aan, die de natuur in eenen voldoenden overvloed, kariger, maar ook hoegenaamd niet voortbrengt, of slechts op andere plaatsen of in andere dan de gewilde vormen en verbindingen, wanneer zij hare werking vrij van 's menschen leiding en bestiering volbrengt.

Hiervan is al dadelijk af te leiden, dat ook de Staatsinvloed zich niet gelijkelijk kan uitstrekken, òf op de wording, beschikbaarstelling en bewerking dier voorwerpen, òf op de zekerheid van hun bezit en van het genot des eigendomsregts hen aangaande, òf eindelijk op de mate van welstand, welvaart en welzijn, die hunne verstandige aanwending teweeg zal brengen.

Dit zij ons genoeg ten betoge, dat de verbruiksbelastingen onderscheidenlijk behooren te drukken en wel in verhouding van den invloed, dien de Staat op het ontstaan en het bezit of genot der verschillende middelen uitoefent, die ter onzer ontwikkeling of anderzins nuttig aan te wenden zijn, waaronder alleen dezulken kunnen worden betrokken, die waarde bezitten.

Maar ook de waarde dier voorwerpen kan kwalijk de maatstaf opleveren, wanneer er geene reden bestaat, overigens aan eenen gelijken Staatsinvloed te twijfelen. Immers schoon deze verhouding oppervlakkig billijk schijnen moge, niets is minder waar dan, dat men geniet en voordeel trekt van de medewer-

king van den Staat, in de verhouding van de waarde onzer consumtien. Zoo ons de zekerheid, die de Staat verschaft, zoo ons zijne bereidvaardige hand ontbrak, zouden de rijkeren spoedig, evenals de minder gegoeden, tot de strengste voldoening der meest gebiedende behoeften teruggebragt worden. Zij zijn diensvolgens aan den Staat meer de mogelijkheid verschuldigd, de minst noodige, maar ook omgekeerd het minst die van de onmisbaarste waarde hebbende, voorwerpen te verbruiken.

Het is op dien vasten grond, dat men mag besluiten, dat de consumtive belastingen in eene steeds klimmende verhouding tot de waarde der voorwerpen behooren te drukken, naar gelang deze minder invloedrijk zijn op de bevordering van onzen welstand, welvaart en welzijn. De weelde worde dus hooger en hooger door consumtive belastingen getroffen, niet omdat hij die veel heeft veel missen kan, maar omdat het regt is [1]).

Ook in deze is de overeenstemming des regts met de eischen van het gemeene belang treffend. De steeds hoogere belasting van meer weelderige consumtien laat niet alleen het verbruik der meer noodige voorwerpen vrijer; zij zal tevens krachtdadiger op de besparing werken, en mitsdien op de vergrooting van het nationale productive vermogen. Zullen echter sommigen bij afnemende weelde zich tijdelijk in hunne

1) A. Smith. Vol. III. Book V. Chap. II. p. 284. »It is not very unreasonable that the rich should contribute to the public expence not only in proportion to their revenue, but something more than in that proportion.«

verwachtingen te leur gesteld vinden en schade lijden, anderen zullen door behulp der nieuw gevormde kapitalen de gelegenheid geopend zien, duurzaam hunne persoonlijke vermogens vruchtbaarder aan te wenden.

Ten vijfde ontmoet de oplossing onzer vraagstukken en wel inzonderheid met betrekking tot de verbruiksbelastingen hare eigenaardige zwarigheden.

Na hetgeen deswegens reeds is gezegd, is het onnoodig van haren invloed op de loonen, met opzigt tot de welvaart der arbeiders en tot de moeijelijkheid van mededinging, nogmaals te gewagen.

Een eerste vereischte dezer belastingen is, dat zij den voortbrenger niet treffen. Dit is dikwijls moeijelijk te vermijden, omdat er geen bepaald onderscheid bestaat tusschen de zaken, die ter reproductie gebruikt worden en tusschen haar, welke men in eigenlijken zin verbruikt.

De klemmendste gronden, de gewigtigste bedenkingen, die men tegen deze soort van belastingen kan aanvoeren en doen gelden, liggen in de maatregelen, die zij daartoe vereischen. Men verdeelt hare eigenaardige bezwaren in twee hoofdsoorten 1°. De kosten van inning, die een beduidend gedeelte van den opbrengst verslinden en 2° in die, welke hetzij de onmiddellijke voortbrengst van waren, hetzij den handel, belemmeren door de formaliteiten, wier betrachting zij voorschrijven.

Het is geheel overbodig erkende waarheden, als deze, in eene beschouwing, welke aan de ontwikkeling van beginselen gewijd is, in het licht te stellen. In haar komt daarentegen inzonderheid de opmerking te pas, dat telkens de keuze zonder aarzeling voor hetgeen regt is behoort gedaan te worden, wanneer slechts tusschen dit en een nadeel te kiezen valt. De Staat moet zoo min voor de opofferingen, geldelijke of andere terugdeinzen, die de schatkist of de bevolking ter bereiking van zijn doel heeft te brengen, als de individu zich zedelijkerwijze door de kosten of van de voortbrengst of van doeltreffende verbruiken laat terughouden. Wanneer de Staat ophoudt het regt te handhaven, het regt niet meer als het rigtsnoer zijner handelingen eerbiedigt, is zijn bestaan van de grootste waarde ontbloot, zijne slooping nabij [1]).

Ten andere is de wijze van heffing dezer lasten, van grooten invloed. Er dient eene goede keuze te worden gedaan.

De verbruiksbelastingen zijn menigerlei. Ieder harer verdient en behoeft eene afzonderlijke behandeling. Zonder daartoe af te dalen, kan hier toch melding gemaakt worden van twee gewigtige omstandigheden, die van groot belang zijn opzigtens de perceptiekosten. Zij zijn de mogelijkheid, lasten bij de productie te heffen en ze naar eenen zekeren maatstaf te regelen.

Wanneer men den voortbrenger verpligt ze voor te schieten, behoort men tevens den invoer van

1) Storch, Cours d'éc. pol. disc. prél. p. 4. »Un principe immoral porte en soi le germe de déstruction pour ceux qui le suivent.«

vreemde waren als eene wijze van voortbrengen te beschouwen, hem evenredig te belasten en den uitvoer tot bewijs aan te merken, dat men de voortbrenger ten onregte heeft belast. Zoodoende ontneemt men den inlandschen verbruiker de middelen, om de belasting te ontduiken en den voortbrenger de terugbetaling van het voorgeschoten te onthouden. Tevens erkent men den grond, waarop de verpligting der schatkist berust tot teruggave van hetgeen de producteur in eene valsch bevondene vooronderstelling heeft voorgeschoten. Immers het blijkt, dat zijne voortbrengselen niet door schatpligtigen zijn verbruikt en het is buiten twijfel, dat de vreemden noch verpligt zijn, ter instandhouding van dezen Staat bij te dragen, noch gedwongen kunnen worden, boven den prijs, door de vrije mededinging geregeld, bij wijze van schadeloosstelling der voortbrengers, te verstrekken.

Echter, heeft deze wijze van heffen plaats op het uiteinde van den weg, dien de voortbrengst doorloopt, wordt de belasting eerst door hem voorgeschoten, die de waar regtstreeks in handen van den verbruiker overbrengt, bijv. door den slijter of winkelier, dan kan een groot deel der, voor de nijverheid en handel lastige, formaliteiten vermeden worden, [1]) en de overdrevene ingenomenheid tegen de accijnsen zal merkbaar verflaauwen. Jammer maar, dat zoo iets zeldzaam plaats hebben kan. Alle waren, die zonder

---

1) A. Smith, Book V. Chap. 2. p 302. »A. tax of this kind, when it is proportioned to the trade of the dealer, is finally paid by the consumer, and occasions no oppression to the dealer.

tusschenkomst van den zoogenaamden kleinhandel tot den verbruiker overgaan kunnen, en zulke zijn er vele, moeten noodwendig reeds vroeger bij de productie belast worden.

Inzonderheid zijn de dusgenaamde personele belastingen dienstig, als maatstaven ter regeling der verbruikslasten. Hij, die geen haard heeft, kan geene brandstoffen verbruiken. Doch belast men elk wegens de haardsteden, waarvan hij gebruik maakt om aan zijne behoeften te voldoen, of ter veraangenaming van zijnen toestand, waarom dan tevens de brandstoffen met accijnsen te bezwaren? waarom zoodoende zich wederom in de noodzakelijkheid stellen zijne zorg te wijden ter onderscheiding der brandstoffen, die ter voortbrengst worden aangewend van die, welke men tot genot verbruikt?

Misschien zal men in dezen eene bedenking opperen, waaraan ter zake van belastingen steeds gehecht moet worden. Zij is, dat het bijkans ondoenlijk is van min gegoeden in eens meer beduidende sommen te innen. Die bedenking schijnt echter hare kracht te verliezen, indien men omtrent de personele belastingen de toevlugt neemt tot eene bepaalde soort van belasting bij de productie. Ik bedoel, indien men elk, die mingegoeden huisvest, regtstreeks voor het volle bedrag aanslaat, dat deze in de personele lasten zouden hebben te dragen [1]). Een maatregel, die daarom uitvoerlijk is, omdat huisvesting hoegenaamd in geene betrekking tot den uit- en invoer staat, en de te-

1) A. Smith, Vol. III. Book V. Chap. II. p. 285. »In general there is not, perhaps, any one article of expence or consumption

rugvordering van de voorgeschotene lasten, in de vorm van verhoogde huur, in het klein plaats hebben kan [1]).

E. van Voorthuijzen zegt met oordeel: «Men zag tegen de moeijelijkheden der invordering op, welke de belasting der mindere woningen zoude medebrengen; doch deze had men ligtelijk uit den weg kunnen ruimen, wanneer men ze niet door de huurders, maar door de eigenaren, had laten opbrengen, die meestal gegoede burgers zijn en zich door eene verhoogde huur schadeloos kunnen stellen.» (De Dir. Bel. enz. p. 149).

Ten derde, behooren de verbruiksbelasting overeenkomstig den regel, op bl. 269. gesteld, dat is, met terugzigt op de meerdere of mindere behoefte, die men aan de belaste voorwerpen heeft, bepaald te worden.

Hieruit vloeit regtstreeks voort, dat waren, als de jenever, schoon de gemeene man er het meest gebruik en misbruik van maakt, teregt aan hooge consumtive belastingen onderworpen zijn. Misschien zouden ontzaggelijke hooge patenten, door kroeghouders en slijters te betalen, de gelegenheid verschaffen, den voortbrenger en den handelaar van de verpligtingen te ontslaan, die de tegenwoordige accijnswetten hun opleggen. Zie N. Rott. Cour., 3 Junij 1851.

---

by which the liberality or narrowness of a man's whole expence can te better judged of, than by his house-rent.

1) A. Smith, Book V. Chap. 2. p. 257. «Every tax ought to be levied at the time or in manner, in which it is most likely to be convenient for the contributor to pay it..... He pays them by little and little, as he has occasion to buy the goods.»

Gaarne erken ik de regtvaardigheid der hooge verbruiksbelastingen, welke van den consommateur van min noodige waren gevorderd worden, en van de soortgelijke, welke elk in zekeren zin vrijwillig op zich neemt. Doch ik acht het uiterste onregtvaardig, ongeoorloofd en voor het gemeene welzijn schadelijk, waarin zij vervallen, die het verbruik der meer noodige zaken, der zoogenaamde noodwendigheden, van alle lasten willen bevrijden.

Waarschijnlijk hebben de volgende overwegingen het oordeel dergenen geleid, die zich niet voor die zucht hebben weten te behoeden.

1°. Niemand kan op den duur beneden het loon arbeiden, waarvoor het mogelijk is, zich het onontbeerlijke tot verlenging van zijn leven en tot instandhouding zijner gezondheid aan te schaffen [1]).

2°. Al wat den prijs verhoogt der noodwendigheden doet òf onmiddellijk de loonen in evenredigheid rijzen [2]), òf een deel der bevolking, dat geen ander inkomen heeft, van kommer en ellende verkwijnen, zoo niet verloopen.

3°. Indien het loon slechts toereikende is tot instandhouding van den arbeider zelven, en geenszins

1) A. Smith gaat eenigzins verder, Book V. Chap. 2. p. 331. »By necessaries, J understand, not only the commodities which are indispensably necessary for the support of life, but what ever the custom of the country renders it indecent for creditable people, ever of the lowest order to be without. A linen shirt, for example, is, strictly speaking, not a nescessary of life.«

2) A. Smith, Book V. Chap. 2. p. 333.

tot het onderhoud zijner huishouding, moet op den duur de bevolking, voor zoo ver zij uit arbeiders bestaat, afnemen [1]).

4°. Uit welken hoofde de arbeidende classe afneemt is, opzigtens de rijzing der loonen, onverschillig. Deze regelen zich naar de vraag en het aanbod [2]).

5°. De verhooging van den prijs der benoodigdheden moet de verhooging der loonen òf onmiddellijk veroorzaken, òf middellijk en wel tengevolge van de vermindering der arbeidende classe en alzoo door afname des aanbods om voor loon te werken [3]).

Ziedaar de gronden, waarop het besluit rust, dat het ten laatste op hetzelfde nederkomt òf er belastingen der eerste levensbenoodigdheden geheven worden, òf niet, omdat, zoo de loonen al niet dadelijk in evenredigheid rijzen, het ontbrekende in den vorm van liefdegaven zal moeten verstrekt worden. De volgende redenen zijn mijns inziens aan te voeren ten bewijze hunner ondeugdelijkheid.

De waarheid der eerste stelling kan, wel is waar, in algemeenen zin niet betwijfeld worden, indien zij uitsluitend op geheel onvermogenden ziet, waaraan van elders geen bijstand wordt verleend, doch men achte haar daarom nog niet ook in vele gevallen van uitzondering waar.

---

1) A. Smith, Book V. Chap. 2. p. 335.

2) A. Smith, Book V. Chap. 2. p. 333.

3) A. Smith, Book V. Chap. 2. p. 336.

„The advanced price of such manufactures as are real necessaries of life, and are destined for the consumption of the poor, of coarse woollens, for example, must be compensated to the poor by a farther advancement of their wages."

De tweede stelling is allezins gebrekkig, want zij sluit ten onregte de mogelijkheid uit, dat zeer gebeurlijke gevolgen plaats hebben. Zij is op de vóóronderstelling gebouwd, dat de hoogte der loonen enkel van het aantal der personen afhangt, en niet van den aandrang, waarmede zij de medewerking der handwerkslieden vragen, in verhouding tot het tal dezer, die haar aanbieden. Zij steunt mitsdien op de ontkenning eener waarheid, welke nogthans ten duidelijkste door het onderscheiden loon wordt gestaafd, dat de sterke, ijverige, handige, geschikte, eerlijke, en dat de slappe, luije, lompe, twistzieke of weinig vertrouwde arbeider bedingen kan, te weten: dat het loon wel bepaaldelijk mede afhangt van den meer of min gunstigen invloed, dien de onderscheidene werklieden bekwaam zijn op de productie uit teoefenen [1]).

---

1) M. Culloch zegt teregt, Princ. of pol. Ec. p. 230. „Wages are a compensation given to the labourer for the exertion of his physical powers or of his skill, or ingenuity. They must, there fore, vary according to the greater severity of the labour to be per formed, and to the degree of skill and ingenuity required.”

Bastiat, Prop. et Loi. „A cet égard, le Luxembourg nous a donné récemment un spectacle fort extraordinaire. N'a-t-on pas entendu, en plein XIXe siècle, quelques jours après la révolution de février, faite du nom de la liberté, un homme, plus qu'un ministre, un membre du gouvernement provisoire, un fonctionnaire revêtu d'une autorité révolutionnaire et illimitée, demander froidement si, dans la répartition des salaires, il était bon d'avoir égard à la force, au talent, à l'activité, à l'habilité de l'ouvrier, c'est-à-dire à la richesse produite; ou bien si, ne tenant aucun compte de ces vertus personnelles, ni de leur effet utile, il ne vaudrait pas mieux donner à tous désormais une rémunération uniforme? Question qui revient à celle-ci:

Die stelling ziet alzoo voorbij, dat de prijsverhooging der noodwendigheden evenzeer sommige individus der arbeidende classe tot inspanning hunner krachten, tot oefening hunner begaafdheden, tot ontwikkeling hunner zedelijkheid en tot aflegging hunner traagheid en kwade hebbelijkheden kan aanzetten, als dat zij het leven dergenen bedreigen, die geene hoogere loonen kunnen bedingen.

Dit is echter niet het al. Indien, zooals gebleken is, òf de daling der loonen in betrekking tot den prijs der levensbenoodigdheden, òf hunne onevenredige rijzing aan die, welke deze voorwerpen ondergaan, uitsluitend het leven bedreigt dier arbeiders, wier bezoldiging om eene of andere reden de laagste is, zoo ook ontstaan er eigenaardige gevolgen omtrent bepaalde personen uit het onloochenbare feit, dat deze hun verbruik dikwerf met geen meer verstand regelen, dan zij hunne vermogens en vatbaarheden ten meeste nutte aanwenden. Hierin ligt wederom opgesloten, dat een betrekkelijk kariger loon hen wel eens nopen of dwingen zal, hunnen leefregel ook in dit opzigt ten beste te wijzigen. Betrekkelijk hoog loon is dikwerf voor den ambachtsman de droevige aanleiding tot misbruik van sterken drank. Hoe hooger het tractement van den soldaat is, des te meer wordt hij aan dronkenschap schuldig bevonden. Van omgekeerde oorzaken, zijn omgekeerde gevolgen te wachten.

Daarom, zoolang het niet blijkt, dat de arbeider

Un mètre de drap porté sur le marché par un paresseux se vendra-t-il pour le même prix que deux mètres offerts par un homme laborieux ?»

in allen opzigt eenen goeden leefregel volgt, blijkt ook tevens de juistheid der bewuste stelling geenszins. Al wat wij missen, alle de bezwaren, die zich voordoen en ons de bevordering van onze welvaart bemoeijelijken, komen ons bij den eersten oogopslag als zoovele betreurenswaardige omstandigheden voor. Maar het is onoordeelkundig bij de oppervlakkige beschouwing te blijven stilstaan.

De bezwaren, die de mensch ter bereiking, zoowel van het tijdelijke doeleinde, als van zijne bestemming, ontmoet en die zich telkens weder in andere vormen voordoen, naar gelang hij vroegere heeft geleerd te boven te komen, zijn van zijn aardschen en voorbijgaanden toestand onafscheidelijk. Zij kunnen niet bloote beletselen wezen. Uit het ware oogpunt beschouwd, moeten zij ook tot de middelen behooren, waarvan het Opperwezen zich bedient ter bereiking van zijne hoogere oogmerken. Had de mensch niet juist in hetgeen hij mist, doch hetwelk hij tevens door eigene inspannning verkrijgbaar acht, den spoorslag tot opwekking en ontwikkeling zijner vermogens en zijner begaafdheden, het leven op aarde ware hem onnut, als tijdperk, waarin hij tot hoogeren trap van redelijkheid, zedelijkheid, vrijheid en zelfstandigheid, kan opklimmen [1]).

Zij, die op den laagsten trap van beschaving staan, bedingen gemeenlijk de laagste loonen [2]), hun leven

1) Sismondi, Nouv. Princ. d'Éc. pol. L. I. Ch. 2 p. 10. Begrijpt het alzoo. »Si nous réussissions à exclure la douleur de ce monde, nous en exclurions aussi la vertu. Si nous pouvions en chasser le besoin, nous en chasserions aussi l'industrie.«

2) Destutt de Tracy, Com. sur l'Esprit des lois de Montesquieu

wordt inzonderheid door hunne onderlinge concurrentie, door die der werktuigen, en door alle andere redenen van loonsverlaging of door betrekkelijke rijzing der onmisbaarste benoodigdheden bedreigd; maar ook zij behoeven èn den langsten weg op den baan der ontwikkeling af te leggen, èn juist dien groven prikkel, [1]) waarvan zij in hunnen lagen toestand uitsluitend de scherpte gevoelen [2]).

Zoo wel als men zich tegen de wijze bedoeling van den Schepper verzet, door onverstandige liefdadigheid

---

p. 282. zegt omtrent de laagste takken van nijverheid. »Elles ne sont payées, qu'autant qu'il est strictement nécessaire, parce qu'il y a toujours des gens inférieurs à d'autres, qui n'ont autre chose à faire, qu'à s'y adonner.«

1) Sismondi, Op land. L. I. chap. 2 p. 10. »C'est une Providence bienfaisante qui a donné à la nature humaine et des besoins et des souffrances, parce qu'elle en a fait les aiguillons qui doivent éveiller notre activité, et nous pousser au développement de tout notre être.«

2) Hen regtstreeks van die verpligting te ontslaan, behoort onder de onmogelijkheden. Streven wij er niet naar. Er is schier geen nuttiger gebruik van de wetenschap te maken, dan ons door haar van dwaasheden te laten terughouden. Verg. Say, Cours Comp. d'Éc. pol. prat. Cons. gén. waar men leest. »Elles (les Etudes économiques) découvrent même des impossibilités, et sous ce point de vue elles sont encore utiles: elles épargnent les vains efforts, qu'on tenterait pour les vaincre.« Id. id. »C'est une erreur trop commune que de répresenter comme l'homme de la nature, celui qui n'a pas su tirer parti de son intelligence. Notre intelligence fait partie de notre nature aussi bien qu'un bras robuste. L'homme qui grimpe sur un arbre faute d'avoir su construire une échelle, a developpé ses membres aux dépens de son esprit, c'est-à-dire, une faculté grossière qu'il a en commun avec les brutes, aux dépens d'une faculté relevée, immense dans ses résultats, qui n'appartient qu'à lui et qui le place à la tête de la création.«

jegens dezulken te plegen [1]), doet men het, wanneer men het regt verzaakt. En wat anders doet het Bestuur, wanneer het den arbeider van zijne verpligting ontslaat als staatslid zijn verschuldigd deel aan de instandhouding der maatschappij bij te dragen, of wanneer het hem op kunstmatige wijze hetzij tegen loonsvermindering behoedt, hetzij loonsvermeerdering verzekert, hetzij het noodige en de staatsbescherming tot verlaagden en onnatuurlijken prijs verschaft?

De verwarring van de twee beginselen, dat van liefdadigheid met dat van het regt [2]), welk laatste uitsluitend van invloed op de gedragslijn der Besturen wezen mag, schijnt toegebragt te hebben aan de vorming van het begrip, dat velen omtrent de belasting der eerste noodwendigheden aankleeft. Zij is niettemin noch de eenige oorzaak der dwaling, noch die, welke ik mij hoofdzakelijk te bestrijden heb voorgesteld. Thans was inzonderheid noodig, dat ik de oppervlakkigheid, de onvolledigheid en mitsdien de gedeeltelijke onjuistheid eener stelling aanwees, waarop het door mij betwiste besluit steunt.

Ik heb getracht aan te toonen, dat noch de vermindering der loonen, terwijl de prijzen der noodwendigheden op dezelfde hoogte blijven, noch de rijzing

---

1) Dit denkbeeld vindt men eenigzins meer ontwikkeld terug in de door mij in 1851 uitgegeven, Proeve van wijsgeerige ontwikkeling der huishoudkundige beginselen, waaruit het pauperisme moet worden bestreden.

2) E. van Voorthuijzen. De Direct. Bel. enz. wijst Sismondi teregt op blad 24, waar deze onderscheidene beginselen verwart. Zie Nouv. princ. d'Éc. pol. l. VI. Chap. 2 p. 167. Zie verder Voorthuijzen bl. 211, 213.

dezer voorwerpen, wanneer er geene evenredige verhooging der dagloonen op volgt, noch iets anders, dat in denzelfden zin werkt, gelijkelijk alle voor loon werkende personen buiten de mogelijkheid stelt in hunne dringendste behoeften te voorzien. Is mij dit gelukt, heb ik begrijpelijk gemaakt, dat die omstandigheden soms in onderscheidene zinnen gunstig op een deel der arbeidende classe werken zal, dan hoop ik ook den sprong in het licht te hebben gesteld, waarmede men in de derde stelling tot het besluit komt, dat in casu de bevolking, voor zoo verre zij uit arbeiders bestaat, moet afnemen.

Maar daarom behoeft men wederom niet tot het tegenovergestelde uiterste over te slaan. Dat genoemde oorzaken zelfs in de ongunstigste omstandigheden, (wanneer zij de arbeiders geen beter gebruik hunner vermogens en middelen doen maken), de strekking niet zouden hebben het aantal zoogenaamde daglooners binnen engeren kring te beperken, is in goeden ernst kwalijk vol te houden [1]).

In zekeren zin is de vierde stelling alzoo nog altijd waar. Doch men verlieze niet uit het oog, dat elke verhooging van loon, die de arbeider erlangt, schoon hij geen evenredig werkdadiger deel aan de productie neemt, de vraag naar zijne medewerking beperkt.

1) Er is wel eens beweerd, dat verhooging van lasten of rijzing der noodwendigheden, onverschillig uit welke oorzaak, altijd de *daling* der loonen veroorzaakt. Deze oordeelvelling is gewis het uitvloeisel van zeer oppervlakkige beschouwing. Zij die verder zien, dan wat voor de voet ligt, worden gewaar, dat, al mogt zoodanig verschijnsel onmiddellijk plaats hebben, de reactie des te gevoeliger wezen zoude.

Voeg hierbij, dat elke rijzing der loonen te meer de toevlugt tot werktuigen of andere stoffelijke beweegkrachten doet nemen, en de twee redenen zullen u duidelijk zijn, waarom de rijzing der loonen, zonder bijkomende omstandigheden van zeer gunstigen aard, nimmer gelijken tred kan houden met de toename der verbruiksbelastingen of met eene andere, uit soortgelijke oorzaken ontstane, prijsverhooging der eerste benoodigdheden.

Ingevolge de aanmerkingen op de voorgaande stellingen aangeteekend, dient wederom tot de onvolledigheid en uitdienhoofde tot de onjuistheid der vijfde stelling besloten te worden. Niet uitsluitend de twee gevallen, die zij bevat, kunnen plaats hebben, maar ook 1°. dat de arbeiders zich toeleggen en productiver worden, zich eerlijker en ordentelijker gedragen, 2°. dat zij beter gebruik van het verdiende loon maken, 3°. dat hunne medewerking minder gevraagd wordt; hetzij omdat het daardoor verkregen product de kosten niet meer zoude dekken, hetzij omdat gelijke productive krachten beter koop, door aanwending van werktuigen, dieren enz. te verkrijgen zijn.

Wat eindelijk aangaat het besluit op de vijf beschouwde stellingen gebouwd, dit komt mij inzonderheid daarom gewaagd voor, 1°. omdat de belasting der eerste noodwendigheden slechts voor een betrekkelijk zeer gering deel door degenen gedragen wordt, die aan haren eisch, noch door hun inkomen in het algemeen, noch door het loon, dat zij verdienen, noch door inspanning hunner krachten, noch eindelijk door bezuiniging en onthouding van meer scha-

delijke dan nuttige consumtiën, kunnen blijven voldoen; 2°. omdat het deel der bevolking, dat welligt tengevolge van den druk der belastingen op de eerste noodwendigheden in getalsterkte verliest, juist degenen bevat, welke met de daad toonen, minder voort te brengen, dan zij op den duur verbruiken en alzoo dezulken, wier medewerking ter productie daarom het minst wordt bezoldigd, omdat de hunne gemakkelijker, dan die van minder machinaal-werkende personen, door werktuigen of door dieren te vervangen is; 3°. omdat het noch voor de individuen wenschelijk is, dat bijv. door ontheffing van de verpligting, om het zijne in 's lands lasten bij te dragen, de prikkel zijne scherpte verlieze, die hen behoort aan te sporen zich te ontwikkelen, noch aan het gemeene welzijn bevorderlijk, dat het deel der bevolking toeneemt, hetwelk uit personen bestaat, die evenmin, door hen zelve [1]) als krachtens de medewerking hunner accessoria, in hunne eigene behoefte kunnen voorzien [2]);

---

1) Mac. Culloch, Princ. of pol. Éc. p. 194, zegt teregt. „Every increase in the numbers of the people, occasioned par artificial expedients, and wich is not either preceded or accompained by a corresponding increase in the means of subsistence, can be productive only of misery or of increased mortality.” Het is de leer van Malthus.

2) Teregt schimpt Say, Cours Comp. d'Éc. pol. prat. Part. 8. p. 45 op de dwaze uitgaven, wanneer hij zegt: „Les anciens Egyptiens habitaient le sol le plus fécond de l'univers, et cependant le bas peuple ne s'y nourrissait que des alimens les plus grossiers; mais il fallait que les produits du pays se dissipassent pour l'entretien d'un nombreux clergé, qui pesait sur la production, loin d'y contribuer, ainsi que nous le voyons pratiquer actuellement en Espagne.” Maar zoude de handelwijze der Regering minder

4°. omdat het in zekeren zin geheel onverschillig is voor het algemeene stoffelijke belang, of langs den omweg van geforceerde productie, van niet heffing eener verschuldigde belasting, dan wel regtstreeks door eene armentax, van den eenen geeischt wordt, wat ten voordeele van den anderen zal strekken [1]); 5°. omdat, al werd de liefdadigheid geheel blind geoefend, de stoffelijke schade, die zij zoude veroorzaken, veel gemakkelijker te dragen is, dan die men lijdt tengevolge van eenen onregtvaardigen maatregel des Bestuurs [2]); 6°. omdat er steeds minder nadeelige

---

dwaas zijn, welke zich voorstelt op kosten van het algemeen eene menigte te onderhouden, die indedaad weinig meer deel aan de voortbrengst heeft dan de R. C. geestelijken in Spanje, dan de Egyptische priesters? Sismondi, Nouv. Princ d'Éc pol. L. I. Chap. 2. Merkt oordeelkundig op. „Mais un Etat peut être misérable encore que quelques individus y accumulent des fortunes colossales; et si sa population, comme celle de la Chine, est toujours supérieure à ses moyens de subsistence, si elle se contente pour vivre du rebut des animaux, si elle est sans cesse menacée de la famine, cette population nombreuse, loin d'être un objet d'envie ou un moyen de puissance, est une calamité.”

1) Destutt de Tracy, Op land. p 283 zegt in dien zin. „Beaucoup d'autres mesures politiques peuvent concourir encore indirectement à défendre l'extrême foiblesse contre le joug de fer de la nécessité; mais ce n'est pas ici le lieu de nous en occuper, nous parlons de l'impôt.

2) Er ligt een diepen zin in het antwoord van F. Bastiat. „La loi.” M. de Lamartine mécrivait un jour. „Votre doctrine n'est que la moitée de mon programme; vous en êtes resté à la liberté, j'en suis à la fraternité.” Je lui repondis: „La seconde moitié de votre programme détruira la première.” Et en effet il m'est tout à fait impossible de séparer le mot *fraternité* du mot *volontaire*. Il m'est tout à fait impossible de concevoir la fraternité *légale-*

gevolgen te duchten zijn der dwaling, waarin de individuele liefdadigheid soms vervalt, dan van algemeene onregtvaardig werkende verordeningen; 7°. omdat de liefdadigheid niet bepaaldelijk blind is en zeer goed gedoogt, zelfs gebiedt, het maken van een onderscheid tusschen dezulken, die slechts door den drang der omstandigheden tot bedrijvigheid en onthouding te bewegen zijn, en tusschen anderen, waaraan wij weldoen, stoffelijken bijstand te verleenen, terwijl algemeene bepalingen, waarbij vrijdom van lasten wordt verleend, nimmer in de daartoe gevorderde bijzonderheden kunnen afdalen. 8°. Omdat zegt Say, Traité d'Ec. pol. T. II. p. 269. (ed. 1819). «Consommer pour consommer, dépenser par système, réclamer un service pour l'avantage de lui accorder un salaire, [1]) anéantir une chose pour avoir l'occasion de la payer, est une extravagance de la part d'un gouvernement comme de la part d'un particulier.»

Dit zegt Thiers de la propriété «Telle est l'histoire de la suppression des impôts indirects en France: la banqueroute d'abord et l'obligation de les rétablir en suite» [2]).

Men kan gereedelijke uit het voorgaande het besluit opmaken, dat ik omtrent de beginselen, waarop de verpligting tot het dragen der openbare lasten berust,

---

ment forcée, sans que la liberté ne soit légalement détruite, et la justice légalement foulée aux pieds.

1) Deze oordeelvelling moge den blinden voorstander van werkverschaffing tot waarschuwing dienen.

2) Garnier, in zijne Préf. à la trad. d'A. Smith, toont zich een bepaald voorstander van de indirecte belastingen. Zie p. 13.

bijkans geheel van gedachte overeenstem met den gevierden schrijver F. Bastiat. Dit zal ik trachten aan te toonen. Zijn begrip omtrent het wezen van den Staat, ligt duidelijk opgesloten in hetgeen hij zegt. Mél. d'Ec. pol. L. État. «Quand à nous, nous pensons que l'État, ce n'est ou ce ne devrait être autre chose que la *force commune* instituée, non pour être entre tous les citoyens un instrument d'oppression et de spoliation réciproque, mais au contraire, pour garantir à chacun le sien, et faire règner le justice et la sécurité.» Dit begrip steunt hij op soortgelijke stellingen, als wij onderanderen aantreffen. Harm. d'Ec. pol. A la jeun. Franç. «Or il ne peut exister, dans la collection des individus, aucun droit qui ne préexiste dans les individus eux mêmes. Si donc l'emploi de la force individuelle n'est justifié que par la légitime défense, il suffit de reconnaître que l'action gouvernementale se manifeste toujours par la force, pour en conclure qu'elle est essentiellement bornée à faire règner l'ordre, la sécurité, la justice.

Toute action gouvernementale en dehors de cette limite est une usurpation de la conscience, de l'intelligence, du travail, en un mot de la liberté humaine.»

Mélanges d'Ec. pol. Protec. et Com. «J'affirme, en outre, que je suis arrivé à ce résultat: que toute mesure restrictive produit un avantage et deux inconvénients, ou, si vous voulez, un profit et deux pertes, chacune de ces pertes égales au profit, d'ou il resulte une perte sèche, définitive, laquelle vient rendre ce consolant témoignage, qu'en ceci comme en bien d'autres choses, et j'ose dire en tout, utilité et justice concordent.»

Id. verder. «Et puis, monsieur, un esprit aussi

éclairé que le vôtre pourrait-il admettre l'hypothèse d'ún antagonisme radical entre l'utile et le juste? Voulez-vous que je parle franchement ? Plutôt que de hasarder une assertion aussi subversive, aussi impie, j'aimerais mieux dire, ««Voici une question spéciale dans laquelle, au premier coup d'oeuil il me semble que l'utilité et la justice se heurtent. Je me rejouis que tous les hommes qui ont passé leur vie à l'approfondir en jugent autrement; je ne l'ai sans doute pas assez etudiée!»

Harm. d'Ec. pol. Echange. «Vous m'avez investi de la force publique. Je ne l'emploierai qu'aux choses dans lesquelles l'intervention de la force soit permise; or il n'en est qu'une seule, c'est la justice. Je forcerai chacun à rester dans la limite de ses droits. Que chacun de vous travaille en liberté et dorme en paix la nuit. Je prends à ma charge la sécurité des personnes et des propriétés : c'est ma mission, je la remplirai; *mais je n'en accepte pas d'autre.* Qu'il n'y ait donc plus de malentendu entre nous. Désormais, vous ne me payerez que le léger tribut indispensable pour le maintien de l'ordre et la distribution de la justice. Mais aussi, sachez-le bien, désormais chacun de vous est responsable en vers lui-même de sa propre existence et de son perfectionnement. Ne tournez plus sans cesse vos regards vers moi. Ne me demandez pas de vous donner de la richesse, du travail, du crédit, de l'instruction, de la réligion, de la moralité, n'oubliez pas que le mobile en vertu duquel vous vous dèveloppez, est en vous; que quant à moi, je n'agis jamais que par l'intermédiaire de la force; que je n'ai rien absulument rien que je ne tienne de vous, et que

par conséquent, je ne puis conférer le plus petit avantage aux uns, qu' aux dépens des autres. Labourez donc vos champs, fabriquez et transportez leurs produits faites le commerce; donnez-vous réciproquement du crédit; rendez et recevez librement des services; faites élever vos fils, trouvez leur une carrière, cultivez les arts, perfectionnez votre intelligence, épurez vos sentimens, rapprochez-vous les uns des autres, formez des associations industrielles ou charitables; unissez vos efforts pour le bien individuel comme pour le bien général; obéissez à vos tendances, accomplissez vos destinées selon vos facultés, vos vues, vótre prévoyance. N'attendez de moi que deux choses: liberté, securité, et comprenez bien, que vous ne pouvez sans les perdre toutes deux m'en demander une troisième».

Idem, Concurrence: «Nuire à autrui c'est se nuire à soi-même; semer des obstacles dans la voie des autres, tarifs, coalitions ou guerres, c'est embarrasser sa propre voie. Dès lors les passions mauvaises ont leur châtiment comme les sentiments généreux ont leur récompense. L'inévitable sanction d'une exacte justice distributive parle à l'interêt, éclaire l'opinion, proclame et doit faire prévaloir enfin, parmi les hommes, cette maxime d'éternelle vérité: l'utile, c'ést un des aspects du juste; la liberté, c'est la plus belle des harmonies sociales; l'équité c'est la meilleure politique.»

Bastiat begrijpt alzoo en teregt, dat aan de Gouvernementen, die aan het hoofd van de Staten staan, ter bevordering des gemeenen welzijns, de magt is toebetrouwd; dat de wet eene der krachtigste werk-

19

tuigen in hunne handen is, en oordeelt mitsdien, dat de wet niets wezen moet dan de uitspraak van het objective regt. Daarom komt hij, Mél. d'Ec. pol. Bac. et Soc. met kracht op tegen het denkbeeld, dat het regt van menschen vinding is. Hij drukt zich dus uit: «Que *la loi crée les droits*, et que, par suite, le législateur et l'humanité sont entre eux dans les mêmes rapports que le potier et l'argile. Minos, Licurgue, Solon, Numa, avaient fabriqué les sociétés crétoises, lacédémonienne, athénienne, romaine. Platon était fabricant de républiques imaginaires, devant servir de modèle aux futurs *instituteurs des peuples et pères des nations*. Or, remarquez le bien, ces deux idées forment le caractère spécial, le cachet distinctif du *socialisme*, en prenant ce mot dans le sens défavorable et comme la commune étiquette de toutes les utopies sociales.

Quiconque, ignorant que le corps social est un ensemble de lois naturelles, comme le corps humain, rêve de créer une société artificielle, et se prend à manipuler à son gré la famille, la propriété, le droit, l'humanité, est socialiste. Il ne fait pas de la physiologie, il fait de la statuaire; il n'observe pas, il invente; il ne croit pas en Dieu, il croit en lui même; il n'est pas savant, il est tyran; il ne sert pas les hommes, il en dispose; il n'étudie pas leur nature, il la change, suivant le conseil de Rousseau. («Celui qui ose entreprendre d'instituer un peuple doit se sentir en état de changer, pour ainsi dire, la nature humaine .... d'altérer la constitution physique et morale de l'homme, etc.» Cont. Soc. Chap. VII). Il inspire de l'antiquité; il procède de Lycurgue et

de Platon. Et pour tout dire, à coup sûr, il est bachelier.»

Merk op, dat eenigen dit thans vooruitgang heten.

Bastiat zegt verder, idem, La loi: «Chacun de nous tient certainement de la nature, de Dieu, le droit de défendre sa personne, sa liberté, sa propriété, puisque ce sont les trois éléments constitutifs ou conservateurs de la vie, éléments qui se complètent l'un par l'autre et ne se peuvent comprendre l'un sans l'autre. Car que sont nos facultés, sinon un prolongement de notre personnalité? et qu'est-ce que la propriété si ce n'est un prolongement de nos facultés?

Si chaque homme a le droit de défendre, même par la force, sa personne, sa liberté, sa propriété, plusieurs hommes ont le droit de se concerter, de s'entendre, d'organiser une force commune pour pourvoir régulierement à cette défense.

Le droit collectif a donc son principe, sa raison d'être sa legitimité dans le droit individuel, et la force commune ne peut avoir rationnellement d'autre but, d'autre mission, que les forces isolées auxquelles elle se substitue.

Ainsi, comme la force d'un individu ne peut légitimement attenter à la personne, à la liberté, à la propriété d'un autre individu, par la même raison la force commune ne peut être légitimement appliquée à détruire la personne, la liberté, la propriété des individus et des classes.

Car cette perversion de la force serait, en un cas comme dans l'autre, en contradiction avec nos prémisses. Qui osera dire que la force nous a été donnée non pour défendre nos droits, mais pour anéantir

les droits égaux de nos frères? Et si cela n'est pas vrai de chaque force individuelle, agissant isolément, comment cela serait-il vrai de la force collective, qui n'est que l'union organisée des forces isolées?

Donc, s'il est une chose évidante, c'est celle-ci: La loi c'est l'organisation du droit naturel de légitime défenses; c'est la substitution de la force collective aux forces individuelles pour agir dans le cercle où celles-ci ont le droit d'agir, pour faire que celles-ci ont le droit de faire, pour garantir les personnes, les libertés, les propriétés, pour maintenir chacun dans son droit, pour faire régner entre tous la JUSTICE.»

Met dit zijn begrip, omtrent het wezen en de roeping van den Staat, blijkt dan ook zijn oordeel over de uitgaven, die de Staat te doen heeft, in eene volkomene overeenstemming te staan.

Bijv. men leest in zijne Mél. d'Ec. pol. Prot. et Com. «Dabord, il n'est pas vrai que nous la (l'intervention du gouvernement) repoussions en toutes choses. Nous admettons que c'est la mission de l'État de maintenir l'ordre, la sécurité, de faire respecter les personnes et les propriétés, de réprimer les fraudes et les violences. Quant aux servies qui ont un caractère, pour ainsi parler, industriel, nous n'avons pas d'autre règle que celle ci: que l'État s'en charge s'il en doit résulter pour la masse une économie de forces. Mais pour Dieu! que, dans le calcul, on fasse entrer en ligne de compte tous les inconvénients innombrable du travail monopolisé par l'État.

Ensuite, je suis forcé de le répéter, autre chose est de voter contre une nouvelle attribution faite à l'État

sur le fondement que, tout calcul fait, elle est désavantageuse et constitue une perte nationale; autre chose est de voter contre cette nouvelle attribution, parce qu'elle est illégitime, spoliatrice, et qu'elle donne pour mission au gouvernement de faire précisément ce que sa mission rationnelle est d'empêcher et de punir. Or nous avons contre le régime dit *protecteur* les deux natures d'objections, mais la dernière l'emporte de beaucoup dans notre détermination de lui faire, bien entendu par les voies légales, une guerre acharnée.»

Verder waar hij doet gevoelen hoe de zucht, die meer bijzonder eigen plagt te wezen aan de vleijers der monarchen, thans meer algemeen is doorgedrongen. Prop. et Spol. 5ⁱᵉᵐᵐᵉ Let. «Sous le dénomination d'État, on considère la collection des citoyens comme un être réel, ayant sa vie propre, sa richesse propre, indépendamment de la vie et de la richesse des citoyens eux-mêmes, et puis chacun s'adresse à cet être fictif pour en obtenir qui l'instruction, qui le travail, qui le crédit, qui les aliments etc etc. Or l'État ne peut rien donner aux citoyens qu'il n'ait commencé par le leur prendre. Les seuls effets de cet intermédiaire, c'est d'abord une grande déperdition de forces, et ensuite la complète destruction de l'*équivalence des services*, car l'effort de chacun sera de livrer le moins possible aux caisses de l'État et d'en retirer le plus possible. En d'autres termes, le trésor public sera au pillage.»

Nog: Justi, et Frat. «Supposons que les citoyens disent au gouvernement: «Nous prenons sur nous la responsabilité de notre propre existence; nous

nous chargeons de notre travail, de nos transactions, de notre instruction, de nos progrès, de notre culte; pour vous, votre seule mission sera de nous contenir tous et, sous tous les rapports, dans les limites de nos droits.

Vraiment, on a essayé tant de choses, je voudrais que la fantaisie prît un jour à mon pays, ou à un pays quelconque sur la surface du globe, d'essayer au moins celle-là. — »

En eenige blz. verder: «Mais, il faut bien le dire, de telles conceptions nous semblent chimériques et futiles j'usqu'à la puérilité. Qu'elles aient éveillé des espérances dans la classe qui travaille, qui souffre, et n'a pas le temps de réfléchir, cela n'est pas surprenant. Mais comment peuvent-elles égarer des publicistes de mérite.

A l'aspect des souffrances, qui accablent un grand nombre de nos frères, les publicistes ont pensé qu'elles étaient inputables à la *liberté*, qui est la justice. Ils sont partis de cette idée que le système de la liberté, de la justice exacte, avait été mis légalement à l'épreuve, et qu'il avait failli. Ils en ont conclu que le temps était venu de faire faire à la législation un pas de plus, et qu'elle devait enfin s'emprégner du principe de la *fraternité*. De là ces écoles saint-simoniennes, fouréristes, communistes, owénistes; de la ces tentatives d'organisation du travail; ces déclarations que l'État doit la subsistance, le bien-être, l'éducation à tous les citoyens; qu'il doit être généreux, charitable, présent à tout, dévoué à tous, que sa mission est d'allaiter l'enfance, d'instruire la jeunesse, d'assurer le travail aux forts, de donner des retraites

aux faibles; en un mot, qu'il a à intervenir directement pour soulager toutes les souffrances, satisfaire et prévenir tous les besoins, fournir les capitaux à toutes les entreprises, des lumières à toutes les intelligences, des baumes à toutes les plaies, des asiles à toutes les infortunes, et même des secours et du sang français à tous les opprimés sur la surface du globe. .... Nous croyons qu'il y a dans cette perpétuelle personnification de l'État la plus étrange, la plus humiliante des mystifications.»

En eindelijk: Harm. Echange «Mais l'effroi dont ces classes (superieures) sont saisies, n'est-il pas un châtiment mérité. Nont-elles pas elles-mêmes donné au peuple le funeste exemple de la disposition dont elles se plaignent? Nont-elles pas toujours tourné leurs regards vers les faveurs de l'Etat? Ont-elles jamais manqué d'assurer quelque privilége grand ou petit aux fabriques, aux banques, aux mines, à la propriété foncière, aux arts, et jusqu'à leurs moyens de délassement et de diversion, à la danse, à la musique, à tout enfin [1]), excepté au travail du peuple, au travail manuel? Nont-elles pas poussé à la multiplication des fonctions publiques pour accroître, aux dépens des masses leurs moyens d'existence?..... Et maintenant elles s'étonnent, elles s'affligent de ce que le peuple s'abandonne à la même pente! Mais quand l'esprit de

---

1) Idem Paix de Lib. «Agriculteurs, manufacturiers, négociants, armateurs, artistes, chanteurs, aanseurs, hommes de lettres, fonctionnaires de tout ordre, entre preneurs, fournisseurs, banquiers, tout le monde DEMANDE en France, et tout le monde s'adresse au budget.»

mendicité a si longtemps prévalu dans les classes riches, comment veut-on qu'il n'ait pas pénètré au sein des classes souffrantes?..... Certes il (le problème) aboutira à une déception et par là à un grand enseignement; car s'il est possible de violer le droit du grand nombre en faveur du petit nombre, comment pourrait-on violer le droit de tous pour l'avantage de tous...... L'économie politique leur propose cette solution: JUSTICE LÉGALE, CHARITÉ PRIVÉE. Elles prennent le contre-pied, et obéissant, sans s'en appercevoir aux influences socialistes, elles veulent mettre la charité dans la loi, c'est-à-dire en bannir la justice, au risque de tuer du même coup la charité privée, toujours prompte à reculer devant la charité légale.

Pourquoi donc nos législateurs bouleversent-ils ainsi toutes les notions? Pourquoi ne laissent-ils pas chaque chose à sa place, la sympathie dans son domaine naturel, qui est la liberté; et la justice dans le sien, qui est la loi? Pouquoi n'appliquent-ils pas la loi exclusivement à faire régner la justice?»

Even zeer als hij de uitgaven gedaan wil hebben overeenkomstig met de hoofdgedachte van zijne Harmonies Economiques, te vinden vooraan in het stuk A la Jeunesse Française «*Tous les interêts légitimes sont harmoniques*», zoo ook blijkt uit alle zijne geschriften, dat de edeldenkende Bastiat, opzigtens de verdeeling der openbare lasten, geheel vreemd is aan communistische of socialistische beginselen.

Hiervan is echter niet af te leiden, dat bepaalde aangelegenheden, die de Staat beter behartigen kan dan eene andere gemeenschap hoe genaamd, enkel omdat

niet allen er belang bij hebben, zijns inziens nimmer aan het openbare Bestuur mogen opgedragen worden; maar veeleer, dat ook hij in die gevallen er zich voor zoude hebben verklaard, de kosten, die te dier zaken gemaakt moeten worden, ten laste der genen te brengen, die er zoo niet alle, dan toch de directe, voordeelen van genieten, in de overtuiging, dat indien anderen er indirect in deelen, dezen zonder tusschenkomst der Regering wel indirect gedwongen zullen worden in de lasten te dragen.

Met zijne begrippen strookt even weinig, dat men het brood goedkoop voor den arbeider make, door op kosten van den Staat koorn van elders te doen komen om het met verlies van den verbruiker te leveren, en dit verlies door invordering van lasten te dekken; dat men den inlandschen voortbrenger ten koste van den inlandschen verbruiker bescherme, door partijdige invoerregten; dat men den inlandschen handenarbeid een hooger loon tracht te verzekeren, door de mededinging van vreemd werkvolk te belemmeren; dat men openbare omslagen doet om concertzalen te bouwen of tooneelvertooningen te doen plaats hebben; dat de kosten van het hoogere of lagere onderwijs uit de opbrengst van belastingen goed gemaakt worden; dat in het algemeen de belangen en de regten van welke classe der maatschappij ook behartigd en gehandhaafd worden ten gemeene kosten, terwijl die classe vrij gesteld wordt een evenredig deel in de lasten te dragen.

In zekeren zin nogthans mag het verwondering baren dat Bastiat zich in zijn stuk, Paix et Liberté (Mélanges), dus uit laat «Tout le monde reconnaît

qu' une *taxe sur le revenu* serait juste et conforme aux vrais principes.» Men wachtte zich echter den schrijver op dien grond van inconsequentie te beschuldigen. Zijne zucht voor al wat regt en edel is, zijne logische redeneertrant gedoogt het niet. Leiden wij er liever van af, dat het warme hart, meer dan naauwkeurige en strenge opmerking en onderzoeking, hem tot zijn besluit gebragt heeft. Heeft hij geene weinig steek houdende opvattingen aan den dag gelegd omtrent waarde en omtrent het voorregt van productive vermogen der uitwendige zaken? En zoo ja, is het dan niet onvermijdelijk, dat hij dwaalt omtrent den aard der revenuen en omtrent de verpligting van in hunne evenredigheid 's lands lasten te dragen?

Er bestaat mijns inziens geene reden, te twijfelen, dat hij den bewusten maatstaf enkel, omdat hij hem regtvaardig achtte, heeft aanbevolen, en dat zoo hij hem, tengevolge van naauwlettender onderzoek, beter en in zijnen onregtvaardigen aard had leeren kennen, niemand meer dan hij tegen eene inkomst belasting geweest zoude zijn.

Immers elk braaf en echt deugdzaam man, een man als Bastiat, hij die den regtvaardigen voor den eenigen regten weg houdt, welke ter bevordering des gemeenen welzijns te bewandelen is, komt altijd en in alles, ook opzigtens de verdeeling der openbare lasten, den leefregel na; al begrijpt hij de wijze zijner heilrijke werking niet: Doe wel en zie niet om.

INHOUD.

VOORREDE.

—

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

I.

Over het nut der behandeling van afgetrokkene huishoudkundige begrippen.

Bladz.

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

II.

De Begeerte, haar doel, aard en gevolgen

Bladz.

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

III.

De waarde.

—

Bladz.

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

IV.

De subjective waarde of schatting leidt tot de juiste bepaling der huishoudkunde.

HUISHOUDKUNDIGE BESCHOUWINGEN.

V.

Beginselen der belastingen.

Bladz.

—

Bladz.